

POSLÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce,
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti,
- soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce,
- otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků,
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

POSLÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životné problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizáciu praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce ako vedeckej disciplíny a k skvalitneniu vzdelávania v sociální práci,
- podporovat záujmy poskytovateľov a užívateľov sociálních služieb.

V zájme dosiahnutia týchto cieľov bude časopis v rámci obce sociálních pracovníkov a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníkov jiných odborov podporovat:

- postoje, ktoré považujú odbornosť a ľudskosť za rovnocenné kritériá kvality sociální práce,
- postoje, ktoré kladú dôraz na prepojenie teoretického zdôvodnenia postupov sociální práce s jej praktickou orientáciou na problémy klientov a ich reálne možnosti,
- súdržnosť všetkých, ktorí sa angažujú v prospech riešenia problémov klientov prostredníctvom sociální práce,
- otvorenú, odlišnosti chápajúcu, poučenú a vecnú diskusiu v rámci obce sociálních pracovníkov,
- chuť a záujem sociálních pracovníkov vidieť samých seba očami iných.

Tato publikace vznikla s finanční podporou EU a ČR.

Sociální práce / Sociálna práca

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci

Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociální práci

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Na vydávání se podílí ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Číslo/ročník: 1/2006

Adresa redakce: ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno, tel.: +420 549 496 428

www.socialniprace.cz

e-mail: socialni_prace@quick.cz

Redakce: ThMgr. Stanislava Ševčíková; Pavel Bajer; Petra Zoubková;

Bc. Michal Šedivý; Bc. Marie Pavlíková; Bc. Tomáš Kudrna

Foto na titulní straně: archiv o. s. Vzájemné soužití

Grafická úprava: Libor Boček, Graf B

Předplatné: studentské 99 Kč/ks, občanské 129 Kč/ks, organizační 229 Kč/ks,

v knihkupectví 149 Kč/ks, sponzorské 1200/rok

Evidenční číslo MK: MK ČR E 13795

Akademické statě procházejí dvojnásobným recenzním řízením

Otištěné příspěvky nejsou honorovány. Redakce si vyhrazuje právo upravit

nevyžádané příspěvky do publicistické části.

ISSN: 1213-6204

Redakční rada:

Mgr. Martin Bednář, Ph.D.

PaedDr. Oldřich Chytil, Ph.D.

doc. PhDr. Oldřich Matoušek

doc. PhDr. Libor Musil, CSc., předseda

PhDr. Eva Mydlíková, Ph.D.

PhDr. Pavel Navrátil, Ph.D.

doc. PhDr. Milan Schavel, Ph.D., místopředseda

doc. PaedDr. Štefan Strieženeč, CSc.

ThMgr. Stanislava Ševčíková, šéfredaktorka

prof. PhDr. Anna Tokárová, CSc.

SP SOCIÁLNÍ PRÁCE SOCIÁLNA PRÁCA

ČASOPIS PRO TEORII, PRAXI A VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNÍ PRÁCI
ČASOPIS PRE TEÓRIU, PRAX A VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ PRÁCI

1/2006

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci

Sociálně-právní ochrana dětí

SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA – 1/2006

Editorial	1	Fakta, vyhlášky...	37	Studentské práce	119	Recenze	140
O čem se mluví	3	Pohledy na věc	46	Školy se představují	125	Akce, zprávy...	145
Anketa	34	Akademické statě	52	Inspirace pro praxi	130	Kontakty	147

Obsah:	
Editorial	1
O čem se mluví	
V posouzení životní situace dítěte se upřednostňují materiální podmínky před hodnotou rodiny	3
Pokiaľ bude hlavne v samospráve fungovať svojvôľa, kvalitná sociálnoprávna ochrana detí ostane vzdialeným ideálom	6
MPSV připravuje metodiku řešení sporných kauz za účasti všech zainteresovaných stran....	12
Systémová ochrana dětí musí být především záležitostí státních institucí	15
Právo dětí vyrůstat ve své vlastní rodině nebývá respektováno	19
Okruh klientů z řad pěstounských rodin se stále rozšiřuje	22
V období čekání na dítě prožívají budoucí pěstounky největší pochyby	27
Co obnáší pobyt v Klokánku	32
Anketa	
Otazníky sociálně-právní ochrany dětí	34
Fakta, vyhlášky	
Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné rodinné situaci	37
Pohledy na věc	
Funkční biologická rodina je nenahraditelná pro výchovu dětí: P. Vrtbovská	46
Prvoradou povinností sociálních pracovníků je sanácia rodinného prostredia: J. Levická	50
Akademické statě	
D. Holda, O. Matoušek, T. Chmelař: Vzdělávací potřeby pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí	52
M. Schavel, B. Drexlerová: Niekoľko poznámok k sociálnemu poradenstvu v oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti	64
L. Zatloukal: Vybraná ustanovení návrhu zákona o sociálních službách z pohledu praktické činnosti sociálních pracovníků	71
V. Kulhavý: Posílení sociálně vyloučených: sociální práce s komunitou	81
S. Bártlová: Příspěvek T. Parsonse k rozvoji sociologie medicíny a zdravotnictví	93
T. Matulayová, N. Matulayová: Školská sociální práce – potřeba a perspektivy	101
M. Opatrný: Charita – místo pro lidský život. Empirická studie na příkladu religiozity zaměstnanců Diecézní charity Pizeň	109
Studentské práce	
K. Zapletalová: Příčiny bezdomovectví	119
Školy se představují	
KSP PF UMB: V Banské Bystrici realizují študijní program sociální a misijní pracovníci s rómskou komunitou	125
Inspirace pro praxi	
Internetové poradenství: snadná realita?	130
Etický ikodex internetového poradenství – nároky kladené na pracoviště	135
Recenze	140
Akce, zprávy a oznámení	145
Kontakty	147
<i>Otištěné příspěvky jsou povinnou literaturou pro studenty ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.</i>	

Časopis vychází čtyřikrát v roce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis má následující strukturu:

1) Editorial; 2) O čem se mluví; 3) Anketa; 4) Fakta, vyhlášky, zákony, dokumenty...; 5) Pohledy na věc; 6) Akademické statě; 7) Studentské práce; 8) Školy se představují; 9) Inspirace pro praxi; 10) Recenze knih; 11) Zprávy, akce, oznámení; 12) Kontakty

Časopis je zaměřen na publicisticko-praktickou a akademickou část. Zatímco v částech 6 a 7 jsou publikovány zejména texty, které referují o výzkumu a studentských pracích, ostatní části jsou koncipovány šířeji a jsou určeny pro publikování textů autorů z praxe (informace o zajímavých projektech, problematických skutečnostech výkonu profese atp.). Nároky na úroveň autorských textů určených pro publikaci v jednotlivých rubrikách jsou odlišné. Následující pokyny jsou pak adresovány autorům do akademické části časopisu.

1) Pokyny autorům akademických textů

Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce / Sociálna práca. Uveřejněná stať se stává majetkem časopisu a přetisknout její část nebo použít obrázků v jiné publikaci lze jen s citací původu. Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

Náležitosti rukopisu

Redakci se zasílají tři provedení rukopisu. Jedno provedení na disketě 3,5 palce ve formátu RTF a dvě tištěné kopie, které neobsahují jméno ani pracoviště autora. Odkazy v textu, které by mohly vést k identifikaci autora, se uvádějí na zvláštním listu.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní, práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. Na základě posudků rozhodne redakční rada o jejich přijetí či odmítnutí. Podle připomínek recenzentů může být práce vrácena autorům k doplnění, či k přepracování.

Rozhodnutí o vydání
O výsledku recenzního řízení je autor vyzooměn. V případě potřeby je autor vyzván, aby dodal konečnou verzi práce buď na disketě 3,5 palce ve formátu RTF, nebo elektronickou poštou. Disketu je nutno označit nálepkou se jménem souboru.

Náležitosti rukopisu
Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami. Formátování textu odpovídá textové normostraně (tj. 30 řádků /řádkovač 2/ po 60 úhzech). Texty žádáme napsané písmem Times New Roman, velikost písma 12, styl písma Normální. Stránky jsou očíslovány. Poznámky pod čarou lokalizujte výhradně na konec staťi. Prosíme, abyste dodržovali standard časopisu pro citaci literatury podle ČSN ISO 690 (010197).

- Titulní strana** obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině a angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku (do 50 slov) a v poznámce pod čarou také kontaktní informaci pro korespondenci.
- Abstrakt** v češtině nebo slovenštině v rozsahu maximálně 200 slov.
- Abstrakt** v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov v angličtině.
- Vlastní text** (rozsah maximálně 5 000 slov).
- Seznam citované literatury:** Autory žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz níže). V textu se odkazuje uvedením autorova příjmení, roku publikace (Korda, 2002) a v případě, že se jedná o doslovnou citaci, také strany uvedené za rokem po dvojtečce. Seznam literatury je uveden na konci staťe a je v něm uvedena pouze literatura, na kterou se v textu odkazuje. Seznam je uspořádán abecedně podle autorů a v případě, že se odkazuje na více prací téhož autora, jsou jeho práce uvedeny chronologicky. Jestliže se odkazuje na práce autora, které publikoval v tomtéž roce, jsou práce odlišeny uvedením písmena a, b atd. u roku vydání.

Citace a odkazy se uvádějí v souladu s ČSN ISO 690 (010197). Vybrané příklady zde uvádíme:

Monografická publikace:

PELIKÁN, J. *Základy výzkumu*. Praha: Karolinum, 1998.

Příspěvky do monografické publikace:

FOUČKOVÁ, M. *Reinkarnace a hlubinná terapie*. In WHITTON, J. L., FISHER, J. *Život mezi životy*. Brno: Bollingenská věž, 1992, s. 9–14.

Příspěvek do časopisu:

WINTER, J. *Z trosek likvidace signál celé Evropy*. *Českomoravský profit*, 1995, roč. 6, č. 28, s. 10–11.

Studentské práce akademického charakteru: Snaha o úroveň jako u akademických článků. Předpokládá se pouze částečná znalost a orientace v dané problematice. Použití literatury a citace jako u akademických staťi jsou předpokladem.

Studentské práce esejistického charakteru: Předpokládá se osobní znalost a zkušenost s tématem z praxe, popř. jako kritická úvaha nad skutečnou praxí. Citace a literatura nejsou podmínkou.

2) Pokyny pro formát recenzí

Rubrika recenze nabízí prostor všem zájemcům, kteří chtějí seznámit ostatní čtenáře se zajímavými knihami z oblasti sociální práce a příbuzných oborů. Maximální rozsah recenze je stanoven na 1 200 slov. Recenze musí obsahovat bibliografický údaj o hodnocené knize (Daniela Vodáčková a kol.: Krizová intervence, Portál, Praha, 2002) a jméno autora recenze spolu s kontaktem na pracoviště, příp. e-mailem.

Nabídky recenzí zasílejte ve formátu RTF, jednoduchém řádkování, ve formátu písma Times New Roman, velikost písma 12, na disketě 3,5 palce či e-mailem.

3) Ostatní rubriky

Příspěvky ostatních rubrik nemají stanovený závazný formát, jejich podoba bude upřesňována individuálně na základě dohody s redakcí.

4) Kontaktní údaje:

Své příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Časopis Sociální práce / Sociálna práca

ASVSP, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno

Telefon: +420 549 496 428, e-mail: socialni_prace@quick.cz

www.socialniprace.cz

Vážené kolegyně, vážení kolegové, prvním číslem roku 2006 obracíme pozornost k tématu, které zasahuje téměř každého z nás. Nepůsobíme sice všichni v oblasti sociálně právní ochrany dětí, ale každý z nás dítětem byl, jsme či teprve budeme rodiči nebo možná máme už radost z vnoučat. V každém případě představa trpících dětí hluboce zasahuje naše srdce i duši a provokuje představy o lepším uspořádání věcí, které s tím mají co do činění.

Česká republika disponuje systémem sociálně-právní ochrany, který má historické základy. Vznik institucionalizované ochrany dětí na našem území lze datovat k roku 1863, kdy byl vydán říšský zákon domovský. A i když systém sociálně-právní ochrany prošel od tohoto roku nezměrnými proměnami – se vzestupy i pády, přece jen obsahuje celou řadu prvků, které lze považovat za dobré.

I když zde nechci rekapitulovat celou historii rozvoje systému sociálně-právní ochrany dětí, připomeňme si alespoň některé momenty. V prvním desetiletí dvacátého století vznikají instituce, jako Zemský sirotčí fond, Okresní komise pro péči o mládež, a v éře první republiky se tento institucionální systém ještě prohluboval. Už koncem dvacátých let dvacátého století existovalo 220 okresních péčí o mládež (nové označení pro okresní komise) a v každé zemi Zemské ústředí péče o mládež s koordinační úlohou. Zemská ústředí byla později sdružena v Československém svazu péče o mládež se sídlem v Brně. Významné bylo rovněž uzákonění adopce v roce 1928. Za okupace Zemská ústředí a Okresní péče o mládež sice nadále působily, měly však omezené možnosti a systém ochrany dětí se dále nerozvíjel. Rovněž za socialismu se sociálně-právní ochrana dětí nedočkala odpovídajícího řešení. Hruzným příkladem této éry byl zákon o sociálně-právní ochraně mládeže z roku 1952, který deklaroval za svůj hlavní cíl výchovu

dětí v uvědomělé občany připravené přispívat prací ku prospěchu socialistické společnosti. Tento zákon byl v roce 1963 naštěstí nahrazen zákonem o rodině. V roce 1975 se sociálně-právní ochrana dětí stala jednou ze služeb sociální péče. Tento stav trval až do roku 1999, kdy došlo k přijetí samostatného zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Nepříznivé důsledky socialistického pojetí ochrany dětí lze shrnout do následujících bodů: podkopávání rodiny, preference kolektivní výchovy, podcenění citové výchovy, nízká kvalifikace sociálních pracovníků.

Současný zákon č. 359/1999 Sb. je předělem, který do zákonných úprav vnesl odlišnou filozofii, deklaruje odpovědnost státu za zajištění ochrany a péče, která je nezbytná pro všestranné blaho dítěte, při současném respektování zákonných práv rodičů. V tomto duchu je připravována rovněž současná novelizace. Přestože zákon o sociálně-právní ochraně dětí posunul standard pojetí ochrany o děti do nové dimenze, je zjevné, že stále méně odpovídá měnícím se podmínkám společnosti a zejména potřebám dětí.

Nové číslo časopisu Sociální práce / Sociální práca vyjadřuje naši snahu o reflexi některých problémů, se kterými se dnes v sociálně-právní ochraně potýkáme, i možností, které systém nabízí.

V praktické části prezentuje palčivý problém Hana Ševčíková, když popisuje svoje zkušenosti s případem Evičky Sivákové, která byla nejprve rodině odebrána a teprve po intervenci zástupkyně veřejného ochránce práv paní Anny Šabatové a intenzivní péči sociálních pracovníků z o. s. Vzájemného soužití navrácena zpět do rodiny. Pavla Svobodová referuje o činnosti Sdružení pěstounských rodin, které od počátku devadesátých let nabízelo své služby nejprve pěstounům a nyní výrazně širšímu spektru klientů. Zajímavou referenci podává Jarmila Hubičková z SOS vesniček, v níž se dozvíme

detailní informaci o přípravě matek pro výkon pěstounské péče v tomto modelu. Michaela Marksová, vedoucí odboru rodinné politiky a sociální práce na Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, komentuje vývoj v sociálně-právní problematice ochrany dětí. Zdeňka Vejvalková podává zajímavý vhled do činnosti veřejného ochránce práv v této problematice a komentuje vybrané řešené kauzy. Zdenka Čurdová ve svém příspěvku podává přehled o Klokáčích, které zřizuje a provozuje FOD. Michal Oláh podává analýzu historického kontextu sociálně-právní problematiky na Slovensku.

V akademické části navazujeme na téma čísla „sociálně-právní ochrana dětí“ odborným textem Dalibora Holdy, Oldřicha Matouška a Tomáše Chmelaře Vzdelávací potřeby pracovníků sociálně-právní ochrany dětí a příspěvkem Milana Schavela a Barbory Drexlerové Niekoľko poznámok k sociálnemu poradenstvu v oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti. V dalších příspěvcích akademické části se Leoš Zatloukal zabývá novým zákonem o sociálních službách z pohledu praktického sociálního pracovníka; Václav Kulhavý se pokouší zdůraznit význam

empowermentu (posílení) v komunitní sociální práci se sociálně vyloučenými skupinami. Sylva Bártlová se věnuje přínosu sociologa T. Parsonse pro sociologii medicíny; Tatiana Matulayová a Nataša Matulayová nás seznamují s potřebami a perspektivami praktické sociální práce na školách a Michal Opatrný nám otevírá problematiku svého výzkumu religiozity zaměstnanců Charity Plzeň. Ve studenském příspěvku nás absolventka katedry SPSP FSS MU Kateřina Zapletalová seznamuje s příčinami bezdomovectví, jak je zjišťovala ve svém výzkumu.

Vážení čtenáři, vážené čtenářky, kromě zvýšení ceny jste jistě zaregistrovali i snížený počet stran. Chceme vás ujistit, že se jedná pouze o technické úpravy (komprimace písma). Vy samozřejmě dostáváte do rukou přibližně stejnou sumu informací jako v předchozích letech. Děkujeme za pochopení.

I v novém roce 2006 přejeme nám všem hodně trpělivosti a výdrže při plnění namáhavých úkolů, které před nás každodenní život i sociální práce klade.

**Pavel Navrátil, odborný garant čísla
Stanislava Ševčíková, šéfredaktorka**

V posouzení životní situace dítěte se upřednostňují materiální podmínky před hodnotou rodiny

Hana Ševčíková

Evička se narodila jako první dítě Moravskoslezského kraje 1. ledna 2005. Politici přišli gratulovat mamince, paní Sivákové do porodnice. Během čtyř dnů byla Evička mamince odebrána a umístěna do kojeneckého ústavu v Ostravě-Zábřehu.

„Do rodiny se přišla podívat sociální pracovnice a zjistila, že chybí vybavička pro miminko, nemá postýlku a v bytě není zatopeno, proto návrh na vydání předběžného opatření. Vůbec rodičům nevysvětlila, co mají udělat a nachystat,“ přibližuje počátek dnes už známé mediální kauzy Hana Ševčíková z ostravského občanského sdružení Vzájemné soužití. Podle ní sociální pracovnice hovořila s otcem, který jí řekl, že oblečky mají u švagrové. Postýlku zatím nekupovali, protože si nebyli jisti, zda jim dítě nebude zase odebráno. Už předtím jim orgán sociálně-právní ochrany (OSPOD) odebral čtyři děti. Soud přijal zdůvodnění za

dostačující a umístil Evičku do kojeneckého ústavu.

Přes média se dozvěděla o tomto případu paní Šabatová z Kanceláře veřejného ochránce práv, která oslovila sdružení Vzájemné soužití, aby se pokusili maminku vyhledat a zjistit, zda odebrání bylo oprávněné. Vydali se proto do Karviné, aby maminku našli. „Když jsme za paní Sivákovou poprvé přišli, začala plakat, protože si myslela, že jsme z OSPOD. Chvilí nám trvalo, než jsme vysvětlili, že nejsme z úřadu,“ popisuje první návštěvu Hana Ševčíková, terénní asistentka.

Lidé ze sdružení se hned pustili do díla. Domluvili paní Sivákové pobyt v kojeneckém ústavu, kde pobývala Evička. „Vůbec o této možnosti nevěděla. Každý den si platila poplatek 100 Kč, což pro člověka na sociálních dávkách představuje velkou částku. Prostředí v kojeňáku bylo vůči ní nastaveno nepřátelsky. Personál ji neustále hlídal, díval se pod ruce, co dělá, musela přesně dodržovat režim krmení, koupání, oblékání. Evičku měla u sebe jen od 8 do 14 hodin, pak ji odnesli. Tyto obtíže těžko překonávala,“ říká H. Ševčíková. „Navíc maminka je sluchově postižená, hůře slyší a také artikuluje, měla proto problémy s dorozumíváním. Přesto vydržela a zůstala s Evičkou, což byl jeden z argumentů pro soud, když jsme se snažili vrátit Evičku domů,“ dodává.

Za pomoci právníků z kanceláře ombudsmana podalo sdružení Vzájemné soužití návrh na zrušení předběžného opatření a zároveň s rodiči Evičky zajistilo vybavičku a vyřízení

dávky na uhlí. Podmínky pro návrat Evičky zpět domů byly vytvořeny během týdne. Úřední mašinerie ovšem pokračovala dál. Po týdnu pobytu paní Sivákové v kojeneckém ústavu, kde se teprve adaptovala, napsala ústavní psychologka na matku posudek. V něm podle pracovnice Vzájemného soužití stálo, že paní Siváková je neschopná, nesamostatná matka, která nebude schopna o dítě samostatně pečovat. „*Takového posudku se zalekly i pracovnice OSPOD v Karviné, přestože rodinu znají několik let. Začaly pochybovat o tom, zda by péči maminka opravdu zvládla, a požadovaly další posudky,*“ říká H. Ševčíková.

Soud se protahoval, čtyři měsíce trvalo, než nastalo jednání. Během této doby napsali ve sdružení stížnost na průtahy v soudním řízení, urgovali i u předsedy soudu v Karviné. Na jednání soud rozhodl, že Evičku domů pustí s tím, že stanovil dohled na rodinu. Od ledna 2006 je Evička doma plnoprávně. Dříve jezdila domů jen na dovolenku, byla vedena stále v ústavu. „*Ukázalo se, že hrozný posudek psychologky neměl žádné oprávnění. Na to, jaké mají podmínky, zejména finanční, zvládá maminka péči o dítě výborně. Živí Evičku ze svých sociálních dávek a z přídavků na dítě. Maminka s ní dobře komunikuje. Dítě má v pořádku všechny lékařské prohlídky. Chodím do rodiny každý týden až 14 dní, jak je potřeba. Co se týká Evičky, není žádný problém, ani sociální pracovnice nenašla nic, co by matce mohla vytknout,*“ líčí současnou situaci terénní asistentka.

Do dětského domova museli i chlapci, s nimiž nebyly problémy

Soud zároveň jednal o všech dalších čtyřech dětech Sivákových, které jsou v ústavní výchově. Návrh rodičů, aby šly zpět do rodiny, však zamítl. Rodina má kromě Evičky čtyři

další chlapce. Nejstarší chlapec, tehdy deseti-letý, začal mít problém s docházkou do školy, zameškával hodiny. Také se vloupal s mladším bratrem do zahradní chatky. „*OSPOD situaci monitoroval, dvakrát ročně zašla sociální pracovnice do rodiny. Rovněž si vyžádala zprávy ze školy, z nichž vyplývalo, že v rodině existuje problém, chlapec potřebuje pomoc. Rodině však pomoc nebyla nabídnuta, třeba v podobě psychologického poradenství, či střediska výchovné péče. Sociální pracovnice se ani nesnažila dohodnout s rodiči, pouze jim doporučila, aby situaci řešili a kluk začal chodit školy,*“ tvrdí H. Ševčíková.

Na základě další zprávy ze školy, že stav trvá, byl vydán návrh OSPOD na ústavní výchovu pro všechny čtyři kluky ve věku jeden, čtyři, osm a deset let, včetně dvou nejmenších, u kterých se problémy neobjevovaly. Všichni byli odebráni z rodiny a umístěni do kojeneckých ústavů a nejstarší dva do dětského domova v Přerově, tedy poměrně daleko od Karviné. Maminka není zvyklá cestovat dopravními prostředky, většinu života prožila v Karviné, proto za dětmi nejezdila. Podle úřadů neprojevovali rodiče dostatečný zájem o děti, u nejmladšího chlapce byli proto zbaveni rodičovských práv.

Největší problém je stále s nejstarším chlapcem. „*Už dva roky má být v diagnostáku, ale utíká zpět k rodině. Přidělová tím potíže i rodičům, kteří ho dovezou zpět, ale on zase uteče. Ústavní výchova vůbec neplní účel. Útěky porušuje zákon a hrozí mu, že půjde do pastáku. Jsem v kontaktu s diagnostákem, snažili jsme se ho tam udržet, bohužel se to nepodařilo. Nemá už dlouho režim a těžko ho respektuje,*“ stýská si terénní asistentka, která pomáhá s návratem dalších dětí do rodiny. S paní Sivákovou se vydala do Přerova, která tak po dvou letech viděla své děti. Obnovil se kontakt, kluci jezdí domů pravidelně na

dovolenku. Rodiče se naučili jezdit do Přerova, dovézt kluky domů a zase je v pořádku vrátit.

Sociální pracovníci přebírají zodpovědnost rodičů

Hana Ševčíková se domnívá, že hlavním důvodem, proč dochází ke sporným odebráním dětí z rodiny, je absence návštěv sociálních pracovníků. Podle šetření paní Šabatové má jeden sociální pracovník v Karviné 600 až 700 spisů. „*Nejsou schopni kapacitně dávat rodině podporu. Přijdou na 10–20 minut, podívají se, zda je uklizeno, uvařeno, do spíže, do ledničky, do skříňě, zda mají věci naskládané do komínku,*“ líčí terénní asistentka. Myslí si proto, že by OSPOD mohl v případě nedostatku času a kapacity kontaktovat neziskovou organizaci, jejíž pracovníci by mohli do rodiny docházet a pomoci problémové věci řešit. „*Sociální pracovníce také může poradit, co mají rodiče vyřídit, zlepšit. Může se s nimi domluvit, že se třeba za týden přijde podívat, a když budou mít rodiče vyřízené vše potřebné, dítě jim nechá,*“ navrhuje řešení H. Ševčíková.

„Zakopaného psa“ vidí v myšlení sociálních pracovníků, že oni mají zodpovědnost za dítě a na jejich zákrocích záleží, jak dítě bude prospívat. „*Pokud neudělají radikální krok, mají obavy, že je budou vláčet v médiích. Přebírají tak zodpovědnost rodičů, protože základní zodpovědnost za dítě nemá sociální pracovník, ale rodiče. Sociální pracovníce trpí zbytečnými úzkostmi, co s dítětem bude, nedají rodičům šanci problémy řešit a samy udělají takové zásahy, které se jen těžko napravují,*“ vidí jasně situaci terénní asistentka, které vadí, že kritéria posouzení životní situace dítěte jsou postavena na materiálních věcech: kolik má

Evička s maminkou a nejmladším bráškou Patrikem.
Foto: Hana Ševčíková

rodina jídla ve spíži, kolik mají oblečků pro děti apod. Dochází tak k upřednostňování materiálních podmínek před emocionálním zázemím rodiny. „*Proto třeba sociální pracovníce dítě dají do ústavu, protože tam se bude mít materiálně líp, bude najezené. Myslím, že jde o špatný trend,*“ domnívá se H. Ševčíková. Uvítala by proto, kdyby byla přesně dána kritéria, kdy lze dítě odebrat z rodiny. „*V zákoně se uvádí, že předběžné opatření se vydává, když je ohroženo zdraví dítěte, život, zdravý vývoj atd., což je nečitelná formulace,*“ říká terénní asistentka z občanského sdružení Vzájemné soužití.

Pavel Bajer ■

Pokiaľ bude hlavne v samospráve fungovať svojvôľa, kvalitná sociálnoprávna ochrana detí ostane vzdialeným ideálom

Minulosť, súčasný stav a vývoj v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí na Slovensku približuje PhDr. Michal Oláh, PhD. Tento autor monografie Sociálnoprávna ochrana detí, ktorú recenzujeme v tomto čísle, je asistentom na Katedre kresťanskej antropológie a sociálnej práce Právoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity.

• Môžete priblížiť historický kontext sociálnoprávnej ochrany detí?

Sociálnoprávnu ochranu už niekoľko storočí upravujú rôzne právne normy a nariadenia. Okrem štátu sa o rozvoj ochrany dieťaťa vo významnej miere usilujú i rôzne mimovládne organizácie, ktoré sa intenzívne snažia o zlepšenie postavenia dieťaťa v spoločnosti.

Jednou zo základných právnych noriem upravujúcich rodinnoprávne vzťahy je zákon o rodine. Právne vzťahy a z nich vyplývajúce práva a povinnosti vznikajú, menia sa a zaniikajú na základe právnych skutočností predvídaných právnymi normami. Teda pre oblasť rodinného práva platí všeobecná zásada, že za právne skutočnosti sa považujú len také skutočnosti, s ktorými objektívne právo spája vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností, právnych vzťahov.

Z histórie rodinného práva vyplýva, že platil všeobecný občiansky zákonník z roku 1811, ktorý upravil právne postavenie detí, zaviedol inštitút detí manželských a nemanželských.

Išlo o diskrimináciu nemanželských detí, čo bolo zrejmé v tom, že nemanželským deťom sa ustanovoval poručník.

Sociálnoprávna ochrana sa na území Slovenska začala rozvíjať koncom 19. storočia (napr. rakúsky zákon o „chudobe“ z roku 1868, ktorý ukladal domovským obciam povinnosť postarať sa o siroty). Na začiatku 20. storočia začali vznikať prvé dobrovoľnícke združenia zaoberajúce sa pomocou deťom. Počas obdobia prvej republiky fungovala štátna aj dobrovoľnícka starostlivosť.

Základné ustanovenia týkajúce sa sociálnoprávnej ochrany upravoval zákon č. 256/1921 Z. z. o ochrane detí v cudzej starostlivosti a detí nemanželských. Ochrana bola poskytovaná všetkým deťom do 14 rokov, ktoré mohli byť umiestnené v náhradnej starostlivosti len s povolením príslušného štátneho orgánu.

V právnom poriadku bývalej Československej republiky bola sociálnoprávna ochrana upravená zákonom č. 69/1952 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane.

Úlohy sociálnoprávnej ochrany zabezpečovali úradovne ochrany mládeže, zriadené pri ľudových súdoch, ktoré vykonávali súdnictvo vo veciach občianskoprávných.

Zákon 69/1952 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane bol zrušený zákonom č. 94/1963 Z. z. o rodine (v súčasnosti *zákon č. 36/2005 Z. z.*). Do predmetu právnej úpravy zahrnul zákon o rodine aj problematiku sociálnoprávnej ochrany, čím sa stal zákonom, ktorý v sebe obsahuje úpravu súkromnoprávnú aj verejnoprávnú.

Do roku 1996 bol systém starostlivosti o deti mimo biologickej rodiny na Slovensku riadený tromi rezortmi. Rezortu zdravotníctva prislú-

chali dojčenské ústavy, ktoré zabezpečovali starostlivosť o deti do troch rokov veku. Pod gesciu rezortu školstva patrili všetky ostatné detské domovy pre deti do osemnásť rokov veku a pod gesciu rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny patrilo organizovanie náhradnej rodinnej starostlivosti a zabezpečovanie starostlivosti o deti ťažko zdravotne postihnuté v ústavoch sociálnej starostlivosti.

V súčasnosti tvorí vrchol legislatívnej úpravy zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele účinný na našom území od 1. 9. 2005.

Foto: archiv o. s. Vzájemné soužití

• Aký význam má definovanie ochrany detí v živote spoločnosti? Čo najviac ovplyvňuje obecné poňatie sociálnoprávnej ochrany detí?

Podľa čl. 1 Dohovoru o právach dieťaťa sa dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, ak podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr. Každé dieťa je, podľa čl. 7, registrované ihneď po narodení a má od narodenia právo na meno, právo na štátnu príslušnosť, a pokiaľ to je možné, právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.

Vychádzajúc z Dohovoru môžeme všeobecne ochranu detí charakterizovať ako zákonodarné, administratívne, sociálne a výchovné opatrenia pre ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, urážaním alebo zneužívaním, zanedbávaním alebo nedbalým zaobchádzaním, trýznením alebo vykorisťovaním (so zvláštnym zreteľom na opustené deti).

Sociálnoprávna ochrana detí v sebe obsahuje viacero sociálnych, právnych, psychologických, pedagogických, sociologických a iných aspektov. Medzi najvýznamnejšie patrí: výchovná činnosť, organizovanie náhradnej starostlivosti, rozhodovanie o výchovných opatreniach a ďalšia činnosť.

• Môžete uviesť konkrétnu aplikáciu sociálnej práce pri ochrane dieťaťa?

Konkrétna sociálna práca pri ochrane detí je veľmi problematická nielen kvôli mimoriadne podcenenému materiálno-technickému vybaveniu, ale i určitému zmätku, ktorý vidieť v súčasnej sociálnoprávnej ochrane detí.

Práca na počítačoch radu 486 a za 20 rokov vyradenými stolmi pri počte tri a viac sociálnych pracovníkov v jednej kancelárii, kde sa vykonávajú vážne rozhovory o osudoch detí, skutočne nezabezpečuje dostatočnú ochranu detí. Jeden sociálny pracovník na Úrade práce,

sociálnych vecí a rodiny, OSV, Odd. sociálno-právnej ochrany detí má niekoľko stoviek spisov, mnoho spisov tvorí viacčlenná rodina. Pri takomto počte sa sociálny pracovník mení skôr na hasiča akútnych problémov a nezostáva mu takmer vôbec čas na tak potrebnú sociálnu prevenciu v rodinách a prácu na ulici priamo medzi deťmi.

Okrem kompetencií a materiálno-technického vybavenia je súbežne potrebné aj zvyšovanie kvalifikácie sociálnych pracovníkov. Nový zákon o štátnej službe ich síce zaväzuje zvyšovať si kvalifikáciu, ale len v ojedinelých prípadoch poskytuje Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR) aj študijné voľno svojím pracovníkom. Trápenie pracovníkov univerzitným štúdiom, ktorí sú nezriedka v pred dôchodkovom veku často s viacročnou praxou a mnohými výcvikmi a školeniami, sa mi v súčasnosti ako vysokoškolskému učiteľovi tiež zdá problematické.

Ďalším problémom je prechod mnohých kompetencií zo štátnej správy na samosprávu od 1. 1. 2004. Je verejným tajomstvom, že niektoré samosprávne kraje sa hromadne zbavujú často dobre fungujúcich zariadení (krízových stredísk, domovov pre osamelých rodičov a pod.) poskytujúcich ochranu ohrozených detí a ich rodinných príslušníkov.

Len v Bratislave necelé dva mesiace po prechode krízového strediska na Bratislavský samosprávny kraj (BSK), v ktorom som v tom čase pôsobil ako vedúci, mi novovymenovaná stredoškolsky vzdelaná vedúca Odboru sociálnych vecí BSK prikázala deti umiestniť do stanice opatrovateľskej služby a matky vyhodiť na ulicu. Po mojej výpovedi a vyhodení matiek a detí na ulicu krízové stredisko uzavreli. Zariadenie sa tak stalo nevyťažným a nič nebráni žiadosti o povolenie zrušenia pre jeho údajnú nevyužitnosť. Zariadenie je dlhodobou nevyužívané, napriek grantom z protidrogové-

ho fondu vo výške 1 000 000 Sk. Je tomu dva roky a na situácii sa napriek mnohým intervenciám takmer nič nezmenilo. Pokiaľ bude hlavne v samospráve fungovať takáto svojvôľa, nebudeme fungovať ako právny štát a kvalitná sociálnoprávna ochrana detí ostane vzdialeným ideálom.

Pôsobí to možno ako dookola spomínaný fakt, ale tento stav veľmi plasticky hovorí o skutočnom záujme štátu o ochranu detí.

• Mnohým odborníkom sa novoprijatý zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele č. 305/2005 Z. z. nepáči, aký je váš názor?

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele (SPODaSK) č. 305/2005 Z. z. vychádza zo skutočnosti, že opatrenia sociálnej prevencie zamerané najmä na predchádzanie krízovým situáciám v rodine, sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela vykonávaná pre deti aj plnoletých predstavuje osobitne usporiadanú sústavu na seba naväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich opatrení, ktorými štát, resp. spoločnosť, garantuje každému, najmä však dieťaťu a jeho rodine, ochranu, podporu a pomoc, a to osobitne v tých prípadoch, keď rodičia z najrôznejších dôvodov nie sú schopní alebo ochotní zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa.

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele zaručuje vykonávanie opatrení podľa tohto zákona každému dieťaťu, ktoré sa nachádza na území Slovenska. Práva dieťaťa sú upravené nielen v úvodných ustanoveniach, ale všetky ustanovenia zákona dôsledne dodržiavajú ochranu práv detí.

Nová právna úprava prináša okrem iného výkon sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a potrebné opatrenia na ochranu života, zdravia a priaznivého vývinu dieťaťa nepretržite.

Úprava pôsobnosti pri zohľadnení procesu decentralizácie a modernizácie verejnej správy zohľadňuje skutočnosť, že v prípadoch ochrany a pomoci deťom ide v prevažnej miere o intervenciu do rodiny uloženú súdnym rozhodnutím (resp. o realizáciu opatrení, ktoré súdnemu rozhodnutiu predchádzajú alebo majú za cieľ predísť krajným riešeniam). Preto nemožno výkon súdneho rozhodnutia, t. j. rozhodnutia štátnej moci vyňať z pôsobnosti štátu, resp. preniesť celú realizáciu rozhodnutia štátnej moci na iné subjekty. Taktiež nie je možné ani vhodné prenášať výkon ostatných nepopulárnych opatrení vnímaných obyvateľmi obce represívne na orgány samosprávy. Nová právna úprava v oblasti samosprávnej pôsobnosti obcí a vyšších územných celkov vychádza a plne rešpektuje základnú úlohu samosprávy, t. j. starostlivosť o všestranný rozvoj územia a potreby obyvateľov obce alebo vyššieho územného celku.

V zákone sa vyskytujú mnohé nové prvky, ako právo dieťaťa obrátiť sa na orgán sociálnoprávnej ochrany aj bez vedomia rodičov, zavedenie pojmu kuratela do zákona a pod. Nový zákon o SPODaSK je, podľa môjho názoru, napriek niektorým nedostatkom konečne po dlhšej dobe právnu úpravou, riešiacou konkrétne problémy detí, ktoré sú všeobecne na okraji záujmu spoločnosti. Kritiku hlavne z radov odborníkov z praxe vnímam skôr ako snahu o skvalitnenie a dopracovanie zákona, nie ako nespokojnosť so zákonom ako takým.

• Ste za to, aby v zákone nastali zmeny, ktoré by zefektívnili prácu súdov, úradov práce a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny?

Zmeny v zákone sú nevyhnutné v súlade s vývojom spoločnosti (vstup a integrácia do EÚ a pod.) a postupujúcou reformou verejnej správy v SR. Je potrebné zvýšiť funkčnosť,

prípadne reformovať slovenské súdy (napr. zriadiť tzv. rodinné súdy), ktoré rozhodujú napr. o osvojiteľnosti často dlhšie, ako je zákonom stanovená trojmesačná lehota.

Zákon o SPODaSK je rozhodne prínosom do slovenskej legislatívy, je však podľa môjho názoru vytvorený (najmä v aplikácii) skôr pre budúcnosť ako súčasný stav v SR. Častým problémom pre laikov a profesionálov v praxi je jeho komplikovanosť vychádzajúca zrejme z úsilia jeho tvorcov nadväzovať na európske normy. Je tiež bezpochyby veľkým prínosom pre zlepšenie komunikácie s mimovládnyimi organizáciami (akreditovanými subjektmi). Jasne stavia pravidlá a mantinely pre jednotlivé subjekty (MVO – ÚPSVaR).

Zmeny by mali podľa niektorých odborníkov (napr. JUDr. Babjaková) nastať predovšetkým v oblasti zosúladenia s ostatnou legislatívou, hlavne so zákonom o rodine č. 36/2005 Z. z.

• Aké sú najčastejšie problémy, s ktorými sa stretávajú sociálni pracovníci po zavedení nového zákona?

Vzhľadom len na niekoľkomesačnú účinnosť zákona o SPODaSK (1. 9. 2005) ťažko hovoriť o problémoch pri jeho implementácii. Pobúrené sú najmä mnohé nešťátne subjekty, ktoré sú nespokojné s pridelenými kompetenciami (podľa môjho názoru sú dostatočné).

Jedným z problémov je financovanie nešťátnych subjektov – bolo potrebné vytvoriť priority ÚPSVaR pri ich výbere. Určitým náporom pre pracovníkov štátnej správy je tiež veľa novovytvorených úloh vyplývajúcich z nového zákona a nedostatok akreditovaných subjektov, ktoré by mohli na nich participovať.

Závažným nedostatkom je už spomínaná pôsobnosť samosprávnych orgánov (sú objektívne v ťažkej situácii), na ktoré prešli z nového zákona o SPODaSK mnohé kompetencie, ktoré ale nedokážu, nevedia alebo

nechcú realizovať (nevyjasnené kompetencie jednotlivých orgánov verejnej správy).

Niektoré ustanovenia zákona o rodine boli tiež Ústavným súdom SR pozastavené (§ 49, ods. 1), čo obmedzilo možnosť ÚPSVaR rozhodovať o dočasnom zverení dieťaťa z detského domova do starostlivosti pestúnov. Deti tak často ostávajú zbytočne dlho v detských domovoch, pretože súdy rozhodujú o zverení do pestúnskej starostlivosti často aj niekoľko mesiacov.

Druhá časť ods. 1, § 49 citovaného zákona hovorí o tom, že môžeme zveriť dieťa do starostlivosti pestúnov iba so súhlasom rodičov, aj to iba také dieťa, nad ktorým nie je nariadená ústavná starostlivosť. Toto ustanovenie spôsobuje občas ťažkosti v praxi, keďže rodičia málokedy pripustia problémy v starostlivosti o dieťa a radšej ako ho i dočasne zveriť pestúnovi, pripustia jeho umiestnenie do detského domova.

Pri náhradnej rodinnej starostlivosti je tiež problematické, ak určený ÚPSVaR žiada správu o pomeroch až v záverečnej fáze prípravy žiadateľov o osvojenie. Ak je však správa v neprospech žiadateľa, celý proces bol zbytočný, čo zasa spomaľuje prácu sociálnych pracovníkov.

Ako veľký metodický prínos vnímam zavedenie pracovných plánov sociálnej práce s rodinou. Je však potrebné poznamenať, že pri ich realizácii majú pracovníci sociálnoprávnej ochrany detí obmedzené možnosti pomoci a problémy im spôsobuje aj súčinnosť s inými inštitúciami.

• Zdieľate názor s JUDr. Babjakovou, že niektoré úpravy v novom zákone nie sú s jednotlivými rezortmi koordinované, neberú do úvahy existujúci stav, a tým pádom sa dajú ťažko realizovať?

Súhlasím s JUDr. Babjakovou z Národnej

asociácie sudkýň Slovenska, ktorá vo svojom stanovisku vyjadruje nespokojnosť s tým, že niektoré úpravy v novom zákone nie sú s jednotlivými rezortmi koordinované.

Je tiež pravdou, že nebol vytvorený dostatočne dlhý čas pre pripomienkovanie tohto zákona, najmä keď súčasne s ním bol predkladaný zákon o rodine, ktorý s ním úzko súvisí.

Mnohé pripomienky JUDr. Babjakovej sú opodstatnené, avšak v súčasnom právnom stave súdnictva a materiálno-technickom a personálnom vybavení ÚPSVaR však zatiaľ obtiažne realizovateľné. Navrhované opatrenie (možnosti odvolania, obmedzený zásah do súkromia kuratelou a pod.) by bolo potrebné implementovať pod podmienkou, že nebudú ešte viac spomaľovať prácu sociálnych pracovníkov, ktorá je už aj tak (nie vlastnou vinou) nedostatočná.

Prínosným sa zdá návrh JUDr. Babjakovej zriadiť rodinné súdy, a to zväčša v takej podobe, aby všetky veci týkajúce sa malých

detí (v oblasti výchovy, výživy, starostlivosti o maloletých, prevencie a pomoci atď.) boli sústredené u sudcu/ov. Títo by ako špecialisti na problematiku malých detí boli schopní komplexne posudzovať a rozhodovať vo všetkých veciach, ktoré súvisia s malými deťmi, a to bez ohľadu na to, či ide o záležitosť občianskeho, rodinného, trestného alebo správneho práva. Presadzovanie špecializácie v justícii je síce aktuálna téma, ale nie podľa tohto kritéria – skôr naopak, preferuje sa odbornosť podľa typu konania, a tak sa súčasný vývoj myšlienke rodinných súdov skôr vzdaluje.

Napriek mnohým spomínaným problémom je potrebné uviesť, že sa znižuje počet detí s nariadenou ústavnou starostlivosťou (ktorá v pomere obyvateľstva je porovnateľná so západoeurópskymi krajinami) a vďaka novoprijatej legislatíve sa výrazne zvyšuje kvalita výkonu SPODaSK v štátnej správe.

Rozhovor pripravil Pavel Bajer ■

Príklad dobre fungujúcej sociálnoprávnej ochrany detí:

prípady:

V piatok o 14.00 hod. pri bežnom šetrení pomerov klienta na výzvu pracovníka odboru sociálnych vecí, okresného úradu (OÚ) nikto neotváral dvere. Z bytu sa šíril neidentifikovateľný zápach. Na základe informácií od susedov bolo zistené, že matku, ktorá v byte bývala spolu so svojou dvojročnou dcérou, videli naposledy cez víkend, pričom z bytu bolo ešte v utorok počuť detský plač. Bola privolaná hliadka PZ a rýchla zdravotná pomoc. Na žiadosť pracovníka OÚ bol byt otvorený, pričom v byte v postieľke bola nájdená dvojročná Lenka. V ďalšej časti bytu bola aj jej matka, zjavne už niekoľko dní nežila. Dieťa bolo okamžite prevezené do nemocnice a jeho zdravotný stav bol stabilizovaný. Odbor sociálnych vecí zistil bydlisko najbližších rodinných príslušníkov dieťaťa a svojím rozhodnutím dieťa dočasne zveril do ich výchovy. Následne bola Lenka rozhodnutím súdu zverená do starostlivosti svojich starých rodičov, kde je dodnes. V konaní bolo dieťa zastupované okresným úradom, ktorý:

1. dieťa vyhľadal,
2. krízovú situáciu okamžite vyriešil,
3. našiel rodinných príslušníkov a dieťa im zveril do starostlivosti (nie do ústavnej výchovy),
4. zastupoval dieťa na súde.

MPSV připravuje metodiku řešení sporných kauz za účasti všech zainteresovaných stran

K aktuálním tématům a problému v oblasti sociálně-právní ochrany dětí se nám podařilo získat i názor z ministerstva práce a sociálních věcí. Co připravuje MPSV za podněty pro zlepšení situace ohrožených a znevýhodněných dětí, prozrazuje **Mgr. Michaela Marksová**, ředitelka odboru rodinné politiky a sociální práce, pod nějž spadá oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Mgr. Michaela Marksová s dcerkou.

• **Jaké jsou podle vás příčiny toho, že se nedaří oblast ohrožených a znevýhodněných dětí koncepčně a systémově řešit?**

Musím přiznat, že v této oblasti jsou velké rezervy. Jedna z příčin je, že agenda ohledně dětí a rodin je roztržena mezi několik resortů

– ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), ministerstva zdravotnictví a ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, některé okruhy spadají pod působnost ministerstva spravedlnosti a vnitra.

• **Zvažujete vytvoření modelu, který mimo jiné zavedli i na Slovensku, tedy že by otázky rodiny spadaly podle jeden orgán, ministerstvo?**

Ano, zvažujeme. Toto nám také bylo doporučeno Výborem pro práva dítěte při OSN. První krok byl zatím učiněn na základě návrhu Výboru pro práva dětí při Radě vlády pro lidská práva a v květnu 2005 vláda přijala usnesení, které MPSV pověřuje celostátní koordinací implementace Úmluvy o právech dítěte.

• **Jak vnímáte stížnosti neziskových organizací, kterým se nelíbí připravovaná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí?**

Domnívám se, že jde o zbytečné obavy, novela zákona zpřesňuje principy, které původní zákon již obsahuje, a zavádí některé věci, které dosud nebyly vůbec ošetřeny. Je třeba si uvědomit, že zákon se týká ohrože-

ných dětí a musí obecně ošetřovat všechny varianty: tedy musí zohledňovat i situace, kdy do této oblasti vstoupí úplně nový, neznámý subjekt. Jiná věc je, pokud mají neziskové organizace špatné zkušenosti ze spolupráce se sociálními pracovníky – jedná se o konkrétní a doufám ojedinělé případy, které je třeba konkrétně řešit. Každopádně na MPSV jsme se právě začali zaměřovat na zlepšení komunikace mezi všemi složkami, které v oblasti sociálně-právní ochrany působí, nejen mezi státem a nestátními organizacemi, ale i mezi jednotlivými státními složkami navzájem.

- **Děti v ústavních zařízeních neubývá, ba spíše naopak. Jak hodláte tento stav řešit?**

Řešení situace ohrožených dětí, které žijí mimo vlastní rodinu, je v současné době koncepční a metodickou prioritou Odboru rodinné politiky a sociální práce a intenzivně se mu věnují pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Zaměřujeme se především na zlepšení ve dvou hlavních oblastech, kterými jsou práce s dětmi a rodinami, které se ocitají v ohrožení, a dále potom na práci s žadateli o náhradní rodinnou péči. V první oblasti připravujeme průběžný vzdělávací cyklus pro sociální pracovníky, jehož tématy bude přímá práce s rodinami v ohrožení – tzv. sanace rodin, která v mnoha případech může pomoci řešit situaci jinak než odebráním dítěte z rodiny nebo umožní jeho brzký návrat. V tomto momentu samozřejmě narážíme na nedostatek sociálních pracovníků, kteří by mohli intenzivně a individuálně řešit jednotlivé případy.

V oblasti náhradní rodinné péče se soustředíme na zefektivnění příprav žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči a větší informovanost veřejnosti o této problematice. Informace o tom, jak se stát náhradním rodičem, budou součástí webových stránek orgánů sociálně-

právní ochrany dětí, připravujeme i tištěné letáky. Chceme, aby se o možnosti náhradního rodičovství dozvíдалo stále více lidí, a rozšiřovala se tak možnost pro děti vyrůstat v náhradních rodinách namísto ústavů. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přichází s novou formou pěstounské péče na přechodnou dobu, která je další z možností rodinné péče pro děti, které musí být přechodně mimo vlastní rodinu.

Soustředíme se dále na zmapování situace dětí v ústavech sociální péče, které spadají do kompetence našeho ministerstva. Komunikujeme také s ostatními ministerstvy, do jejichž kompetence spadá ústavní péče. Řešení situace počtu dětí v ústavní péči je komplexním problémem, který můžeme řešit na základě meziresortní spolupráce a spolupráce odborné veřejnosti.

Jinak je třeba říci, že v ústavní péči hodně přibývá dětí odebraných ze sociálních důvodů. Toto vlastně leží na bedrech obcí, kde dochází k tomu, že sociální pracovníci musí kumulovat různé funkce, takže jejich počty fakticky ubývají. A zejména v nejproblematictějších regionech (Ústecký a Moravskoslezský kraj) jsou často sociální pracovníci nuceny učinit nejjednodušší krok, pokud má rodina velké problémy: dítě odebrat a dát ho do ústavu. Vždyť tam má dítě jídlo, teplo, klid. Bez terénních pracovníků, kteří by docházeli do postižené rodiny, hledali jiné cesty řešení, spolupracovali s rodinou a dělali vše potřebné, aby se dítě mohlo vrátit zpět, se situace nezlepší. O zvýšení počtu sociálních pracovníků se snažíme jednat jak s ministerstvem vnitra, tak se Svazem měst a obcí.

- **Jaké další aktivity chystáte ke zkvalitnění sociálně-právní ochrany dětí?**

Například připravujeme metodiku tzv. případových konferencí. To znamená, že

kdykoli se vyskytne nějaká problematická kauza, měly by si všechny zúčastněné strany sednout dohromady a spor řešit – např. sociální pracovnice, nezisková organizace, ředitel/ka ústavu, kde se třeba dítě zrovna nachází. Jen za dobu, co jsem na MPSV, musím upřímně říct, že někdy má pravdu jeden, někdy druhý a někdy je pravda zhruba uprostřed. Myslím, že někdy se s dětmi manipuluje v rámci osobních zájmů. Někdo řekne: „Já preferuji Klokánky,“ jiný: „Já preferuji ústav,“ ale nedbá se na zájem dítěte. V tomto my můžeme hodně pomoci, protože třeba u těchto jednání můžeme být jako prostředníci, jako mediátoři.

Chtěli bychom, aby všechny problematické děti měly svůj osobní plán péče. Nejde o nic nového, už dlouhou dobu fungují v zahraničí a v jisté podobě někde i u nás. U nás se stále při problémech preferuje řešení dát dítě do ústavu a pak se uvidí, co dál, jenomže ve skutečnosti pak ani s rodinou, ani s dítětem nikdo nepracuje tak, aby se třeba mohlo co nejdříve vrátit do rodiny zpět. Plán péče o dítě by měl obsahovat právě návrhy konkrétních postupů.

Pro začátek je nejdůležitější začít s otevřenou vzájemnou komunikací, protože dosud se často stávalo, že komunikace probíhala pouze přes média – a to věci rozhodně neprospívá.

Co se týče dalších aktivit – do plánu nelegislativních prací vlády jsme zařadili vypracování materiálu s názvem Koncepce ohrožených dětí a dětí žijících mimo vlastní rodinu.

- **Jak jste spokojena s rozhodováním soudů o osudech dětí?**

Rozhodování soudů může být někdy velký problém. Může se totiž stát, že někde o osudu dítěte rozhoduje soudce, který se třeba jinak specializuje především na trestní právo a v oboru sociálně-právní ochrany nemá žádné zkušenosti ani praxi. A přitom přes rozhodnutí soudů potom, obrazně řečeno, nejede vlak. V nejbližší době připravujeme schůzku pana náměstka MUDr. Hoška, který má na starosti mj. rodinnou politiku, a příslušného náměstka ministerstva spravedlnosti, abychom začali diskutovat o problémových oblastech.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Systemová ochrana dětí musí být především záležitostí státních institucí

PhDr. Věduna Bubleová patří k předním odborníkům v oblasti náhradní výchovné péče. Od roku 1994 stojí v čele pražského Střediska náhradní rodinné péče. Dlouhodobě se věnuje sociologickým výzkumům, např. Práva a potřeby mladých lidí odcházejících z dětských domovů, Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny, Osvojení a pěstounská péče, které publikovala společně s dalšími odborníky. Je členkou řady mezinárodních organizací, vládního výboru pro sociálně-právní ochranu dítěte, odborným konzultantem a školitelem při výběru rodičů – žadatelů o náhradní rodinnou péči, konzultantem projektů nestátních neziskových organizací.

PhDr. Věduna Bubleová

• Každý máme určitou představu, kdo jsou ohrožené a znevýhodněné děti. Co si pod tímto označením představíte vy jako odborník věnující se dlouhá léta náhradní rodinné péči?

Za odborníky považuji své profesory, rodiče

a přátele, kteří mě vedli a učili a přivedli právě na tuto cestu. Pravděpodobně se všichni shodneme na tom, že ohrožené a znevýhodněné děti jsou ty, které žijí v nepříznivých podmínkách způsobených nemocemi, dlouhodobým strádáním, bez rodinného zázemí, lásky a bezpečí.

• Co vás vedlo k založení Střediska náhradní rodinné péče (NRP)?

Od studií jsem se věnovala problematice dětí, jejichž osudy jsem znala a které mě velmi dojímalý. Byla to právě skupina těch, které nemohly vyrůstat ve své vlastní rodině, a pro ně byla a je jedinou nadějí nová náhradní rodina – buď osvojitelská, nebo pěstounská.

Měla jsem obrovské štěstí na své profesory, nadřízené a kolegy, jak na psychiatrické klinice, tak na dětském Kardiocentru, ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí a především v Laboratoři pro výzkum rodiny. Zde jsem měla tu čest a možnost pracovat u laskavého a vzácného člověka pana prof. Zdeňka Matějčka. Posléze se stal mým

skvělým kolegou klinický psycholog a výzkumný pracovník doc. Jiří Kovařík. Z dlouholetých výzkumů, sledování a pozorování bylo všem těmto odborníkům jasné, co my mnohdy opět znovu složitě objevujeme a definujeme: „Aby se dítě mohlo zdárně vyvíjet, musí žít v prostředí stálém, srozumitelném a emočně zralém.“

Proto vlastně vzniklo v roce 1994 naše Středisko NRP, které chce naplnit právě tento odkaz: „Každé dítě má právo vyrůstat v rodině!“

• Můžete představit náplň činnosti střediska?

Středisko náhradní rodinné péče pomáhá od roku 1994 opuštěným a ohroženým dětem a novým náhradním rodinám.

1. *Rozvíjíme a propagujeme* náhradní rodinnou péči u nás.
2. *Vytváříme nové koncepce* péče o ohrožené děti.
3. *Připomínkujeme navrhované zákony* v oblasti náhradní rodinné péče.
4. *Spolupracujeme s dalšími organizacemi a institucemi*, které se starají o opuštěné děti.
5. *Vyhledáváme náhradní rodiny* pro opuštěné děti se speciálními zdravotními a sociálními potřebami – každoročně se nám podaří nalézt novou rodinu pro téměř deset obtížně umístitelných dětí.
6. *Radíme žadatelům o náhradní rodinnou péči* – zájemci se na nás mohou obracet osobně, telefonicky nebo písemně; odpovídáme dotazy v internetových poradnách a nabízíme informační materiály.
7. *Doprovázíme nové náhradní rodiny* a poskytujeme jim dlouhodobé psychosociální a právní poradenství – rodinám nabízíme osobní konzultace, pořádáme relaxačně poradenské pobyty, kluby náhradních rodin a další aktivity.
8. *Zkoumáme aktuální problémy v oblasti*

náhradní péče – naši pracovníci se účastní nejrůznějších přednášek a diskusí u nás i v zahraničí. Pořádáme vzdělávací akce pro žadatele o náhradní rodinnou péči i pracovníky v této oblasti. Připravujeme a publikujeme informační a vzdělávací materiály, pravidelně vydáváme přílohu časopisu Děti a my.

9. *Podílíme se na mezinárodních projektech* – jsme členy několika významných mezinárodních organizací, např. IFCO (Mezinárodní organizace pěstounské péče), výzkumná organizace Childwatch International, UNICEF. V roce 2004 jsme spolupřáteli mezinárodní konferenci o pěstounské péči IFCO 2004 v Praze.

10. *Připravujeme vzdělávací kurzy a programy na volný čas* pro děti a mládež vyrůstající mimo vlastní rodinu.

11. *Připravujeme a vysíláme dobrovolníky*, kteří se starají o děti z domovů v jejich volném čase – získali jsme akreditaci ministerstva vnitra pro tuto činnost.

12. *Připravujeme děti na jejich odchod do samostatného života* – projekt Peníze pro život zábavnou formou seznamuje děti s běžným životem, který z domovů neznají.

• Čím je podle vás způsobeno, že se v péči o ohrožené děti angažují především neziskové organizace a ne státní instituce, jak by se dalo předpokládat?

Po několika letech činnosti neziskových organizací vidíme, že mnohé z nás pracují v oblasti sociálně-právní ochrany s neuvěřitelným nasazením, zápallem, empatií a velmi pružně. Jsme však většinou soustředění a orientováni jen na své poskytované služby a cílové skupiny, chybí nám větší nadhled, komunikace a propojenost. Jsme však také již vyčerpání každoročním finančním zajišťováním naší činnosti. Myslím si, že v mnoha konkrétních případech mohou neziskové organizace

včas velmi efektivně, citlivě a okamžitě reagovat a pomoci. Celková změna či koncepční pomoc a systémová ochrana dětí musí být především záležitostí státních institucí. Ty by měly reagovat na naše připomínky a názory, využívat naše zkušenosti a spolupracovat s námi. V současné době mám dojem, že se situace především na MPSV, které má na starost právě sociálně-právní ochranu dětí, podstatně mění a snad i zlepšuje. Na důležitá vedoucí místa nastoupili vzdělaní, mladí a průbojní lidé (mnoho z nich vyšlo právě z neziskových organizací), kteří mají upřímnou snahu napravit chaos minulých let. Připadá mi však absurdní, že zbytečně obhajují názory, třeba i nové zákony, které vymysleli jejich předchůdci a s nimiž se snad ani nemohou vnitřně ztotožnit. Možná právě v tom vidím určitý rozdíl mezi státními a nestátními institucemi, že nestátní instituce jsou v určitém smyslu svobodnější – mohou myslet, mluvit a jednat samy za sebe.

• Daří se propojit neziskové organizace, které se věnují dětským právům?

V oblasti sociálně-právní ochrany dětí pracuje mnoho neziskových organizací. Známe se, respektujeme se a vážíme si práce druhých. Pravděpodobně jsme potřebovali určitý čas, abychom se domluvili na obecných principech a cíli, kterého bychom chtěli v ochraně práv dětí dosáhnout. Proto se dohodlo několik neziskových organizací a v únoru 2004 jsme založili Koalici **Děti patří do rodiny** (více na www.nahradnirodina.cz), která je dobrovolným účelovým seskupením organizací, jehož cílem je změna a rozvoj systému péče o dítě a rodinu v České republice.

• Jaká jsou východiska a cíle Koalice?

V České republice vyrůstá v současné době přibližně 20 000 dětí v ústavní péči. V porovná-

ní s ostatními evropskými státy je tato situace alarmující. Současný systém péče o dítě a rodinu v obtížných situacích selhává v mnoha směrech. Netvoří jednotný funkční celek, nýbrž soustavu vzájemně nekomunikujících subjektů (spolu s krajskými úřady je spravován pěti ministerstvy: MZ, MPSV, MS, MŠMT a MV). Systém je finančně náročný, neefektivní a koncepčně nevyhraněný. Jeho působení se často omezuje na administrativní, případně represivní metody. V důsledku této situace jsou tisíce dětí a mladistvých vychovávány v institucích. Život v instituci podle vědeckých studií u dětí prokazatelně způsobuje deprivaci a vytváření patologických sociálních návyků.

• Jaké projekty a opatření připravujete společně s dalšími neziskovými organizacemi pro důsledné naplňování principů vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte?

V současné době nás asi nejvíce trápí novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Myslím si, že i když novela přináší několik pozitivních změn, nebyla v současné době v předkládané podobě opodstatněná. Měl být dán dostatek času na vypracování ucelené, jasně formulované systémové změny, která by skutečně pomohla ohroženým a znevýhodněným dětem. Naše připomínky a návrhy jsme předávali kompetentním orgánům a institucím, pouze některé z nich však byly vyslyšeny. Dílčí pozitivní změny jsou v novele pouze načrtnuté, bez hlubší analýzy problému a jasného odůvodnění a výkladu. Jsou již dávno obsažené v mezinárodních úmluvách, k nimž se naše země již dávno zavázala. Proč stále vytváříme další paragrafy a vyhlášky, když všichni víme, že se situace dětí žijících mimo vlastní rodinu zlepšuje jen velmi pomalu? Jistě by bylo efektivnější vypracovat smysluplný, ucelený systém pomoci opuštěným a ohroženým dětem. Cílem by měla být včasná a účinná

pomoc především biologické rodině, zkrácení a omezení doby pobytu dítěte v ústavu na minimum, nalezení nové vhodné náhradní rodiny se všemi možnými alternativami, atd. Měli bychom se poučit ze zkušeností, dlouhodobých výzkumů a sledování našich odborníků, kterých máme spoustu, a porozhlédnout se a poučit ze zkušeností zemí s vyspělou úrovní této péče. Koalice tedy bude i nadále vystupovat proti novele zákona v předkládané podobě.

• Daří se problémy v oblasti práv ohrožených a znevýhodněných dětí koncepčně a systémově řešit?

Před pěti lety jsme s kolegou Jiřím Kovaříkem napsali Zprávu o stavu náhradní rodinné péče v ČR pro Český helsinský výbor (Zpráva ČHV o stavu lidských práv v ČR v roce 2001, Praha 2002).

Nic podstatného se bohužel od té doby nezměnilo a naše země je stále kritizována mnoha mezinárodními institucemi za vysoký počet dětí v ústavních zařízeních, nepřiměřeně dlouhé pobyty dětí v ústavech, atd.

• Jaká tedy doporučujete opatření, která by skutečně pomohla ohroženým a znevýhodněným dětem vyrůstat v prostředí rodinném, či takovém, které se rodině co nejvíce přibližuje?

V první řadě je nutné posílit a zkvalitnit terénní sociální práci, zaměřenou především na prevenci sociálního osíření a sanaci, podporu a pomoc biologické rodině. Za důležité považují posílení a podporu práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Jedna sociální pracovnice má u nás v průměru 150–200 případů, což je ve srovnání s jinými zeměmi velmi vysoký počet. Dále vidím potřebu hledat a rozvíjet nové programy a projekty jako alternativy ústavní péče (např. projekt Fondu

ohrožených dětí Klokánek). Posun k lepšímu by mohlo přinést zavádění nových forem pěstounské péče, které by pomohly většímu počtu dětí žít v rodinném prostředí s podporou biologické rodiny (např. krátkodobá, podpůrná, respitní, terapeutická a jiná profesionální pěstounská péče). Podstatné je dále trvale a všestranně podporovat, doprovázet a vzdělávat pěstounské rodiny, aby jejich péče byla co nejhodnější, a také motivovat a pravdivě informovat veřejnost o problematice ohrožených dětí. A v neposlední řadě na základě analýz, mezinárodních srovnávacích výzkumů a současné praxe vytvořit a prosadit jednotnou koncepci péče o dítě a rodinu.

Alternativy, které v celém systému náhradní péče chybějí, jsou především ty, které by pomáhaly v dobách krize a ohrožení podpořit a sanovat původní biologickou rodinu dítěte. Přestože je na tento nedostatek poukazováno již více než deset let, nebyly dosud provedeny kroky potřebné k zodpovědné přípravě této „podpůrné rodinné péče“ (ve světě běžně používané profesionální pěstounské péče).

V nejlepším zájmu dítěte je mj. to, aby o něm a o jeho rodině (ať již biologické, či náhradní) rozhodovali lidé, kteří znají osobně, dobře a současně obě strany – dítě a případné náhradní rodiče. To je jedna z hlavních zásad sociální, týmové a interdisciplinární práce v oblasti NRP, proklamovaná již před lety v metodických materiálech MPSV. Podle dosavadní praxe se však o dítěti a jeho (případné náhradní) rodině rozhoduje pouze na základě papírů, posudků, nikoliv podle osobní znalosti – jsou zde hájeny zájmy papírů a byrokracie a nikoliv živých osob, nikoliv zájmy dětí, což je proti duchu i literě Úmluvy o právech dítěte.

Rozhovor připravil Pavel Bajar

Právo dětí vyrůstat ve své vlastní rodině nebývá respektováno

Tématem sociálně-právní ochrany dětí se zabývají i v Kanceláři veřejného ochránce práv. JUDr. **Zdeňka Vejvalková**, která se specializuje na problematiku rodiny, přibližuje, s jakými případy a podněty porušujícími práva dětí se nejčastěji setkává.

JUDr. Zdeňka Vejvalková

• Co vše zahrnujete pod oblast sociálně-právní ochrany dětí?

Rozsah sociálně-právní ochrany dětí je zakotven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jejíž § 1 stanoví, že sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, působení orgánu sociálně-právní

ochrany dětí směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Veškerou tuto činnost má veřejný ochránce práv právo šetřit. Patří sem také vedení evidence a spisové dokumentace, náhradní rodinná péče – osvojení, pěstounská péče, od zařazení do seznamu žadatelů o tuto péči až po její výkon. Spadá sem i postup sociálních pracovníků, tzv. kurátorů pro děti a mládež, kteří řeší výchovné problémy a jinak trestné činy (tzn., že by tyto činy byly trestné, pokud by se jich dopustil zletilý) nezletilých

• Jakými podněty se nejčastěji zabýváte v oblasti sociálně-právní ochrany dětí?

Do působnosti veřejného ochránce práv patří celá oblast týkající se výkonu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Zejména se na nás obracejí rodiče a žádají přešetření postupu tohoto orgánu při výkonu sociálně-právní ochrany dětí či způsobu chování sociálních pracovníků. Jde především o spory rodičů, kteří nemohou žít se svými dětmi ve společné domácnosti, zejména ve věcech styku s dětmi, zneužívání institutu předběžného opatření při umísťování dětí do ústavní výchovy, bez předchozího využití mírnějších prostředků k nápravě závadného stavu v rodině, jako je napomenutí, dohled a případy, kde je zjevná absence sociální práce v rodině. Dále se jedná o námitky proti způsobu výkonu kolizního opatrovnictví v soudních řízeních o rozhodování

ve věcech náhradní rodinné péče. Na tuto oblast navazují i případy, kdy nás rodiče upozorní na možné porušování práv dětí umístěných v ústavní výchově – v dětských domovech a výchovných ústavech. V loňském roce jsme zaznamenali nárůst případů týraných dětí, kde se opět zabýváme správností postupu OSPOD. Zabýváme se i finančním zajištěním sociálně slabých rodin, tato problematika však spadá již do jiné oblasti, do systému dávek sociálního zabezpečení a státní sociální podpory.

• **Můžete uvést konkrétní podnět (případ)?**

Nejvíce mi v loňském roce v hlavě utkvěl podnět, jímž se na ochránce obrátila pěstounka šestileté dívky. Namítala, že pracovníci orgánu státní správy opakovaně v její domácnosti provádějí šetření, podle jejího názoru bezdůvodně. Celý „kolotoč“ nastal, když orgán státní správy šetřil stížnost bývalého manžela matky dítěte, které jí bylo svěřeno do pěstounské péče. Po prošetření stížnosti však byla provedena další opakovaná šetření v rodině. Při šetřeních podle stěžovatelky nepostupovali pracovníci orgánu státní správy s profesionálním odstupem a žádoucí objektivitou, bez racionálního zdůvodnění zpochybňovali kvalitu výkonu pěstounské péče, úroveň materiálního vybavení domácnosti, a navrhovali dokonce umístění holčičky do jiné pěstounské rodiny, což považovali za řešení situace v souladu se zájmy dítěte. Pěstounka si nějakých zásadních pochybení nebyla vědoma. Uvedla, že mají sice starší nábytek a dítě spává na vlastní přání s ní, na což pracovníci orgánu státní správy poukazují, to však podle jejího názoru nelze považovat za závadu ve výkonu pěstounské péče. Častá opakovaná šetření narušovala výchovu dítěte a neúměrným způsobem rušila soukromí rodiny. Vytvářela v rodině pocit nejistoty, neboť výsledky šetření vnímala

pěstounská rodina jako zkreslené, často o závěrech šetření nebyla vůbec informována. Nebyl stanoven ani konkrétní plán odstranění tvrzených nedostatků, které koneckonců nebyly nikdy přesně pojmenovány.

V zájmu co možná neobjektivnějšího posouzení věci provedla zástupkyně veřejného ochránce práv osobně místní šetření v této rodině za účasti pověřeného specializovaného právníka Kanceláře veřejného ochránce práv. Při šetření na místě samém se detailně seznámila s materiálním zázemím i přístupem pěstounky a její rodiny k nezletilé. Zjistila, že jde o průměrně zařízený dům, dítě navázalo ihned kontakt a jeví se spokojené. Dívka je v pěstounské rodině již dva roky a našla zde vlídné zázemí, má oporu i v dceři pěstounky, která je již zletilá a k dítěti má evidentně velmi pěkný vztah. U pěstounů ochránce mimo jiné kladně hodnotil i to, že umožňují nezletilý styk s její matkou a babičkou.

Po zvážení všech zjištěných skutečností dospěla zástupkyně veřejného ochránce práv k závěru, že postup orgánu státní správy byl v rozporu s platnou právní úpravou i zájmy dítěte, a navrhla, aby nezletilá zůstala v pěstounské rodině a aby byla rodině věnována odborná pomoc. V průběhu šetření došlo k posunu v náhledu úřadu. Nezletilá zůstala v pěstounské péči a zpětnou vazbou bylo zjištěno, že dítě v ní prospívá.

• **Která práva dětí jsou nejvíce porušována?**

Řekla bych, že z řady případů, které ochránce řeší, vyčnívají tři velké skupiny. V první řadě jde o porušování práva dítěte na pravidelný a častý styk s rodičem (rodiči), s nímž dítě nemůže žít ve společné domácnosti. Nejde jen o případy, kdy se rodiče rozcházejí, ale i případy, kdy jsou děti svěřeny do péče třetí osoby, např. prarodiče či jiného rodinného příslušníka či do pěstounské péče. S tímto

problémem souvisí velmi časté zneužívání závislosti dítěte ze strany pečující osoby, které spočívá v tom, že tato osoba dítě popouzí proti rodičům či druhému rodiči. Toto jednání ze strany osoby zodpovědné za výchovu dítěte může dítě závažným způsobem poškodit v jeho zdárném vývoji. Následky se mohou projevit psychickou poruchou, výchovnými problémy či v dospělosti při vytváření partnerských vztahů. Je tedy třeba tento problém nepodceňovat (jako tomu bývalo v minulosti) a v zájmu dítěte ho před takovou manipulací důsledně chránit. Druhou velkou skupinou porušování práv dětí je nerespektování práva dítěte na to, aby vyrůstalo ve své vlastní rodině, byť tato není zrovna ideální. Setkáváme se s upřednostňováním náhradní rodiny tzv. „vhodnější“ před rodinou biologickou, namísto toho, aby se jejich vlastní rodině věnovala řádná sociální péče, která by pomohla odstranit nedostatky v péči o děti, jež mnohdy vyplývají z neschopnosti se starat, nikoliv z toho, že by se rodiče o své děti nechtěli starat. Často jediná „pomoc“ ze strany sociálních pracovníků spočívá v tzv. návštěvách v rodině, bez konkrétního programu pro danou rodinu a vymezení toho, co mají rodiče změnit, aby péči o své potomky zvládali. Takový přístup vede ke ztrátě důvěry v sociální pracovníky, k absolutní nejistotě a vyhýbání se spolupráci se sociálními pracovníky, neboť rodině nepomáhají, ale vyvolávají pouhý strach z rozpadu rodiny, tj. z umístění dětí do ústavní výchovy. Na tento problém navazuje třetí skupina porušování práv dětí. Je jí absence následné prevence v rodině, to znamená, že sociální pracovníci nepracují s rodinou s cílem odstranění nedostatků, pro něž byly děti umístěny do ústavní výchovy. Konečným efektem této práce by měl být návrat dětí do

své rodiny. Často je tomu i proto, že sociální pracovníce si rodiče dětí „zařadí jako ty, co děti zklamali a nejsou hodni toho, aby je nadále vychovávali“ a nejsou schopny připustit, že se člověk mění, a odmítají přiznat změnu k lepšímu. Následkem tohoto přístupu je, že rodině neposkytnou vůbec žádnou pomoc, nepoučí se ani v případě, že je jim známo, že pro neznalost právní úpravy postupují chybně. V důsledku toho pak zůstávají děti z těchto rodin dlouhodobě v ústavní výchově či jsou umístěny do náhradní rodinné péče, ač při řádné sociální práci přímo v rodině by měly šanci žít se svými rodiči.

• **Obracej se na vás více jednotlivci, nebo instituce, co se týká podnětů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí?**

Podat podnět veřejnému ochránci práv je oprávněn každý, koho se případ přímo týká a domnívá se, že při výkonu sociálně-právní ochrany dětí postupoval úřad chybně, nebo má-li výhrady proti chování konkrétních pracovníků apod. Jistě cítíme svým způsobem osobní charakter této problematiky. Z toho je již zřejmá i má odpověď. Více se na veřejného ochránce práv obracejí jednotlivci. Jak jsem uvedla výše, formální podmínkou k možnosti řešení takového podnětu je, aby se na ochránce obrátila osoba, již se daný problém přímo týká, tedy např. rodič. Obrátí-li se na ochránce někdo jiný, je třeba podání doplnit plnou mocí, kterou oprávněná osoba pověřuje jiného člověka jednáním s ochráncem. Pokud se na ochránce obrátí instituce, nejedná se o osobu oprávněnou podat podnět, jestliže však jde o poukaz na závažný problém či systémovou chybu, může ochránce zahájit šetření z vlastní iniciativy.

Rozhovor připravil Pavel Bajar

Okruh klientů z řad pěstounských rodin se stále rozšiřuje

Brněnské Sdružení pěstounských rodin (SPR) vzniklo už v roce 1995. Jakým vývojem prošlo a co je náplní činnosti, prozrazuje vedoucí poradny náhradní rodinné péče, psycholožka a speciální pedagožka Mgr. et Mgr. **Pavla Svobodová**.

Mgr. et Mgr. Pavla Svobodová

• Kdo a co stálo za zrodem SPR?

Za jeho založením stálo několik pěstounských rodin, které se začátkem devadesátých let začaly stýkat, vyměňovaly si zkušenosti a jejich sdílením si vlastně vzájemně pomáhaly. V roce 1995 pak naši organizaci ustanovili oficiálně. Člověk, který se osobně zasadil o profesionální rozvoj sdružení a jehož koncepční vize jsou otištěny v současné podobě organizace, je pan Ing. Miroslav Opatřil, který dodnes vykonává funkci předsedy.

• SPR má za sebou deset let, jak se proměnila během této doby jeho činnost?

Činnost sdružení byla nejdříve soustředěna v *Poradně náhradní rodinné péče*, která dostala do vínku dva hlavní směry své činnosti: pomoc stávajícím náhradním rodinám a pomoc při vyhledávání ohrožených dětí a vhodných rodičů, kteří by je dokázali přijmout za své.

Mezníkem, který sdružení umožnil rozšíření činností poradny, bylo získání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí v roce 2000. Umožňuje nám to doposud přípravu pro budoucí pěstouny a osvojitele i jinak přispívat k lepšímu osudu mnoha opuštěných dětí.

Směřování tohoto pracoviště udržujeme dodnes, stavíme na získaných zkušenostech a z některých úspěšných aktivit se stala již tradiční záležitostí – např. dny pěstounských rodin nebo poradensko-rekreační pobyty pro náhradní rodiny. Více se orientujeme na hlubší profesionalizaci a komplexní péči o rodiny s ohledem na všechny členy domácnosti. Naše snaha zkvalitňovat a rozšiřovat naše služby nachází mezi lidmi odezvu a okruh našich klientů z řad pěstounských rodin se stále rozšiřuje.

V průběhu let přinesl Miroslav Opatřil impuls k rozšíření aktivit sdružení i do oblastí práce se sociálně slabými rodinami. V roce 2003 tak vznikly volnočasové aktivity pro děti ulice, které se pro velký zájem rozrůstaly. Od začátku byla

snaha přizvat také rodiče těchto dětí, což vyústilo ve zbudování navštěvovaného *komunitního centra Dům jistoty na Starém Brně* s vlastními prostory. Projekt má v současné době tendenci přerůst v cílenou podporu rodin, kde se kumulují různá rizika a hrozí odebrání dětí do náhradní rodinné péče.

Neaplněná vize, aby opuštěné děti mohly vyrůstat v náhradních rodinách, vedla k založení *Domu na půli cesty ve Velkém Dvoře u Pohořelc* v roce 2000. Tento projekt má zmírňovat důsledky ústavní výchovy u mladých dospělých, pro které nebyla nalezena rodina nebo rodinná péče selhala. Pracovníci se dnes snaží i o řešení situace svých klientů po odchodu z Domu, např. vybudováním následného bydlení, doprovázením prostřednictvím osobního asistenta atd.

Z důvodů propagačních i osvětových začal také brzy vycházet časopis *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, který se společně se změnami sdružení stále vyvíjí.

Takto se v průběhu let velmi přirozeně formovala činnost sdružení. Změny však měly i své odpůrce, kteří poukazovali na to, že se vzdalujeme původní myšlenky sdružení. Prodělalí jsme cestu od snahy podporovat pěstounské rodiny a opuštěné děti ke snaze napomoci, aby ohrožené děti a mladí dospělí mohli žít v prostředí, které jim umožní rozvinout své předpoklady a připravit se na úkoly dospělého věku.

Naši odpovědi odpůrcům je, že původní myšlenku jsme neopustili, ale koncepčním rozšířením služeb jsme postoupili na úroveň systémového řešení problematiky ohrožených dětí.

• Čím se liší situace pěstounských rodin od stavu v době vzniku sdružení?

Nové nestátní subjekty působící v oblasti náhradní rodinné péče zajišťují pěstounům všestrannou podporu, angažují se na poli

legislativy a upozorňují na nedostatky státem garantované péče.

Pěstounská péče je srovnávána s podobnými formami péče o děti v zahraničí, u odborné veřejnosti se začíná přetvářet představa o tom, jak by měla být tato instituce naplňována. Mluví se více o právech biologických rodičů a legislativně bude zřejmě nově ukotvena tzv. „přechodná pěstounská péče“, která by měla mít souběh se sanací původní rodiny.

• Čím vším musí rodiče či matka projít od okamžiku rozhodnutí stát se pěstouny po přijetí dítěte?

Cesta rodiny k opuštěnému dítěti se někdy zájemcům o náhradní rodinnou péči zdá příliš náročná a složitá. Zapomínají však, že i narození dítěte je provázáno devítiměsíčním čekáním a řadou nesnází. Toto oddálení příchodu nového člena rodiny může sloužit k přípravě na život s dítětem. Matka zabuduje budoucí dítě do svých plánů, připraví se na svou roli a sžije se s ní.

Matějček (2002) a někteří další autoři proces přebírání dítěte rozdělují do dvou období:

V prvním období – období příprav se rozbíhá proces psychologické adaptace na rodičovskou roli. Partneri by měli prodiskutovat řadu otázek (profesní kariéru, finanční zajištění, konkrétní představy o dítěti a vlastní toleranci vůči jinakosti dítěte, atd.). Neměli by zapomenout hovořit o svém úmyslu přijmout „cizí“ dítě s širší rodinou. Je nutné, aby tito příbuzní, kteří nukleární rodinu ovlivňují, nové dítě zcela přijali za své. Pokud by se tak nestalo, rodinu by pravděpodobně čekaly potíže, což by se mohlo odrazit na vztahu partnerů k dítěti, a tím i na jeho dalším pozitivním vývoji.

Druhé období – posuzování budoucích rodičů, je naplněno událostmi vztaženými k úřednímu postupu a také zážitky spjatými s pronikáním do problematiky pěstounství.

• Jaký je postup při vyřizování žádostí o náhradní rodinnou péči?

Zájemci nejprve podávají žádost na nejbližším pověřeném úřadě podle místa trvalého bydliště, konkrétně na oddělení péče o rodinu a dítě či na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovníce pro náhradní rodinnou péči provede první šetření, které zahrnuje úvodní rozhovor o motivacích a představách o dítěti. Finálním cílem pro sociální pracovníce je shromáždit všechny náležitosti spisové dokumentace, mezi něž patří zpráva o poměrech v rodině zakončená doporučením pro zařazení zájemců o náhradní rodinnou péči mezi žadatele. Dále doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu, fotografie žadatelů, zpráva o zdravotním stavu, potvrzení o stálém příjmu od zaměstnavatele, zpráva o sociálních poměrech (zpracuje na základě osobní návštěvy v rodině), opis rejstříku trestů, písemný souhlas s přípravou k přijetí dítěte od rodiny, stanovisko obecního úřadu.

Po vyřízení těchto vstupních informací je žádost postoupena příslušnému krajskému úřadu, kde se k vhodnosti rodiny vyjádří posudkový lékař (zdravotní stav) a psycholog. Účelem psychologického vyšetření žadatelů je konstatování vhodnosti žadatelů a také posouzení jejich předpokladů k přijetí dětí se specifickými potřebami – výběr vhodného dítěte. Probíhá v několika individuálních sezeních a kontinuálně na ně navazuje příprava pro zájemce o náhradní rodinnou péči, společně pro budoucí pěstouny i adoptivní rodiče.

Součástí přípravy je vnesení struktury do jejich dosud nabytých vědomostí tak, aby byly konzistentní a pravdivé, a poskytnutí prostoru k otázkám žadatelů. U žadatelů se rozšiřuje povědomí o právních otázkách náhradní rodinné péče, o medicínských náležitostech, psychologii rodiny a specifikách dětí, které část

svého života tráví v ústavní péči. Cílem je vnitřní připravenost na příchod dítěte, s tím spojenou změnu rytmu rodiny a snad i na možná úskalí, která je ve výchově mohou potkat. Přínosné bývá také zařazené neformální setkání s pěstouny.

• Co následuje, pokud dojde ke kladnému vyřízení žádosti?

V případě kladného vyřízení žádosti jsou zájemci (nejčastěji po absolvování přípravy) zařazení do seznamu žadatelů, ze kterých poradní sbor (lékař, psycholog, právník a sociální pracovníce) vybírá nejvhodnější rodiče pro konkrétní dítě určené do náhradní rodiny. Budoucí rodiče mají takto nabídnuté dítě právo odmítnout.

První dvě období jsou naplněna změnami a událostmi, po kterých následuje třetí období – očekávání. Toto období lze využít k četbě odborné literatury z oblasti vývojové psychologie a pedagogiky, setkávání s „náhradními rodinami“. Informovanost je zároveň rodičům oporou při přijetí dítěte. Praxe totiž ukazuje, že i když příchod dítěte do rodiny je událost toužebně očekávaná, jde o zátěž celé rodiny i každého člena zvlášť.

Doba, kterou žadatelé čekají na přidělení dítěte do rodiny, se různí. Záleží na regionu, kde mají žadatelé trvalé bydliště, na tom, zda jde o adopci, či pěstounskou péči, na požadavcích na dítě. V současné době je méně dětí, které mohou být osvojeny, a více těch, které jsou vhodné pro pěstounskou péči. Zároveň přibývá neplodných žadatelů o adopci. Oba tyto fakty se odrážejí na průměrné čekací době – v Jižomoravském kraji se na dítě do osvojení čeká tři roky a na dítě do pěstounské péče kolem dvou let. Zároveň velká část žadatelů o osvojení nemůže být uspokojena vůbec (nepřekrývají se jejich požadavky na dítě a reálná „nabídka“ dětí).

Čtvrté období – příchod nového člena do rodiny začíná vyzváním krajského úřadu k pohovoru o konkrétním dítěti, pro které byli žadatelé vytipováni jako vhodní. Žadatelé jsou informováni o všech dostupných údajích o dítěti – zdravotním a psychologickém stavu, o původní rodině a sociálně-právních otázkách. Na rodině záleží, zda se rozhodne podniknout další kroky ke sblížení s tímto dítětem. Postupně má dítě plnohodnotně začít naplňovat život dospělých a vzniká prostor pro rozvoj všech členů rodiny.

• **Mají pěstouni zájem o romské děti? Co děláte pro to, aby se zájem o romské děti zvýšil?**

Faktem je, že etnická příslušnost dítěte je jedním z častých kritérií žadatelů pro odmítnutí dítěte. Rodiny se většinou obávají jeho rozdílné mentality, hledání kořenů, dospívání a reakcí okolí. Výchova romského dítěte může být v některých ohledech odlišná, ale nemusí být méně úspěšná. Snažíme se proto působit na poli osvěty současných i potenciálních náhradních rodin.

Proti obavám a strachu potenciálních rodičů je nejpádnějším argumentem fungující rodina s přijatými romskými dětmi. Podporujeme proto stávající pěstouny při výchově romských dětí formou vzdělávání a poradenské činnosti. V rámci besed a přednášek na téma výchovy romského dítěte v neromské rodině se dozvědí teoretické základy o romství, identitě, směřování etnický odlišného dítěte a také praktické postupy, jak mohou svým dětem pomoci vyrovnat se s jejich odlišností a předsudky společnosti.

Na letním pobytu pro romské i pěstounské rodiny nebo na jednodenních akcích komunitního centra mají také pěstouni možnost setkat se s funkčními romskými rodinami, poznat jejich život a také své vlastní předsudky. Zároveň tak mohou předejít tomu, aby si jejich přijaté děti vytvářely idealistické představy o životě Romů.

Tyto akce jsou přístupné i pro budoucí rodiče, kterým se navíc v rámci povinné přípravy žadatelů snažíme zprostředkovat zkušenosti stávajících pěstounů a setkání s jejich dětmi. Někdy jsou manželské páry těmto impulsům otevřené a dokonce přehodnotí svoje požadavky na dítě.

Nicméně rodin ochotných přijmout dítě romského původu je i přes snahu nestátních organizací stále nedostatek. I v důsledku toho dochází u dětí minoritní populace ke kumulaci některých negativních jevů (vyšší věk dítěte při umístování do rodiny, deprivace, výchovné problémy atd.). Pokud vezmeme v úvahu i fakt, že běžná pěstounská rodina v dítěti obtížně pěstuje zdravou identitu a sebevědomí, je optimálním řešením pro dítě primární prevence – zachování původní rodiny a vazeb mezi jejími členy. O intervenci v této oblasti trvale usilujeme a věřím, že tato cesta přinese dobré výsledky i díky tomu, že stavíme na dlouhodobém vztahu vzájemného respektu.

• **Je možné konkrétně říci, s jakým výchovným problémem se nejčastěji potýkají pěstounští rodiče?**

Na dětech, které své rané dětství prožily v ústavních zařízeních či nefunkční rodině, zanechává toto prostředí dlouhodobě známky psychické deprivace. Dále bylo statisticky doloženo, že v ústavní péči je tři- až pětkrát více dětí s lehkou mozkovou dysfunkcí, takže výchovné obtíže dětí jsou také na podkladě neurologických poruch. Někdy jde u dětí o disharmonický vývoj osobnosti dítěte, který je výchovně méně ovlivnitelný.

Projevů těchto poruch je tolik, kolik je dětí. Častá je neschopnost se soustředit a vydržet v klidu, objevují se různé úzkosti a poruchy nálady.

Pokud se jedná o vztahovou oblast, obtížně navazují hlubší a trvalejší vztahy. Může ale také

Jít o dítě výchovně těžko zvladatelné, konfliktní v kontaktu s rodiči či v prostředí mimo rodinu – např. v kolektivu vrstevníků. Velmi častou zkouškou pro rodiče je také povinná školní docházka svěřených dětí – do té doby „bezproblémové“ dítě neumí zvládat tyto nároky, což se promítá do jeho chování.

Mimo sociální sféru se u těchto dětí objevují zvláštnosti např. s přijímáním potravy (přejídání, odmítání jídla, zvracení atd.), shromažďováním jídla či neobvyklým zacházením s osobními předměty.

• Co považujete za úspěch při výchově dětí v pěstounských rodinách?

K hodnocení úspěšnosti pěstounských rodin se v praxi používají různá kritéria. Nejběžnějším z nich je podíl rodin, ve kterých umístěné děti v průběhu pěstounské péče zůstávají. Podle tohoto kritéria je 95 % rodin úspěšných. Po dosažení zletilosti dítěte se zkoumá, zda dítě v rodině zůstává až do svého sociálního osamostatnění. Z tohoto pohledu statistiky odhadují podíl „úspěšných“ pěstounů na 80 % (Kovařík, 1996).

Mnohem jemnější je porovnat to, co se děje v pěstounské rodině s cílem pěstounské péče: poskytnout dítěti takové prostředí, ve kterém může zdravě vyrůstat a vyrovnat se co nejlépe s nepříznivými událostmi jeho života. Tento pohled je zacílen nejen na oblast potřeb dítěte, ale souběžně také na potřeby rodiny – jak se daří zachovat a budovat zdravé rodinné fungování ve všech oblastech.

Vyvarovala bych se tedy posuzování „kvalit“ dítěte jako produktu pěstounské péče. Mnohdy je znevýhodnění dětí přicházejících do rodiny velmi závažné a přetrvává až do dospělosti. Přesto, že se mohou objevit běžné i těžší problémy ve vzájemných vztazích, mohou být

rodiče velmi kvalitní a péče o svěřené dítě „úspěšná“. I pěstouni, jejichž svěřené dítě se pohybuje mimo zákon, mohou být úspěšní – dali mu pocítit, že je milováno, a trpělivě mu ukazovali, jak jít svým životem. Jaké by bylo bez těchto prožitků?

Pokud jsou však rodiče okolnostmi pěstounské péče dlouhodobě přetěžováni a místo pocitu podpory svého dítěte se cítí ubíjení, začíná být výchova narušována a vyžaduje odbornou pomoc.

• Jak jste spokojeni se současnou legislativou upravující náhradní rodinnou péči?

Platná právní úprava vyžaduje změny, což vedlo k novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zákonů souvisejících. V tomto období byla Senátem do parlamentu vrácena jeho nová podoba k přepracování. Zatím není jasné, co nám boj všech zúčastněných na poli zákonodárném přinese.

• Nekonkurujete si se zařízeními, organizacemi typu Fond ohrožených dětí, SOS dětské vesničky, Natama, apod.?

Subjekty v nestátní sféře, které jste jmenoval, reprezentují a prosazují zájem opuštěného dítěte vyrůstat v co nejpříznivějším rodinném prostředí. Snaží se o to v rámci individuálně odlišných programů na úrovni teoretické, právní i sociálně-psychologické.

Spolupůsobení více zainteresovaných institucí znamená zvýšení tlaku na změny v oblasti legislativy i praxe náhradní rodinné péče, což je nesmírně příznivé. Pokud jde o přímé služby klientům a jejich spokojenost, mohlo by nás být spíše více, usilujeme o to, aby podobná sdružení vznikala i v dalších krajích.

Rozhovor připravil Pavel Bajar ■

V období čekání na dítě prožívají budoucí pěstounky největší pochyby

Připravit ženu, aby mohla být pěstounkou v SOS dětské vesničce, není určitě jednoduché. Tomuto nesnadnému úkolu se už několik let věnuje **Jarmila Hubičková**, zaměstnankyně SOS dětské vesničky. V rozhovoru se dozvíte nejen, co obnáší příprava žadatelek, ale naleznete také informace o momentální situaci v konkrétních vesničkách a budoucnosti dětí po odchodu z vesničky.

Jarmila Hubičková

• Kdo se může stát matkou-pěstounkou v SOS dětské vesničce?

Žena, která se chce věnovat dětem a je ochotna spojit s nimi část svého života. Musí být fyzicky a psychicky zdravá a splňovat věkové kritérium 30–45 let. Věk je individuální

záležitostí, vycházíme z předpokladu, že ve 30 letech má už člověk představu o svém životě, horní hranice je dána 45. rokem zejména z toho důvodu, že pěstounka prožije s dětmi zhruba 10–15 let. Za velký přínos považujeme samozřejmě zkušenost s výchovou dětí. Co se týká vzdělání žen, většina našich pěstounek má středoškolské vzdělání, máme vysokoškolačky i vyučené ženy. Maturita je výhodou, poskytuje lepší přístup k dalšímu vzdělávání. Přicházejí k nám ženy svobodné, rozvedené nebo ovdovělé, řada z nich vychovala vlastní děti, které už žijí samostatný život, v současné době máme dvě pěstounky, které vychovávají vedle pěstounských dětí i dítě vlastní.

V posledních třech letech se na naše inzeráty ozvalo i několik manželských párů a projevily zájem stát se pěstouny v našich zařízeních, proto „mapujeme“ i tento terén. Možná si řada čtenářů, kteří naši práci sledují, říká: „Konečně pochopili, jak je důležitá otcovská role při výchově.“ Proč u nás nejsou muži, je nejčastější otázkou odborné i laické veřejnosti. Otcovskou roli jsme nikdy nepodceňovali a náš program jsme vždycky vnímali jako jednu z možných alternativ v náhradní rodinné péči. Musíme odpovědně zvážit, co

všechno může podmiňovat život manželského páru a této rodiny v zařízení našeho typu a zda jí nebude vzato něco velmi cenného a podstatného, protože vesnička je společenství vazeb, které nejsou pro rodinu zcela běžné.

• Kolik se hlásí zájemkyň?

V posledních dvou letech nás kontaktovalo zhruba 70–80 žen ročně. Kampaň v denním tisku všech regionů, pomocí níž nabízíme profesi SOS matky-pěstounky, představuje blok inzerátů vycházejících po dobu 3–4 měsíců. Nejdříve zájemkyním posíláme první informace, že se jedná o dlouhodobou pěstounskou péči, což představuje společný život s přijatými dětmi po dobu 10 a více let. Možnost osobního setkání využije pak asi 20–25 % žen.

• Podle čeho rozlišujete zájemkyně?

Vážnou zájemkyní je žena, která na sebe přebere iniciativu a chce překonávat překážky. Překážek se vždy objeví řada, protože role, kterou bude „hrát“ matka-pěstounka v dalším životě, doznají značných změn.

• Jak dlouho trvá příprava?

Při prvním setkání slyší zájemkyně informaci, že pokud se obě strany dohodnou na další spolupráci, mohla by přibližně za rok přijímat první skupinu dětí. Zkušenosti ukazují, že pro odpovědné rozhodnutí je optimální alespoň roční zvažování všech pro i proti. V tomto období absolvuje uchazečka nejprve psychosociální výcvik. Samotný přípravný kurs pak trvá 3–4 měsíce, dva měsíce teorie, jeden až dva měsíce praxe. Praktické zkušenosti získávají uchazečky v ústavních zařízeních (v kojeneckých ústavech a dětských domovech) a v SOS rodinách.

• Procházejí vážné zájemkyně psychologickými testy?

Ano, každá uchazečka prochází psychologickým vyšetřením, které je zaměřeno na její osobnostní předpoklady, motivaci, psychické zdraví a hodnotovou orientaci. Tato vyšetření provádějí psychologové, kteří mají zkušenosti s náhradní rodinnou péčí, ale nemají nic společného s naší organizací. Nemají žádný zájem doporučit či nedoporučit svou klientku.

• Předpokládám, že některé zájemkyně prožívají během kursu pochyby. Jak k těmto situacím přistupujete?

Už při prvním setkání se ptám zájemkyně, zda o tom, že „o nás“ uvažuje, někomu řekla. Vybízím ji, aby byla velmi otevřená ke všem reakcím a dotazům svého okolí a aby o všem, co jí nejbližší říkají, přemýšlela, zejména pak nad tím, co jí nejvíc v dotazech popouzí. Pochybnosti provázejí uchazečku celou dobu přípravy a se stále konkrétnější představou o tom, co všechno výkon pěstounské péče obnáší, se pochybnosti spíš množí. Opakovaně vidím, že poté, co začne v rámci teoretické přípravy vstupovat do kursu celá řada lektorů, odborníků z nejrůznějších oborů, „jde do tuhého“. Proto i v rámci teorie se snažím, aby měly uchazečky kontakt s našimi rodinami, aby už v úvodu viděly, že přes všechny obtíže, na které jsou připravovány, žijí rodiny životem normálních starostí, kdy jednou je hůř a jindy líp.

• Co nastává po absolvování přípravného kursu?

Uchazečka praktikuje v SOS rodinách a žádá o tzv. zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem u příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Pokud je zaevidována, nastává další krok, zprostředkování dětí. Toto období, čekání na

děti, vnímám jako nejtěžší pro budoucí pěstounky, pochybnosti, jak jsme o tom mluvili v předešlé otázce, vykrystalizují: „Jaké budou?“, „Budu schopna je přijmout a vytvoříme spolu rodinu?“ a „Zvládnou to?“.

• Hovořila jste především o přípravě k pěstounské péči. Co dalšího se probírá během přípravy?

Přípravný kurs je zaměřen třemi směry – samozřejmě na celou problematiku péče o děti v náhradním rodinném prostředí, o nic méně významná je oblast podpory matky-pěstounky a třetí řeší otázky související s výkonem pěstounské péče v zařízení SOS dětská vesnička.

V oblasti péče o děti jsou dalšími specifickými tématy např. sourozenecké konstelace, jelikož do SOS rodin přicházejí biologičtí sourozenci ve věkovém rozmezí od jednoho roku do dvanácti let. Zásadním tématem je vztah s biologickou rodinou, který v dlouhodobé pěstounské péči není rozhodně jednoduché realizovat, ale je důležitý pro zdravý vývoj dítěte; integrace dětí menšin, zejména romských; schopnost našich dětí žít samostatný život, tzn. i posunutí optiky, že SOS rodina není cílem pro „ústavní“ dítě, ale možností, šancí životaschopně obstát především v důsledku zkušenosti rodinného zázemí.

Oblast podpory pěstounky zajišťujeme zejména psychosociálním výcvikem se zážitkovým programem nad mapou původní rodiny, uspokojováním potřeb v dosavadním životě, zpracováním otázky partnerství, sebepojetí, tématem životních změn, získávání dovedností v oblasti komunikace atd.

Třetí oblast je o specifických otázkách našich zařízení, o programech, koncepcích, legislativním postavení apod.

• Je lehčí, nebo těžší než dříve najít vhodnou maminku?

Slyšela jsem vyprávět, jak pan prof. Dunovský přijímal na konci šedesátých let maminky do první vesničky v Doubí (Karlovy Vary). Tenkrát uskutečnili celorepublikovou kampaň, přihlásilo se kolem 200 zájemkyň a obsadily celou vesničku s 12 domky.

Takovou zkušenost nemám, ale výše zmiňovaných 80 kontaktů svědčí o tom, že jsou stále ženy, které mají zájem.

K současnosti bych mohla říct i to, že předpokládáme, že kdyby stála ještě jedna vesnička na jižní Moravě, obsazovala by se určitě snáz než například v Doubí. Alespoň statistika, kterou si vedu o četnosti kontaktů, o tom vypovídá. Ženy z Moravy jsou ale méně nakloněny žít v Čechách. Tento fakt vyplývá zřejmě z našeho obecného postoje k „odchodu za prací“, který není prozatím běžným jevem. Rozhodně nepodceňujeme další významné skutečnosti – ochuzení o snadnou dostupnost širší rodiny pěstounky, o rodiče, kteří se stávají prarodiči, sourozence, kteří zastanou místo strýce a tety, a samozřejmě přátel. A to jsou důležité stabilizační prvky našich rodin. Pokud je to možné, ženám vycházíme vstříc a připravujeme je pro vesničku, kterou si vyberou samy.

• Co obnáší praxe tety?

Zjednodušeně tak označujeme období přípravy pěstounky, kdy praktikuje v SOS rodinách. Její pracovní náplň se velmi shoduje s prací tet a rodinných asistentek, které jsou rovněž zaměstnankyněmi vesniček. Pomáhají matkám s dětmi, se školní přípravou, s domácími, podílejí se na volnočasových aktivitách dětí. V době, kdy si pěstounka čerpá osobní volno, ji krátkodobě plně zastupují.

• Kolik vychovávají matky dětí?

V současné době žije v našich SOS rodinách od tří do šesti dětí, máme jednu rodinu se sedmi dětmi. Pro zařízení je stanoven zákonem (č. 359/99 Sb.) nejnižší počet dětí v rodině na čtyři, takže tři děti mají pěstounky, které přijaly první skupinu a po adaptačním období se budou připravovat na přijetí dalších dětí. Doba, kdy jich v našich rodinách bývalo běžně sedm, minula. Vnímáme, že k nám přicházejí děti s daleko komplikovanějšími problémy a rovněž my dospělí čelíme a zdlávkáváme psychicky náročnější situace dnešního života. Určitě je třeba posuzovat možnosti každé rodiny individuálně.

• Jaká je momentální situace ohledně vesničky v Doubí?

V tisku koncem loňského roku proběhla zpráva, že se SOS dětská vesnička v Doubí zavírá. Není pravda, že se zavírá, organizace se rozhodla z důvodu neobsazenosti domků rodinami na rok snížit personální obsazení.

V letošním roce bude vesnička sloužit jako vzdělávací centrum pro SOS-Kinderdorf International. Také jsme vyhověli žádosti krajského úřadu v Karlových Varech využít dva domy pro dětský domov rodinného typu.

V příštím roce přijdou do Doubí nové rodiny, v současné době probíhá kampaň v tisku, na podzim bude zrealizován přípravný kurs a v prvních měsících příštího roku by se měly připravené uchazečky evidovat a přijímat první děti.

• Kolik dětí a maminek žije v Medláncích a ve Chvalčově?

V Medláncích stojí deset domů a vesnička je plně obsazena SOS rodinami. V současnosti zde žije 46 dětí ve věku od jednoho roku do 14 let. Ve Chvalčově máme devět domů, šest rodin a 27 dětí. Další SOS rodiny žijí v bytech

mimo vesničku, jedná se o rodiny, v nichž počet dětí klesl pod čtyři. Celkem má organizace 103 děti ve všech zařízeních a v jednotlivých stupních následné péče.

• Co plánují vesničky SOS do budoucna?

Naším hlavním cílem bude stále poskytovat zázemí matkám-pěstounkám při dlouhodobé náhradní rodinné péči o děti, pro které je náš program vhodnou možností. Takže prioritou zůstává přivést do vesniček nové pěstounky a mít zařízení plně obsazené.

V příštích letech nás čekají silné ročníky dětí, jež se vydají na cestu postupného osamostatňování. A pro nás to znamená trvale vyhodnocovat získávané zkušenosti, upravovat naše programy pro dospívající, abychom byli na tuto skutečnost co nejlépe připraveni.

Už jsem zmiñovala, že se snažíme připravovat pěstounky na přijetí i dětí, které mají častý a pravidelný kontakt s vlastními rodiči. Jsme denně konfrontováni s tím, jak je to těžké – pro dítě, pěstounku i vlastního rodiče. Proto velmi pozitivně vnímáme snahu organizací, jejichž náplň spočívá v terénní práci s původní rodinou tak, aby děti rodinu nemusely vůbec opustit. Rádi bychom na tomto projektu – pomoci biologické rodině – spolupracovali a v místech, v nichž máme zařízení a taková služba není dostatečně zajišťována, ji vyškolenými pracovníky poskytovali.

• Daří se dětem, které vyjdou z SOS vesniček, uplatnit v životě?

Jestliže jsme před čtyřmi lety začali (a ne lehce) prosazovat koncept tzv. *následné péče* pro naše děti, konali jsme tak především proto, že jsme na tuto otázku nemohli odpovědět ano. Program následné péče spočívá v postupném, dlouhodobém a cíleném osamostatňování dětí a dospívajících; měl by být zahájen ve věku 12 let a skončit do tří až pěti let po

dosažení plnoletosti (a také skončení pěstounské péče).

• **Máte tím na mysli program pro mládež v Brně?**

Brněnská *Komunita mládeže* (internát pro děti z našich vesniček) je jednou z fází tohoto programu, ne první, měla by probíhat ještě v rodinách. Děti v komunitě po přechodu na střední školy získávají první cenné zkušenosti, které obnáší život mimo rodinné zázemí.

• **Co následuje po ukončení střední školy, učiliště?**

Mladí lidé si hledají zaměstnání s pravidelným legálním příjmem a v návaznosti na práci i bydlení, které by mělo samozřejmě odpovídat jejich současným možnostem. V tomto období se pedagogové z komunity stávají jejich průvodci. Mluvíme o tzv. polozávislém bydlení na období jednoho až tří let. Cílem, a doufám, že ne nespílitelným ideálem, je pracovat v profesi, k níž získal mladý člověk odborné vzdělání a „dlouhodobé“ bydlení.

Myslím, že by si tato problematika zasloužila samostatný prostor, jde o zásadní téma pro

všechny, kdo dlouhodobě zajišťují výchovu dětí v jakékoli formě náhradní péče.

• **Existuje hodnocení úspěšnosti matek pěstunek?**

Hodnocení úspěšnosti matek pěstunek ne. K realizaci v rámci zavádění lidských zdrojů v naší organizaci máme připraven standard k hodnocení *výkonu pěstounské péče*.

Každý rok se uskutečňuje hodnotící rozhovor ředitele vesničky s matkou pěstounkou, který má poskytnout *vzájemnou zpětnou vazbu* o tom, co se daří při péči o děti, o úrovni vzájemné spolupráce matky s týmem vesničky. Dále se probírá, jak se daří pěstounce využívat daných možností k rozvoji své osobnosti (a svádět boj s vlastním vyhořením).

Každý, kdo vychovává děti, nejen v náhradní péči, ví, že úspěšnost nemusí být úměrná míře snažení, zájmu, iniciativy. A to má právo každá naše pěstounka slyšet, a my máme povinnost jí i takovou podporu dát.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Co obnáší pobyt v Klokánku

Praha 8-Kobylysy, ulice Chabařovická, na první pohled obyčejná sídlištní základní škola. Na druhý pohled ale zjistíme, že je něčím výjimečná. Ve druhém a třetím patře základní školy se nachází Klokánek. Klokánek je projekt Fondu ohrožených dětí, jehož cílem je nahradit ústavní výchovu týraných, zanedbávaných, zneužívaných nebo jinak sociálně ohrožených dětí přechodnou a okamžitou rodinnou péčí. Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, mohou proto týrané a zneužívané děti přijmout i bez souhlasu rodičů až do doby, než je rozhodnuto o předběžném opatření. Klokánky mají nepřetržitý provoz, proto mohou kdykoli přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení, aniž by se musely obávat prozrazení své totožnosti.

Klokánek na této adrese byl otevřen ke dni 12. 12. 2000 (první dítě bylo přijato 18. 12. 2000) a náklady na jeho zprovoznění činily 2 603 905 Kč. Je zde celkem sedm třípokojových bytových buněk se střídavou péčí dvou tet, které o děti nepřetržitě pečují po všech stránkách stejně jako v rodině. Celková kapacita činí 28 lůžek. Rodinné buňky se záměrně skládají z dětí různého věku – jako normální rodina, aby se děti vzájemně stimulovaly, učily se od starších „sourozenců“ a starší aby viděly, co obnáší péče o mladší děti a celou domácnost; teta se může jednotlivým dětem věnovat podle jejich denního režimu a potřeb individuálně. Velkou výhodou přijímání dětí do Klokánka je možnost přijímání celých

sourozeneckých skupin. Při dovršení určitého věku nemusí náhle měnit prostředí a vazby (jak má tříleté dítě pochopit, že musí jít jinam jen proto, že dovršilo určitý věk?).

O děti se tedy stará celkem 14 tet a dvě tety pomocné, které jsou v zaměstnaneckém poměru k Fondu ohrožených dětí. Dále zde pracují tři sociální pracovnice (dvě sociální pracovnice na plný úvazek, jedna sociální pracovnice na 30 hodin týdně) a jeden psycholog na plný úvazek. Jedna sociální pracovnice je se vzděláním střední sociálně-právní školy – nástavbové studium, dvě mají VOŠ.

Tety pracují v týdenních směnách, v pondělí dopoledne se překrývají, aby si vše „předaly“. Tento systém automaticky vylučuje ženy s malými vlastními dětmi, což je výhoda, protože odpadá riziko citové kolize mezi „mými dětmi v práci“ a „mými dětmi doma“. S výhodou se naopak uplatní ženy středního věku, které mají vlastní děti již odrostlé a v práci mohou zúročit, s prospěšným časovým odstupem a moudrostí, nabyté zkušenosti. Po týdnu v práci mají týden volna na regeneraci, což nejlépe předchází tzv. syndromu vyhoření.

Jedním z velkých mýtů je, že děti potřebují odbornou péči. Děti potřebují především lásku, individuální zájem a dobrý příklad. Potřebují vidět, jak funguje domácnost, vaření, úklid, praní, žehlení, péči o mladší sourozence, jak se zvládá konfliktní situace ve škole nebo v rodině, co udělat při horečce, jak se nakupuje, co kolik stojí a jak vyjít s určitým obnosem peněz, a to vše nejlépe v přirozených situa-

cích, které přináší sám život. Nacvičovat tyto všechny „modelové“ situace v učebně nebo herně s „odborníkem“ je myslím poněkud neúčelné, drahé a možná i kontraproduktivní (zvláště u dětí v pubertě), nejlepší je, když se dítě „učí příkladem“, aniž o tom ví.

Tak jako v každém Klokánku jsou i zde pracovníci připraveni přijmout dítě 24 hodin denně. Teta může dítě přijmout, vzápětí kontaktuje sociální pracovníci. Po přijetí dítěte se mu zakládá spisová složka (v případě sourozenců je to jedna složka pro všechny), do které se vkládají veškeré dokumenty o dítěti. Spis začíná spisovým přehledem, do kterého se zaznamenává vše, co se do spisu ukládá. Dále se vyplňuje vstupní list, kde jsou identifikační údaje dítěte, datum a hodina přijetí, adresa trvalého pobytu, důvod přijetí, právní titul, záznamy o rodičích, název školy, kterou dítě navštěvuje, jméno jeho lékaře, léky, které dítě bere, alergie, věci, které si dítě přineslo, popř. byly předány, identifikace osoby, která dítě předala a převzala. Dalším důležitým dokumentem ve složce je Hlášení o přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zde jsou identifikační údaje dítěte, datum a hodina přijetí, adresa trvalého pobytu dítěte a důvod přijetí. Toto hlášení se odesílá doporučeně spádovému OSPOD. Po ukončení pobytu dítěte v Klokánku se do složky zakládá Hlášení o propuštění dítěte ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které se opět odesílá doporučeně na spádové OSPOD. Toto hlášení obsahuje identifikační údaje dítěte, datum a hodinu propuštění, adresu trvalého pobytu, adresu, kam bylo dítě propuštěno, a důvod propuštění.

Do spisu se dále zakládají dokumenty ke konkrétnímu případu, například návrh na

předběžné opatření, usnesení o předběžném opatření, souhlas rodičů s pobytem dítěte v Klokánku, zpráva z psychologického vyšetření dítěte, protokol o výsledku dítěte zaznamenaný Policií ČR, dohoda o placení výživného na nezletilé dítě, žádost o vyplácení přídatku na dítě adresovaná spádovému MÚ, od 1. 4. 2004 na spádový ÚP, protokol o zahájení řízení o ústavní výchově, nebo o svěření dítěte do péče Klokánku podle § 46 odstavec 1, 2 zákona o rodině, zprávy Klokánku pro různé instituce, zprávy různých institucí pro Klokánek, propustky na konkrétní datum ke konkrétní osobě, vyjádření spádového OSPOD o souhlasu s propustkou ke konkrétní osobě, dohoda o splátkovém kalendáři, protože většina rodičů za pobyt dětí v Klokánku nezaplatí, záznamy ze šetření v rodině, záznamy z rozhovorů s rodiči, případné lékařské zprávy.

Každé dítě má svůj sešit, do kterého tety zaznamenávají chování dítěte, jeho úspěchy i neúspěchy ve škole, problémy, to, s čím se jim dítě svěřilo, návštěvy, které dítě mělo, a další podstatné věci. Po ukončení pobytu je sešit založen do spisu dítěte a slouží jako jeden z podkladů pro vypracování zpráv či návrhů pro soudy, OSPOD, apod.

V průběhu roku 2004 bylo v tomto Klokánku umístěno 80 dětí, ve všech 13 Klokáncích celé ČR to bylo za rok 395 dětí a za celou existenci všech Klokánků 925 dětí. Je proto třeba, aby veřejnost i zákonodárci tento projekt dále podporovali a děti nemusely být umisťovány do ústavní péče.

Mgr. Zdenka Čurdová ■

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, ZSF, katedra klinických oborů

Otazníky sociálně- právní ochrany dětí

Tentokrát jsme zaměřili anketu tak, aby otázky ověřovaly názory veřejnosti ohledně opuštěných, zanedbávaných a týraných dětí. První a druhá otázka zkoumají především obecné povědomí o organizacích zabývajících se sociálně právní ochranou dětí. Poslední dotaz sleduje, zda téma dětí v nouzi považují občané za společensky závažné.

Otázky:

- 1. Setkali jste se s dítětem, které potřebovalo pomoc, bylo v nouzi? Jak jste se zachovali? Kdybyste viděli dítě v nouzi, ohlásili byste to? Komu?*
- 2. Kdo by měl těmto dětem pomoci?*
- 3. Myslíte si, že téma zanedbávaných, zneužívaných, týraných dětí je rozšířené, je takových dětí hodně? Považujete toto téma za vážný problém?*

Lenka Rašková, 20 let, projektantka ve stavební firmě

1. Zavolala bych do střediska pro děti v nouzi a tam by mi poradili.
2. Organizace tomu určené.
3. Určitě je těchto dětí hodně a ne každému se dostane pomoci – o některých se vůbec neví... Podle mého názoru je tento problém velmi závažný, protože se jedná o generaci, která bude vychovávat stejnou generaci, což není v pořádku.

Alena Kopřivová, 41 let, učitelka na I. stupni základní školy

1. Osobně jsem se ještě s dítětem v nouzi nesetkala, ale uměla bych pomoci. Samozřejmě ve škole s takovými situacemi počítáme, máme na chodbách instalovány schránky, kam děti mohou dávat vzkazy, prosby a upozornění na stav nouze svůj nebo spolužáka. To se týká především žáků 2. stupně, mladší děti se většinou svěří třídní učitelce. Stav nouze dítěte bych řešila s vedením školy a případně s dalšími institucemi (pediatr apod.).
2. Pokud se dítě svěří pracovníkům školy,

vedení školy kontaktuje příslušný sociální odbor při obecním úřadu v místě bydliště dítěte a tyto pracovnice dále postupují podle předpisů k řešení dané situace v zájmu dítěte.

3. Problém je velmi vážný, řešení bych viděla v lepší osvětě, lidé by si měli všímat sousedů, měli by umět čelit případným nepříjemnostem, které šetření nahlášeného týrání přináší. Nejhorší je lhostejnost k utrpení druhých lidí a pro děti to platí dvojnásobně, neboť pro týrané dítě může být toto chování určitým modelem pro výchovu vlastních dětí.

Lukáš Podhola, 25 let, student informatiky

1. Ne, nesetkal. Zkusil bych získat informace od odborníka (např. na některé z linek bezpečí), který má v dané problematice praxi a poradil by mi, jak mám postupovat.

2. Odborně vyškolení pracovníci, např. z oboru sociální práce. Rozhodně by to neměl být učitel toho konkrétního dítěte, protože podle mého názoru je pohled takového člověka na dítě zkreslený a může ho vnímat negativně, čímž by mu vůbec nepomohl.

3. Podle informací, které mám od své mámy (ředitelka zvláštní a speciální školy), je takových dětí poměrně hodně. Zcela určitě se jedná o závažný problém, ale bohužel se o něm příliš nemluví.

Iva Špaková, 36 let, osobní asistentka

1. Ano, snažila jsem se mu poskytnout psychickou podporu. Nedokázala jsem však reagovat tak, jak bych asi měla – nahlásit případ příslušným úřadům. Věděla jsem, že by dítě s největší pravděpodobností bylo rodině odebráno. Nedokázala jsem však posoudit, kde by mu bylo lépe – jestli pro něho život v rodině, kde má svoje sourozence a zázemí,

je lepší než život v ústavu. Proto jsem do toho nezasahovala.

2. Psychologové. „Sociálka“ jedná příliš jednostranně podle zákonů a nezkoumá další souvislosti a důsledky pro dítě. Škola je zase málo informovaná a nemá dostatečné kompetence.

3. Nedokážu to posoudit. Je to určitě vážný problém – útrapy z dětství zanechávají na dětech po celý následující život nesmazatelnou stopu.

Jarmila Tomášková, 60 let, učitelka ZŠ, nyní v důchodu

1. Přímou jsem se s takovým případem nesetkala. Určitě bych nebyla lhostejná, protože by mi to velmi vadilo. Pokud by to bylo dítě z mého bezprostředního okolí, určitě bych to řešila s tím konkrétním člověkem, který dítěti ubližuje. Nahlásila bych to u dětského lékaře, ve škole – řediteli, třídnímu učiteli, na více místech, aby se případ nesetl „pod kobereček“. Případ bych pořád sledovala. Kdybych se setkala se zanedbávaným dítětem v cizím městě, snažila bych se najít někoho, koho bych na tento případ mohla upozornit (např. policistu).

2. Velmi vítám Linku důvěry. Přínosem by byl na každé škole psycholog, který by s třídním učitelem jednotlivé případy projednával. Velký zájem by měl být ze strany obecních, městských a sociálních úřadů, aby tyto případy sledovaly.

3. Já si myslím, že je to závažný problém. Některé děti si podle mého názoru mohou brát chování svých rodičů, kteří je týrají, zneužívají, atd., jako vzor pro výchovu svých dětí. Násilí pak vnímají jako přirozené chování.

Jan Sedlecký, 46 let, renovátor technických památek

1. Ne. Nahlásil bych to na policii.
2. Speciální instituce zaměřená přímo na tuto problematiku, aby dokázala poskytnout dostatečně odbornou a kvalitní pomoc.
3. Ano, je to velmi rozšířený problém. Zastávám názor, že se na tomto jevu negativně podepisuje odmítavý postoj církvi a některých politiků k potratům. Často se tak dítě narodí do rodiny, která o ně vůbec nestojí.

Lukáš Pazdera, 17 let, student gymnázia

1. Doposud jsem se s takovým případem nesetkal. Pokud by ovšem tato situace nastala, zřejmě bych se nejdřív s někým poradil

(s kamarády nebo s rodiči), pokud by tedy situace nevyžadovala rychlého jednání.

2. V případě násilí by měla určitě zasáhnout policie. Poté by měla fungovat krizová linka a v neposlední řadě také nějaké organizace, které poskytnou psychologickou či hmotnou pomoc.
3. Myslím, že toto je rozhodně závažný problém, protože trauma z dětství může celoživotně narušit psychiku člověka. A jestli je takových dětí hodně, to si moc netroufám říct. Určitě však hodně dětí žije v rozhádaných rodinách, což pro život také není zrovna ideální.

**Připravila Jana Kopřivová
s přispěním Pavla Bajera**

„D“ občanské sdružení v Liberci pořádá v 1. pololetí roku 2006 tyto otevřené kurzy:

Práce s obtížným klientem – 7 hodin. Typologie obtížných klientů, práce s manipulací, agresí. Psychohygienické aspekty. Termín: 9. března 2006. Cena: 850 Kč. Lektori: Bc. Svobodová, Věra Šístková.

Práce s agresivním klientem – 7 hodin. Výklad agresivního chování, techniky práce s agresorem, nácviky. Termín: 10. března 2006. Cena: 850 Kč. Lektori: Bc. Svobodová, Věra Šístková.

Stres a prevence vyhoření – 7 hodin. Teoretické i praktické bloky zaměřené na zvládání zátěže při práci s klienty. Termín: 13. dubna 2006. Cena: 850 Kč. Lektori: Bc. Svobodová, Věra Šístková.

Tělo a stres – nácvik relaxací, techniky práce s tělem – 7 hodin. Nácviky relaxačních, uvolňovacích a dalších technik práce s tělem. Nabízí možnosti využití práce s tělem při práci s klienty, zvládání krizových stavů pomocí práce s tělesnými signály. Termín: 14. dubna 2006. Cena: 850 Kč. Lektor: MUDr. Marie Janovská.

Zásady úspěšné komunikace – 7 hodin. Praktické nácviky komunikačních technik, vhodné i pro laickou veřejnost. Termín: 27. dubna 2006. Cena: 850 Kč. Lektori: Bc. Svobodová, Věra Šístková.

Neverbální komunikace – řeč těla

Praktické nácviky, teorie, vhodné i pro laickou veřejnost

Termín: 28. dubna 2006. Cena: 850 Kč. Lektori: Bc. Svobodová, Věra Šístková.

Uvedené kurzy jsou akreditovány ČAS. Bližší informace o lektorech jsou uvedeny na našich www.d-os.net

NOVÉ!

Systémové souvislosti práce s rodinami a jejími členy – 80 hodin

Témata kurzu a formy práce: Rodinná situace klienta a její vliv na vznik a vývoj symptomu – problému; zdroje a limity vyplývající z práce pomáhajícího; podpora a rozvoj osobnosti; hierarchie vztahů a zakotvení v profesionální roli; práce s modelovými a konkrétními případy účastníků. Seminář vychází z metody práce se systémy a z rodinných konstelací. Dále: prožitkové techniky, práce ve skupinách, nácvik rolí, práce se skupinovou dynamikou. Nejedná se o výuku nebo trénink rodinných konstelací. Lektori: Mgr. Igor Pavelčák a Bc. Zdeňka Svobodová

Termíny konání v Liberci: 15.–16.9., 13.–14.10., 24.–25.11., 15.–16.12.2006 a dva dny v lednu 2007. Cena 5 850 Kč.

Kurz je akreditován ČAS a dále je podána žádost o akreditaci u MŠMT.

Pro studenty, skupiny a objednání více kursů umožňujeme slevu z kurzovného.

Příhlášky a informace: www.d-os.net

e-mail: d-vzdelavani@volny.cz

**“D”, občanské sdružení, Ještědská 58, 460 07 Liberec 7,
tel.: 485 152 140, MgA. Václav Řezáč**

Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné rodinné situaci

I. VYHODNOCENÍ PŘÍPADU DÍTĚTE V OBTÍŽNÉ RODINNÉ SITUACI

Kolegové z praxe s námi budou souhlasit, že případ dítěte v obtížné rodinné situaci by měl být důkladně, odborně a objektivně vyhodnocen hned v okamžiku, kdy se dostane na stůl OSPOD. Vyhodnocení mapuje situaci, objasňuje potřeby dítěte a to, do jaké míry jsou či nejsou naplňovány. Návrh na řešení situace a individuální plán péče o dítě musí být založený na objektivních a co nejúplnějších informacích.

Pokud vyhodnocení ukáže, že nejlepším řešením z hlediska dítěte je umístění v náhradní výchovné péči, je namísto hledat nejvhodnější formu péče a případně vhodnou náhradní rodinu.

Umístění dítěte do některého náhradního typu rodinné péče je z hlediska kvality života a vývoje dítěte zcela zásadní zásah, ke kterému by mělo být přikročeno po vyčerpání všech pokusů o podporu a renovaci původní biologické rodiny. Umístění mimo biologickou rodinu by mělo být co nejkratší. Velkou pozornost je třeba věnovat zlepšení rodinné situace, aby se dítě mohlo vrátit domů a žít s oběma rodiči, nebo alespoň s jedním. Pokud toto není dočasně či dlouhodobě možné, je třeba v prvé řadě hledat řešení v širší rodině (tj. u prarodičů, dospělých sourozenců apod.).

Vzhledem k tomu, že okolnosti života dítěte v obtížné rodinné situaci mohou být velice nepřehledné a komplikované, je třeba, aby sociální pracovník OSPOD měl jednak mož-

nost a také všechny potřebné nástroje a dovednosti k pečlivému a úplnému vyhodnocení případu dítěte v péči.

Včasně a správně provedené vyhodnocení případu dítěte je zásadním momentem pro jeho další život.

1. Proč je třeba důkladně vyhodnotit situaci?

Všichni se snadno shodneme na tom, že pro dítě je ideálním prostředím pro naplnění potřeb a rozvoj jeho vlastní fungující rodina.

Jestliže dojde k dlouhodobějšímu a závažnému narušení rodinného prostředí do té míry, že je třeba, aby o dítě částečně nebo úplně pečoval někdo jiný než jeho rodina, jedná se vždy o velmi významný moment. Takový zásah bude mít silný a nesmazatelný vliv na stávající i budoucí život dítěte! Je to tudíž nesmírně odpovědný čin a měl by být vždy předem velmi dobře promyšlený a naplánovaný. Účast dítěte na hledání řešení, jeho porozumění situaci, aktivní zapojení rodiny a okolí je v zahraničí již pokládáno za nutnou podmínku úspěšného řešení problémů.

Je tedy zřejmé, že dříve, než navrheme plán na řešení, musíme znát všechny okolnosti a detaily tak, abychom mohli a uměli navrhnout řešení v nejlepším zájmu dítěte. Stejně jako když lékař před zahájením léčby učiní veškerá možná vyšetření.

Účelem vyhodnocení případu dítěte je hloubkové odborné prozkoumání a příprava pro vypracování *Individuálního plánu péče o dítě*. Vyhodnocení se týká celé řady okolnos-

tí a podmínek života dítěte, které by měly být v co největší míře zachovány, aby dítě mohlo prožívat své dětství v kontinuitě a udržet a rozvíjet významné citové vazby a vztahy. V ideálním případě by mělo vyrůstat ve známém prostředí. Vyhodnocení případu spolu s vyhodnocením potřeb dítěte je základem pro hledání řešení celé situace. Od toho se odvíjejí další kroky sociálního pracovníka OSPOD.

2. Odpovědnost za vyhodnocení případu a úloha sociálního pracovníka OSPOD

Odpovědnost za vyhodnocení případu dítěte v péči mají v rámci kompetence dané zákonem o sociálně-právní ochraně dítěte sociální pracovníci OSPOD specializovaní na péči o děti. Vzhledem k tomu, že vyhodnocení je součástí a základem pro vytvoření *Individuálního plánu péče*, mělo by jeho vytvoření pokud možno předcházet umístění dítěte v péči. Toto se *netýká* naléhavých neodkladných případů (například týraného dítěte, náhle osiřelého dítěte nebo odloženého novorozence apod.), kdy je vytvořen rychlý dočasný plán.

Je v zájmu dítěte, aby vyhodnocení bylo dokončeno v pokud možno krátkém časovém termínu. Na druhou stranu se nejedná o jednorázovou akci, ale o průběžný proces.

Často se stává, že sociální pracovník OSPOD musí učinit rozhodnutí, které zásadním způsobem ovlivní život dítěte, a přitom toto dítě ani jeho rodinou situaci dobře nezná. Vyřešení jednoho problému často vede k tomu, že se objeví problémy další, a sociální pracovník musí umět zvážit, jestli přínos jednoho řešení vyváží jeho negativní následky.

Při vyhodnocování případu dítěte v obtížné rodinné situaci by měl sociální pracovník dodržovat následující principy.

V zahraničí se velmi osvědčuje praxe, kde sociální pracovník úřadu úzce spolupracuje

s odbornou organizací, která situaci dítěte vyhodnocuje na základě dohody příslušného úřadu a organizace. Takové partnerství může být velmi užitečné: úřední osoba dohlíží na kvalitu práce a odborná organizace má více času a odborné kapacity vyhodnocení skutečně kvalitně provést.

3. Důležité momenty při vyhodnocování případu dítěte v obtížné rodinné situaci:

Následující tabulka ukazuje, jak postoje definované v Úmluvě o právech dítěte a odborné poznatky ovlivňují práci sociálních pracovníků.

Základní východiska

Dítě nejlépe prospívá ve své vlastní rodině, se svými vlastními rodiči^{*}), popř. s blízkými příbuznými.

Pokud dítě nemůže ani za podpory sociálních služeb zůstat se svými rodiči, má právo vyrůstat v rodinném prostředí, tedy v rodině náhradní.

Náhradní rodinná péče by měla být poskytována jen na nezbytně dlouhou dobu, pokud je to možné, dítě se vrací do původní rodiny.

Dítě potřebuje udržovat vazby k původní rodině, být s rodiči v nějakém typu kontaktu, který je udržován tak, aby existovala emocionální kontinuita.

Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno zvážit svoji situaci, je mu vždy nasloucháno a jeho přání je prioritně bráno v úvahu.

Pokud se jedná o dítě zcela opuštěné či bez vazeb na původní rodinu a je tzv. právně volné, je namísto hledat dlouhodobou pěstounskou péči do dospělosti dítěte či osvojení, které skutečně plně nahrazuje biologickou rodinu dítěte po právní i významové stránce.

Jak se odráží v řešení situace

Sociální pracovník uplatní všechny možnosti, jak podpořit rodinu, aby dítě mohlo zůstat doma nebo u blízkých příbuzných.

Sociální pracovník vyhodnotí potřeby dítěte i rodiny a najde náhradní rodinu (adoptivní nebo pěstounskou), která dítěti dá možnost vyrůstat v rodinném prostředí přijetí a lásky.

Sociální pracovník má na mysli, že pěstounská péče je náhradním dočasným řešením, průběžné vyhodnocování situace a průběžné plánování včetně revize případu umožní operativní návrat dítěte do původní rodiny hned, jak je to možné.

Sociální pracovník během vyhodnocování a plánování a umístění dítěte průběžně spolupracuje s původní rodinou, která se v nejvyšší možné míře podílí na řešení situace. Kontakt je vždy dohodnut ve spolupráci s dítětem, rodiči, pěstouny, zařízením a sociálním pracovníkem, je součástí plánu péče.

Vyslyšení přání (či „hlasu“) dítěte v péči je věnována velká pozornost. Sociální pracovník využívá moderních metod odpovídajících věku dítěte tak, aby dítě mělo vždy možnost vyjádřit své pocity, potřeby a přání.

Mezi pěstounskou péčí, a to i dlouhodobou, a osvojením je významný rozdíl. Sociální pracovník musí během vyhodnocování situace dítěte a vytváření plánu péče mít na paměti jak nejlepší zájem dítěte, tak situaci, ve které se dítě nachází.

^{*}) Neplatí v případě, že jeden nebo oba rodiče vážně ohrožují vývoj a zdraví dítěte.

4. Principy, jež jsou dodržovány při vyhodnocování dítěte

Principy jsou míněny určité definované zásady, jež má odpovědný pracovník na mysli

a je povinen je dodržovat. Ve Velké Británii je definovalo odpovědné ministerstvo následovně:

Vyhodnocování dítěte:

Je zaměřeno na nejlepší prospěch dítěte (nikoliv jednoho z rodičů apod.).

Odvíjí se od stadia vývoje daného dítěte.

Je orientováno na prostředí, ve kterém dítě dosud vyrůstalo.

Bere v úvahu kulturní, náboženské a rasové zázemí dítěte.

Zahrnuje dítě, rodiče i širší rodinu.

Zaměřuje se na silné stránky dané rodiny a objasňuje stávající obtíže.

Pracuje na mezioborové úrovni, spolupracuje s úřady, NGO, zdravotníky, školou apod.

Jedná se o průběžnou aktivitu, nikoliv o jednorázovou akci.

Probíhá paralelně s dalšími službami a podporou pro rodinu a dítě.

Je založeno na důkazech získaných v terénu, a nikoliv pouze na získaných informacích.

Cílem vyhodnocení situace je plán další péče, který určí budoucí směr života dítěte. Sociální pracovník je zodpovědný za vyhodnocení (tj. objektivní popis stávající situace) i za vytvoření plánu (tj. návrh řešení situace). Práce v obou fázích je založena na základních filozofických premisách, které musí mít pracovník na mysli a jejichž prioritní význam lze kdykoliv znovu posoudit.

5. Rámec a metody vyhodnocování

Vyhodnocení toho, do jaké míry je situace dítěte obtížná či traumatizující, a posouzení, jakým způsobem se projevuje a má vliv na vývoj dítěte, je komplexní a náročný úkol, který vyžaduje systematický přístup.

Jednotlivé aspekty vytvářejí mapu a dají se znázornit graficky v podobně rovnostranného trojúhelníka.

Jedná se totiž o tři hlavní oblasti, které je třeba zmapovat, tedy popsat, analyzovat a vyhodnotit. Toto bude základem pro další rozhodování.

zmapovat situaci ohroženého dítěte či rodiny. Odborníci a praktici zjistili, že se jedná o řadu vzájemně provázaných skutečností a informací, které dohromady dávají přesný obraz situace z hlediska naplnění nejlepšího zájmu

6. Základní okruhy vyhodnocení případu dítěte v obtížné rodinné situaci

Odborný tým, který na dva roky svolalo britské ministerstvo zdravotnictví, pracoval tři roky na vytvoření rámce a metodiky, jež by pomohla sociálním pracovníkům důkladně

dítěte. Výše otištěný trojúhelník je skvělým grafickým znázorněním toho, jak se jednotlivé aspekty prolínají a souvisejí spolu. Následující tabulka je přehledem vyhodnocovaných oblastí a dále je více vysvětlujeme.

<i>Vývojové potřeby dítěte Sociální, emocionální, fyzický stav dítěte</i>	<i>Kapacita rodičů pečovat o dítě</i>	<i>Širší rodina a prostředí</i>
<i>Zdraví Vzdělání Emocionální vývoj a chování Identita Vztahy v rodině a další sociální kontakty Chování navenek Schopnost postarat se o sebe</i>	<i>Základní péče Zajištění bezpečnosti Citová vřelost Schopnost dávat dítěti vhodné podněty a stimulovat jeho rozvoj Stanovení a uplatnění hranic Stabilita</i>	<i>Rodinná historie a celkové fungování rodiny Širší rodina Bydlení Zaměstnanost Příjmy rodiny Sociální integrace rodiny Využití zdrojů společnosti</i>

(A) DIMENZE VÝVOJOVÝCH POTŘEB DÍTĚTE

Při práci s dítětem je vždy důležité jasně porozumět tomu, čeho je konkrétní dítě schopno dosáhnout v jednotlivých stadiích vývoje. Proto je důležité před zahájením vyhodnocování situace dítěte:

Vymezit vývojové oblasti, které budou vyhodnocovány.

Naplánovat, jakým způsobem budou měřeny pokroky dítěte.

Zajistit respektování věku a stadia vývoje dítěte.

Vymezit a vyhodnotit informace, které by mohly sloužit jako základ v plánování dalších postupů.

1. Zdraví

Zdraví, růst a vývoj dítěte, zajištění fyzického a psychického blaha dítěte.

Vliv genetických faktorů.

Péče o zdraví dítěte.

Vhodná výživa.

Tělesná aktivita.

Potřebná očkování.

Pravidelná péče o zuby a zrak.

V případě starších dětí rady a informace o sexuální výchově a o riziku zneužívání psychoaktivních látek.

2. Vzdělání (kognitivní vývoj dítěte od narození)

Příležitost ke hrám a k setkávání s ostatními dětmi.

Zajištění přístupu ke knihám.

Získávání dovedností a zájmů.

Možnost zažít úspěch, dosáhnout svých cílů.

Zájem rodičů o vzdělávání dítěte, jeho pokroky a úspěchy, včetně znalostí specifických vzdělávacích potřeb dítěte.

3. Emoční vývoj a vývoj chování

Přiměřené emoční reakce dítěte a reakce v oblasti chování vůči rodičům, později vůči okolí.

Charakter a kvalita časných vazeb.

Temperament.

Schopnost adaptace na změny.

Reakce na stres.

Sebekontrola.

4. Identita

Prohlubující se vnímání sebe sama jako samostatné a hodnotné osoby.

Pohled dítěte na sebe, na vlastní schopnosti.

Sebeúcta.

Přijetí vlastní individuality (příslušnost k etniku, náboženství, věk, pohlaví, sexualita a případné postižení).

Přijetí rodinou, sociální skupinou i širší společností.

5. Rodinné a sociální vztahy

Rozvoj empatie, schopnosti vidět věci očima jiných.

Stálé citové vazby s rodiči či pečovateli.

Dobré vztahy se sourozenci.

Věku odpovídající narůstající potřeba přátelství s vrstevníky a s ostatními významnými osobami v životě dítěte.

6. Sociální prezentace

Porozumění, jak je vzhled, chování a případné postižení vnímáno okolím a jak si tím lidé vytvářejí určitý dojem.

Oblečení odpovídající věku, kultuře, pohlaví a náboženství.

Čistota a osobní hygiena.

Možnost získání rad od rodičů či pečovatelů, jak si poradit a jak se chovat v různých sociálních situacích.

7. Schopnosti péče o sebe

Nabytí praktických, emočních a komunikačních schopností potřebných k rostoucí nezávislosti.

V mladším věku: získání praktických dovedností sám se obléknout a nakrmit se.

Ve starším věku: získání sebedůvěry a praktických dovedností, jak se zapojit do aktivit probíhajících mimo rodinu, prohlubování osamostatňování.

Osvojení si způsobů řešení sociálních problémů.

(B) DIMENZE RODIČOVSKÝCH SCHOPNOSTÍ

Pro vývoj a zdraví dítěte jsou nezbytné schopnosti rodičů postarat se o jeho základní potřeby. Tyto schopnosti je nutné hodnotit s ohledem na strukturu a fungování rodiny, včetně zjištění, jak funguje partnerský vztah mezi rodiči a jakou roli při plnění potřeb dítěte hraje každý z rodičů zvlášť. Neměly by se také opomíjet interakce s dalšími osobami, které mají pro dítě význam.

V praxi to znamená zaměřit se u rodičů a blízkého okolí dítěte na:

Reakce na dítě a jeho chování;
způsob, jakým reagují na potřeby dítěte;
pochopení těchto potřeb a vývojových etap dítěte;

vliv dítěte na rodiče;

kvalita vztahu dítě–rodič;

možný vliv obtíží rodičů na jejich rodičovské schopnosti;

schopnost rodičů čelit potížím;

vliv jejich minulých zkušeností;

schopnost přijmout podporu a pomoc;

schopnost adaptace a změny.

1. Základní péče

Zajištění fyziologických potřeb dítěte a zdravotní péče o dítě.

Zajištění zdravé výživy, tepla domova, čistého a vhodného oblečení, dbaní o osobní hygienu dítěte.

2. Zajištění bezpečí

Ochrana dítěte proti fyzickému i psychickému ublížení a proti nebezpečí, které může hrozit doma i mimo domov.

Ochrana dítěte před kontaktem s nebezpečnými osobami (včetně nebezpečných dětí) a před sebepoškozováním.

3. Citová vřelost

Naplnování emocionálních potřeb dítěte, ujišťování o jeho vlastní hodnotě a pomoc při přijetí vlastní kulturní a rasové identity.

Možnost navázání bezpečných, stabilních a emočních vazeb s významnými dospělými v životě dítěte.

Adekvátní fyzický kontakt, podpora a mazlení s dítětem projevující respekt, oceňování a povzbuzování dítěte.

4. Stimulace

Podpora vzdělávání dítěte a jeho intelektuálního rozvoje povzbuzováním a přiměřenou kognitivní stimulací.

Podpora sociálních kontaktů dítěte.

Podpora kognitivního vývoje a rozvoje možností (potencí) dítěte prostřednictvím interakcí s okolím, komunikací (případně respektování jazyka dítěte), hraním her s dítětem a využíváním dalších možností ke vzdělávání.

Umožnění dítěti zažít úspěch, zajištění pravidelné školní docházky či vhodné alternativy, pomoc dítěti při zvládnání těžkostí v životě.

5. Vedení a omezení

Naučit dítě regulovat své emoce a chování.

Klíčový úkol rodičů či vychovatelů spočívá v poskytování pozitivního vzoru chování, kontroly emocí a vytváření mezilidských vztahů.

Vedení dítěte spočívá v poskytování hranic, tím si dítě osvojuje sociální chování a vytváří si (zvnitřňuje si) vlastní svědomí a vlastní systém morálních hodnot.

Pomoc při řešení sociálních problémů, ovládnání vzteku, učení se ohleduplnosti vůči okolí a sebedisciplině.

Cíl spočívá v pomoci dítěti vyrůst v nezávislého dospělého jedince, který se řídí podle vlastního hodnotového systému a je schopen vycházet se svým okolím.

6. Stabilita

Zajištění dostatečně stabilního rodinného prostředí pro zdravý vývoj dítěte a pro vytvoření pevné a bezpečné vazby k primárnímu pečovateli (pečovateliům).

Bezpečná vazba by neměla být narušena, spočívá v poskytování stálé emoční podpory dítěti a v předvídatelných reakcích na chování dítěte.

Zároveň by však rodičovské reakce měly pružně reagovat na pokrok ve vývoji dítěte.

Udržování kontaktů dítěte s významnými členy rodiny a ostatními dospělými.

**(C) DIMENZE RODINNÝCH FAKTORŮ
A PROSTŘEDÍ**

Je důležité si uvědomit, že výchova dítěte neprobíhá ve vakuu. Dítě je ovlivňováno nejen nejužší rodinou, ale také širší rodinou a sociálním okolím, ve kterém se nachází. Zároveň se všichni členové rodiny ovlivňují navzájem, a to jak pozitivně, tak i negativně. Velmi důležitý vliv na kvalitu života dítěte mají jeho sourozenci.

V případech, že se o dítě stará větší počet pečovateli, je důležité pracovat se všemi.

1. Rodinná historie a fungování rodiny

Zahrnuje genetické i psychosociální faktory.

Vliv osob žijících v domácnosti a jejich vztah k dítěti.

Významné změny v rodině.

Zkušenosti rodičů z jejich dětství.

Chronologické uspořádání významných životních událostí členů rodiny a dopady, které na ně mají.

Vztahy sourozenců a dopady na dítě.

Slabé a silné stránky rodičů (včetně chybějícího rodiče).

Vztah rodičů žijících odděleně.

2. Širší rodina

Koho dítě považuje za členy širší rodiny?

V úvahu připadají příbuzné i nepříbuzné osoby, členové širší rodiny, i když nejsou přítomni.

Jakou roli hrají tyto osoby ve vztahu k dítěti a k jeho rodičům a v čem konkrétně se jejich role projevuje?

3. Bydlení

Má bydlení základní vybavení odpovídající potřebám dítěte a ostatním členům rodiny? Je vhodné také pro postiženého člena rodiny?

Mezi základní vybavení patří voda, topení, sanitární vybavení, základní vybavení kuchyně umožňující vařit, vhodné podmínky pro klidný spánek, čistota bytu/domu, udržování základní hygieny a zajištění bezpečnosti v bytě/domě.

4. Zaměstnanost

Kdo pracuje v domácnosti a kdo pracuje mimo domácnost? Jaký možný dopad to má na dítě?

Jak je zaměstnání nebo naopak nezaměstnanost členů domácnosti vnímána ostatními členy rodiny a jaký to má dopad na vztahy s dítětem?

Má dítě zkušenosti se zaměstnáním a jaké na něj mělo dopady?

5. Příjem

Jaký je příjem rodiny za určitý časový úsek? Dostávají členové rodiny všechny dávky, na které mají nárok?

Pokrývá příjem rodiny potřeby členů rodiny?

Jakým způsobem rodina hospodaří?

Má rodina finanční problémy, které by ovlivňovaly dítě?

6. Sociální integrace rodiny

Prozkoumání širšího sociálního okolí dítěte (včetně sousedství a přátel) a jeho vlivu na rodinu a dítě.

Rozsah rodinné integrace či izolace od okolí, kontakt dítěte s vrstevníky, kontakty s přáteli a sociální síť rodiny.

7. Občanské vybavení

Vybavení a služby nacházející se v okolí bydliště rodiny včetně jejich dostupnosti.

Patří sem primární lékařská péče, zdravotní střediska, mateřská centra, školka, škola,

kostel, meziměstská a městská hromadná doprava, obchody, sportovní a zájmové vyžití, dětská hřiště.

Potřebné zařízení a služby pro postižené členy rodiny.

ZPRÁVA O VYHODNOCENÍ DÍTĚTE

Informace jsou dále uchovávány a sdíleny prostřednictvím shrnující Zprávy. Důležitou vlastností Zprávy je akt, že všechny informace

jsou založeny na důkazech a dohledatelných zdrojích informací.

Zpráva je rovněž přístupná rodině a dalším blízkým dítěte, a pokud je to možné, i dítěti samotnému.

Následující tabulka je takovým příkladem formuláře, do něž lze zprávu zaznamenat.

Zjednodušený příklad formuláře:

Jméno, datum a místo narození	
Stávající místo pobytu	
1. Vývojové potřeby dítěte Sociální, emocionální, fyzický stav dítěte	Zdroje informací (osoby, metody, důkazy, odkazy na přílohy)
<i>Zdraví:</i>	
<i>Vzdělání:</i>	
<i>Emocionální vývoj a chování:</i>	
<i>Identita:</i>	
<i>Vztahy v rodině a další sociální kontakty:</i>	
<i>Chování navenek:</i>	
<i>Schopnost postarat se o sebe:</i>	
2. Kapacita biologických rodičů pečovat o dítě	Zdroje informací (osoby, metody, důkazy, odkazy na přílohy)
<i>Základní péče:</i>	

<i>Zajištění bezpečnosti:</i>	
<i>Citová vřelost:</i>	
<i>Schopnost dávat dítěti vhodné podněty a stimulovat jeho rozvoj:</i>	
<i>Stanovení a uplatnění hranic:</i>	
<i>Stabilita:</i>	
3. Širší rodina a prostředí	Zdroje informací (osoby, metody, důkazy, odkazy na přílohy)
<i>Rodinná historie a celkové fungování rodiny:</i>	
<i>Širší rodina:</i>	
<i>Bydlení:</i>	
<i>Zaměstnanost:</i>	
<i>Příjmy rodiny:</i>	
<i>Sociální integrace rodiny:</i>	
<i>Využití zdrojů společnosti:</i>	

Mgr. Petra Vrtbovská

Poznámka:

Dokument Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti vznikl v roce 2005 v rámci projektu občanských sdružení DOM a NATAMA pro proměnu systému péče o rodinu a dítě v obtížné životní situaci v ČR. Z dokumentu zveřejňujeme první část

kapitoly Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné rodinné situaci. Druhou část této kapitoly a také kompletní dokument najdete na www.natama.cz pod odkazem Více informací o (profesionální) pěstounské péči.

Názory k dokumentu najdete na webových stránkách časopisu: „www.socialniprace.cz“ pod odkazem Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti.

Funkční biologická rodina je nenahraditelná pro výchovu dětí

První Pohled na věc umožňuje představit své záměry autorce metodiky *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti* Mgr. **Petře Vrtbové**, která je ředitelkou Institutu náhradní rodinné péče NATAMA v Praze.

Mgr. Petra Vrtbová

• Proč jste se inspirovala britským modelem *Assesment frame work for need children and their family*?

Model pěstounské péče nebo náhradní rodinné péče (NRP) je založený na určitých principech, které fungují v západní Evropě, USA a Kanadě. V současnosti ho přebraly některé státy původního východního bloku, např. Slovinsko.

Není to tak, že by každý stát modeloval jiný způsob, situace je stejně jako v jiných odborných oblastech vlastně podobná. Státy, které jsou moderní a zabývají se sociální oblastí, postupují stejně jako v oblasti např. životního prostředí a přírodních věd. Neustále dělají vědecké výzkumy, jestli se ukazuje některý systém efektivní. Norsko, Švédsko, Německo, Velká Británie, USA, Kanada přibližně 20 až 30 let zkoumají efektivitu NRP a efektivitu péče o opuštěné děti. Jedním z mnoha těchto států je Velká Británie. To, že jsme si ji vybrali jako jednoho, nikoliv jediného partnera, má více důvodů – všechny dokumenty jsou psány v angličtině, což u severovýchodních států není pravidlem. Druhým důvodem byl fakt, že Velká Británie je v této oblasti jedním z nejrozvinutějších států, tomuto tématu se věnuje více než 30 let. Zabývá se tímto tématem na univerzitách, výzkum ve Velké Británii je ve světovém měřítku na špičce.

Celá problematika péče o opuštěné děti má v sobě jeden fundamentální rozpor – pro dítě je nejlepší, když ho vychová vlastní, fungující, biologická rodina. V současné psychologii se tomu říká dost dobrá rodina, nemluvíme o nějaké vynikající rodině. Funkční biologická rodina je nenahraditelná pro výchovu dětí, stejně jako se nedá nahradit těhotenstvím, kojením či prvních 10, 12 let ve své vlastní rodině.

Jestliže sledujeme různé systémy a vidíme, že se v nich objevují různé problematické jevy, je to dáno tím, že hledáme způsob, jak ideální zařízení, tedy rodinu, nahradit. Nezbývá než je prozkoumat, vylepšit a postupovat ve výzkumu stále kupředu. Individuální situace dítěte je natolik složitá, že my se můžeme jen snažit najít vhodné způsoby posouzení.

Co se týče systémovosti a pokroku, jakým způsobem stát zabezpečuje kvalitu tohoto systému, tak si myslím, že Velká Británie je hodně vpředu před ostatními státy.

• Nakolik jste se inspirovala při psaní metodiky vlastními zkušenostmi a nakolik anglickým modelem či jinými vzory?

Jsou základní principy, které fungují všude ve světě. Když se děje něco problematického v péči o dítě v rodině, je potřeba tuto situaci pečlivě prozkoumat, což má za úkol stát. Např. v případě rozvedené rodiny, závislosti na alkoholu, když 16letá budoucí maminka nemá kam jít nebo když matka opustí dítě. Všechny státy budují systém na určitých principech.

První princip slouží ke zjištění situace dítěte, které se provádí všude. Druhý princip říká: Hledáme pro dítě možnost, aby žilo v rodině. Nikdy neinvestujeme do budování, zlepšování ústavu, snažíme se najít prostředí nejbližší tomu, které dítě ztratilo. Málokterá rodina je nefunkční celá, většinou v ní najdeme některé funkční prvky. Snažíme se tedy dítěti doplnit jen to, co mu chybí – nepřesazujeme květinu. Třetí pilíř obsahuje kontakt s biologickou rodinou a ponechání maxima fungujících prvků v životě dítěte. Další princip se zabývá tím, kde vzít náhradní rodinu a jak je na péči o dítě připravit.

Je třeba, aby veřejnost byla dobře informovaná, občané věděli, že jedna z možností, kterou se mohou zabývat, je pečovat o svěřené dítě – nakrátko či nadlouho. Je to princip

běžný v zahraničí. Stát podporuje kampaně, a dává tak najevo veřejnosti, že nabízí tuto možnost. Dobrých pěstounských rodin nikde na světě není dost, a proto jsou také mnohé děti v ústavní péči. Ne proto, že je to správné, ale proto, že někdy pro dítě neexistuje rodina, kde bychom je mohli umístit, což je velmi smutné.

• Jak hodnotíte proces přípravy a vyhodnocování žadatelů?

Na přípravu a vyhodnocování žadatelů existuje docela propracovaný program, abychom nenechali pečovat o dítě žadatele, kteří mají významné kontraindikace. Rodiny musí pochopit, že se musí spoustu věcí naučit. Péče o dítě znamená velký krok v jejich životě. Posouzení jejich důvěryhodnosti má také řadu otázek – etických a historických. Někdy je potřeba zkoumat minulost žadatelů, jejich psychologickou situaci, stávající motiv, kapacitu a někdy musí projít určitým procesem, aby nahlédli, co vlastně péče o dítě obnáší, jestli náhodou nešlo o iluzi, sen.

Dalším pilířem, shodným ve všech těchto státech, je správné párování, tzn., jak způsobit, aby se pro dítě, které má určité potřeby, našla správná rodina. Na jedné „hromádce“ jsou rodiny, které prošly školením, které vědí, jaké dítě by chtěly, a my víme, pro které dítě je rodina vhodná. Na druhé „hromádce“ máme děti, které péči potřebují, a my musíme dát dohromady z každé „hromádky“ rodinu a dítě, které k sobě patří. Udělat správné spárování není vůbec jednoduché, nejen u nás, ale i v zahraničí, obnáší řadu odborných kroků, jak porovnat potřeby s nabídkou. Stejně jako při transplantaci orgánů není dobré postupovat způsobem pokus – omyl, tak i v tomto případě je nutné situaci předem prozkoumat a připravit.

Po přijetí dítěte nastává kritické období jednoho až dvou roků, obdobně jako při

transplantaci, než si orgány (rodina a dítě) na sebe zvyknou, naučí se spolu vycházet.

Pěstounská rodina potřebuje podporu a pomoc, což tvoří další pilíř.

Čerpali jsme podněty z irského systému, kanadského systému a britského systému, které se v hlavních principech shodují. Liší se v určitých detailech, jakým způsobem hledají pěstouny.

Odborníci se zajímají, jak tyto principy uvádět do praxe co nejlépe, což v České republice zatím ještě českými výzkumy opatřeno a zavedeno není. Náš systém je v oblasti přerodu, ale zatím na počátku přerodu.

• Který z principů uplatňovaných ve Velké Británii se nedaří uplatňovat v našich podmínkách?

V ČR je situace paradoxní, protože zákony nejsou až tak špatné. I přes určitou obecnost a hluchá místa rámují náhradní rodinnou péči celkem dobře. Trpíme však postkomunistickým pozůstatkem: hodně se o věcech mluví, ale ve skutečnosti se nic neděje. Když třeba přednášíme sociálním pracovníkům, říkáme: „Abychom věděli, jak pomoci dítěti v obtížné rodinné situaci, musíme nejdřív pečlivě prozkoumat, co se děje s dítětem.“ Odpovědí: „To my děláme.“ „A jak to děláte?“ tážeme se. „Promluvíme s ředitelem ústavu, který nám vše řekne.“ Trpíme syndromem: všechno děláme a všechno máme nejlepší, ale poněkud se našim dětem nedaří. A pak mluvíte s ředitelem ústavu, který řekne: „To jsou špatné děti, musíme je hlídat kamerami, dát do klecí apod.“ Náš systém vypadá, že všechno obsahuje, ale při bližším pohledu vlastně nefunguje vůbec.

Principy, které jsem nastínila výše, zachovatny nejsou, což brání transformaci. Transformacím systému péče o opuštěné děti se dařilo v zemích od nás na východ, kde byla pěstoun-

ská péče zakázána, třeba ve Slovinsku, kde téměř nejsou ústavy pro děti.

My stojíme pořád na startovací čáře, u nás se od listopadu 1989 skoro nic nepohnulo. Počet dětí v ústavu pořád stoupá. Fond ohrožených dětí předá děti do Klokánku, tedy do malého ústavu. Pokud není zbylí, je vždy lepší mít dobré, malé, kvalitní domovy pro děti než špatné velké ústavy. Je to ale pouze náplast na krvavou ránu. Ze základních principů, o kterých jsem mluvila, vlastně v ČR nefunguje žádný. Dítě, které se dostane do potíží, je závislé na tom, jakého má sociálního pracovníka, jaký má sociální pracovník vedoucího atd. Vyhodnotit situace popsané v metodice u nás „odborníci“ neumějí.

Vyhodnocováním se zabývá jen pár neziskovek u nás, a může se pomáhat různým způsobem. Deficity – nejsou peníze v rodině, není jeden rodič, alkohol v rodině, násilí v rodině, a spousta dalších – se dají řešit bez toho, že se dítě odebere z rodiny.

Další bolestí je nulová podpora státu, kampaně k pěstounství. V určitém rozsahu se o jejich podporu snažíme. Dáváme inzeráty, kde poskytujeme informace, kam se mají zájemci obrátit, a máme docela velký ohlas. Kdyby kampaně provozoval stát, počet žadatelů by byl daleko vyšší. Sociální pracovníci říkají zájemcům o pěstounskou péči mnoho mýtů. Párování vykonává stát, místo toho, aby dělal jenom arbitra, tak si stát myslí, že párování umí udělat.

Rovněž neumíme podporovat pěstounské rodiny na jejich počátku. O rodiče se po přijetí dítěte už stát nestará, dostanou jen pár výroků na začátek. Existuje pár výjimek, že se několika dobrým sociálním pracovníkům podaří skutečně připravit dobrou pěstounskou rodinu. Ve většině případů vám zkušený pěstoun řekne, že nedostal žádnou podporu. Ze začátku netušil, jak se chovat, jaký zaujmout

přístup, a když dítě vzal k psychologovi, nepomohl mu.

• **Vypracovávají sociální pracovníci OSPOD individuální plán péče o dítě? Popřípadě, na co zapomínají v plánech?**

Nevypracovávají. Nevědí totiž, že individuální plán péče o dítě je třeba vypracovat. Sociální pracovník zavolá s tím, že podle lékaře je „Mařenka“ týraná, zneužívaná, navštívil rodinu, kde je velmi špatná situace, a „Mařenku“ odvezl do diagnostického ústavu. A v této chvíli má nastoupit zkušený sociální pracovník a udělat celý systém vyhodnocení. Diagnostický ústav sice provádí testy, ale pouze pro interní potřeby. Sociální pracovník by měl vyhodnotit situaci, z čehož vyplyne, co se má dělat. Např. ve vyhodnocení se píše, že dítě trpí těžkou zrakovou vadou, ale má tetu se stejným postižením, na kterou je citově vázáno, a rodiče nefungují. Sociální pracovník by měl dítěti zajistit takovou péči, aby zůstalo v kontaktu s tetou. U nás se však neberou ohledy na potřeby dítěte, dítě se „mrskne“ do ústavu, nejlépe někam daleko od tety. Sociální pracovníce cosi navrhne, všechno pak jde k soudu, soud rozhodne podle toho, co navrhuje sociální pracovníce.

• **Kde jsou v ČR v mapování situace ohrožených dětí největší nedostatky: v oblasti vývojových potřeb dítěte, kapacity rodičů, či širší rodiny?**

Ve všech třech oblastech. U nás neumíme mapovat situaci, protože jde o složitou proceduru, kterou není snadné udělat kvalitně. Jsem důkladně seznámená a vycvičená v britském

systému, který má na starosti tamější ministerstvo zdravotnictví. Tři roky pracovali na tom, jakým způsobem zjišťovat situaci ohrožených dětí. Britská vláda věnovala na výzkum pár milionů liber a má trvat asi pět let. Nelze u nás těch pět let přeskočit a začít jednoduše mapovat. Potřebujeme lidi, kteří se u nás naučí mapovat situaci, mají čas a budou chtít.

Když máme uvedený zdravotní stav dítěte a od lékaře získáme informace o jeho zdravotním stavu a naše děti chodí do školy, tak od ředitele školy získáme několik informací. Není to ovšem systematická práce, ale jen nahodilé údaje. Běžně rodiče žádají o osvojení dítěte, protože jim sociální pracovníce řekne, že biologičtí rodiče jsou zbaveni rodičovských práv, a nakonec se ukáže, že tomu tak není. Prostě mapa o dítěti chybí. S dětmi v ústavech chodí dokumentace, ale v ní jsou nahodilé informace. Např. informace o tom, že dítě má někde citové kořeny, tam nenajdete.

• **Jakou vidíte šanci prosadit vaši metodiku pro české sociální pracovníky?**

Je otázka času, kdy se jí podaří prosadit. Není to naše metodika, převzali jsme ji ze zemí, kde funguje a není tomu náhodou. Jakmile se tím budou ministerští úředníci krůček po krůčku zabývat, tak zjistí další a další návaznosti. První dobrou vlaštkou je, že pražský magistrát nás požádal o spolupráci na přípravě a prověřování žadatelů. Dříve nebo později by se principy, metodika měly začít uplatňovat i u nás. Myslím, že do pěti let dojde k zásadnímu obratu.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Prvoradou povinností sociálních pracovníků je sanácia rodinného prostredia

Na hodnotenie príspevku v rubrike Fakta, vyhlášky sme sa rovnako opýtali aj slovenského odborníka, konkrétne prof. PhDr. **Jany Levickej**, PhD., vedúcej Katedry teórie sociálnej práce na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity. Prof. Levická sa dlhodobo zaoberá sociálnou prácou s rodinou a sociálnoprávnu ochranou. Spolu s Karolom Zemanom napísala v roku 1998 knihu Sociálnoprávna ochrana detí a mládeže.

• Čo si myslíte o príspevku *Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné životní situaci*?

Vidno, že autorka vhodne využila predovšetkým britské poznatky a skúsenosti z tejto oblasti práce s rodinou. Britskí sociálni pracovníci pracujúci na úseku práce s deťmi v hraničnej, alebo ak chcete, krízovej situácii majú vypracovaných niekoľko typov veľmi podrobných formulárov, kde sa sledujú dokonca časové limity, v ktorých majú byť konkrétne aktivity vykonané. Tiež zo zákona vyplýva účastníkom rodinnej konferencie povinnosť zúčastniť sa týchto pracovných stretnutí.

Domnievam sa, že slovenská, a predpokladám, že ani česká prax v oblasti SPO zatiaľ (napriek veľkým zmenám) nemá ešte formálne prepracované všetky náležitosti tak, aby sme mohli očakávať, že v súčasnosti alebo v krátkom čase sa bude tento metodický prístup realizovať na všetkých pracoviskách. Napriek tomu však navrhované závažné princípy a z nich vyplývajúce formuláre pre prácu s deťmi v naliehajúcej situácii zodpovedajú možnostiam práce spomínaných odborov. Záleží len na rozhodnutí konkrétnych pracovní-

kov, či ich vo svojej práci použijú, čím by prispeli k skvalitneniu práce s deťmi a rodinou.

• Líšia sa niektoré pohľady na od vášho hľadiska?

V mnohom sa s autorkou článku stotožňujem, ale prikláňam sa k názoru britských kolegov, že prvoradou povinnosťou sociálnych pracovníkov je úprava, teda sanácia rodinného prostredia. A to aj v situáciách, kedy v rodine prišlo k závažnému ublíženiu dieťaťa, a to za podmienky, že sa realizuje vyhodnotenie miery rizika (o tomto sa autorka v článku nezmiňuje, možno aj z dôvodu obsahovej obšírnosti problematiky). V prípade, ak sa pracovný tím zhodne v tom, že miera rizika je z pohľadu dieťaťa únosná, alebo inak povedané, že domáce prostredie podporené konkrétnym sociálnym pracovníkom dieťaťu menej ublíži ako odlúčenie od rodiny, zostáva dieťa v rodine. Súčasťou je intenzívna starostlivosť o rodinu zo strany sociálneho pracovníka.

Tento prístup sa najmä u pracovníka SPOaSK (to je na Slovensku v zmysle nového zákona oddelenie Sociálnoprávnej ochrany

a sociálnej kurately) stretáva so značným spochybňovaním. Predsa len tradičné chápanie rýchlej ochrany dieťaťa, kde sa vskutku minimalizuje riziko možného ublíženia zo strany rodičov, im dáva istotu dobrého zabezpečenia dieťaťa. Tradičný prístup však bohužiaľ aj dnes končí umiestnením dieťaťa mimo pôvodnú rodinu a sanácia biologickej rodiny sa prakticky nerealizuje.

• Ako na Slovensku prebieha vyhodnotení situácie konkrétneho dieťaťa?

Na Slovensku podobne ako v Českej republike sú známe britské, ale aj nemecké a ďalšie metódy práce v tejto oblasti.

Čo je však iné, sú dve veci súvisiace s legislatívnymi zmenami, a síce zákon č. 36/2005, ktorý ruší možnosť umiestniť dieťa mimo biologickú rodinu z ekonomických dôvodov.

A zákon č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele, a ďalej napr. občiansky zákon sprísňuje požiadavky na prácu kompetentných odborníkov v oblasti práce s dieťaťom v naliehavých životných situáciách. Tento zákon zároveň umožňuje, aby si odbor SPOaSK zabezpečil služby potrebné na sanáciu rodiny od akreditovaných subjektov, čím sa rozširujú možnosti pomoci dieťaťu a rodine. Tieto skutočnosti vytvárajú iný kontext práce s rodinou. Čo sa týka vyhodnocovania situácie konkrétneho dieťaťa, domnievam sa, že sa toho na úradoch veľa nezmenilo a skôr sociálni pracovníci zotrávajú na starých spôsoboch práce, čo je ovplyvnené najmä neprimerane vysokými počtami klientov. Na jedného sociálneho pracovníka na úseku SPOaSK pripadá od 220 klientov až vyše 400

klientov na jednotlivých pracoviskách. S takýmto vysokým počtom klientov sa nedá individuálne pracovať.

Možno by českých čitateľov zaujímalo, že na Slovensku okrem pestúnskych rodín, ktoré sú určené na dlhodobú osobnú starostlivosť o dieťa v náhradnej rodinnej starostlivosti, máme aj formu profesionálnej náhradnej rodiny, ktorá je organizačnou súčasťou detského domova. Práve táto forma je určená na krátkodobú starostlivosť o deti, u ktorých je možnosť umiestniť ich do adoptívnych rodín alebo pestúnskej starostlivosti, a rovnako k dlhodobej starostlivosti pre deti ťažko zdravotne postihnuté, traumatizované, s vážnymi poruchami správania a pod.

• Podľa vašej skúsenosti, vypracovávajú sociálni pracovníci SPOaSK individuálny plán starostlivosti o dieťa? Na ktoré oblasti zabúdajú v plánoch?

Individuálne plány starostlivosti o dieťa sa skôr vypracúvajú v detských domovoch, kde ozaj prišlo k veľkým zmenám v práci s dieťaťom aj biologickou rodinou.

Súčasťou týchto individuálnych plánov starostlivosti o dieťa je v detskom domove aj návrh a plán sanácie rodiny. Podobne ako SPOaSK aj detské domovy majú možnosť spolupracovať s akreditovanými subjektami tak, aby sa rodinné prostredie sanovalo kvalitne a dostatočne rýchlo.

Je treba však pravdivo priznať, že týchto akreditovaných subjektov, ktoré by sa špecializovali práve na oblasť sanácie rodiny, je stále na Slovensku nedostatok.

Rozhovor pripravil Pavel Bajer

Doc. PhDr. Dalibor Holda z katedry sociální práce FF UK v Praze se zabývá metodami výzkumu v sociálních vědách a prakticky výzkumy mládeže, v poslední době zaměřenými na trávení volného času..

Doc. PhDr. Oldřich Matoušek, CSc., z katedry sociální práce FF UK v Praze se zabývá oborovou teorií, sociální prací s rodinami, dětmi a mládeží. Organizuje přímou pomoc ohrožené mládeži formou dobrovolnické práce (projekt LATA).

Tomáš Chmelař studuje na katedře sociální práce FF UK Praha. Účastní se projektu „Najdi svůj směr“, jehož cílovou skupinou jsou děti z dětských domovů, které mají obtíže v učení, resp. vstupují na trh práce.

Vzdělávací potřeby pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Educational needs of social workers at The municipal child welfare departments

Abstrakt:

Článek shrnuje výsledky průzkumu vzdělávacích potřeb provedeného u pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí v celé České republice. Výsledky ukázaly některé významné aspekty pracovní spokojenosti této cílové skupiny a pomohly profilovat kurs celoživotního vzdělávání, který poskytuje sociálním pracovníkům z praxe katedra sociální práce FFUK Praha.

Abstract:

The article brings the results of a survey of educational needs as reflected by social workers who are employed in municipal child welfare departments in Czech Republic. The results indicate some important aspects of job satisfaction and help to profile the content of the course which if offered to social workers dealing with children and families by Department of Social Work, Faculty of Arts, Charles University in Prague.

Úvod

Celoživotní vzdělávání pracovníků veřejné správy je sice vyžadováno zákonem, nicméně v ČR zatím neexistuje systém prověřování přiměřenosti vzdělávacích programů. U pracovníků nestátních organizací legislativa zatím nevyžaduje pro výkon sociální práce žádné specifické vzdělání, natož průběžné vzdělávání. S průběžným vzděláváním sociálních pracovníků počítá návrh zákona o sociálních službách, který je připravován již velmi dlouho. Nelze však odhadnout, zda k jeho přijetí existuje dostatečná „politická vůle“ a zda v blízké budoucnosti vstoupí v platnost.

Dá se předpokládat, že kvalitní kursy systému celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků budou muset vycházet z kvalifikovaného odhadu vzdělávacích potřeb cílové skupiny. Existující česká odborná literatura však tento problém nanejvýš konstatuje, zatím se však nepokouší vzdělávací potřeby sociálních pracovníků z praxe mapovat. Když se v polovině devadesátých let připravovaly vzdělávací standardy v sociální práci (Tomeš a kol., 1997), nebyla problematika dalšího vzdělávání sociálních pracovníků do konstrukce standardů zahrnuta. Také Havrdová (1999) se soustřeďuje, když uvažuje o posilování kompetencí nutných pro kvalitní výkon práce sociálního pracovníka, pouze na posilování kompetencí studentů, nikoliv praktiků. Protože je v ČR vzdělávání sociálních pracovníků univerzalistické, nespécializované, je zvláště potřebné, aby byly dovednosti sociálních pracovníků „dotrénovány“ v době, kdy opustili školy a pracují. (Navíc bylo množství sociálních pracovníků vzděláváno před rokem 1989 a pracují v podmínkách, které se pronikavě liší od podmínek, na které byli tehdejšími vzděláváním připravováni.)

Při koncipování kursu celoživotního vzdělávání pro sociální pracovníky, kteří se zabývají ohroženými rodinami a dětmi, jsme chtěli vycházet z konkrétních vzdělávacích potřeb spojených s prací v jejich organizaci. Sestavili jsme proto dotazník, který byl zaměřen na získání informací o těchto potřebách.

Oblast vzdělávacích potřeb byla doplněna o dotazy na celkovou spokojenost v práci a na hodnocení pracovních podmínek. Dotazník v roce 2004 vyplnilo celkem 133 pracovníků z oddělení městských a obecních úřadů zabývajících se sociálně-právní ochranou dětí. Dotazníkem bylo obesláno všech 205 oddělení sociálně-právní ochrany dětí existujících v ČR, resp. oddělení obecních úřadů, která tuto agendu v době průzkumu zpracovávala; návratnost byla 65 %.

Vzdělávací potřeby pracovníků

Tento tematický blok byl uveden dotazem na způsobilost spolupracovníků respondenta týkající se práce v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Spolupracovníka zvolil respondent sám z okruhu svých skutečných spolupracovníků. Jako hodnotící kritéria byly použity následující skutečnosti:

- teoretická připravenost
- speciální znalosti oboru
- praktické dovednosti oboru
- praktické dovednosti
- jazykové znalosti
- práce s počítačem
- znalosti z oblasti práce s lidmi
- znalosti z oblasti organizace a řízení

Uvedená kritéria hodnotili dotazovaní prostřednictvím této stupnice:

- výborně
- velmi dobře
- dobře
- dostatečně
- nedostatečně

Nejlépe byli pracovníci ohodnoceni v oblasti teoretické přípravy. Za výborně či velmi dobře

připravené je považovalo 85,8 % dotazovaných. Následovaly praktické dovednosti (výborná a velmi dobrá připravenost u 82,7 % spolupracovníků), znalosti z oblasti práce s lidmi (výborná a velmi dobrá připravenost u 80,5 % spolupracovníků) a speciální znalosti oboru (výborná a velmi dobrá připravenost u 70,6 % spolupracovníků). Hůře byla hodnocena jejich práce s počítačem (výborná a velmi dobrá připravenost u 44,3 % spolupracovníků) a znalosti z oblasti organizace a řízení (výborná a velmi dobrá připravenost u 39,8 % spolupracovníků). Nejméně příznivě byly posouzeny jazykové znalosti pracovníků. Pouze 7,6 % dotazovaných je považovalo za výborné či velmi dobré.

V návaznosti na analýzu připravenosti spolupracovníků dotazovaných byly zjišťovány i konkrétní vzdělávací potřeby spojené s činnostmi v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Zkoumané osoby byly požádány o názor na témata, která by měla být zařazena do již připravovaného kursu celoživotního vzdělávání. Dotazovaní mohli v této souvislosti zvolit následující varianty odpovědí:

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne

V tabulce je závažnost jednotlivých vzdělávacích potřeb prezentovaná procentem zvolených odpovědí „určitě ano“ a „spíše ano“.

Tabulka 1. Témata/oblasti, v nichž si respondenti přejí být vzdělávání

Téma	Určitě + spíše ano (v %)
– vztah rodičů a dospívajících dětí v procesu uvolňování interpersonálních vazeb	85,7
– nároky rozvodové situace	90,2
– pravomoci orgánů sociálně-právní ochrany dětí	88,7
– zastupování dětí při soudních jednáních	89,5
– metodika šetření v rodině	92,5
– posouzení vhodnosti návrhu na pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti	91,7
– posouzení nutnosti odebrání dítěte z rodiny	94,0
– výkon ústavní výchovy včetně sledování dodržování práv dětí v ústavních zařízeních	90,3
– problematika závislosti na návykových látkách, hracích automatech u dospělých	73,0
– problematika závislosti na návykových látkách, hracích automatech u dětí	98,5
– problematika psychických onemocnění u dospělých	72,2
– problematika psychických onemocnění u dětí	94,7
– osvojení dítěte	95,5
– péče o děti odsouzených matek	87,2
– prevence syndromu vyhoření	92,5
– syndrom vyhoření pracovníků, kteří se zabývají sociálně-právní ochranou dětí, a jeho řešení v návaznosti na jejich demografické, sociální a profesionální zázemí	92,5

– relaxační techniky	87,2
– dodržování pravidel role pracovníků zabývajících se sociálně-právní ochranou dětí	93,2
– práce s etnicky odlišnými rodinami	92,5
– možnosti intervence v případech týrání, zanedbávání a sexuálního zneužívání dětí	99,2
– posttraumatická stresová porucha u dětí se syndromem týraného a zneužívaného dítěte (CAN)	96,9
– koncipování plánu osobnostního a odborného růstu pracovníků, kteří se zabývají sociálně-právní ochranou dětí	83,4
– metodické a odborné aspekty ovlivňování činnosti pracovníků sociálně-právní ochrany dětí	87,9
– orientace v platné národní a evropské legislativě	91,0
– připravované změny legislativy v ČR týkající se sociálně-právní ochrany dětí	92,5
– zahraniční modely práce s ohroženými dětmi a rodinami s důrazem na prevenci	80,5
– teorie psychického vývoje dítěte	85,7
– teorie rodinné komunikace	91,0
– metodika komunikace s klientem (s dítětem, rodinou)	94,7
– spolupráce s ostatními profesionály a institucemi	90,2

Z předcházející tabulky vyplývá, že v podstatě všechna uvedená témata považovali dotazovaní za potřebnou součást celoživotního vzdělávání pracovníků na úseku sociálně-právní ochrany dětí. S výjimkou problematiky závislosti na návykových látkách, hracích automatech a psychických onemocnění u dospělých vždy minimálně 80 % dotazovaných (většina však kolem 90 %) uvedla, že dané téma je třeba („určitě či spíše ano“) zařadit do zmíněného kursu.

Avšak i témata týkající se „pouze“ dospělých považovalo za relevantní součást celoživotního vzdělávání více než 70 % dotazovaných. Důvodem poněkud nižšího procenta kladných odpovědí je patrně fakt, že ne všichni dotazovaní si spojili problematiku dospělé populace s otázkami ohrožených dětí.

V posuzovaném seznamu mohli dotazovaní některá témata pochopitelně postrádat. Byli proto požádáni o jeho obsahové doplnění. Získané odpovědi byly rozděleny do devíti následujících kategorií:

Kategorie č. 1 Domácí násilí

Kategorie č. 2 Probace, mediace

Kategorie č. 3 Náhradní rodinná péče

Kategorie č. 4 Problematika trestné činnosti dětí a mladistvých

Kategorie č. 5 Komunikace s nespolupracujícími klienty

Kategorie č. 6 Systém státní sociální podpory

Kategorie č. 7 Práce s nezletilými klienty

Kategorie č. 8 Nezletilí cizinci, Češi v cizině

Kategorie č. 9 Jiná témata

Celkem jsme získali 23 doplňujících návrhů. Domácí násilí dotazovaní spojovali především s bytovými problémy obětí domácího násilí a s otázkami viktimizace dětí. Probace a mediace byla pro zkoumané osoby spojena s rozvodovou a porozvodovou situací.

V souvislosti s náhradní rodinnou péčí zdůrazňovali dotazovaní zejména problémy metod získávání rodin pro krátkodobou pěstounskou péči, práci s těmito rodinami (s ohledem na připravovanou novelu Občanského zákoníku), otázky poručenství a možnosti osvojení dítěte po vstupu do Evropské unie. Problematika trestné činnosti dětí a mládeže byla pochopitelně spojena s řešením otázek delikvence mládeže, či s právy a povinnostmi orgánu OSPOD.

Komunikace s nespolupracujícími klienty byla spojena s problémy nedobrovolných klientů a agresivních osob.

Otázky týkající se systému státní sociální podpory byly prezentovány velmi rozmanitými skutečnostmi. Dotazovaní se zmiňovali o finančním zabezpečení rodiny, o dávkách sociální péče v důchodové oblasti, o podmínkách pro výplatu sociálních dávek, či o stanovení vyživovací povinnosti u podnikatelů. Za nejzávažnější problémy práce s nezletilými klienty považovali dotazovaní právní úkony za nezletilé (dědické dohody, darovací smlouvy, úvěry ze stavebního spoření, spravování majetku apod.). Zmiňována byla i metodika vedení pohovorů s nezletilými dětmi.

Otázky nezletilých cizinců a Čechů v cizině jsou většinou mimo rozhodující kompetence úseku sociálně-právní ochrany dětí. Je to zřejmé i z odpovědí dotazovaných, kteří hovořili o spolupráci s cizineckou policií, vyřizování občanství na matrikách, řešení problémů zdravotního pojištění a zajišťování tlumočnicků. Toto téma je spojeno i s aplikací mezinárodních právních norem vztahujících se k výkonu rozhodnutí o navrácení dítěte z ciziny, s činností úřadu pro mezinárodně-právní ochranu dětí apod. Z uvedených názorů však vyplývá, že dotazovaní nevyžadují rozšíření svých kompetencí a pravomocí. Spíše upozorňují na nutnost komplexnější a účinnější koordinace mezi jednotlivými institucemi kooperujícími v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Mezi jinými tématy (kategorie č. 9) se objevila spolupráce sociálních pracovníků s policií, otázky asertivního jednání, syndrom zavrženého rodiče, exekuční řízení, podmínky správního řízení vyplývajícího ze zákona č. 359/199 Sb. ve znění pozdějších předpisů atd.

Spokojenost s prací a názory na podmínky činnosti

Dotazovaným byla položena otázka na jejich celkovou spokojenost v práci. Mohli zvolit čtyři varianty odpovědi:

- zcela spokojen(a)
- převážně spokojen(a)
- někdy spokojen(a), někdy nespokojen(a)
- převážně, příp. zcela nespokojen(a)

Získaná data ukazují, že většina dotazovaných byla se svou prací spokojena (70,7 % zvolilo odpověď – zcela spokojen(a), nebo – převážně spokojen(a)). Pouze 2,2 % dotazovaných bylo s prací převážně, příp. zcela nespokojeno.

Nezjišťovali jsme však jen celkovou spokojenost samotných dotazovaných. Tito měli posoudit i spokojenost v práci u svých spolupracovníků. Na výběr měli tři možné odpovědi:

- převážně spokojeni
- někdy spokojeni, někdy nespokojeni

– převážně nespokojeni

Získali jsme obdobné výsledky jako v předcházejícím případě. Téměř polovina zkoumaného souboru (46,6 %) uvedla, že jejich spolupracovníci jsou převážně spokojeni, přibližně polovina dotazovaných (51,9 %) usoudila, že jejich spolupracovníci jsou někdy spokojeni, někdy nespokojeni. Pouze 1,5 % zkoumaných pracovníků se domnívalo, že jejich spolupracovníci jsou v práci převážně nespokojeni.

Dotaz na spokojenost spolupracovníků byla doplněna o informaci týkající se fluktuace na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Získali jsme údaje o počtech pracovníků, kteří odešli na jiné pracoviště či o odchodu uvažují:

- v průběhu minulého roku
- v průběhu letošního roku
- v současné době o odchodu uvažují

V průběhu roku 2003 a 2004 to byla v podstatě pětina spolupracovníků (v roce 2003 20,3 % a v 2004 21,8 % spolupracovníků). V době šetření o odchodu prý uvažovalo 9,8 % spolupracovníků dotazovaných. Vzhledem k poměrně vysoké spokojenosti v práci se jedná o relativně vysoký počet faktických i potenciálních fluktuantů. Položili jsme si proto otázku, zda přístup ke zjišťování spokojenosti v práci nevytváří metodologický artefakt.

Objasnit tuto situaci nám do jisté míry pomohla otázka na rozhodující příčiny realizované či potenciální fluktuace. Dotazované jsme požádali, aby uvedli, co podle jejich názoru bylo či je rozhodující příčinou, resp. příčinami, že někdo odešel, případně o odchodu uvažuje. Ze získaných výpovědí bylo vytvořeno pět kategorií, které je možné charakterizovat následujícím způsobem:

- Kategorie č. 1 Pracovní problémy
- Kategorie č. 2 Reorganizace státní správy
- Kategorie č. 3 Nedostatečné finanční ohodnocení
- Kategorie č. 4 Změny v životních cyklech
- Kategorie č. 5 Jiné důvody

Jako nejčastější příčinu odchodu či úvah o odchodu uváděli dotazovaní reorganizaci státní správy (Kategorie č. 2). Jedná se např. o snižování počtu pracovníků a o přechod na jiné pracoviště. Na druhém místě se umístily tzv. jiné důvody (Kategorie č. 5), reprezentované především odchodem mimo obor, syndromem vyhoření, zdravotními problémy, osobními a rodinnými důvody, porušením pracovní kázně, nedostatečnou prestiží povolání, konflikty na pracovišti a nevyhovující pracovní dobou. Následovalo nedostatečné finanční ohodnocení (Kategorie č. 3) a změny v životních cyklech (Kategorie č. 4), jako je např. odchod do důchodu či nástup na mateřskou dovolenou. Nejméně častým důvodem byly podle názoru dotazovaných pracovní problémy (Kategorie č. 1). Jedná se o nedostatečnou kvalifikaci a kompetenci, nedostatek citu pro sociální práci a nezvládnutí přidělené agendy.

Výsledky tedy prokázaly, že poměrně vysoká míra spokojenosti s vykonávanou prací není metodologickým artefaktem podávajícím zkreslující obraz sledované problematiky. Podle názoru dotazovaných jsou příčiny odchodu jejich spolupracovníků spojeny především s probíhající reorganizací státní správy a s řadou problémů, které se výkonu samotné profese dotýkají spíše zprostředkovaně či dokonce zcela okrajově. Jinými slovy, vztah k činnosti v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je mnohdy podbarven spíše emotivně. Vykonávaná profese je chápána jako určité

poslání, možný prostor pro zajímavou práci, využití vlastních schopností, či pro uplatnění získaných znalostí a zkušeností.

Naproti tomu odchod nemusí vycházet z vlastního rozhodnutí pracovníků (reorganizace, změna životního cyklu, porušení pracovní kázně apod.), nebo může vyplývat z podmínek jeho každodenního života (nedostatek finančních prostředků, zdravotní problémy, osobní a rodinné důvody apod.).

V návaznosti na sledování spokojenosti v práci jsme se zaměřili i na hodnocení pracovních podmínek. Dotazovaní se měli nejdříve vyjádřit, nakolik jim vyhovují podmínky jejich práce. Mohli si vybrat ze čtyř možných variant odpovědí:

- vyhovující
- spíše vyhovující, i když by bylo možno řadu věcí vylepšit
- spíše nevyhovující
- nevyhovující

Za vyhovující považovala podmínky pro svoji práci téměř jedna třetina (31,6 %) dotazovaných. Za spíše vyhovující, i když s určitými výhradami, je považovalo 63,2 % dotazovaných. Pouze 5,3 % zkoumaných pracovníků označilo svoje pracovní podmínky za spíše nevyhovující či nevyhovující. Tato data v podstatě nejsou v rozporu se závěry o již zmiňované poměrně vysoké spokojenosti dotazovaných i jejich spolupracovníků. Z prezentovaných výsledků však zároveň vyplývá, že existují určité výhrady k pracovním podmínkám. Jejich konkrétnější identifikaci umožnily výroky dotazovaných, ve kterých se pokusili charakterizovat nejzávažnější problémy spojené s jejich činnostmi. Získané výroky byly rozděleny do následujících devíti kategorií:

- Kategorie č. 1 Nedostatečný počet pracovníků
- Kategorie č. 2 Nevyhovující prostory
- Kategorie č. 3 Problémy související s reformami státní správy
- Kategorie č. 4 Nedostatek finančních prostředků
- Kategorie č. 5 Nedostatečná sociální síť
- Kategorie č. 6 Nevyhovující technické vybavení pracoviště
- Kategorie č. 7 Nedostatky v celoživotním vzdělávání
- Kategorie č. 8 Podceňování sociální práce
- Kategorie č. 9 Jiné problémy

Za nejzávažnější problém, spojený s činnostmi v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, považovala jedna třetina dotazovaných (33,3 %) nedostatečný počet pracovníků. Uvedli např. „při počtu tří pracovníků nastává problém se zastupitelností za běžných podmínek, jako je dovolená, účast u soudu, při výslechu mladistvých na policii, šetření v terénu, návštěva u lékaře a zejména v úřední dny“, „narůstající agenda při stejném počtu zaměstnanců“, či „nelze řádně pracovat se všemi klienty. Buď se s klienty pracuje povrchně, anebo s částí klientů intenzívně a s částí klientů vůbec ne. Navíc nezbývá čas na prevenci“.

Za druhý nejzávažnější problém považovali zkoumaní pracovníci (17,2 %) nevyhovující prostory. Uváděli mimo jiné: „jsme dva v jedné kanceláři“, „máme malou kancelář, z toho vyplývá nedostatečná intimita při jednání s klienty“ apod.

Na třetím místě se umístilo nevyhovující technické vybavení pracoviště. Za nejzávažnější problém je označilo téměř 14 % dotazovaných. Kromě nedokonalého vybavení počítači a nedostupnosti služebního auta bylo zmiňováno nedostatečné zajištění zázemí spočívající např. v chybějícím

občerstvení v budově, a ve špatně vybavené kuchyňce neumožňující ohřev obědů pro pracovníky vracející se z terénu apod.

Poměrně četná byla ještě kategorie jiné důvody. Uvedeme si proto některé výroky, které do ní byly zařazeny. Jednalo se např. o následující názory dotazovaných: „příliš velké soustředění na akutní problémy, bez hlubšího a do vzdálenější budoucnosti vedoucího uvažování“, „absence úvah, zda se jedná o zásah do blaha dítěte“, „nekompetentní zasahování (radními, zastupiteli) do výkonu sociálně-právní ochrany dětí“, „špatná spolupráce s policií ČR“, „nedostatečná spolupráce se základními školami a zdravotnickými zařízeními“, „absence supervize“ apod.

V této kategorii se objevovaly i další výroky vyjadřující obavy ze ztráty zaměstnání, kritizující pracovní dobu či politické vlivy na obsazování vedoucích míst. Většina uvedených výroků však vypovídala o problémech v metodice práce a koordinaci činnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí.

Dále se budeme věnovat otázkám připravenosti a vzdělávacím potřebám dotazovaných a jejich spolupracovníků.

Vztahy mezi proměnnými

Kromě deskripce získaných dat jsme se zaměřili i na rozbor vztahů mezi vybranými proměnnými. Cílem takto orientované analýzy bylo studium vlivu délky praxe v sociálně-právní ochraně dětí a případné existence samostatného oddělení sociálně-právní ochrany dětí na faktory spokojenosti spolupracovníků dotazovaných s vykonávanou prací a na názory týkající se konkrétních vzdělávacích potřeb spojených s jejich odbornými činnostmi. Nejdříve se zaměříme na otázky existence zmíněného samostatného oddělení.

– Samostatné oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Fakt, zda je při odboru sociálních věcí obce je zřízeno samostatné oddělení sociálně-právní ochrany dětí, se do zmíněných ukazatelů (faktorů spokojenosti spolupracovníků dotazovaných s vykonávanou prací a názorů na konkrétní vzdělávací potřeby) v podstatě nepromítl. Výjimkou byly pouze odlišnosti v názorech na zařazení dvou následujících témat do připravovaného kursu:

problematika psychických onemocnění dospělých

metodické a odborné aspekty ovlivňování činnosti pracovníků sociálně-právní ochrany dětí

Zjištěné rozdíly ani v jednom případě neměly zásadní charakter. Jednalo se spíše o „důraz“, se kterým dotazovaní považovali obě témata za potřebnou součást připravovaného kursu.

Oprávněnost tohoto závěru je zřejmá z následujících dvou tabulek.

Tabulka 2. Vztah existence samostatného oddělení a názorů na potřebnost zařazení problematiky psychických onemocnění dospělých (v %)

Názory na zařazení daného tématu do programu kursu	Existence samostatného oddělení	
	ano	ne
určitě ano	28,1	9,1
spíše ano	42,7	65,9
spíše + určitě ne	29,2	25,0
Celkem	100,0	100,0

Cn (koeficient standardizované kontingence) = 0,241

Z tabulky 1 skutečně vyplývá, že relativně největší názorové rozdíly mezi dotazovanými lze identifikovat v kategoriích „určitě ano“ a „spíše ano“. Odpověď „určitě ano“ zvolilo 28,1 % dotazovaných z odborů sociálních věcí, v jejichž rámci bylo zřízeno samostatné oddělení, ale jen 9,1 % pracovníků, kde toto oddělení neexistovalo. Odpověď „spíše ano“ potom zvolilo 42,7 % dotazovaných, kde samostatné oddělení existovalo, a 65,9 % zkoumaných osob ze sociálních odborů bez tohoto oddělení. Sečteme-li však procento odpovědí „určitě + spíše ano“, nehraje existence samostatného oddělení sociálně-právní ochrany dětí v názorech zkoumaných pracovníků významnější roli (oddělení je zřízeno – 70,8 %, není zřízeno – 75,0 %).

Přejdeme nyní k interpretaci další tabulky.

Tabulka 3. Vztah existence samostatného oddělení a názorů na potřebnost metodických a odborných aspektů (v %)

Názor na zařazení daného tématu do programu kursu	Existence samostatného oddělení	
	ano	ne
určitě ano	30,3	45,5
spíše ano	60,7	36,4
spíše + určitě ne	9,0	18,1
Celkem	100,0	100,0

$C_n = 0,228$

Toto téma považovaly za závažné častěji zkoumané osoby, u jejichž sociálního odboru nebylo ustaveno samostatné oddělení. Odpověď „určitě ano“ zvolilo 45,5 % těchto dotazovaných, oproti 30,3 % pracovníků, kde toto oddělení existuje. Naopak tomu potom bylo u odpovědí „spíše ano“ (oddělení je zřízeno – 60,7 %; není zřízeno – 36,4 %). Součet odpovědí „určitě ano + spíše ano“ byl však opět poměrně vyrovnaný, i když méně než v předcházejícím případě (oddělení je zřízeno – 91 %, není zřízeno – 81,9 %).

Délka praxe

Délka praxe se významně promítla pouze do jednoho aspektu spokojenosti spolupracovníků dotazovaných, tj. do „možností využití vlastních znalostí, schopností a zkušeností“. Nejvíce spokojeni byli v tomto ohledu ti, kteří na daném úseku sociální práce byli déle než 10 let (82,0 % bylo převážně spokojeno). Převážně spokojeni však byli i pracovníci s kratší praxí (do 5 let – 75,6 %; 6–10 let – 74,1 %).

Do hodnocení potřeby vzdělávacích témat se délka praxe promítla jen v následujících případech: prevence syndromu vyhoření
právní ochrana dětí a její řešení v návaznosti na jejich demografické, sociální a profesionální zázemí

relaxační techniky

Zjištěné rozdíly však opět neměly zásadní charakter. I zde se jednalo spíše o „důraz“, se kterým dotazovaní považovali dané téma za potřebné pro připravovaný kurs.

Tabulka 4. Vztah délky praxe a názorů na prevenci syndromu vyhoření (v %)

Délka praxe	Názor na zařazení daného tématu do programu kursu			Celkem
	určitě ano	spíše ano	spíše + určitě ne	
do 5 let	51,1	40,0	8,9	100
6–10 let	33,3	51,9	14,8	100
více než 10 let	70,5	26,2	3,3	100

Cn = 0,311

Dané téma považovali nejčastěji za potřebné dotazovaní s délkou praxe delší než 10 let, což by mohlo být i pochopitelné (70,5 % – určitě ano). Nelze však konstatovat, že s rostoucí délkou praxe se zvyšuje i počet těch, kteří otázky „syndromu vyhoření“ považují za závažné. Z tabulky 3 vyplývá, že pro zařazení tohoto tématu do kursu byli nejméně často dotazovaní s délkou praxe 6–10 let (33,3 % – určitě ano). Sečteme-li však četnost odpovědí „určitě ano“ a „spíše ano“, nejsou rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi příliš výrazné (do 5 let – 91,1 %; 6–10 let – 85,2 %; více než 10 let – 96,7 %).

Tabulka 5. Vztah délky praxe a názorů na tematiku právní ochrany dětí a její řešení v návaznosti na demografické, sociální a profesionální zázemí (v %)

Délka praxe	Názor na zařazení daného tématu do programu kursu			Celkem
	určitě ano	spíše ano	spíše + určitě ne	
do 5 let	51,1	44,4	4,5	100
6–10 let	30,7	47,0	22,3	100
více než 10 let	70,5	26,2	3,3	100

Cn = 0,342

Se zařazením tohoto tématu opět nejčastěji souhlasili dotazovaní s délkou praxe delší než 10 let (70,5 % – určitě ano). Za potřebné ho potom nejméně často považovali dotazovaní s praxí 6–10 let (30,7 % – určitě ano).

Sečteme-li četnosti odpovědí „určitě a spíše ano“, jsou rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi opět méně výrazné než v případě srovnání četností odpovědí „určitě ano“ a „spíše ano“ (do 5 let – 95,5 %; 6–10 let 77,7 %; více než 10 let 96,7 %). Skupina dotazovaných s délkou praxe 6–10 let se však svými názory na potřebnost daného tématu odlišuje, oproti předcházejícímu případu, poněkud výrazněji.

Tabulka 6. Vztah délky praxe a názorů na význam relaxačních technik (v %)

Délka praxe	Názor na zařazení daného tématu do programu kursu			Celkem
	určitě ano	spíše ano	spíše + určitě ne	
do 5 let	37,8	40,0	22,2	100
6–10 let	18,5	66,7	14,8	100
více než 10 let	52,5	42,6	4,9	100

Cn = 0,352

Z tabulky vyplývá, že i v případě názorů na význam relaxačních technik je situace obdobná jako v případě dvou předcházejících témat. Relaxační techniky považují za potřebné nejčastěji dotazovaní s délkou praxe delší než 10 let (52,5 % – určitě ano). Následovali pracovníci s délkou praxe do 5 let (37,8 % – určitě ano). Součty odpovědí „určitě ano a spíše ano“ jsou opět relativně vyrovnané (do 5 let – 77,8 %; 6–10 let – 85,2 %; více než 10 let – 95,1 %). Uvedená procenta však zároveň naznačují, že se zvyšující se délkou praxe narůstá počet dotazovaných, kteří relaxační techniky považují „určitě“ či „spíše“ za potřebné.

Na závěr této podkapitoly si uvedeme tabulku vypovídající o vztahu věku dotazovaných délkou jejich praxe na úseku sociálně-právní ochrany dětí.

Tabulka 7. Vztah mezi věkem dotazovaných a délkou jejich praxe na úseku sociálně-právní ochrany dětí (v %)

Délka praxe	Věk			
	24–30 let	31–40 let	41–50 let	51–60 let
do 5 let	70,0	46,9	31,1	5,6
6–10 let	30,0	21,9	22,2	11,1
více než 10 let	0,0	31,2	46,7	83,3
Celkem	100	100	100	100

Údaje obsažené v tabulce ukazují, že věk dotazovaných koresponduje s délkou jejich praxe. Více než deset let pracovalo na úseku sociálně-právní ochrany dětí 31,2 % dotazovaných ve věku 31–40 let, 46,7 % ve věku 41–50 let a 83,3 % dotazovaných ve věku 51–60 let. Z toho zřetelně vyplývá, že pracovníci na daném úseku jsou poměrně stabilizováni a jejich fluktuace pravděpodobně nepředstavuje pro odbory sociálních věcí závažnější problém.

Závěr

Výsledky průzkumu umožnily konstruovat kurs celoživotního vzdělávání pro sociální pracovníky působící v organizacích zabývajících se sociálně-právní ochranou dětí. Kurs proběhl již dvakrát na katedře sociální práce FF UK v Praze. Jeho obsah a hodnocení frekventanty budou předmětem dalšího sdělení.

Díky údajům z průzkumu bylo možné strukturovat témata, jimž je během kursu věnována pozornost, vyloučit některá původně uvažovaná a akcentovat, resp. přidat jiná, původně neplánovaná (např. spolupráci s jinými organizacemi, problematiku řízení vlastní práce).

Náplň kursu byla však konstruována i podle jiných vstupů, než jakým byl průzkum vzdělávacích potřeb předpokládaných frekventantů. Limitovaná jazyková výbava potenciálních frekventantů a omezená možnost konfrontovat vlastní práci s modely zahraničními nás vedla k zařazení několika bloků reflektujících způsob práce s ohroženými dětmi a rodinami v zahraničí. K nim využíváme lektorů souběžně působících v denním studiu sociální práce na FF UK Praha.

Použitá literatura:

HAVRDOVÁ, Z. **Kompetence v praxi sociální práce**. Praha: Osmium, 1999.

TOMEŠ, I., a kol. **Vzdělávací standardy v sociální práci**. Praha: Socioklub, 1997.

¹⁾ Kontakt na autora: E-mail: oldrich.matousek@ff.cuni.cz

VOZÍČKÁŘ

časopis nejen pro sedící

Časopis Vozíčkář vychází **6x ročně**; jeho náklad se v roce 2005 vyšplhal k **9000 výtisků**. Jedno z čísel je tzv. Speciál s přílohou věnovanou výstavě Pro všeh usměv, která je součástí mezinárodního veletrhu zdravotnické techniky, rehabilitace a zdraví HOSPI-Medica a každoročně na podzim probíhá na brněnském výstavišti.

- Vydavatelem je Liga za práva vozíčkářů, výhradním dodavatelem firemní inzerce Brněnská agentura speciálních služeb.
- Informace plníš ve svých obvyklých rubrikách Stalo se, Nabídky, Liga informuje, Osobnost čísla, Zdravotníci, Názory, postřehy, Rozhovory reportáže, Kultura, Napsali jste nám a Sporty v ČSTPS. Sport a Osobní inzerce.

- Vychází s legislativní přílohou SKOK do reality, která je vydávána ve spolupráci s Národní radou zdravotně postižených.
- V elektronické podobě je ve formátu pdf umístěn na webových stránkách www.ligavozic.cz/projekty_ligy/vydvani_casopisu_vozickar/otevri_si_vozickare. Pro zrakově postižené osoby je zde ve formátu doc.
- Rozesíláme jej **zdarma** na konkrétní privátní adresy zájemcům z celé republiky, do nemocnic, rehabilitačních ústavů, lázeňských zařízení, ordinací specializovaných lékařů, ministerstva...
- Realizace časopisu je možná díky finanční podpoře Ministerstva zdravotnictví a placené firemní inzerci.

Časopis Vozíčkář si můžete objednat telefonicky,

e-mailem nebo poštou na adrese:

Liga za práva vozíčkářů,
Kounicova 42, 602 00 Brno,
tel.: 541 249 175-6,
e-mail: info@ligavozic.cz

Časopis Vozíčkář je mediálním partnerem celostátní veřejné sbírky **Zasukované tkaničky**, kterou podpoříte zasláním DMS.

Pošlete SMS na číslo **87777**
s textem: **DMS TKANICKA**
(cena jedné SMS je 30 Kč + 19% DPH, z toho nejméně 27 Kč bude připsáno na konto sbírky).

*Doc. PaedDr.
Milan Schavel,
PhD.¹⁾, pôsobí na
Fakulte zdravotníctva a sociálnej
práce TU v Trnave, Katedra
aplikovanej sociálnej práce.
Zaoberá sa
problematikou sociálneho
poradenstva,
najmä v súvislosti s jeho aplikáciou pre konkrétne cieľové skupiny klientov.
V teoretickej a praktickej oblasti sa usiluje o podporu a skvalitnenie poradenskej práce s klientom prostredníctvom supervízie.*

Niekoľko poznámok k sociálnemu poradenstvu v oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti

A few notes about the social counseling in substitutional family care

Abstrakt:

Nie každé dieťa vyrastá v svojej pôvodnej rodine. Proces osvojenia dieťaťa a jeho umiestnenie v náhradnej rodinnej starostlivosti je veľmi zložitý nielen z hľadiska administratívnych a legislatívnych procesov, ale hlavne z hľadiska prípravy náhradných rodičov, samotného dieťaťa ako aj z hľadiska vytvárania optimálnych vzťahov v náhradnej rodine. Tento proces vo významnej miere môže ovplyvniť medzi inými aj sociálny pracovník prostredníctvom svojej vlastnej aktivity formou sociálneho poradenstva. Príspevok je okrem niektorých sumarizačných informácií aj podnetom pre skvalitnenie práce v procese náhradnej rodinnej starostlivosti. Niektoré informácie sú dokumentované prostredníctvom výsledkov nenáročného prieskumu, ktorý bol zameraný na zisťovanie úrovne vedomostí respondentov – laickej verejnosti o náhradnej rodinnej starostlivosti.

Abstract:

Not all the children have a chance to grow up in their original family. The process of the assumption of the child and his/her placement in the substitutional family care is very complicated not only from the perspective of administrative and legal processes but mainly from the perspective of preparation of the substitutional parents and the child and from the perspective of creating the optimal relationships in the new family. This process can be strongly influenced by social worker who can provide a social counseling from his/her own

initiative. This article wants not only to summarize the information but mainly to become stimulation for the improvement of work in the process of the substitutional family care. Some information is mediated by the outcomes of the easy survey focused on finding the level of knowledge about the substitutional family care by the respondents.

Úvod

Záujem o dieťa sa potvrdzuje najmä v súvislosti s postojom dospelých ľudí pri riešení kolíznych situácií, pri ktorých zostáva dieťa osamotené a odkázané na pomoc inej osoby. Je potešiteľné, že problematike náhradnej rodinnej starostlivosti sa v súčasnosti venuje na Slovensku zvýšená pozornosť, pričom paradoxne vyznieva oficiálne prezentovaná informácia, ktorá nám hovorí o narastajúcom počte detí v detských domovoch. Diskusia k tejto téme je aktuálna, nábádanie verejnosti k aktivitám smerujúcim k osvojeniu detí môže tak aspoň sekundárnou formou prispieť k znižovaniu počtu detí v detských domovoch.

Náhradná rodinná starostlivosť

Pod pojmom náhradná rodinná starostlivosť rozumieme starostlivosť a výchovu o deti, ktoré z rôznych dôvodov nemôžu vyrastať vo svojej pôvodnej rodine, ale vyrastajú v prostredí inej, novej, náhradnej rodiny. Je ideálne, ak sa náhradná rodinná starostlivosť realizuje formou osvojenia, pestúnskej starostlivosti, opatrovníctva, zverenia dieťaťa do výchovy iného občana než rodiča. O náhradnej rodinnej starostlivosti rozhoduje vždy súd.

Podobne aj Matejček (1999) tvrdí, že náhradná rodinná starostlivosť (ďalej len NRS) je starostlivosť o deti, pričom je dieťa vychovávané náhradnými rodičmi v prostredí, ktoré sa najviac podobá životu v prirodzenej rodine.

Celý proces náhradnej rodinnej starostlivosti je náročný a zložitý. Súhlasíme s Matejčekom (1999), ktorý upozorňuje rodičov na potrebu zbaviť sa obáv z náhradného rodičovstva, na dôležitosť pracovať na sebe samom, na ochote učiť sa po celý život aj od našich detí. Zložité situácie nastávajú pri odhaľovaní skutočností dieťaťa o svojej pôvodnej rodine. Dieťa má o sebe vedieť viac, ako vedia ostatní, nemalo by byť zaskočené nečakanou dôležitou informáciou o svojom pôvode a histórii. O biologických rodičoch dieťaťa je potrebné hovoriť pozitívne, vždy je možné ukázať na nešťastnú zhodu okolností, ako je ich choroba, nedostatok podpory a pomoci z okolia. Dieťa nie je možné izolovať v kruhu najužšej rodiny, otvorené rodinné spoločenstvo je tou najlepšou školou života a medziľudských vzťahov.

Tieto predpoklady sú dôležitou informáciou pre sociálneho pracovníka.

Mgr. Barbora Drexlerová je internou doktorandkou na Katedre aplikovanej sociálnej práce FZaSP TU v Trnave, oblasť sociálneho poradenstva a problematika sociálnej práce s rodinou je súčasťou jej doktorandskej prípravy.

V rámci celého procesu spolupráce s náhradnou rodinou by mal byť presvedčený o ich opodstatnenosti, mal by ich prijať a podporovať, riadiť sa nimi pri vzájomnej kooperácii s rodičmi, mal by ich aj čiastočne modifikovať, ale napriek tomu by mali zostať súčasťou jeho profesionálnej práce.

Motivácia stať sa náhradným rodičom a príprava na príchod dieťaťa do rodiny

Mnohí si uvedomujú riziká NRS, budúci rodičia môžu byť úzkostní, neistí, plní očakávania, ako to dopadne. Napriek tomu je motivácia budúcich náhradných rodičov veľmi silná. V otázke náhradného rodičovstva je dôležitá zhoda medzi partnermi, je nevyhnutné, aby obidvaja manželia súhlasili s touto myšlienkou, pokiaľ sa rodičom nestáva jednotlivec. Ak sa pre náhradné rodičovstvo rozhodne len jeden z partnerov a ten druhý len akceptuje rozhodnutie svojho partnera, to nestačí. Dieťa bude očakávať a vyžadovať lásku, pozornosť a čas od obidvoch rodičov.

Podľa nášho názoru, ktorý sa opiera o tvrdenia Schoolerovej (1999), by si mal perspektívny náhradný rodič odpovedať na niekoľko sebahodnotiacich otázok, ktoré súvisia najmä s dôvodom pre náhradné rodičovstvo, vzťahom k deťom, mierou možnej obetavosti, zodpovednosti a dostatku duševných a fyzických síl pre výchovu dieťaťa.

Podobnými otázkami musí pri práci s budúcimi náhradnými rodičmi disponovať aj sociálny pracovník. Tieto otázky sú dôležitou súčasťou formulovania záverov pri posudzovaní opodstatnenosti záujmu budúcich náhradných rodičov.

Prvý kontakt s dieťaťom a adaptačná fáza

Ak sa rodičia rozhodnú prijať do svojej rodiny dieťa, ktoré je v ústavnej starostlivosti, dôležitú úlohu tu hrá vek dieťaťa. Kompetentný zamestnanec daného subjektu poskytne informácie o dieťati, umožní sa s ním stretnúť, náhradní rodičia majú istý čas na premyslenie. O dieťati majú právo dostať komplexné informácie o jeho pôvode, zdravotnom a psychickom stave i právnom postavení. Príchod dieťaťa do rodiny je potrebné veľmi citlivo zvažovať, treba zamedziť kolízii, ktorá by mohla vzniknúť pri vrátení dieťaťa do ústavnej starostlivosti.

Ak ide o staršie dieťa, proces je obdobný, ale treba brať do úvahy vôľu a vyjadrenie samotného dieťaťa. Je dôležité, aby dieťa do rodiny chcelo ísť. Roháček–Mátej (1996) sú toho názoru, že deti, ktoré prežili v detskom domove viac rokov, si na toto prostredie zvykli a niektoré z nich odmietnu ísť do rodiny. Prostredie rodiny je pre nich nové, neprirodzené, neznáme. Vždy je dôležité vnímať a rešpektovať požiadavky a potreby dieťaťa.

Otázka adaptácie dieťaťa na nové prostredie a rodičov, prípadne ďalších členov rodiny si vyžaduje sprevádzanie odborníkov, podpora je aktuálna najmä v adaptačnej fáze pre všetkých členov novej náhradnej rodiny.

Sociálne poradenstvo v rámci náhradnej rodinnej starostlivosti

S pomenovaním obsahu sociálneho poradenstva pri pomoci rodinám v čase prípravy na NRS sa stretávame len ojedinele. Väčšina poradenských aktivít je zameraná na prípravu rodičov v rámci vnútorného vyrovnania sa s novou situáciou, vzájomnej symbiózy partnerov, oblasti komunikácie a zvládania záťažových situácií v súvislosti s výchovou dieťaťa v novej rodine. V obsahu sociálneho poradenstva je potrebné venovať pozornosť aj niektorým ďalším faktorom, ktoré môžu v zásadnej miere ovplyvniť úspech v procese prípravy náhradnej rodinnej starostlivosti. Sociálny pracovník musí venovať pozornosť aj tomu, aby náhradní rodičia spĺnali určité požiadavky, bez ktorých nie je možné, aby boli akceptovaní ako „vhodní“ žiadatelia. **Požiadavky kladené na žiadateľov** sú pomerne vysoké, spomenieme aspoň niektoré z nich:

Vek – požaduje sa primeraný vekový odstup medzi dieťaťom a rodičmi, ako predpoklad vytvorenia primeraného vzťahu podľa schémy dieťa–rodič. Stanovenie pevných vekových hraníc je obťažné, nakoľko je potrebné akceptovať aj ďalšie súvisiace faktory, ako je napr. zdravotný stav a pod.

Zdravotný stav – od žiadateľov sa okrem iného požaduje, aby mali vyhovujúci zdravotný stav. Je v kompetencii lekára, aby posúdil ich fyzický a psychický stav a napísal o ňom odborný lekársky posudok.

Sociálne prostredie – sociálna opora zo strany príbuzných, priateľov, ale i známych môže byť neocentelným potenciálom. Prostredníctvom interakcie so sociálnym prostredím môže rodina predchádzať problémom, riešiť alebo kompenzovať ich. Najbližšie sociálne prostredie môže pomôcť rodine utíšiť negatívne alebo nepríjemné následky zatažujúcich životných udalostí, ktoré prekonala. Ohrozujúce však môžu byť aj príliš vyhotené postoje sociálneho prostredia prostredníctvom negatívnych reakcií a odmietavých postojov voči dieťaťu a náhradným rodičom.

Rodinné prostredie – je podobne dôležité ako širšie sociálne prostredie, sociálny pracovník musí vedieť, z akých rodín pochádzajú žiadatelia, či vyrastali v úplnej, alebo neúplnej rodine, či sa o nich starali biologickí rodičia, alebo náhradní rodičia, musí poznať ich správanie, zodpovednosť, toleranciu.

Zamestnanie a príjem – zamestnanie a príjem z neho plynúci ovplyvňuje ekonomickú situáciu žiadateľov. Tá je v tomto prípade chápaná ako jedna z množstva nevyhnutných podmienok pre starostlivosť o dieťa. Pre dieťa a jeho psychický a fyzický vývoj predstavuje život na hranici existenčného minima veľké riziko. Za nedostatočné ekonomické zabezpečenie sa považuje napr. situácia, keď sú žiadatelia zadĺžení alebo dokonca sami odkázaní na pomoc v hmotnej núdzi. V takom prípade nie je možné ich akceptovať ako vhodných žiadateľov pre osvojenie dieťaťa. Ale zároveň ani druhý extrém, keď sú žiadatelia až nadpriemerne finančne zabezpečení, by nemal byť prioritou.

Bytové podmienky – definícia „primeraných bytových podmienok“ sa nedá vyjadriť v metroch štvorcových. Na to, aby sa dieťa v byte svojich adoptívnych rodičov skutočne cítilo ako doma, mu postačuje konkrétny ohraničený priestor, „vlastný kútik“, ktorý predstavuje jeho privátnu zónu. Dôležitú rolu pritom hrá, aby žiadatelia dokázali tento priestor prispôbiť potrebám dieťaťa. Dieťa potrebuje mať možnosť bezpečného pohybu v dome. Od žiadateľov sa teda očakáva, že budú pripravení svoje bytové pomery primerane prispôbiť potrebám a veku dieťaťa. Aj keď to býva skôr ojedinelosťou, že žiadatelia sa rozhodnú osvojiť si telesne postihnuté dieťa, je nutné, aby sociálny poradca v takom prípade bral na vedomie aj okolie domu či bytu.

Vzťah k deťom – na tejto úrovni sa okrem iného od žiadateľov očakáva, že budú schopní akceptovať zmeny, ktoré so sebou prinesie príchod dieťaťa do rodiny. Žiadatelia by mali byť silné osobnosti, ktorých prípadné problémy a ťažkosti „nepoložia na lopatky“, ale podnikajú ich k hľadaniu vhodného východiska z danej situácie.

Profesionálna návšteva v rodine

V rámci celého procesu zabezpečovania náhradnej rodinnej starostlivosti je dôležitou súčasťou návšteva sociálneho pracovníka v rodine. Sociálny pracovník podľa Oláha (2005) venuje okrem osobnej anamnézy rodičov pozornosť najmä týmto okruhom problémov:

prvý kontakt s dieťaťom (predstavy žiadateľov na príchod dieťaťa do rodiny, reakcie ďalších rodinných príslušníkov, kto sa bude prevažne o dieťa starať a pod.),

výchova dieťaťa (na čo kladú rodičia najväčší dôraz pri výchove dieťaťa, ako sa správajú navzájom voči sebe, vzťah rodičov k deťom všeobecne, názory na výchovu, stretávanie sa s inými ľuďmi, vzťahy so

susedmi a na pracovisku, záujmy a záľuby),

charakteristika rodinného prostredia (či ide o byt, alebo rodinný dom, popis vybavenia bytu – domácnosti, možnosť samostatnej izby pre dieťa, uvažovanie o úpravách bytu, čistota a hygiena domácnosti, stravovacie návyky, počet členov domácnosti).

Je potrebné, aby sociálny pracovník uviedol svoje vlastné pocity a dojmy, či sú žiadatelia podľa jeho názoru dostatočne presvedčení o osvojení, prípadne o pestúnskej starostlivosti, či majú vytvorené podmienky na výchovu dieťaťa, či záujem o dieťa iba nepredstierajú.

Sociálny poradca

Sociálny poradca, ktorý sa venuje príprave žiadateľov na osvojenie, musí byť na vysokej odbornej úrovni. Subjekt, v ktorom je sociálny poradca zamestnaný, by mu mal preto vytvárať podmienky a nabádať ho k neustálemu prehľbovaniu si svojich vedomostí, nevyhnutná je aj supervízia.

K zvládaniu požadovaných úloh musí sociálny poradca disponovať okrem odborných vedomostí aj osobnostnými danosťami, medzi ktoré zaraďujeme napr. schopnosť empatie, altruizmu, tolerancie, trpezlivosti a zodpovednosti. Sociálny poradca musí disponovať predovšetkým dostatočnými poradenskými zručnosťami, za ktoré považujeme okrem komunikačných zručností aj schopnosť analýzy a syntézy individuálnych problémov žiadateľov, praktické zručnosti a skúsenosti v práci so žiadateľmi, vysokú mieru schopnosti kooperovať v rámci tímu odborníkov (Schavel, 2004).

Subjekty poskytujúce sociálne poradenstvo

Náhradná rodinná starostlivosť je vo veľkej miere okrem aktivít štátu podporovaná aj subjektami tretieho sektora. Prostredníctvom prieskumu, ktorý bol realizovaný v roku 2005 z iniciatívy katedry aplikovanej sociálnej práce Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave sme okrem iného v dotazníku položili náhodne osloveným respondentom (počet respondentov 350) otázku zameranú na zistenie úrovne vedomostí o existencii občianskych združení, ktoré sa zaoberajú náhradnou rodinnou starostlivosťou. Dotazníky distribuovali študenti študijného odboru sociálna práca počas svojej odbornej praxe. Respondenti neboli o problematike náhradnej rodinnej starostlivosti vôbec informovaní. Prekvapilo nás, že až 64,2 % respondentov nepoznalo žiadne občianske združenie s takýmto zameraním. Napriek tomu, že výsledky prieskumu nie je možné zovšeobecniť, získané informácie sú určite podnetom k zamysleniu. Bližšie údaje uvádzame v nasledujúcom grafe.

Graf č. 1 Informácia o občianskych združeníach

Zdroj: FZaSP TU v Trnave, 2005

Na Slovensku sa venuje náhradným rodičom, ich príprave a sprevádzaniu najmä občianske združenie „Návrat“, ktoré poskytuje sociálno – psychologické poradenstvo osobne, telefonicky a korešpondenčnou formou, vedie skupinové programy pre rodiny a deti, s cieľom pomoci pri riešení adaptačných, výchovných a iných problémov. Toto občianske združenie organizuje rekreačno-poradenské pobyty pre náhradné rodiny, počas ktorých pripravujú špecializovaný program zvlášť pre deti a rodičov. Rodičia sa zúčastňujú odborných seminárov na rôzne témy, napr. o adopcii dieťaťa, jeho identifikácii a podobne. Ďalším významným subjektom je Spoločnosť priateľov detí z detských domovov „Úsmev ako dar“, ktorý realizuje výcvikový program pod názvom „Pride“. Cieľom programu je zabezpečiť prostredníctvom výcvikových foriem úspešnú adaptáciu náhradných rodičov na nové situácie a konštelácie v rodinnom prostredí vplyvom prijatia nového člena do náhradnej rodiny. Tento program je uceleným výchovným systémom, špeciálne upraveným na prácu s deťmi, ktoré žijú mimo vlastnej rodiny, opiera sa o emocionálnu stránku človeka a jeho zážitkové skúsenosti. Ukazuje sa, že napriek mimoriadnemu úsiliu a aktivitám zo strany občianskych združení, profesionálov, či dobrovoľníkov verejnosť nie celkom dostatočne vníma ich poslanie. Pre zaujímavosť uvádzame ešte niektoré ďalšie zistenia, ktoré priamo s danou problematikou súvisia. Na otázku, či majú respondenti nejaké vedomosti o NRS, odpovedalo 22,8 % respondentov kladne – majú dostatočné vedomosti, 52,9 % majú len čiastočné vedomosti (niečo o tom viem), 24,3 % o NRS nevie nič. Tieto výsledky môžu byť dobrým predpokladom pre oslovenie najpočetnejšej skupiny respondentov s cieľom zvýšiť práve ich záujem o prijatie dieťaťa do rodiny.

V ďalšej otázke sme sa pýtali respondentov, kde, na ktorú inštitúciu by sa obrátili v prípade záujmu o NRS.

Graf č. 2 Získanie informácií o náhradnej rodinnej starostlivosti

(Vysvetlenie skratiek: DeD – detský domov, ÚPSVaR – úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, CPPS – centrum poradensko-psychologických služieb.)

Odpovede na túto otázku sú podľa nášho názoru nepriaznivé najmä z toho dôvodu, že záujemcovia sa v tomto procese prioritne orientujú na štátnu správu. Napriek nevyhnutným administratívnym postupom v procese náhradnej rodinnej starostlivosti by bolo vhodné, keby sa náhradní rodičia primárne kontaktovali s odborníkmi z občianskych združení a až potom postupovali v rámci ďalších nevyhnutných úkonov podľa usmernenia zamestnancov štátnej správy.

Záver

Sociálny pracovník zohráva pri zabezpečovaní náhradnej rodinnej starostlivosti dôležitú úlohu, jeho kompetencia je odvodená od problému, ktorý rieši, od jeho odbornej erudície, osobnostných čŕt a komunikačných zručností. V rámci činností sociálnej práce môžeme aj v tomto prípade hovoriť o významnej koordinačnej funkcii sociálneho pracovníka, ako koordinátora v tíme, ktorý tvoria jednotliví zainteresovaní odborníci.

Okrem samotného poradcu tu zohrávajú dôležitú úlohu aj neziskové organizácie, ktoré môžu svojím postavením a premyslenými aktivitami, flexibilitou svojich odborníkov oveľa významnejšie napomôcť úspešnému priebehu v celom procese a systéme náhradnej rodinnej starostlivosti. Bolo by vhodné, keby štát činnosti občianskych združení venoval významnejšiu pozornosť.

Použitá literatúra:

MATĚJČEK, Z. **Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny**. Praha: Portál, 1999.

OLÁH, M. **Sociálnoprávna ochrana detí**. Prešov: PBF, 2005.

ROHÁČEK, M.–MATEJ, V. **Hľadáme rodičov alebo Opustené deti potrebujú tiež rodinu**. Bratislava: OZ Návrat, 1996.

SCHAVEL, M. **Sociálne poradenstvo a supervízia v sociálnej práci**. Bratislava: Gerthoffer s. r. o, 2004.

SCHOOLER, E. J. **Adopcia vzťah založený na sľube**. Bratislava: Návrat domov, 1999. ■

¹⁾ Kontakt na autory: e-mail: mschavel@truni.sk. Doc. PaedDr. Milan Schavel, PhD., Mgr. Barbora Drexlerová, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave, Katedra aplikovanej sociálnej práce, Univerzitné námestie 1, 917 00 Trnava

kamínky
pro rodinu

vydává brněnské Centrum pro rodinu a sociální péči a Klub přátel rodiny

Časopis pro rodiče, nastávající rodiče a děti

- Formou reportáží, rozhovorů a příspěvků odborníků se orientuje na obtížné momenty rodinného života a pochopení vzájemných vztahů. Součástí časopisu je také několik stránek zaměřených na specifickou problematiku rodin s hyperaktivními dětmi.
- Odborné články doplňují stránky určené pro volný čas, svou rubriku zde najdou mámy, tátové, děti i senioři. Pro věřící čtenáře je určena rubrika „rodina a víra“, věnovaná otázkám praktického prožívání víry v rodině.
- V příloze časopisu najdete pravidelnou nabídku aktivit (nejen) pro rodiny pořádaných Centrem pro rodinu (společná setkání rodin, pobyty a výlety, kurzy a semináře pro rodiče a seniory, pozvánky z klubů maminek a další).

„naším přáním je vytvářet prostor pro vzájemné setkání a psát o rodině jaká je“

Objednáním časopisu se stáváte členy Klubu přátel rodiny. Za členský příspěvek získáte roční předplatné Kamínek pro rodinu (pět čísel) a další výhody spojené s členstvím. Více na www.crsp.cz nebo v Centru pro rodinu a sociální péči, Josefská 1, Brno 602 00, e-mail: kpr@centrum.cz, kaminky@centrum.cz.

Vybraná ustanovení návrhu zákona o sociálních službách z pohledu praktické činnosti sociálních pracovníků

Chosen regulations of a proposed statute of social services from the preservative of practice work of social workers

Abstrakt:

Článek se zabývá návrhem zákona o sociálních službách a jeho aplikací v praxi. Věnuje pozornost vymezení některých základních pojmů v tomto zákoně, otázce základních činností v azylových domech a standardům kvality sociálních služeb. Záměrem autora je otevřít některé kontroverzní otázky k další diskusi a případné korekci.

Abstract:

This article is focused on the suggestion of the statute of social services and on its application in practice. It is concerned on some basic terms presented in this statute, on appointed basic activities (specialy in asylum houses) and on standards of quality of social services. Author wants to open some controverse questions for discussion and eventually for correction.

Úvod

Před nedávnem proběhla v tisku a televizním zpravodajství informace, že vláda schválila dlouho očekávaný zákon o sociálních službách, což je jistě důležitý krok na cestě k tomu, aby vstoupil v platnost. Nabízíme zde několik postřehů ke zmíněnému zákonu z pohledu člověka, který se poskytováním sociálních služeb prakticky zabývá. Vzhledem k tomu, že autor této stati je sociální pracovník, bude v celém článku akcentován pohled sociálního pracovníka a ostatní profese, které se také na poskytování sociálních služeb podílejí, jsou ponechány stranou. Protože autor příspěvku pracuje v Azylovém domě pro bezdomovce, bude jedna část příspěvku věnována konkrétně této problematice.

Mgr. Leoš Zatloukal ¹⁾ vystudoval obor sociální práce s poradenským zaměřením na FF Ostravské univerzity. V září 2005 nastoupil do výcviku v systemické terapii. Vykonával činnost kurátora pro mládež, sociálního kurátora, pracovníka oddělení péče o rodinu a děti, pracoval v různých NNO, zejména ve fundraisingu. Od září 2004 pracuje na Magistrátě města Olomouce jako sociální pracovník v azylovém domě pro bezdomovce.

1. Obecná ustanovení a definice vybraných pojmů

V předloženém a vládou schváleném návrhu zákona o sociálních službách (dále jen „Zákon“) jsou hned v úvodu (§ 2) vymezeny **základní zásady**, a to 1. nárok na bezplatné poskytnutí sociálního poradenství, 2. respekt k lidské důstojnosti osob, jimž je poskytována sociální služba, a 3. požadavek, že poskytovaná sociální služba musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí být poskytována v jejich zájmu a v náležitě kvalitě a „musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a zabránovat jejich sociálnímu vyloučení“ (§ 2 odst. 2). Na těchto zásadách zřejmě nebude těžké se mezi teoretiky i praktiky shodnout, korespondují také s etickým kodexem sociálních pracovníků.

Jisté otázky však vzbuzuje **vymezení některých ústředních pojmů** (§ 3). **Sociální službou** rozumí zákonodárce „soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“ (§ 3 písm. a)). V předložené definici chybí bližší určení „osob“, kterých se poskytování sociálních služeb týká (netýká se přece automaticky všech osob, ale pouze osob, které jsou nějak ohroženy, řečeno se zákonodárcem, oním „sociálním vyloučením“). Dále není podle našeho soudu příliš šťastné spojovat koncept poskytování sociálních služeb s konceptem sociálního začleňování. U této otázky se zastavíme podrobněji.

1.1 Sociální začleňování

Sociální začleňování je definováno jako proces zajišťující, že osoby sociálně vyloučené²⁾ nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít životem, který je ve společnosti považován za běžný (§ 3 písm. e)). Koncept sociálního začleňování má hned několik problematických bodů, chceme-li jej spojit s oblastí poskytování sociálních služeb:

Latentní normativnost – sociální začleňování má (přinejmenším jazykově) blízko k sociálnímu „ukázkováním“ či „přízpusobováním“, protože chce-li jedinec dosáhnout větší participace na životě společnosti a s tím souvisejícího lepšího přístupu ke zdrojům, musí se také podřídit určitým „pravidlům hry“. Jistá vstřícnost státu a dalších subjektů sociální politiky, která je skryta pod možná nešťastným termínem „sociální začleňování“ (social inclusion), má i nepříliš zdůrazňovaný, ale významný normativní rozměr. V praxi se tak dotýkáme velmi citlivé oblasti, a to legitimace takového začleňování, které zahrnuje ukázkováním. Dostáváme se tak k jisté dvojznačnosti či přímo vnitřnímu konfliktu (Adams, 2004) sociální práce: jak skloubit „ukázkováním“ s mnohokrát deklarovaným respektem ke klientovi a jeho autonomii? V tomto směru lze souhlasit s Van der Laanem (1998), že je třeba překročit postmoderní „tabu ukázkováním“, které se (alespoň v Nizozemí) silně dosud projevuje v sociální práci a které znemožňuje legitimovat „vystupování, při němž je kladen důraz na jednání“. Na druhou stranu, a to je aktuální v našich podmínkách, je také třeba rozlišovat mezi pomocí (a do oblasti pomoci evidentně spadá poskytování sociálních služeb především) a kontrolou (která je na rozdíl od pomoci založena na zájmech jiných lidí než osoby, s níž jednáme – Úlehla, 1999). Tedy jinými slovy, je třeba ukázkováním skutečně legitimovat a reflektovat, nikoli je zbytečně nadužívat. Pokud je poskytování sociálních služeb spojeno především s pomocí, měli bychom se vyvarovat jeho problematického ztotožnění se „začleňováním“, které spíše inklinuje (přinejmenším v rovině jazykové) ke kontrole.

Jednostrannost – mluvíme-li o sociálním začleňování, jedná se, obrazně řečeno, o pohyb v jednom směru. Jedinec by měl být začleňován do společnosti, měl by více participovat na společenském životě. Co když ale na životě společnosti takové, jaká je, participovat nechce? Co když je mu ve skutečnosti participace na životě společnosti některými institucemi přímo či nepřímo znemožňována? Jednostrannost, která by působila na „problémového“ jedince, aniž by jakkoli působila také na jeho sociální okolí a na instituce společnosti, by však měla být sociální práci cizí. Sociální pracovníci totiž, alespoň soudě podle toho, jak sami rozumějí své profesi a jak ji definují, nemají působit jen na klienty (tedy osoby se „zakázkou“, s žádostí o službu či pomoc nebo na osoby, na něž se vztahuje „zakázka“ jiných osob), ale také na společenské změny – tím se sociální pracovníci pokoušejí vytvářet příznivé společenské podmínky pro sociální fungování jednotlivců a skupin a zároveň odstraňovat či zmírňovat překážky sociálního fungování (srv. Sheafor, Horejsi a Horejsi In: Navrátil, 2001; Americká národní asociace sociálních pracovníků (NASW) In: Barker, 1987; Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW), 2000; Matoušek, 2003a; Úlehla, 1999, apod.).

1.2 Sociální fungování

Na základě výše uvedeného by bylo podle našeho soudu šťastnější hovořit místo o sociálním začleňování o **sociálním fungování**. Podle Matouška (2003b: 52) v současné sociální práci funkční přístup převládá a je charakterizován tím, že klienta „nedefinuje jako nemocného nebo deviantního³⁾, ale jako osobu vyžadující určitý druh služby“. Sociálním fungováním se rozumí „naplnění odpovědnosti jedince vůči společnosti obecně, vůči bezprostřednímu sociálnímu prostředí a vůči sobě samému“ (Barker, 1987: 152). Tyto „odpovědnosti“ (responsibilities) zahrnují podle Barkera (1987) uspokojení základních lidských potřeb jedince – fyzických, emocionálních, osobního naplnění (zahrnuje i výchovu, odpočinek, hodnoty, estetické potřeby, náboženství apod.) a adekvátního sebepojetí (self-concept). Pojem sociálního fungování tak reflektuje 1. schopnost jedince reagovat na nároky prostředí a 2. samotné nároky prostředí (Matoušek, 2003b). Jedinci či skupině je poskytnuta sociální služba v případě, že je sociální fungování ohroženo, omezeno nebo vážně narušeno. A sociální služba má vést k obnovení a posílení sociálního fungování jedince či skupiny. Propojení konceptu sociálního fungování a poskytování sociálních služeb je patrné i z definice sociální práce podle NASW (In: Barker, 1987: 154): „Sociální práce je profesionální činnost spočívající v pomoci jednotlivcům, skupinám či komunitám **k získání nebo obnovení jejich schopnosti sociálního fungování** a zároveň ve vytváření **vhodných podmínek napomáhajících tomuto cíli**. Praxe sociální práce zahrnuje aplikaci hodnot sociální práce, jejích principů a technik a zaměřuje se na: 1. pomoc lidem získat vhodné **služby**, 2. nabídku poradenství a psychoterapie pro jednotlivce nebo skupiny, 3. podporu skupin a komunit v provozování a zdokonalování sociálních a zdravotních služeb a 4. aktivní zapojení se do vytváření legislativy.“

Koncept sociálního fungování se samozřejmě nedokáže zcela oprostít od výše zmíněného dilematu latentní normativnosti vs. autonomie klienta. Přesto lze říci, že pojetí omezeného sociálního fungování coby „zakázky“ a nabídky služby coby profesionální pomoci ustavuje mezi aktéry sociální práce **relativně vyrovnanější vztah** (osoba se zakázkou je klient, nikoli pacient nebo deviant) než v případě diagnostikovaného vyloučení a následného začleňování (nerovnováha je způsobena jednak tím, že klient je definován jako nekompetentní, a jednak tím, že o jeho osudu a o tom, co by vlastně měl chtít, rozhodují jiní). **O službách v pravém slova smyslu lze mluvit pouze**

tehdy, je-li zakázka ze strany klienta. Ostatní aktivity, které směřují k ukázkování jedince, nelze (ani v legislativě, ani v praxi) maskovat pod sociální služby, ale je třeba o nich mluvit zvlášť v rámci ochrany nějakého společenského zájmu⁴⁾.

Výše zmíněnou **jednostrannost** sociálního začleňování koncept sociálního fungování prokazatelně překonává, protože, jak bylo řečeno, zkoumá se fungování jak ze strany klienta, tak ze strany společenského prostředí.

Mohlo by se zdát, že výše zmíněné úvahy příliš s praxí nesouvisí, že se jedná jen o neužitečné akademické debaty. Domníváme se, že opak je pravdou: to, jak sociální pracovník vnímá svou profesní identitu a roli a jakými hodnotami řídí svou práci, má obrovský vliv na to, jaké cíle si pro svou práci stanovuje, jak legitimuje své intervence do životů klientů a jak svou práci hodnotí. Proto lze tyto otázky považovat naopak za velmi praktické. Řečeno s Kurtem Lewinem: „Dobrá teorie je ta nejpraktičtější věc.“

2. Základní činnosti při poskytování sociálních služeb a problematika sociálního poradenství

Zákon uvádí (§ 35) taxativní výčet činností při poskytování sociálních služeb. Mimo jiné je zde zmíněno a podrobněji popsáno **sociální poradenství**. U něj se zastavíme. Podle Zákonu (§ 37, odst. 1) je sociální poradenství **základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb**. Poněkud nešťastné je jeho vymezení v zákoně: „Sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace“ (§ 37, odst. 1). O dva odstavce dále se ale dozvídáme, že služba obsahuje také zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti (blíže nespécifikované) a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Znamená to, že odst. 3 vymezující ony „další činnosti“ de facto ruší odst. 1, který poradenství definuje pouze jako poskytování informací? Doufejme, že ano, protože z praxe víme, že 1. poskytování informací nikdy není jen „čistým“ poskytováním informací, protože se odehrává ve velmi specifickém interpersonálním kontextu, kde na sebe aktéři vzájemně nutně působí a ovlivňují se (a toto vzájemné ovlivnění by mělo být – přinejmenším sociálním pracovníkem – reflektováno!), a 2. k řešení nepříznivé sociální situace pouhé předání informací v drtivé většině případů nestačí, většinou je nutné po posouzení klientovy situace ve spolupráci s ním vytvořit určitý plán postupu při řešení, podporovat a doprovázet klienta⁵⁾, intervenovat v zájmu klienta u různých institucí apod. Vlastně můžeme říci, že by bylo hloupé a zřejmě i neetické nevyužít v rámci poradenství ve prospěch klienta další „terapeutické faktory“, jako univerzalitu, dodávání naděje, katarzi, koncentraci na „tady a teď“, nácvik dovedností, interpersonální učení, korekci iracionálních přesvědčení, zapojení zdrojů klienta a jeho sociálního systému, zvyšování vědomí, apod. (srov. Kratochvíl, 2002; Norcross, Goldfried, 1992; Prochaska, Norcross, 1999, Yalom, 1999, 2003).

Zákon také u jednotlivých služeb (jako je např. osobní asistence, denní stacionáře, domovy pro seniory, azylové domy apod.) taxativně vymezuje základní činnosti, které jsou pro poskytovatele povinným rozsahem služeb (§ 35, odst. 3). Jak uvidíme vzápětí, ne vždy je toto vymezení vyhovující.

3. Azylové domy a jejich základní činnosti

Dostáváme se k nejkonkrétnější části tohoto příspěvku, v níž věnujeme pozornost **základním činnostem v azylových domech** (§ 57). Připomeňme, že tyto činnosti jsou podle Zákona pro poskytovatele příslušné služby **povinné**.

Především je zářející, že zde nenalezneme **žádné rozlišení mezi azylovými domy pro bezdomovce a azylovými domy např. pro matky s dětmi či jiné skupiny klientů**. Není zřejmě třeba příliš rozebírat, že základní činnosti v azylovém domě pro bezdomovce by se měly poněkud lišit od základních činností např. v azylovém domě pro matky s dětmi, protože i klientela je velmi odlišná a má svá specifika. Pokud zákonodárce chtěl vytvořit natolik obecný soubor základních služeb, který by bylo možno aplikovat na všechna azylová zařízení, pak se již zřejmě ocitáme v takové rovině obecnosti, že si pod jednotlivými body bude vlastně možné představit takřka cokoli a naopak nebude možné příliš zohlednit specifika různých cílových skupin, které přece přicházejí s jinými problémy i potřebami. V následujícím textu se budeme dále věnovat pouze azylovým domům pro bezdomovce, ostatní azylové domy necháme stranou.

Hned první uvedená základní činnost, tedy **poskytnutí stravy či pomoc při zajištění stravy** (Zákon § 57 odst. 2 písm. a)), je velmi diskutabilní. V návrhu Vyhlášky, již se provádí (či přesněji bude provádět) zákon o sociálních službách (dále jen „Vyhláška“) je zmíněná činnost specifikována konkrétněji: Jedná se o 1. přípravu stravy nebo o pomoc s přípravou stravy a 2. poskytnutí stravy. K tomu několik poznámek:

Především lze doufat, že základní činnosti zde nejsou řazeny v **pořadí podle důležitosti**. Pokud by tomu tak bylo a nejdůležitější činností azylových domů by bylo poskytování stravy (dokonce i před vlastním poskytnutím ubytování, které je uvedeno až na druhém místě!), pak bychom spíše měli hovořit o „sociálních kantýnách“ než o azylových domech.

Vzhledem k tomu, že chceme v souladu se základními zásadami uvedenými v Zákoně „působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace a zabraňovat jejich sociálnímu vyloučení“ (§ 2 odst. 2), jeví se nám podávání či zajišťování stravy klientům jako **kontraproduktivní**. Znamé přísloví říká, že chudákovi můžeme dát rybu, ale víc mu pomůžeme, pokud ho naučíme, jak si může ryby nachytat sám. Stejně tak chceme (a má-li se zvýšit úroveň jejich sociálního fungování, je to nutné), aby klienti azylových domů byli sami schopni si jako každý jiný člověk zajistit legálně dostatečné množství potravy, nikoli aby byli pouze odkázáni na „krmení“ v azylových domech. Chce-li klient tohoto cíle dosáhnout, představuje to celý soubor schopností, které si musí osvojit. Tento soubor zahrnuje jednak schopnost klienta opatřit si pravidelný příjem potřebných finančních prostředků (nejlépe prací, případně alespoň formou dávek), schopnost s těmito prostředky hospodařit (plánovat si výdaje), schopnost udělat si čas na nákupy, schopnost nákup úspěšně provést a zajistit si všechny potřebné suroviny, schopnost si jídlo ze surovin připravit, případně vyhledat nějakou dostupnou restauraci apod. Pokud si klient tyto schopnosti osvojí, nepotřebuje na azylovém domě ani vyřadovnu, ani prodejnu potravin (připomeňme, že strava se podle Zákona poskytuje na azylových domech za určitou úhradu). A k jejich osvojení je motivován právě tím, že stravu nedostává automaticky, tak říkajíc „pod nos“. Krátce řečeno, **nezdá se, že by existoval jediný rozumný důvod, proč by azylový dům měl suplovat prodejny potravin či restaurace. Naopak se zdá, že existuje několik pádných důvodů, proč by to dělat neměl.**

Zkušenost z našeho azylového domu ukazuje, že všichni klienti, jsou-li odkázáni v této otázce především sami na sebe (tedy nejsou „krmení“), se **o sebe dokáží velmi dobře postarat**. Mají dobrý přehled o kláštřech a jiných charitativních institucích, kde jim zdarma nabízejí jídlo, docházejí před zavírací dobou k supermarketům pro právě ten den prošlé, a tedy k rychlé konzumaci určené výroby, které jsou jim dány zdarma, mají k dispozici zbylou polévku z nedaleké závodní jídelny apod. Naopak některé jiné způsoby řešení nedostatku jídla jsou již problematictější: například vybírání popelnic, žebření či krádeže. Tyto problematické strategie získávání potravy je vhodnější řešit s klientem v rámci poradenských rozhovorů, tréninkem hospodaření a zprostředkováním kontaktu s „normálními“ lidmi než servírováním obědů.

Azylový dům by měl mít určitou „**železnou zásobu**“ trvanlivých potravin (zejména konzerv a instantních polévek) **pro kritické případy**. Jednalo by se zejména o nově příchozí klienty, kteří jsou vyhladovělí a zcela bez prostředků. Smyslem přitom ale není suplovat peněžitou či věcnou dávku podle zákona o sociální potřebnosti.

V rámci **poradenství** klientům je samozřejmě možné s klientem sestavit seznam věcí, které potřebuje, nebo mu poradit, kde je může výhodně sehnat, pomoci mu s hospodařením apod. Klient je tak veden k tomu, aby se samostatně orientoval ve skutečném světě, ne jen v určité „subkultuře“ azylového domu (do níž v horším případě patří i zmiňovaná „krmení“). Tím se předchází častým recidivám z bezradnosti ze skutečného světa, které jsou dobře známé i u osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody nebo zletilých jedinců opouštějících zařízení náhradní rodinné péče.

Pokud se některý azylový dům přese všechno výše řečené rozhodne pro klienty přímo zajišťovat stravu a za úplatu či bezúplatně je sytit ve svých prostorách, je to třeba chápat přinejlepším jako **doplňkovou činnost** (o jejíž vhodnosti lze sice pochybovat, ale budiž), rozhodně však ne jako činnost základní (a tudíž pro poskytovatele ze Zákona povinnou). Z toho vyplývá, že výše zmíněné ustanovení (Zákon § 57 odst. 2 písm. a)), které ukládá azylovým domům poskytnutí stravy či pomoc při jejím zajištění za povinnost, by mělo být vypuštěno nebo alespoň přeformulováno.

Další základní činností v azylových domech je vlastní **poskytnutí ubytování** (Zákon § 57 odst. 2 písm. b)). To zahrnuje podle Vyhlášky (§ 14 odst. 1 písm. b)) samotné ubytování a nezbytné služby, jako je úklid, praní ložního prádla a žehlení. Azylový dům však není – předpokládejme, že ani v Zákoně – pojímán jako hotel, ale spíše jako přechodné ubytování v zařízení, jehož provoz je značnou měrou zabezpečován vlastními obyvateli (Průša et al., 1997) a které by jako celek mělo přispívat k lepšímu sociálnímu fungování klienta ve „skutečném světě“ (kde si přece každý, s výjimkou některých jedinců z bohatších vrstev, provádí úklid svého bytu, praní prádla a žehlení sám).

Ustanovení o (povinných) nezbytných službách je z tohoto pohledu opět sporné. Pojdme opět k praxi. V našem zařízení je kupříkladu zajištěn **úklid** společných prostor (WC, koupelny, společenské místnosti, chodby) uklízečkou (většinou v rámci výkonu alternativních trestů ve spolupráci s PMS), své pokoje si však klienti uklízejí sami a při zjištění nedostatků jsou vyzváni k jejich nápravě. **Ložní prádlo** si naši klienti mohou vyměnit za čisté, přestože mají k dispozici několik praček, kde by bylo možné si je vyprat (ložní prádlo je výhodné prát hromadně). Osobní prádlo si ovšem klienti vždy perou sami v pračkách, které mají k dispozici, **žehličky** mají rovněž k dispozici k zapůjčení. Takto jsou podle našeho mínění mnohem lépe připravováni na samostatné bydlení (kde musí zvládnout základní úklid i sebeobsluhu), než kdyby měli k dispozici kompletní úklidový

a sebeobslužný servis. Připomeňme, že se nejedná o lidi zdravotně nezpůsobilé k sebeobslužným činnostem, ale pouze o osoby těmto činnostem mnohdy nenavvyklé.

Poslední v Zákoně uvedenou základní činností azylových domů je pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. To podle Vyhlášky (§ 14 odst. c)) zahrnuje 1. **pomoc při vyřizování běžných záležitostí**, 2. **pomoc při obnovení či upevnění kontaktu s rodinou, přirozenými sociálními sítěmi a dalšími sociálními systémy podporujícími sociální začlenění osob**. Bod 1 je z praktického hlediska poměrně bezproblémový (poradenství, doprovod na úřady apod.), naplnit v praxi bod 2 je ovšem problematictější. To, že se jedinec dostane na azylový dům, je mimo jiné jasným indikátorem selhání přirozených sociálních sítí. Dotyčný jedinec nenalezl útočiště ani u příbuzných, ani u přátel či známých. Většinou (soudě podle našich klientů, jejichž životní příběhy znám) se jedná o roztržku mezi jedincem a jeho sociálním okolím související se závislostí (na alkoholu, drogách, automatech apod.) a komplementárními (doplňkovými) interakcemi s ostatními členy systému⁹⁾. Lze se domnívat, že **schůdnější bude spíše nalézání nových sociálních sítí než obnovování těch zprerhaných**. Víme, že obnova zprerhaných sociálních sítí bývá většinou takřka nemožná, chování znovunapojených blízkých je i při vzácně se vyskytující upřímné oboustranné snaze o obnovu vztahů citelně poznamenané předchozími zkušenostmi (vyskytují se předsudky, ostražitost, mechanismus sebenaplňujících se prorocství apod.). Jde tedy spíše o nalezení nových přátel a blízkých lidí – v ideálním případě mezi „normálními“ lidmi. To je neefektivnější způsob „spontánního“ osvojení vzorců chování relevantních k určité roli (zejména učením nápodobou), a potažmo i norem a hodnot společnosti, a tak i vhodný způsob získání jakési orientace ve společnosti, což umožňuje i nekonfliktní uspokojení důležitých potřeb jedince (Glasser, 2001). Pokud se jedinci podaří navázat a udržet takové nové významné vztahy, vzrůstají i jeho šance na obnovení v minulosti narušených vztahů, protože je motivován dosaženými pokroky a úspěchy a zároveň vzrostla jeho „sociální inteligence“. Naopak, začít obnovováním narušených vztahů může být při neúspěchu (který je velmi pravděpodobný) značně frustrující a demotivující a rozkol může být spíše prohlouben.

Z hlediska azylových domů jsou také velmi zajímavá ustanovení Vyhlášky o uzavírání smlouvy o poskytování služby (§ 90). Kromě výčtu náležitostí takové smlouvy a podmínek, kdy může poskytovatel odmítnout smlouvu o poskytování služby se zájemcem uzavřít, je v odst. 4 zmíněna povinnost zájemce o ubytovací služby předložit poskytovateli služeb posudek lékaře o zdravotním stavu. **Povinné vstupní lékařské prohlídky** jsou jistě jednou z důležitých věcí, po nichž již dlouho volají pracovníci i klienti azylových zařízení, zvláště když se v nich občas objeví tuberkulóza, svrab, žloutenka a další nakažlivé nemoci.

Zajímavou otázkou související se vstupními lékařskými prohlídkami je také otázka **umístění tzv. hraničních (těžko zařaditelných) klientů**. V našem zařízení máme kupříkladu několik **klientů zbavených způsobilosti k právním úkonům**. Ti ovšem vyžadují zvláštní péči a dozor, který jim v rámci azylového domu ani nelze poskytnout. Kromě toho jsou i velmi ohrožení ze strany ostatních klientů šikanou, využíváním, týráním apod. Vznikají také problémy v oblasti kompetencí: vzhledem k tomu, že se jedná o jedince, kterým byl ustanoven opatrovník (na našem magistrátě máme přímo opatrovnícké oddělení), je věcí opatrovníka na tyto klienty dohlížet, pomáhat jim při vyřizování běžných záležitostí, hospodařit s jejich penězi apod. Ale co dělat, když se takový klient vrátí po třídním „výletu“ v sobotu večer špinavý a hladový a pohotovostní mobil opatrovníků je vypnutý?

Kdo se v takové situaci o dotyčného klienta postará? Nebo kdo bude dotyčného doprovázet na úřady či k lékaři, když pomoc s vyřizováním běžných záležitostí patří mezi základní činnosti azylových domů⁷⁾? Na základě lékařského posouzení by snad bylo možné výrazně dezorientované klienty umisťovat do vhodnějších zařízení. Zodpovědná vstupní lékařská prohlídka by mohla také předcházet nesmyslnému a pro klienty rizikovému umístění v azylovém domě u **vážně nemocných osob a invalidních či starobních důchodců**, kteří by splňovali kritéria přinejmenším pro tzv. **lehkou závislost** (§ 8 písm. a)). Problémy ovšem vznikají, když se sami lékaři a zdravotnická zařízení místo zodpovědného posouzení zdravotního stavu pacienta a snahy o poskytnutí odpovídající péče snaží „zbavit“ nepohodlných klientů: není žádnou výjimkou, že sanitka na azylový dům přiveze pacienta, který nemá kde jinde bydlet, ve stavu, který nejen že budí obavy z případné nákazy jiných klientů či pracovníků, ale především budí obavy, zda takový klient pobyt v azylovém domě vůbec přežije bez závažných zdravotních následků (nelze opomenout, že v azylových domech není ani stálý lékařský dozor, ani dezinfekční prostředí).

Zdá se, že azylové domy nejsou pro mnohé zmíněné skupiny klientů vlastně určeny, protože jim nemohou poskytnout služby, které potřebují (např. pomoc při péči o vlastní osobu a soběstačnost) a naopak hrozí mnohá zdravotní rizika. Je proto otázkou, zda by vstupní lékařská prohlídka mohla tyto problémy s umístěním řešit efektivněji. Doufejme, že ano.

4. Registrace, standardy kvality a inspekce

Za nejpropracovanější a snad i nejdůležitější část Zákona lze považovat tu část, která se zabývá registrací poskytovatelů sociálních služeb, což zahrnuje i povinnost naplňovat standardy kvality sociálních služeb⁸⁾. Kontrolu naplňování těchto standardů kvality pak provádí podle jasně daných kritérií inspekce s pravomocí odejmout poskytovateli sociálních služeb registraci nutnou k jeho další činnosti. Idea standardů kvality sociálních služeb provázaná s registrací a inspekcí je velmi dobrá. Zbývá ovšem doladit několik maličkostí. Především není v Zákoně jednoznačně určeno, **kdy má být inspekce prováděna**. Vznikne-li nová organizace, která chce poskytovat nějaké sociální služby, musí si podle Zákona zažádat o registraci (viz § 77 odst. 1, § 78). V Zákoně je i stanovena povinnost poskytovatele sociálních služeb dodržovat standardy kvality (§ 87 písm. h)), jejich nedodržení je pak důvodem pro zrušení registrace (§ 81 odst. 2 písm. c)). Není však stanoveno, kdy bude dodržování standardů kvality sociálních služeb u nově vzniklých poskytovatelů kontrolováno! Mohlo by se pak stát, že by některé (třeba z nějakého důvodu úředníky krajského úřadu privilegované) zařízení poskytující sociální služby nezažilo inspekci nikdy? V tom případě by celý slibný projekt přišel pochopitelně vniveč. V Zákoně by mělo být jednoznačně uvedeno, že po registraci nového poskytovatele sociálních služeb **musí** u tohoto poskytovatele proběhnout řekněme do 1 roku inspekce (delší doba by jen ohrožovala klienty nekvalitními službami, navíc se u nově registrovaného poskytovatele předpokládá, že pro splnění standardů kvality vytvořil podmínky již při registraci). U již zaregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb by se pak měla **stanovit perioda opakování inspekce**, řekněme, že doba mezi inspekcemi nesmí přesáhnout 5 let. Tím by snad byla zaručena ne jednorázová, ale relativně kontinuální kvalita (předpokládáme, že při delší periodě dojde v mezidobí k výraznějšímu poklesu kvality).

Zůstává také otázkou, jak se vyhnout **úskalí legalismu**, který zákon (či přesněji „ducha zákona“ či „záměr zákonodárce“) paradoxně porušuje tím, že jej formálně do puntíku splní. Přesně splnit

jednotlivé body uvedené v příloze 1 Vyhlášky totiž není nutně totéž, co skutečně zvýšit kvalitu poskytovaných služeb. Spoustu věcí lze kamuflovat, spoustu věcí lze splnit pouze formálně, a tedy bez skutečného efektu (typické je to např. u vyřizování stížností) a snad jen málokdo přizná, že povinné (kritické) kritérium neplní vůbec a ani plnit nezačal. Klíčovou otázkou tedy je, zda standardy kvality skutečně přejdou poskytovatelům „do krve“, zda se je poskytovatelé budou snažit naplňovat ne jako nějaké vnější imperativy legislativy, ale jako **integrální součást vlastní „profesní filozofie“ a etiky**, svého poslání a cílů a své vlastní „politiky kvality“. Důležité je také, zda budou **nepsaná a neformální pravidla v organizaci** v souladu se standardy kvality, nebo naopak v rozporu. To je jakýmkoli zákonem nevynutitelné a zároveň je to vlastně to nejpodstatnější.

Dalším potenciálním úskalím je **vlastní činnost inspektorů**. Zákon inspekci pověřuje **krajské úřady**, což je jistě v souladu s principem subsidiarity, ale je otázkou, zda je to právě zde vhodné vzhledem k určité nezaujatosti, nestrannosti a odbornosti. Pokud by se inspekce ujalo přímo ministerstvo (MPSV), které by jednotlivé inspektory pověřovalo výkonem inspekci a inspektory registrovalo, bylo by to podle našeho soudu lepší. Pokud bude zachováno pověření krajů k výkonu inspekce, bylo by alespoň vhodné, aby jednotliví inspektoři byli ve své funkci potvrzování ministerstvem na základě dosaženého vzdělání, délky praxe a speciálního školení. Inspekční tým tvoří podle Zákona nejméně dva členové, z nichž nejméně jeden je zaměstnanec krajského úřadu (§ 98). O jejich nezbytné **kvalifikaci** není ale nikde v Zákoně ani zmínka, ačkoli již nyní existují školení pro inspektory kvality v sociálních službách a máme již mnoho vyškolených inspektorů s oprávněním inspekci kvality provádět! Ustanovení odst. 4 o možnosti přizvat k inspekci specializované odborníky tento problém neřeší – inspektoři sami musí být v sociální práci odborníky (a to i letitými praktiky), jak jinak by mohli posuzovat kvalitu poskytovaných služeb? Představa, že zapsat body k jednotlivým kritériím kvality je spíše rutinní, nenáročná a přesnými pravidly řízená záležitost, kterou by zvládl jakýkoli řadový byrokrat, pramení zřejmě z neznalosti problematiky. Při důkladnějším studiu jednotlivých kritérií je patrné, že bodování u kritérií může být někdy i velmi složité vzhledem k různým možným interpretacím jednotlivých kritérií i bodového hodnocení a také vzhledem k situacím, s nimiž Zákon nepočítá (zákon se svou úpravou vždy zaostává za skutečným životem a reaguje až na nejasnosti, které se v praxi vyskytnou). Provádění inspekce tedy vyžaduje odbornost, transparentnost a osobní integritu inspektorů, poradní hlasy dalších specializovaných odborníků lze jen vítat. Dodejme také, že i při sebepečlivějším výběru inspektorů by bylo naivní předpokládat, že vždy půjde o zralé a integrované osobnosti, které moc spojenou se svou profesí budou neustále poctivě reflektovat a nebudou ji zneužívat k narcistickému sebepotvrzování nebo stranění jednomu a jakkoli motivovanému ubližování druhým. **Vztah mezi inspektorem a poskytovatelem** se zřejmě určité míře napětí nevyhne. Bude-li však připomínat komické scény z Gogolova Revizora, nebo naopak plodnou spolupráci na zvyšování kvality služeb, to záleží především na jednotlivých aktérech (inspektorech i poskytovatelích), což je opět záležitostí v posledku zákonem neupravitelná a nevynutitelná.

Závěrem

Souhrnně lze říci, že předložený zákon o sociálních službách stále obsahuje řadu nedostatků či diskutabilních pasáží, které trochu kalí radost nad místy, která se naopak vydařila. Lze jen doufat, že diskuse o tomto zákoně nekončí a že se třeba podaří ještě doladit některé definice základních

pojmu či opravit výchyty základních činností, které ta která služba musí obsahovat s větším ohledem na praxi. Pokud se alespoň něco z toho podaří, můžeme se těšit na velmi užitečný, v praxi naplnitelný, vymahatelný a moudrý zákon, kterému se dostane obecného souhlasu jak ze strany sociálních pracovníků, tak i ze strany klientů.

Použitá literatura:

- ADAMS, A. **Models and methods in social work in the UK: Between theory and practice**. In: ERATH, P., LITTLECHILD, B., VORNANEN, R. (eds.). **Social work in Europe – descriptions, analysis and theories**. Stassfurt: ISIS, 2004, s. 67–74.
- BARKER, R. L. **The social work dictionary**. Silver Spring: NASW, 1987.
- BERÁNKOVÁ, K. **Vláda schválila návrh zákona o sociálních službách**. In: [on-line] [2. 9. 2005].
- GLASSER, W. **Terapie realitou**. Praha: Portál, 2001.
- IFSW. **Definice sociální práce**. 2000. In: [on line] [2. 9. 2005].
- KRATOCHVÍL, S. **Základy psychoterapie**. 4. vyd. Praha: Portál, 2002.
- MATOUŠEK, O., et al. **Metody a řízení sociální práce**. Praha: Portál, 2003a.
- MATOUŠEK, O. **Slovník sociální práce**. Praha: Portál, 2003b.
- Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004–2006**. Praha: MPSV, 2004.
- NAVRÁTIL, P. **Teorie a metody sociální práce**. 2. vyd. Brno: Marek Zeman, 2001.
- Návrh vyhlášky, kterou se provádí zákon o sociálních službách**. [on-line] [2. 9. 2005].
- Návrh zákona o sociálních službách**. [on-line] [2. 9. 2005].
- NORCROSS, J. C., GOLDFRIED, M. R. (eds.). **Handbook of psychotherapy integration**. New York: Basic books, 1992.
- PROCHASKA, J. O., NORCROSS, J. C. **Psychoterapeutické systémy**. Praha: Grada, 1999.
- PRŮŠA, L. (ed.). **Obce, města, regiony a sociální služby**. Praha: Socioklub, 1997.
- ÚLEHLA, I. **Umění pomáhat**. 2. vyd. Praha: SLON, 1999.
- VAN DER LAAN, G. **Otázky legitimace sociální práce**. Boskovice: Albert, Ostravská univerzita a Podané ruce, 1998.
- WATZLAWICK, P., BAVELASOVÁ, J. B., JACKSON, D. D. **Pragmatika lidské komunikace**. Hradec Králové: Konfrontace, 2000.
- YALOM, I. D. **Chvála psychoterapie**. Praha: Portál, 2003.
- YALOM, I. D. **Teorie a praxe skupinové psychoterapie**. Hradec Králové: Konfrontace, 1999.
- Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe (přůvodce poskytovatele)**. Praha: MPSV, 2003. ■

¹⁾ Kontakt na autora: Magistrát města Olomouce – Azylový dům pro muže, Řepčinská 113, 772 00 Olomouc, e-mail: leos.zatloukal@centrum.cz

²⁾ Sociálním vyloučením se v Zákoně rozumí „vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“, což je definice poměrně široká a obecná. Matoušek (2003b) mluví konkrétněji o snížené participaci na životě společnosti a omezeném přístupu ke vzdělání, zdravotní péči, práci a bydlení. Podobné oblasti lze nalézt i ve Společném memorandu o sociálním začleňování (2004) a v Národním akčním plánu sociálního začleňování na léta 2004–2006 (2004).

³⁾ To by odpovídalo tradičnímu diagnostickému přístupu, ke kterému by se také podle našeho mínění lépe hodil koncept sociálního začleňování.

⁴⁾ Problematika společenského zájmu a jeho ochrany spadá do trestní legislativy.

⁵⁾ Poradenství je také většinou definováno jako odborné vedení klienta (Hartl In: Matoušek, 2003a; Barker, 1987).

⁶⁾ Více k problematické komplementaritě v sociálních systémech viz např. Watzlawick et al., 2000.

⁷⁾ Tato otázka je tím zamotanější, že k mnoha úkonům na úřadě i u lékaře je u občana zbaveného způsobilosti k právním úkonům nezbytný souhlas opatrovníka.

⁸⁾ Podrobný popis jednotlivých standardů kvality lze nalézt v materiálu Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe, 2003.

Posílení sociálně vyloučených: sociální práce s komunitou

Social exclusion empowerment: community social work

Abstrakt:

Obsahem této statí je popis tří „malých“ paradigmat posilování (empowerment) vyloučených skupin (komunit) v sociální práci. Jednak je to tzv. tradiční, technicistní přístup, který spatřuje význam posílení v začlenění těchto lidí zpět do účasti na společenském a ekonomickém životě. Dále jsou to reflektující a radikální směry, které tvoří ideologickou opozici, resp. ideové doplnění prvního – tradičního přístupu. Autor ukazuje důležité rysy jednotlivých přístupů a odkazuje přitom na relevantní literaturu překračující obor sociální práce. Aplikaci těchto hledisek obohacuje nepřilíš technicky a metodologicky uchopené koncepty transformujících přístupů. Symbolickým cílem je nástin vizí a ideálů uvedených přístupů v sociální práci: v aplikaci to může – přes jistá zjednodušení – posloužit jako východisko pro reflexi stávající sociální práce s (nezaměstnaností, kriminalitou) ohroženou komunitou.

Abstract:

The text describes three “small” paradigms of the excluded communities’ empowerment in the social work practice. First, it outlines the traditional-technicist conception which aspires to include those people back into the societal and economic life in order to gain their power. Further, they are the reflexive and radical approaches which – on the other hand – create a transformative opposition and complementation of the first – traditional way of thinking. The author shows key features of the particular theories and make bridges with the relevant sociological literature. Application of those perspectives

Mgr. Václav Kulhavý, M.Sc.,¹⁾ studuje PGS oboru Sociální politika a sociální práce na katedře SPSP FSS MU v Brně. Vedle toho pracuje jako analytik Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí a specializovaného výzkumného Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti. Mezi jeho odborné zájmy patří obecné problémy programů sociální intervence zejména ve vztahu k řešení sociální exkluze, jejich forem a procesů.

enrich the unrooted value concepts in the social work. The main symbolic goal is to reconstruct the visions and ideals of community work noted in the text: the application of it is to mediate a reflection of current community work with (unemployment or criminality) threatened community.

Úvod

Tento text je analýzou a popisem tří různých přístupů k technice posílení²⁾ (empowerment). Posílení chápu jako techniku sociální práce při práci s (nejen) vylučovanými komunitami. Jde o proces, který lze chápat jako kontinuum činností, během něhož sociální pracovník usiluje o změnu postavení znevýhodněných komunit: změnou, resp. zvýšením sociálních a ekonomických kapacit vyloučených lidí (tj. 1. tradičně-technicistní přístup), změnou distribuce nerovnosti ve společnosti jako celku (2. radikální přístup), resp. změnou hodnot a postojů v perspektivě většinové společnosti (3. reflektivní přístup). Podle typu cílové populace sociální práce se uvedená paradigma dále rozlišují na sociální práci chápanou převážně jako techniku, intervenující k zapojení znevýhodněných do společnosti (1.), resp. transformující přístup, usilující o změnu postoje většinové společnosti (2. + 3.) (Viz např. Mayo, 1994.) Podle mého názoru jsou tyto přístupy vzájemně podmíněné, neexistují pouze samy o sobě.

Úkolem, který jsem si v tomto článku vytyčil, je nastínit takový pohled, který může vytvořit symbiózu jednotlivých přístupů s postoji, potřebami a fungováním každého jednotlivého sociálního pracovníka (s cílem fungující kohezní společnosti). To nejenom v rovině cílových menšin a řešení jejich problémů, ale pak i revize očekávání hodnot a postojů většiny, vůči které je menšina definována.

K tomu, aby mohlo být posílení (empowerment) efektivně realizováno, musí být uchopeno a reflektováno z rozdílných paradigmatických rovin jak na úrovni středních a vyšších manažerů, tak *street-level* pracovníků v organizaci sociální práce. Domnívám se, že uvědomění si stávajícího přístupu (praktické činnosti sociálního pracovníka) samotným sociálním pracovníkem je nezbytnou nutností nejen reflektujícího přístupu; je však efektivní pouze za předpokladu, že si pracovníci uvědomují, že existují další (legitimní) přístupy. K tomuto má přispět tento text, který na základě studia literatury rozezkrývá různé paradigmatické přístupy, které zároveň odrážejí perspektivy ideální společnosti, které se zdají být z hlediska posílení ústřední. (Jako příklad lze uvést spory o pojetí integrace přistěhovalců z jiných kulturních oblastí, které lze vyřešit vlastním pojetím multikulturalismu, který lze definovat v liberální tradici stejně úspěšně jako v komunitaristickém pojetí (tj. ve způsobu tolerantního nahlížení na kulturní odlišnosti). Případně odmítnutím otevřených, tolerantních idejí multikulturalismu jako takových, a to z ideologických důvodů, které argumentují tím, že se západní kultura sama zničí skrze multikulturalismus. Tento text zřetelně argumentuje pro první pojetí: sociální pracovník by měl reflektovat třeba protichůdné myšlenky a nechat se jimi inspirovat, třebaže je nevezme za své.)

Cílem tohoto textu je vymezit koncepci posílení z hlediska tří odlišných teoretických přístupů, dominantně nahlízejících na situaci vyloučených komunit a lidí z perspektivy hodnot a zkušeností většiny společnosti. Ve smyslu této koncepce jde o *výběr* teorií, které nahlíží na situaci těchto skupin z hlediska jejich znevýhodnění a (ne)přijetí legitimacy vyloučení ze strany společnosti jako

přirozený jev, který však lze (a je nutno) korigovat.

Nejprve se zaměřím na stručný exkurs do problematiky cílových skupin posílení (kap. 1). Dále se podívám na posílení jako činnost sociální práce (kap. 2). Ve třetí části analyzuji koncept posilování podle cílů intervence od obecné diskuse až k rozdílům v praktickém využití ve zmíněných třech přístupech. Nejprve se zaměřím na tradiční koncept posílení (3.1.), následně alternativními teoriemi usilujícími o transformaci sociálních podmínek (3.2.) Text uzavírám analýzou diskursu tří paradigmat posílení.

1. Vyloučené lokality jako cíl posílení

Nezaměstnanost se stala závažným problémem vyspělého západního vyspělého světa. V době explozivního rozvoje moderního sociálního státu (v poválečných letech) se předpokládalo, že instituce sociální ochrany budou hrát zejména roli ochrany pro ty jednotlivce, kteří se stanou (obvykle na krátkou) dobu nezaměstnanými a sami o sobě se budou účastnit na životě společnosti. Sociální ochrana, nebo specifičtěji sociální zabezpečení, tak bylo zaměřeno zejména na ochranu pro případ předem definovaných situací (tj. vycházejí z principů sociálního pojištění), resp. pro zajištění minimálních potřeb uznaných společností (tj. institucionálně označeno jako sociální pomoc). Předpokládalo se, že se jednotlivci brzy vrátí do zaměstnání (čímž naplní očekávání výkonnově orientované společnosti). (Srov. např. Beveridge, 1944.)

V 70. a 80. letech 20. století spolu s rozvojem alternativních způsobů ekonomické výroby (postfordismu, exportu pracovní síly a globálních finančních trhů), se změnou kulturních a reprodukčních vzorů (zde ve smyslu rodiny a péče o potomky), jednoduše v době masové nezaměstnanosti a diverzifikovaných a individualizovaných životních stylů sociální politika nedokáže efektivně reagovat na nová rizika a problémy a velká část lidí se stává vyloučenými ze společnosti. (Beck, 1992.)

Sociální vyloučení není pouze celospolečenský problém. Jde i o individuální a skupinovou záležitost, tj. každého člověka, protože všichni žijeme ve společnosti, kdy nás – ať chceme, nebo ne – ohrožuje riziko ztráty zaměstnání. Vyloučení z pracovního trhu vede k posunu ve společenských vztazích a takto postižený člověk se s prodlužující dobou nezaměstnanosti dostává čím dál tím více na okraj společnosti, kde již není cesty zpět. Takto se vzdaluje společenskému dění a (ne)dobrovolně přestává participovat na společenském životě. Zde mluvíme o sociální exkluzi, resp. zejména v americké společnosti o tzv. pojmu „underclass“ (viz např. Murray, 1984; Mead, 1986), který nese již určitou kulturní rovinu odsouzení negativních vlastností nezaměstnaných.

Není to však pouze problém vyloučených lidí a komunit, který je nutno řešit. Naopak, v případě sociálního vyloučení jde o prostorovou kumulaci těchto lidí, kteří z vlastní vůle nebo rozhodnutím komunální samosprávy mohou být a bývají koncentrováni do jednoho místa. (Viz např. Room, 1997.) V tomto prostoru se jejich šance na únik z vyloučeného území a vztahů snižují nebo blíží nule a dále se znásobuje riziko dalšího vyloučení.

Z tohoto důvodu sociální pracovník intervnuje v tomto prostoru a usiluje o nalezení takových opatření, která napomohou vyrovnat negativní důsledky extrémní nerovnosti v distribuci moci u vyloučených lidí. Způsobů, které daný pracovník má, je více a záleží na jeho představě o ideálním uspořádání společnosti, resp. představě o podobě moci a jejího znovuzískání. Například podle Payne (1997: 168) posílení znamená odstranění problémů vyloučených lidí z hlediska účasti na

veřejné sféře a schopnosti prosadit tam vlastní vůli. Radikální přístupy, na druhé straně, požadují širší změnu sociálního systému dříve, než je skutečné posílení možné.

Díky své heterogenitě je komunita z hlediska sociálního vyloučení nejčastěji nahlížena jako geografická lokalita, kde dochází ke koncentraci (vykloučovaných) menšin, které nejsou integrovány do majoritní společnosti³⁾.

Ideálním cílem takto pojaté sociální práce je tedy stav, kdy dochází ke zlepšení situace této komunity lidí. V této stati je tedy společenský status vyloučených lidí chápán v termínech oslabeného člověka (dis-empowered). To znamená, že tento člověk není pouze neschopen se účastnit společenského dění, ale zároveň nemá osobní zdroje a motivaci, aby získal podíl na sociálních, ekonomických a kulturních zdrojích obvyklých pro danou společnost. Předpokládám, že k tomuto cíli vede několik cest, které vycházejí z různých paradigmatických přístupů sociální práce.

2. Posílení jako technika sociální práce

Payne (1997: 266–267) popisuje posílení jako činnost, která hledá způsoby, jak umožnit klientům získat moc nad rozhodováním o jejich životech skrze redukování sociálních a osobních bloků, které zamezují výkonu moci samotné. Toto je činěno zvyšováním kapacit a sebe-důvěry jedinců, skupin nebo lokalit, stejně jako přeměrováním současných mocenských proudů od těch, kteří moc mají, k těm, kteří ji potřebují. Tato obecná a holistická definice⁴⁾ posílení odpovídá přístupu, který umožňuje posílení uchytit v dostatečném záběru, bez redukce dílčích aspektů. Každé užší vymezení nepostihuje možné způsoby intervence komunitní sociální práce.⁵⁾ Zde se však zabývám komunitní sférou, která nabízí z hlediska posílení největší prostor pro sociální práci.

Spolu s Navrátilem (2002: 332) vycházím ze tří potenciálních situací, které ovlivňují znevýhodnění určité (menšinové) skupiny: (1) určitý deficit schopností a dovedností dosáhnout participace ve společnosti, (2) znevýhodnění komunity vzhledem k příslušnosti k znevýhodněné skupině: skupina sama (například třída nebo rasa) determinuje situaci znevýhodněné komunity v určité lokalitě a (3) situace komunity je ovlivněna převládajícím diskursem majority: situace není sama o sobě ani špatná, ani dobrá, tato hodnocení jí přidávají očekávání a hodnoty těch lidí, kteří mají moc.

Z hlediska těchto tří přístupů lze pohlížet na „malá“⁶⁾ paradigmatata řešení „problémů“ dané komunity. První – dominantní – tradiční – hledisko nachází inspiraci v liberálním přístupu skrze principy občanství, druhé je tzv. reformní paradigma a konečně třetí přístup spatřuji v reflektivní analýze problémů, kde nalézám opěrné body ve změně diskursivní podstaty (tedy v úsilí o diskusi a analýzu konstrukce pojmů a termínů v dané oblasti), směřující k poradenství a informovanosti na straně většiny i menšiny. Zatímco první přístup lze označit jako technicistně-tradiční, další dva představují snahu o změnu ve společnosti (zejména z hlediska možnosti ovlivnit vlastní životy – pro radikální směr srovnej např. Navrátil a Musil, 2000: 144).

Posílení není omezeno pouze na umožnění nebo pomáhání lidem vykonávat aktivní činnost, ale směřuje k směřování moci k trvalému ovládnutí jejich vlastních životů. (Payne, 1997.) Tím je pomáháno využívat specifické strategie, jak redukovat a obracet záporná hodnocení mocných skupin a jednotlivců ve společnosti ovlivňující život znevýhodněných jednotlivců, sociálních skupin a komunit. Paradoxem posílení je jednosměrnost intervence. Je zřejmé, že v tomto pojetí posílení probíhá a musí probíhat asymetricky od pozice lidí, kteří symbolickou a organizační⁷⁾ moc mají, k těm, kdo moc nemají.

Diskurs posílení prošel dlouhým vývojem v různých akademických polích, počínaje lékařstvím v 18. století. Stále více je využíván politickou vědou v souvislosti se zvýšením demokratické participace. Proces posílení úzce souvisí s pokusy o získání nezbytných zdrojů moci nad jejich distribucí. Tento proces je posilující, pokud výstupy umožňují lidem stát se nezávislymi posuzovateli jejich problémů. (Walters, Baker a Strkljevic, 2001.)

Literatura také rozlišuje mezi posílením jako praktickým přístupem a posílením jako teorií. (Walters, Pekař, Strkljevic, 2001.) První přístup se zabývá zdroji a formálním nastavením pro dosahování přirozených pomáhajících systémů, které vytváří příležitosti pro autonomní rozhodování na všech úrovních. Teoretická disciplína analyzuje jednotlivé přístupy k posilování v souvislosti s bohatostí sociálního a politického prostředí a navrhuje, že lidé potřebují mít možnost, aby byli aktivní v komunitním rozhodování za účelem zlepšení jejich životů, efektivnosti administrace sociální ochrany a spolupráce společenství.

3. Paradigmata posílení

Vedle tradičního přístupu, pro který je posílení prostředkem k začlenění znevýhodněných lidí do společnosti, dále poukazují na alternativní, transformativní přístup. Ten naopak aspiruje na změnu (většinové) společnosti. Patří sem reflektující a radikální rozvojové, posilující teorie, které dále blíže popíši.

Komunitní práce byla směřována k povzbuzení svépomoci a neformální pomoci uvnitř dané komunity, aby nahrazovala a snižovala náklady veřejných služeb v souvislosti se zvýšením podílu trhu na institucích sociálního státu. Dále také k tomu, aby bojovala proti chudobě a útisku a pomáhala komunitní participaci a posílení vyloučených lidí. (Mayo, 2002: 165.) Uvnitř tohoto přístupu autoři, jako Twelvestrees (2002), rozlišují další alternativy sociální práce: rozdíl mezi „profesionálním“ a „radikálním“ přístupem. Profesionálové usilují o propagaci svépomoci a o zlepšení kvality služeb v určité lokalitě. Radikální sociální pracovníci chtějí jít dále: chtějí posunout rovnováhu existujících společenských vztahů skrze posílení bez-mocných lidí s odkazem na příčiny jejich deprivace. (Twelvetrees, 2002:138.)

Tabulka 1: Příklady teorií sociální práce v praxi

Komunitní péče	Tradiční/Technické Využití dobrovolníků	Transformační Využití posílených vlastních uživatelů
Komunitní organizace	Podpora zapojení více organizací	Vyjednávání a kampaně, zvýšení významu komunitního sektoru
Komunitní rozvoj	Rozvoj svépomoci pro odstranění koncentrací deprivace	Posílení komunity k rozvoji strategií potlačujících deprivaci a znevýhodnění

Zdroj: Zpracováno s pomocí Mayo (1994: 236)

Mayo (2002) rozlišuje perspektivy sociální práce na „technické“ a „transformační“, zdůrazňující různé aspekty sociálního posílení (odstraňuje nejasnosti termínu „radikální“). Technicistní (tradiční) přístup je zaměřen na podporu svépomoci a v podstatě doplňuje opatření sociální politiky s cílem zvýšit blahobyt vyloučených lidí. Transformační perspektiva, naopak, kritizuje sociální posílení, které nevychází z anti-diskriminačních a anti-opresivních zásad sociální práce.

Tabulka 2: Hodnoty posílení v různých paradigmatech

	Tradiční/Technické	Transformační
Anti-opresivní přístup	–	+ +
Politická aktivnost	–	+ + +
Participace spíše než spotřeba	– – –	+ + +
Vzájemnost spíše než individuálnost	x	+ +
Profesionalismus (Sociální práce)	+ + +	–
Uplatňování hodnot „střední třídy“	+ + +	– – –
Direktivnost	+	–

Pozn.: Inspirace Adams (1996: 190–194)

Adams (1996: 190–194) definuje sadu principů, které jsou nevyhnutelné a důležité pro pochopení a zhodnocení dvou základních přístupů sociální práce zaměřených na posílení. V tabulce 2 je vidět, jak se dva zmíněné přístupy liší podle pohledu sociálních pracovníků na činnost, přičemž je zřejmé, že se paradigmatata rozdělila podle rysu, který se dá označit jako konformnost.

Pro doplnění radikální perspektivy Payne (1997) upozorňuje na další důležitý koncept radikální školy: utiskování (opresi). Tento přístup znamená, že by se sociální práce měla řídit zásadou minimalizace sociálních tlaků na klienta vycházející ze sociální kontroly, která je tradičně vnímána jako jeden z legitimizujících prvků tradiční koncepce. Radikální sociální pracovníci pomáhají deprivovaným lidem v unikání od takto normalizované společnosti (přes zvyšování vědomí, kolektivizaci chudých a obnovu a ověření platnosti alternativních perspektiv).

Uvnitř této paradigmatické soutěže vidím prostor, kde transformační strategie pokrývá jak radikální, tak reflektující přístupy sociálního posílení. V realitě oba přístupy usilují o povýšení posílení na snahu o změnu širších společenských podmínek. Inkluzivní přístup, na druhou stranu, představuje praktické nápady na řešení problémů jednotlivců (resp. komunit).

3.1. Tradiční posílení: občanství⁶⁾

Tradiční koncepce přistupuje k problému sociálního vyloučení tak, aby maximalizoval komunitní zdroje k získání a udržení fungujícího modelu. Jednou z významných rolí sociálního pracovníka je být zprostředkovatelem mezi lokální volenou autoritou a marginalizovanými občany. Tento svazek má pomoci zajistit organizační strukturu ke komunitnímu rozvoji, směřujícímu k sociálnímu začlenění a udržitelnému rozvoji. Rovněž to znamená, že úspěšná intervence vede skrze aktivní účast znevýhodněných na politickém životě celé lokality. (Aigner et al., 2001: 496–499.) Jde o to, aby sociální pracovník napomáhal eliminovat vylučující tendence a faktory institucí sociálního státu a naopak usiloval, s pomocí podpůrných prostředků, o jejich efektivní využití cílovou komunitou.

Posílení podle tohoto paradigmatu znamená zprostředkování služeb a dávek sociálního státu. Z tohoto hlediska je integrace do institucionálních opatření projevem vyrovnání práv občanů, a tím i nutnou (žádanou) účastí ve společnosti. (Evan and Harris, 2004: 69–71, nebo Harris, 1999.) Dávky a služby určené znevýhodněným skupinám ukazují směřování k ekonomickým oprávněním více než k postavení člověka a jeho nezávislé vůli.

Demokratičtí socialisté a moderní liberálové jsou zastánci sociálních práv. Pohlízejí na hospodářská a sociální práva jako na legitimní práva občanství na kulturní život. Sociální rizika, jako nezaměstnanost, nejen skrývají nejistotu osobního rozvoje, ale také podkopávají pocit sounáležitosti. Z toho důvodu plné občanství vyžaduje rovnost příležitostí a inkluze je vlastní hodnotou takto orientované sociální práce. (Walters, Baker, Strkljevic, 2001.)

Marshall vyvinul představu občanství reprezentovaného účastí na veřejném životě, a ne pouze v politické aréně. Jednotlivec je nazírán podle vztahu za touto situací: řízení společnosti celkově je nahlíženo z hlediska legitimacy. Občan řídí a je řízený, což je situace spojená s právy a nároky na jedné straně a odpovídajícími závazky na druhé.

Jedním z významných faktorů, které se podílejí na rozvoji komunitní práce, jsou směrnice Evropské komise, která sociální (komunitní) práci považuje za jeden z významných nástrojů. Evropské dokumenty chápou pozici plného občana (rozuměj tak, že jde o opak exkluze) jako participaci na placeném zaměstnání (viz např. Evropská komise, 1999). Takto pojaté přístupy jsou omezovány procesy, ve kterých se jednotlivci účastní rozhodování o dosaženém úspěchu zaměstnaneckého programu. Z perspektivy občanské participace se předpokládá, že posílení jednotlivci a společenství se účastní rozhodování o dosahování společných vizí uvnitř různých domén ve společnosti. Občanská participace smí také být chápána jako oblast činnosti, která obsahuje různé druhy technik a strategií, skrz které občané využívají schopnosti dosáhnout úspěchů ve společenské hierarchii. (Walters, Baker a Strkljevic, 2001.)

3.2. Reformistické strategie posílení

Mezi reformistické strategie posílení patří zejména „radikální“ a „reflektující“ přístupy k sociální práci. Obě teorie mají podobné východisko vůči technicistnímu způsobu nahlížení na posílení, zejména z hlediska pojetí moci. (Payne, 1997.) Vliv obou teorií je spíše normativní ve způsobu, jak si všímají možných nebo žádoucích výstupů sociální práce. Je možné říci, že oba přístupy aspirují na koncepci lepší společnosti. Zatímco se radikálové pokoušejí zužitkovat získanou sílu k nastolení více spravedlivé, rovnostářské společnosti, reflektující způsob myšlení položil základy na porozumění rozdílnosti a interpretaci kulturních a sociálních potřeb menšinových uživatelů: z hlediska životních stylů a s předpokladem odstranění donucení a korekce. Nyní blíže přiblížím oba přístupy.

Reflektující teorie

Cílem reflektujícího sociálního pracovníka je poskytnout maximální sociální dovednosti a znalosti pro členy dané komunity. Cílem tudíž není jejich manipulace s jasnou představou cíle, jako je to v technickém přístupu, nýbrž spíše budování prostředí, které aktivně motivuje jednotlivce k vlastnímu rozhodnutí o budoucnosti dané lokality. V rámci tohoto přístupu však existuje více variant, které jsou velmi podobné a často se zaměňují.

Na takto orientované teorie posilňování lze nahlížet jako na syntézu možných přístupů. Přijetí určitých hodnot a výzev *postmodernity*⁹⁾ pak znamená spíše kompas udávající směr možných úvah o každodenní tvořivé a inovativní práci. (Walker, 2001: 33.) Takto orientovaná činnost se stává více

účastnou než terapeutická. Mění se role sociálního pracovníka a jeho komunity: objektivnost problémů a potřeb komunity je spíše rozostřována, klient je čím dál více partnerem sociálního pracovníka, tedy tím, kdo udává směr intervence. Sociální pracovník nenutí klienta k akceptaci jiných hodnot a norem, toto nepodmiňuje uvalením sankcí.

Do centra zájmu se dostávají hodnoty relativismu: už neexistuje absolutní, objektivní pravda, každý jedinec a komunita má právo na sebe-realizaci vlastní volby a svobodu. Vzrůstá vědomí, že smysl a podstata lidské existence je sociálně konstruovaná. Z toho vyplývá, že zde není a nemůže být skutečná, velká a hmatatelná teorie, která by ukazovala jasný směr intervence uplatnitelný ve všech případech. Obecně tento přístup lze shrnout v tezi, že „pravda neexistuje, takže ani *best practice*¹⁰ nemůže být, bez podrytí navržených východisek“. Takto orientované sociální práce nezbyvá než postupně a citlivě sledovat dění v komunitě a na základě této evidence formovat každodenní plány. (Srovnej Parton, 2002: 242–248.)

„Veřejný diskurs (tedy převládající názor veřejných autorit sdělovaný médií) viní nekonformní skupiny z jejich extremismu, nezralosti, nezodpovědnosti a lenosti.“ Sociální pracovník se spolu se společenstvím pokouší měnit negativní postoje společnosti právě vůči znevýhodněným minoritám lidí. Pro analýzu reflektujícího přístupu posílení v sociální práci je v obecné rovině využitelná koncepce moci v díle M. Foucaulta. Tato teorie zdůrazňuje funkční pragmatismus problematického vnímání negativních problémů komunity. Konstruované vazby v realitě uzákonily rozsah politiky, protože jsou výhodné pro ovládání a disciplínu. Následkem toho mizející hlas a slabá účast hendikepovaných lidí ve společenské kultuře ustoupily většinovému diskursu budujícímu realitu podle odtržených schémat. Znevýhodnění lidé jsou dále opomíjeni a vyjmuti z tohoto dění. Klíčový aspekt je síla řeči v reprezentaci společenství. Podle Foucaulta (1977) pravomoci vlády a médií naznačují znalost a znalost představuje moc.

Klíčovým aspektem reflektujícího přístupu je diskurs moci a její prezentace (na zájem-zaostřených) společenství. Podle Foucaulta (1977) moc vlády a médií je dána znalostí a znalost zpětně implikuje sílu. Obě instituce se podílejí na konstrukci obrazu reality o sociálních marginaliích. V pokusu o získání moci média a vláda usilují o vyjevení moci nad touto skupinou lidí skrze vítězný boj o veřejný názor. Vyloučení a marginalizace znevýhodněných skupin jsou nezbytné pro jejich omezování. Když je „sociální problém“ známý, může být kontrolovaný a regulovaný, a to rovněž procesem pojmenování negativních vlastností znevýhodněných skupin, jak to realizuje většinová sociální práce. Vedle toho „posílení“ člověka, skupiny nebo komunity může znevýhodnit jiného jednotlivce, skupinu nebo komunitu. (Adams, 1996: 12–13.) Toto je hlavní argumentace proti ne-reflektivním přístupům.

Moc je tedy něco, co je vyjádřeno skutečností držení moci skrze politické, sociální a ekonomické instituce. (Srov. Pease, 2002: 139.) Moc je tedy něčím, co je nekorektně distribuováno ve společnosti a srovnáním čeho můžeme usuzovat i o postavení vyloučené skupiny lidí. V reflektivních přístupech je to výkon autonomní moci nad vlastními životy a životní perspektivou do budoucnosti.

Radikální teorie

Jako alternativa radikální způsob myšlení zdůrazňuje ekonomické, hospodářské a politické aspekty ze sociálních problémů vyloučení. Sociální pracovníci by měli uniknout sociální práci jako univerzitně založené profesi. Hlavní cílovou skupinou je dělnická třída, jejíž společnou hodnotou je úsilí o prosazení spravedlivé distribuce výrobních prostředků. Pomoci je v tomto kontextu třeba

rozumět z normativních hodnot radikální pozice. (Case Con Manifesto, 15. 5. 2005.) Individualita je nedůležitá, naopak skupinové (např. třídní) zájmy jsou důležité a legitimní. Zároveň tak poskytují moc k jejich prosazení. (Srov. Langam, 2002: 214–216.)

Pro odhalení základní linie radikální teorie a pojmenování klíčových bodů je nutný rozbor předpokladů praxe sociální práce. Radikální sociální pracovníci zdůrazňují význam společenství, kde se nacházejí zdroje změny. Spojeno s účastí všech, demokracie a přímá kontrola nad rozhodnutími, víra z možnosti organizace všech chudých a koncept klíčových institucí (– jako zejména spravedlivější rozdělení příjmů) jsou klíčem k nalezení adekvátních řešení sociálních problémů. (Langam, 2002.) Z tohoto krátkého exkursu o možném způsobu intervence je zřetelné, že cílovou kategorií radikální školy je chudá populace. Téměř každý sociální/společenský problém je tak interpretován pojmy, jako jsou extrémní materiální frustrace nebo nedostatek finančních prostředků.

Radikální přístup kritizuje psycho-dynamické teorie sociální práce: Sociální pracovník představuje hodnoty střední třídy: počátky, zájmy dělnické třídy jsou mu cizí; klienty rozděluje podle rasy; jeho vlastní oportunismus nemůže přinést vlastní řešení problémů potřebných lidí atd. Obecně řečeno, mravní zkaženost spolu s touhou po masové spotřebě, spojená s kulturním ochuzením vychází z negativního vlivu hromadných sdělovacích prostředků. „Nové“ radikální koncepty posílení předpokládají nedostatečné hodnoty na obou stranách: sociální pracovníci a chudá dělnická třída postrádají povědomost o „skutečném“ světě a sílu tohoto stavu dosáhnout. (Langam, 2002.) Z důvodu jiné kulturní zkušenosti a tradice univerzitně vzdělaného sociálního pracovníka on nemůže zvážit skutečné (subjektivní) potřeby klientů. Z tohoto důvodu je tedy třeba sociální práci více otevřít zkušenostem a každodennosti než usilovat o její ustanovení jako vědy.

Závěr

Tento text se zabývá schopností tří různých přístupů v rámci komunitní sociální práce reagovat na problémy sociálně vyloučených lidí a zároveň usilovat o jejich začlenění do společnosti. V rámci úvah o těchto aspektech jsem došel k závěru, že forma intervence vychází zejména z představy o ideální společnosti. Zatímco tradiční (integrující) přístup předpokládá autonomní život v momentě samostatného sociálního fungování, reformující přístupy usilují o širší změnu společenských podmínek. Je asi „pravdou“, že tradiční přístup se obejde bez reflexe reformujících přístupů, zatímco reflektující a radikální přístupy by v extrémní poloze nepředstavovaly nic více než filozofické debatování o cílech intervence, bez ohledu na každodenní starosti a problémy dané komunity.

Pojetí moci představuje důležitý analytický koncept. Technický přístup tento prostor vyplňuje představou, že moc nad vlastním životem přichází s participací ve společnosti (zejména skrze zaměstnání a přístup k masové spotřebě) a se zvládnutím základních kompetencí nutných k sociálnímu fungování. Transformační přístupy naopak akcentují jiné roviny (zejména vymezení se vůči konzumním, většinovým hodnotám¹¹⁾), které vedou k plnohodnotnému životu. Zatímco tedy první přístup hledá možnosti změny uvnitř komunity, zbývající dva usilují o změnu externího prostředí a učí cílové skupiny způsobům, jak toho dosáhnout.

Je tedy zřejmé, že uvedené příklady jsou si podobné tím, jak využívají koncept moci v intervenci. Na druhé straně jsou mezi nimi obrovské rozdíly v analýze potřeb a rozpoznání důvodů intervence. Radikálové volají po přestavbě základů společenské hierarchie, protože vnímají kořeny problémů v kapitalistických formách produkce a reprodukce. Reflektující sociální pracovník, na druhou stranu,

zdůrazňuje nezbytnost přestavět vykonstruované myšlenky a hodnoty většinové společnosti. (Bergman a Luckman, 1966.) Tyto sdílené pohledy na realitu tlačí klienty do pozic, které jsou jim neefektivní a problematické.

Tradiční pojetí posílení je v tomto kontextu chápáno jako získávání kontroly nad vlastními životy. Je to proces, během něhož lidé získávají moc rozhodovat o záležitostech, které oni sami definují jako důležité. Sociální pracovník je učí dovednosti a znalosti, které budou motivovat jednotlivce (rozuměj plnohodnotné občany) a komunity k postupnému zlepšování jejich vlastních životů.

Navrženo reformní perspektivou, na rozumná řešení orientované koncepty vedou k opresi skrze technokratické zvyklosti. Proto lidé nemohou mít moc: jsou stále objekty rozumu vládnoucích skupin (tj. těch mocných), kteří znají nejlépe, jak řešit problémy namísto reflektujícího popisování a analýzy problémů. (Adams, 1996: 40–42.) Reflektující sociální pracovníci vedou klienty k autodefinování cílů intervence pro vymezení analýzy. Z hlediska radikálních teorií jsou však prázdné a neřešící skutečné problémy.

Shrnuto, technicistní sociální pracovníci s pomocí dobrovolníků pomáhají vyloučeným lidem k překonání obtížných sociálních problémů. Věří, že pokud budou tyto „objektivní“ problémy odstraněny, komunita v sobě nalezne dostatek vůle k převzení moci a dojde k dalšímu rozvoji. Druhý přístup – reflektující odlišnosti – se vymezuje k prvnímu v kritice, že podle těchto idejí nejde o nic jiného než o ovládnutí vyloučených mocnými. Zejména negativní nálepky jsou produktem politického diskursu, který pomáhá ovládat společnost. Situace vyloučených má konstruktivistický charakter – jde o individuální a komunitní životní styly. Vedle toho, že sociální pracovník pragmaticky hledá řešení na problémy každodennosti, usiluje zároveň o změnu veřejného mínění na danou společnost.

Konečně třetí – radikální – směr spatřuje východisko v tom, že je třeba změnit nespravedlivé extrémní nerovnosti dříve, než je posílení reálně uskutečnitelné. Radikálové vytýkají tradičnímu přístupu právě skutečnost, že pomáhá udržovat nerovnost zdrojů a k žádnému posílení nedochází. Naopak prý podporuje konsumerické aspirace. Blíže mají k reflektující škole, ačkoli jí vyčítají malou schopnost vykonat skutečnou činnost, což je kritické rovněž pro ně samé. Samotná sociální práce usiluje o politickou participaci „slabých lidí“ a o zvýšení uvědomění o jejich sociálních statusu.

Osobně jsem přesvědčen, že obtížnou situaci sociálně vyloučených „teď a tady“ je možné zvládat pouze pomocí technicistních nástrojů tradičního integrujícího úsilí. Kromě toho, že reaguje na aktuální problémy, dokáže adekvátně a efektivně alokovat zdroje. Naopak u tohoto přístupu postrádám vizi budoucnosti, nebo jinak řečeno úsilí o „lepší společnost“.

Použitá literatura:

- ADAMS, R. **Social Work and Empowerment**. London: MacMillan Press Ltd, 1996.
- AIGNER, S., FLORA, C., HERNANDEZ, J. M. **The Premise and Promise of Citizenship and Civil Society for Renewing Democracies and Empowering Sustainable Communities**. In: *Sociological Inquiry*. Vol. 71., No. 4, 2001, pp. 493–507.
- BECK, U. **Risk Society: On the way to another modernity**. London: SAGE, 1992.
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. **The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge**. London: Penguin Books, 1966.
- BEVERIDGE, W. (1944): **Full Employment in a Free Society**. London: George Allen and Unwin LTD.

- Case con manifesto.** In: www.radical.org.uk/barefoot/casecon.htm, [on-line][15. 5. 2005].
- EVANS, T., HARRIS, J. **Citizenship, Social Inclusion and Confidentiality.** *British Journal of Social Work*. Vol. 34, 2004, pp. 69–91.
- EVROPSKÁ KOMISE. **Governance and Citizenship in Europe. Some research directions.** Proceedings of a workshop held in Brussels on 8–9 September 1999. Brussels: EK, 1999.
- FOUCAULT, M. **Power/knowledge: selected interviews and other writings.** New York: Pantheon Books, 1977.
- HARRIS, J. **State Social Work and Social Citizenship in Britain: From Clientelism to Consumerism.** *British Journal of Social Work*. Vol. 29, 1999, pp. 915–937.
- LANGAM, M. **Radical Social Work.** In Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (eds.): *Social work: themes, issues and critical debates.* Basingstoke: Palgrave, 2002.
- MARSHALL, T. H. **Citizenship and Social Class.** In: MARSHALL, T. H.: *Sociology at the Crossroads and other essays.* London: Heinemann, 1963.
- MAYO, M. **Community Work.** In HANVEY, CH., PHILPOT, T. (ed.) *Practising Social Work.* London: Routledge, 1994.
- MAYO, M. **Community Work.** In ADAMS, R., DOMINELLI, L., PAYNE, M. (eds.): *Social work: themes, issues and critical debates.* Basingstoke: Palgrave, 2002.
- MEAD, L. **Beyond Entitlement. The Social Obligations of Citizenship.** New York, USA: Free Press, 1986.
- MURRAY, C. **Losing Ground: American Social Policy 1950–1980.** New York: Basic Books, 1984.
- NAVRÁTIL, P. **Projekt komunitního bydlení v perspektivě paradigmat sociální práce.** In SIROVÁTKA, T. (ed.). *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice.* Brno: FSS MU a Georgetown, 2002.
- NAVRÁTIL, P., MUSIL, L. **Sociální práce s příslušníky sociálních menšin.** Sborník prací FSS MU. Brno: FSS MU, 2000.
- PARTON, N., MARSHALL, W. **Postmodernism and Discourse Approaches in Social Work.** In ADAMS, R., DOMINELLI, L., PAYNE, M. (eds.). *Social work: themes, issues and critical debates.* Basingstoke: Palgrave, 2002.
- PAYNE, M. S. **Modern social work theory.** London: Macmillan, 1997.
- PEASE, B. **Rethinking Empowerment: A Postmodern Reappraisal for Emancipatory Practice.** *British Journal of Social Work*. Vol. 32, 2002, pp. 135–147
- ROOM, G. **Beyond the threshold: the measurement and analysis of social exclusion.** Bristol: Policy Press, 1997.
- TWELVETREES, A. **Community work.** Basingstoke: Palgrave, 2002.
- WALKER, S. **Postmodern Social Work.** *British Journal of Social Work*. Vol. 31, 2001, pp. 29–39.
- WALTERS, N., BAKER, S. L., STRKLJEVIC, S. **Empowerment indicators: combating social exclusion in Europe.** Bristol: Policy Press, 2001.
- WESTPHAL, L. M. **Urban Greening and Social Benefits: A Study of Empowerment Outcomes.** *Journal of Arboriculture*. Vol. 29, No. 3., 2003, pp. 137–147.

¹⁾ Připomínky a náměty k tomuto textu, prosím, zasílejte na adresu: Václav Kulhavý, Joštova 10, VÚPSV VC a IVRIS FSS MU, Brno, 602 00, případně na e-mail: kulhavý@fss.muni.cz.

²⁾ V celém textu pracuji s termínem empowerment, jehož překlad nabývá jiného významu v různých kulturních a vědeckých tradicích. Zatímco z hlediska tradičního-technicistního přístupu lze používat termín posílení, resp. uschopnění, v kontextu radikálních teorií je to spíše zmocnění, a v případě reflexivního přístupu je to spíše obhajoba nebo hledání vlastní integrity. Z důvodu přehlednosti používám v celém textu pojem posílení, který považuji za nejšířší a s jistou nepřesností nejlépe uplatnitelný pro účely této stati.

³⁾ Jiným přístupem by mohlo být zájmové vymezení, které však z hlediska posílení není centrálním problémem. (Srovnej Mayo, 2002: 162–164.) Jinde (Mayo, 1994) tvrdí, že na rozdíl od tradičních sociálních služeb komunitní práce podchycuje komunitu jako celek, se všemi problémy a aspekty.

⁴⁾ Posílení je jednou z činností sociální práce (posílení – rozvoj – osvobození – nebo obhajoba komunity), kdy je rozlišení mlhavé a mnohdy pouze analytické. Zcela jiný přístup je vlastní sociální práci vycházející z ideologie Nové Právce, která upřednostňuje povinnosti znevýhodněných lidí na okraji společnosti na úkor jejich práv, protože příčinu jejich vyloučení sledává v jejich selhání.

⁵⁾ Definice posilňování záleží na kontextu uplatnění v praxi. Nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje podobu opatření vedoucích k posilňování komunity je míra autonomního rozhodování daných komunit, kterou očekává komunitní pracovník. Nejdůležitějším aspektem je rozzeznání a uchycení potřeb samotnou komunitou. (Westphal, 2003.)

⁶⁾ Přídavné jméno „malá“ je uvedeno proto, aby se odlišilo od obecných přístupů k sociální práci jako takové. Malá znamená, že se jedná o pohled na dílčí problém; paradigma proto, že vychází z obecných postojů a hodnot intervujícího sociálního pracovníka.

⁷⁾ „Symbolická“ v tomto smyslu znamená, že „vládnoucí“ ovládají prostor, kde se vytvářejí postoje a hodnoty společnosti o daných problémech. „Organizační“ moc znamená již stanovení konkrétních cílů a principů intervence. Jinými slovy jde o uznání skutečnosti převahy lidí nad životy lidí méně silných a zároveň uznání faktu, že intervence není opřena pouze o analýzu „potřeb a možností“ lidí v obtížné sociální situaci.

⁸⁾ Liberální nebo sociální liberální pojetí se často odvolává na Marshallův vzor vazeb mezi občanskými, politickými a sociálními. Marshall (1963) je odvozuje z konceptu občanství, jako plného členství ve společenství lidí. V Marshallově pohledu se jako první vyvinula občanská práva, vymezující práva jako osobní svobody. Jsou to práva realizovaná uvnitř občanské společnosti, jejichž existence závisí na organizaci vlády respektující autonomii jednotlivce. Pak jsou to politická práva, poskytující jednotlivci možnost účastnit se politického života skrze všeobecné volební právo a demokratickou vládu. Marshall dále identifikuje rozsah sociálních práv, která dávají záruku státu vůči občanu v zajištění minimálního sociálního postavení. (Marshall, 1963: 37–42.) To je označováno jako ideál občanství. Občanství zahrnuje právo na základní hospodářský blahobyt, sociální zabezpečení a právo na kulturní život podle běžných standardů společnosti. Sociální práva jsou rovněž závazkem vyplývajícím z nutnosti platit daně a financovat různé výdaje. Tento přístup se vyznačuje značně určujícími zásahy ze strany státu. V podstatě jde o oficiální mainstreamovou sociálně-liberální doktrínu, kdy vlády usilují o začlenění znevýhodněných komunit do společnosti. Koncept občanství k tomuto cíli poskytuje příhodné prostředky, přestože akademici a praktici bývají skeptičtí o obsahu konkrétních opatření. (Aigner et al., 2001.)

⁹⁾ Termín „postmoderní“ zde uvádím pro reflexi myšlenkových zdrojů alternativních přístupů k sociální práci. V této době, vycházejí z francouzské sociologické školy, již neexistuje pevný konsensus nad tím, co je správné a jedinečné. Diskuse se odehrává v rovině napadání dominance vědeckých poznatků, zejména z hlediska objektivního uchopení daných problémů.

¹⁰⁾ Best practice nemůže existovat, protože ani neexistují objektivizující potřeby vyloučených klientů, ze kterých by vycházelo. Co je nakonec uznáno jako podstatné, je výsledkem složitých procesů politických debat, kdy výslednou podobu určují finanční možnosti, které jsou přímo odvislé od mocenské struktury.

¹¹⁾ Zatímco reflektující teorie vnímá menšinu jako projev životního stylu a východisko vnímá v akceptaci odlišnosti, radikální přístup problém nachází v nespravedlivé distribuci zdrojů ve společnosti, což musí být odstraněno a minimalizováno.

Příspěvek T. Parsonse k rozvoji sociologie medicíny a zdravotnictví

Contribution of T. Parsons to the development of sociology of medicine and the health care system

Abstrakt:

Talcott Parsons svou knihou „The Social System“ významně přispěl k rozvoji sociologie medicíny a zdravotnictví. Analyzoval moderní zdravotnictví jako součást společenského celku, definoval roli lékaře a pacienta a vymezil sociologické pojetí nemoci. V 60. letech minulého století ale dochází ke změně a posunu od parsonsovského paradigmatu. Souvisí to s celým komplexem medicínsko-technologických, demografických, sociologických i psychologických příčin. Je to v relaci se změněným obrazem nemoci, s nárůstem chronických a civilizačních nemocí s často nepřehlednou etiologií, vázanou na životní styl člověka a celé společnosti, kdy instituce moderní medicíny začala být napadána jako součást rozvoje industriální a konzumní společnosti. Dokonce i v současnosti je jeho teoretický příspěvek k rozvoji sociologie medicíny nepřekonatelný.

Abstract:

With his book “The Social System”, Talcott Parsons significantly contributed to the development of the sociology of medicine. He analysed the modern health care system as part of the community, defined the roles of the doctor and the patient and outlined the sociological conception of illness. In 1960s a change and move away from Parson’s paradigm takes place. It is connected with the whole complex of medical, technological, demographic, sociological and psychological reasons. It is also related to the changed image of illnesses, to the increase in occurrence of chronic and civilisation

PhDr. Sylva Bártlová, CSc.¹⁾, pracuje jako sociolog v Národním centru ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně. Na katedře SPSP FSS MU v Brně externě vyučuje předmět „Sociologie medicíny“. Od počátku své profesní práce se zabývá sociologickou problematikou medicíny a zdravotnictví.

diseases of often obscure etiology, resulting from the life style of an individual and the whole society. The institution of modern medicine started to be attacked as part of the development of industrial and consumer society. Nevertheless, even up to this day his theoretical contribution to the development of sociology of medicine remains unbeaten.

Úvod

Důležitým pramenem poznání pro sociologii medicíny a zdravotnictví je dílo Talcotta Parsonse. Významný teoretický příspěvek k této problematice představuje jeho kniha „The Social System“ vydaná v roce 1951. Americký sociolog Talcott Parsons působil celý život jako profesor na Harvardské univerzitě. Jeho stěžejním sociologickým konceptem byl strukturální funkcionalismus. Z tohoto konceptu vychází i při pokusu o popis institucí medicíny a celého zdravotnického systému. Analyzoval moderní zdravotnictví jako součást společenského celku, definoval roli lékaře a pacienta a vymezil sociologické pojetí nemoci.

Pro sociologii medicíny, která vznikla jako sociologická disciplína po II. světové válce, bylo zpočátku hlavním úkolem obhajovat společenskou funkci medicíny a napomáhat jejímu snadnějšímu fungování. Vznik sociologie medicíny začíná v období americké poválečné hospodářské prosperity, v období prudkého rozvoje vědy a techniky. Medicína se stávala jedním z klíčových symbolů úspěchů moderní společnosti.

I. Sociálně kontrolní funkce medicíny

Parsons poukázal na souvislost medicíny se sociálně-kontrolními funkcemi. Vnímá medicínu zcela jinak, než byla chápána předtím, a to jako instituci sociální kontroly. Tím jí újeji spojuje se sociologií. Moderní medicína je mechanismem sociálního systému, jehož funkcí je zvládat nemoci lidí jako členů společenských skupin. Vychází z premisy, že rovnováha sociálního systému závisí na tom, jak je u jeho členů motivovaný pocit sociální povinnosti. Pokud tento pocit povinnosti souvisí s plněním jejich rolí, definuje onemocnění jako ohrožení, které umožňuje oprávněně se zbavit těchto povinností. Nemoc si z tohoto důvodu vyžaduje oficiální společenskou regulaci. Sociálním kontrolním orgánem v procesu oficiální sankcionizace role nemocného se stává lékař. Parsons je názoru, že je to lékař, jehož prostřednictvím může společnost kontrolovat stabilitu společenského systému (jako např. nemocnost) a to, co ohrožuje stabilitu společenského systému a co by eventuálně mohlo vést k neplnění povinnosti i u dalších jedinců. Lékař má za úkol nemoc diagnostikovat, tzn. vyhledat a určit, co je zapotřebí k jejímu ukončení. Lékař legitimizuje status nemoci. Je osobou vlastníci monopol znalostí, zkušeností a schopností umožňujících určení nemoci i její terapie. Proto se jeho mocenská pozice jeví jako „přirozená“, ale současně i zatěžující.

Přijetím role nemocného, tím, že nemocný člověk naváže kontakt s lékařem, může počítat se společenským uznáním svého stavu. Moderní medicína je podle Parsonse mechanismem sociálního systému, pomocí jehož funkcí je možnost zvládat nemoci lidí.

Myšlenka, že medicína je institucí sociální kontroly, je kromě Parsonse obsažena i pracích dalších autorů, jako např. E. Goffmana (1963) a I. K. Zoly (Zola 1970). E. Goffman hovoří o stigmatizaci nemocných, především tělesně postižených a duševně nemocných pacientů, kterým společ-

nost připisuje negativní identitu a podstatná část jejich sociálního života je zápasem s tímto vnuceným obrazem. Podle Zoly se medicína stává dominantním nástrojem sociální kontroly, vytlačujícím tradiční instituce náboženství a práva.

II. Role lékaře

T. Parsons popsal některé základní znaky lékařských rolí, v jejichž charakteristikách je mnohem více neshod, než je tomu u rolí pacienta (1951). Jedná se o funkční specifitu, emocionální (afektivní) neutralitu, univerzalizmus a kolektivní orientaci.

1. Funkční specifita je klíčovým znakem lékařské role. Vyjadřuje nutnost formální i faktické odborné kompetence pro výkon povolání. Z odborné kompetence je pak vymezena podoba odborného vzdělání. Název profese, který můžeme přeložit jako doktor veškeré medicíny (*medicinae universae doctor*), je dnes spíše epiteton ornans (čestný pomník – pozůstatek předešlého období, kdy lékař měl všeobecné znalosti ze všech odborností) nežli vymezení kompetencí lékaře. Potřebnou „všeobecnost“ představuje dnes zdravotnická instituce a její organizační celky, zatímco kompetence jednotlivých lékařů je s pokračující se specializací odborností zužována. Funkční specifita neboli odborná kompetence lékaře má klíčové postavení v roli lékaře, protože podmiňuje fungování zdravotnické instituce. Její nevyužívání nebo překračování může mít vážné zdravotní, ekonomické i právní důsledky jak pro lékaře, tak zdravotnickou instituci.

2. Emocionální (afektivní) neutralita vyjadřuje určitou roli nebo znak spočívající v tom, že se od lékaře očekává věcně orientovaný způsob jednání, bez emocionální účasti. Emocionalitu podřizuje lékař v uvedeném chování kontrole. Neznamená to, že by lékařův postoj vůči pacientovi byl bezcitný. Je tím míněno, že ideální lékař vykazuje sympatie, intuitivní porozumění bez plného rozvinutí svých emocí. Má chápat pacientovy pocity, aniž by je sám cítil. Musí se omezit na svou odbornou úlohu a ostatní motivace své osobnosti nemá uplatňovat (např. usilování o osobní moc, erotické vzrušení vůči pacientkám apod.). Je skutečností, že pocity nelze normativně zakázat. Požadavek emocionální neutrality, který by snad bylo lépe definovat jako omezení emocionality, je vázán především na ty emoce, které narušují roli lékaře, tj. mají negativní vliv na léčení pacienta. Druhá stránka této orientace spočívá v tom, že lékař „musí jednat bez ohledu na světonázorové, náboženské anebo nacionální pocity, jako kdyby nebyl,“ jak to vtipně komentuje Rohde, „odjakživa založen proti ‚nevdaným ženám‘, proti šišlavým, koktavým, ‚novozobohatlíkům‘, vrchním městským inspektorům nebo rudovlasým“ (Rohde, 1974).

Požadavek emocionální neutrality se nevztahuje jenom vůči pacientovi, ale také na všechny role, které se nacházejí ve vztahovém poli toho kterého lékaře, tj. na ostatní lékaře, ošetřující a další zdravotnický personál, protože vzájemná součinnost a úsilí v konsenzu je podmínkou úspěšného léčení.

3. Univerzalizmus – vyjadřuje především skutečnost, že potenciální vztahová oblast lékaře zahrnuje všechny ostatní členy společnosti. V roli pacienta může být každý člověk, včetně lékaře, protože nemoc je v tomto kontextu univerzální fenomén. Proto role lékaře musí být zásadně uplatňována (snad lépe než aktivovatelná) vůči každému, koho lze považovat za nemocného.

4. Kolektivní orientace představuje další hodnotu role lékaře. Pod tímto termínem rozumíme, že lékař ve svém jednání nevychází pouze ze svých zájmů, ale i ze zájmů druhých, tj. především pacientů, že staví blaho pacienta nad své vlastní zájmy. To znamená postarat se o optimální péči

z hlediska diagnostiky, terapie a ošetřování, nevyužívat pacienta ve svůj prospěch, ale i povinnost mlčenlivosti o všem, co se v souvislosti s výkonem povolání o pacientovi dověděl. Povinnost mlčenlivosti může porušit jen se souhlasem nemocného. Musí dále dbát o lidskou důstojnost nemocného. Nemocného nejen chápat, ale projevit též zájem o jeho zdravotní stav a další potřeby. Toto předpokládá značnou nezištnost ze strany lékaře, často sebezapření a ochotu směřující ve prospěch nemocného.

I když jednotlivé role a znaky u konkrétních lékařských rolí se projevují v různé míře, případně dochází k jejich modifikaci, ve svém celku dobře vystihují roli lékaře ve zdravotnickém systému.

Strukturálně-funkcionální východiska byla zpochybněna již Freidsonem. Jeho názory vycházejí z interakcionistického paradigmatu, podle něhož je to lékař, kdo určuje, kdo je oprávněn užívat sociálních výhod vyplývajících ze statutu nemocného. Na pacienta je nutné nahlížet jako na aktivního činitele a ne jako pasivního příjemce lékařových nařízení. Tento přístup se vyznačuje mikrosociologickou optikou na rozdíl od funkcionalistické makrosociologie. Freidson na rozdíl od Parsonse nezdůrazňoval v sociální roli lékaře univerzalizmus, nýbrž hovořil o partikulárních zájmech lékařů a rigidnosti vůči změně. (Freidson, 1970.)

III. Role nemocného

Od počátku 20. století stále více vystupuje otázka role subjektu nemocného, jeho psychických a sociálních podmínek ve vztahu k nemoci. Na základě těchto otázek vznikají různé teorie. Značného rozšíření dosáhl již zmíněný směr strukturálně-funkcionalistický, představovaný Talcottem Parsonsem. Tento autor vytyčil několik klasických axiomů. Z nich potom dlouho vycházely jak teoretické, tak praktické projekty zkoumání v oblasti sociologie medicíny. Role nemocného, kterou Parsons definoval, patří k základním pojmům sociologie medicíny.

Podle Parsonse (1951) má role nemocného 4 charakteristické rysy:

nemocný je považován za neodpovědného za vznik svého stavu a za neschopného odstranit ho svou vůlí,

je zproštěn svých dosavadních povinností,

je povinen dávat najevo vědomí nežádoucnosti svého stavu a jeho přechodnosti,

je povinen vyhledat odborníky a spolupracovat s nimi, nedojde-li ke spontánní úpravě.

Ze sociologického hlediska je nemocný nejčastěji označován jako jedinec, který se nachází ve zvláštní situaci, neboť jeho nemoc mu brání vykonávat společenské funkce, jež za normálních okolností plnil. Bližší pohled na stavbu role nemocného ukazuje jakousi vyváženost – první dva znaky vyjadřují výsady, další mají ráz povinností, které podmiňují přiznání úlev. Zejména povinnost spolupracovat s odborníky ukládá nemocnému i snášení řady nepříjemností. Režim neschopných práce je spojen s řadou omezení, která jsou z biologického hlediska neopodstatněná (např. pobyt doma i u nemocných, kteří se mohou bez rizika pohybovat, apod.). Ještě více nepříjemností představuje ústavní léčba, jako např. nedostatek rozptýlení, málo chutná strava, omezení kontaktu s blízkými osobami atd. Předpokládá se, že v podtextu sankčních opatření je snaha jednak snížit přitažlivost role nemocného pro její nositele, jednak izolovat nemocné členy společnosti od zdravých pro obavu z motivační nakažlivosti nemoci.

Původní předpoklad, že uvedené charakteristické rysy role nemocného odrážejí jejich očekávání u každého nemocného, byl postupně vyvrácen. I Parsons poukázal na určité odlišnosti v případech

nemocných dětí a duševně nemocných osob. Podmínkou oprávněnosti zaujetí role není v těchto případech povinnost dávat najevo vědomí nežádoucnosti, ale také povinnost vyhledat odborníky se přesouvá na blízké osoby. Byl kritizován proto, že pomínil určité stigmatizující podmínky některých psychických nemocí, kde zatajování nemoci a skrývání jejích příznaků může převážit nad nutností hledat pomoc. Závažnější námitky se však týkají chronických nebo nevléčitelných onemocnění (Giddens, 1999). Zde roste vlastní úloha nemocného při zachování současného stavu, tj. plnění doporučení lékaře. V konkrétním případě či případech je zproštění povinností omezené (pokud nejde o zvláště těžký stav) a nemocný jedinec je naopak podněcován k maximální možné kompenzaci a pokud možno k normálním činnostem mezi lidmi.

Parsonsovův koncept role nemocného byl také kritizován pro zanedbání úvah o rozdílnostech v lidském chování a v kulturních normách ve vztahu k nemoci. Kritici (Freidson, Goffman, Zola) namítají, že jeho role nemocného je jednostranná – lékařsko-centrická, protože předpokládá, že se člověk svěří jen lékaři jako odborně kompetentní osobě. Zároveň nepřipouští žádné další možnosti, např. jiné konzultanty ze sféry tzv. alternativní medicíny a především laiků. Ve snaze vystihnout znaky role nemocného u různých onemocnění rozpracovává E. Freidson sociální taxonomie onemocnění. Různá onemocnění neovlivňují vždy stejně jednotlivé znaky role nemocného. Nedá se hovořit pouze o jediné roli nemocného, ale o různých variantách, které se podle situace střídají. Střídání strukturovaných rolí se v sociologii nazývá kariéra a ve shodě s tím se změny sociální pozice nemocného nazývají kariéra nemocného. Kariéra nemocného je představována v dimenzích, jako jsou uzdravení, onemocnění, příjem – důchod, finanční jistoty, povolání, rodina, osobní život (Freidson, 1970). Představitelé interakcionistického paradigmatu (v souladu s interpretativní sociologií, jak uvádí J. Keller) problematiku zdraví i nemoci chápou v kontextu sociálně konstruované reality a připomínají, že v důsledku měněního se obrazu nemocnosti a nárůstu civilizačních chorob, které bezprostředně souvisejí se životním způsobem, je nutné hledat adekvátní míru osobní odpovědnosti za vlastní zdraví (Keller, 1992).

I. K. Zola navázal na Parsonsovu myšlenku, že role nemocného je rolí sociální. Zpochybnil však existenci jednotného kulturního modelu chování nemocného a naopak dokázal, že vnímání obdobných tělesných symptomů je odlišně interpretováno podle etnické příslušnosti. Tato odlišná interpretace vede k rozdílnému chování v nemoci. Zola vystoupil proti představě, že nemoc je podobně se projevující odchylkou od jednotné normy (Zola, 1966).

Tradiční autoritativní vztah lékař–pacient, který popsal v 50. letech Parsons jako vztah paternalistický, prošel od 60. let velkou proměnou. Parsonsovův model vztahu lékaře a pacienta měl nejen následovatele (Szasz, Knoff, Hollender), ale i kritiky. Např. americký sociolog E. Freidson považuje Parsonsovův model za abstraktní, vztahující se k „čistým“ podmínkám, ke stavu, jak by to mělo být. Upozorňuje, že v realitě se mezi lékařem a pacientem odehrává složitější komunikace, do které vstupuje laický referenční systém – charakteristiky jeho sociální osobnosti, jeho zkušenosti, jeho interpretace choroby, názory na terapeutické postupy a celá řada dalších faktorů. Freidson je též známý tím, že zavedl do medicíny teorii konfliktů a ukázal na to, že jeden z nejdůležitějších specifických sociálních vztahů v této oblasti je právě vztah lékař–pacient. Tento vztah lze podle Freidsona analyzovat jako konflikt, protože se zde střetávají dva sociální systémy. Lékaři jako reprezentanti sociální kontroly určují, kdo je oprávněn užívat sociálních výhod vyplývajících ze statutu nemocného. Pacienti nejsou jen pasívními vykonavateli vůle lékaře, ale jejich jednání je

ovlivňováno celou řadou faktorů, jako typem onemocnění, kulturními návyky atd. Proto často dochází ke kolizím a konfliktům mezi lékařem a pacientem (Freidson, 1970).

Problematiku vztahu lékař–pacient rozvíjeli později i další autoři, jako např. Szasz, Knoff a Hollender, podle nichž existují tři typy vztahů mezi lékařem a pacientem.

Vztah aktivita–pasivita.

Pacient se chová v tomto případě pasívně, není sám schopen jednat, odpovídat a reagovat, zatímco lékař je vůči pacientovi aktivní. Tento vztah koresponduje s Parsonovou rolí nemocného, kde lékařská kontrola je vysoká a pacientova poměrně nízká.

Vztah vedení–spolupráce.

V tomto vztahu se pacient podílí v rámci svého psychického stavu na procesu uzdravování. Lékař zde má úlohu odborně vést pacienta k účelnému jednání za jeho spoluúčasti.

Vztah vzájemné participace.

V tomto vztahu je lékař průběžně rádcem pacienta, „pomáhá pacientovi, aby si sám pomohl“. Pacient potřebuje radu a pomoc experta v otázkách životního stylu a jednání ve zdraví a nemoci. Neexistuje žádná slepá závislost pacienta na lékaři, který může ohraničit své rozhodování a jednání.

Uvedené typy vztahů se však mohou měnit, prolínat podle různých podmínek a stadií choroby (Scambler, 1997).

Ve vztahu lékaře a pacienta došlo tedy v historickém vývoji k řadě změn, které souvisejí s celým komplexem medicínsko-technologických, demografických, sociologických i psychologických příčin. Je to dáno změněným obrazem nemocí, nárůstem chronických a civilizačních nemocí s často nepřehlednou etiologií, vázanou na životní styl člověka a celé společnosti. To vede lékaře k tomu, že v zájmu úspěšnosti léčby usiluje o aktivní partnerské zapojení pacienta do procesu léčby. Z autoritativní osobnosti – lékaře, který vydává direktivní instrukce, se stává vedoucí týmu, který koordinuje činnost jednotlivých partnerů, kontroluje, doporučuje, radí. Také pacient není nyní jen objektem péče, ale plně se angažuje a účastní v léčebném procesu.

IV. Sociologické pojetí nemoci

Při vymezování pojmu nemoc pro potřeby sociologie je vhodné vycházet z pojetí jednoty a celistvosti organismu a prostředí. Tento přístup umožňuje chápat nemoc stejně jako zdraví v rovině životních procesů člověka, které se odehrávají v systému člověk a prostředí. Nemoc v tomto pojetí pak není ničím jiným než poruchou tohoto systému. Je to potenciál vlastností organismu, které zmenšují, respektive omezují možnosti organismu vyrovnat se v průběhu života s určitými nároky prostředí, v němž člověk žije. Nemoc má stejně jako zdraví svůj aspekt biologický, psychický a společenský. Předmětem zájmu sociologie medicíny je sociální stránka nemoci, tedy nemoc jako sociální stav, u něhož se současně přepokládá biologická porucha. Parsons definuje nemoc jako „poruchu schopnosti individua plnit očekávané úkoly a role“ (Parsons, 1951). V jeho pojetí znamená tedy nemoc deviaci od normální sociální role. Hlavním důvodem chápání nemoci jako deviace je společenská nežádoucnost tohoto stavu a odchýlení se nemocného člověka od očekávání, které vůči němu má společnost. Jako je trestný čin deviace vzhledem k zákonným normám, jako je či býval hřích vybočením z náboženských pravidel, je nemoc odchylkou v plnění obvyklých společenských úkolů a rolí. Tím však není svéráznost nemoci jako deviace vyčerpána. Ve srovnání se všemi

deviacemi je nemoc (vyjma úmyslného přenosu některých závažných infekčních onemocnění) zvláště v tom, že není následována negativními sankcemi, srovnatelnými s trestem za nezákonný čin či morálním odsouzením za přestupek vůči pravidlům společnosti. Lidé nemocného z tohoto stavu neobviňují, ale mají mu projevovat sympatie a poskytovat podporu. Důvodem této pozice nemoci mezi ostatními deviacemi je její předpokládaná nemotivovanost. Zatímco se u trestného činu či morálního přestupku předpokládá účast vůle subjektu a sledování osobního prospěchu, u nemoci takové podezření odpadá – nemoc se často objevuje bez volního přispění postiženého. A proto hlavním dělicím bodem mezi nemocí a ostatními deviacemi je kritérium osobní zodpovědnosti.

Závěr

V 60. letech minulého století dochází ke změně a posunu od parsonsovského paradigmatu. Instituce moderní medicíny, jako součást rozvoje industriální a konzumní společnosti, začala být napadána představiteli kritického hnutí, jako jsou např. Illich, Freidson, Goffman, Zola apod. Illich např. uvádí, že lékaři získávají společenskou dominanci přesahující jejich kompetence tím, že některé sociální otázky a fyziologické aspekty života byly medicinalizovány. To znamená, že dostávají označení v medicínské terminologii, jsou chápány jako medicínské problémy a mají být řešeny lékařskou intervencí. Plně lze do tohoto okruhu zahrnout narození a smrt, alkoholismus, drogové závislosti, týrání dětí, některé oblasti kriminality apod. (Illich, 1976).

Lékařská profese, jak tvrdí Irving Zola, se stala „pohřebištem pravdy“, kdy názory lékařů silně ovlivňují názory ostatních nejen na antisociální chování, ale i na každodenní život celé populace. Podle Zoly jsou téměř všechny oblasti našich každodenních činností infiltrovány lékařskou charakteristikou toho, co je normální (zdravé) a co je nenormální (nezdravé). Znamená to, že celá naše existence byla medicinalizována (Zola, 1977).

Přesto, že některé myšlenky Parsonse se v současné době zdají již překonané, je třeba si připomenout jeho význam pro rozvoj sociologie medicíny a její etablování se do zdravotnictví. Parsonsova koncepce motivovala též množství konkrétních výzkumů v medicíně a ve zdravotnictví a byla základem pro další teoretické koncepce, na jejichž základě se formovala i evropská sociologie medicíny. Vzhledem k tomu, že celá řada sociálních pracovníků pracuje ve zdravotnictví, je důležité připomenout si odkaz tohoto významného sociologa. Sociální intervence v oblasti péče o chronicky nemocné, nevyléčitelně nemocné má ve zdravotnictví své nezastupitelné místo. Sociální aspekty se tak stávají nedílnou součástí zdravotní péče, což vyžaduje zařazení společenských hledisek, včetně sociologického, nejen do teoretického řešení otázek zdraví a nemoci, ale i do léčebné praxe.

Použitá literatura:

- FREIDSON, E. *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. New York: Dodd Mead, 1970.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.
- GOFFMAN, E. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Harmondworth: Penguin, 1963.
- ILLICH, I. *Medical Nemesis (The expropriation of health)*. New York: Random House, 1976.

- KELLER, J. **Úvod do sociologie**. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992.
- PARSONS, T. **The Social System**. New York: Free Press, 1951.
- ROHDE, J. J. **Soziologie des Krankenhauses**. Stuttgart: Ferdinand Enke, 1974.
- SCAMBLER, G. **Sociology as Applied to Medicine**. London: Saunders, 1997.
- ZOLA, I. K. **Culture and symptoms – an analysis of patientsepresenting complaints**. *American Sociological Review*, 1966, 31: 615–630.
- ZOLA, I. K. **Medicine as an institution of social kontrol**. *Sociological Review*, 1970, 22 (4): 487–504.
- ZOLA, I. K. **Healthism and disabling medicalization**. In: ILLICH, I., ZOLA, I., MCKNIGHT, J., CAPLAN, J, SHAIKEN, H. (eds). **Disabling Professions**. Boston, MA: Marion Boyers, 1977, pp. 41–67.

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: bartlova@nconzo.cz.

VOZKA 11. číslo 2006

Téma čísla: osobní asistence

Bez dovolení si nesmi vzít ani kousek jídla

Malip Petr Šrámek jubilující

Magazín pro vozíčkáře a jejich přátele

Kaleidoskop informací o životě a pro život na vozíku
RADY, INSPIRACE, MOTIVACE

Příležitosti k aktivnímu životu na vozíku:

Události, reportáže, rozhovory, poradenství, rady, zkušenosti, kultura, sport, vzdělávání, úpravy bytů, tipy na výlety a dovolenou, sociální služby, zdravotnictví, pomůcky, motorismus, kalendárium akcí, volný čas, humor, čtenářské příběhy aj., pestrá grafika.

60 stran, 5x ročně. **Info, předplatné, vzorové číslo:** www.vozickari-ostrava.cz, tel. 596 783 174 (11 - 18 hod.), 596 786 353, e-mail: dzidopetr@volny.cz.

VOZKA - o Vás, pro Vás, s Vámi

Školská sociální práce – potřeba a perspektivy School Social Work – Need and Perspectives

Abstrakt:

Cieľom nášho príspevku je poukázať na význam školskej sociálnej práce, ktorá má svoje nenahraditeľné miesto v modernom školskom systéme. Konštatujeme nárast vážnych sociálnych problémov rodín žiakov, negatívne vplyvy modernej spoločnosti aj súčasnej politicko-ekonomickej situácie na Slovensku a zároveň poukazujeme na realizovanú školskú sociálnu prácu v USA, kde má už viac ako 100-ročnú tradíciu. V závere príspevku navrhujeme odporúčania pre teóriu i prax.

Abstract:

Our paper is concerning importance of school social work which has its unreplaceable place in modern school system. We state increase of serious social problems of pupils' families, negative influences of modern society and current political and economic situation in Slovakia. We present school social work realized in the USA where it has more than 100-year tradition. Finally, we indicate recommendations for theory and practice as well.

Úvod

Súčasná moderná spoločnosť, pre ktorú je charakteristická okrem iného výrazná individualizácia a „vyprázdňovanie“ obsahu takých inštitúcií, akými sú aj rodina a škola v spojení s negatívnymi dôsledkami ekonomickej globalizácie, virtualizácie a pôsobenia masmédií a pod., kladie nové požiadavky a výzvy aj sociálnej práci, ktorá zaznamenáva v teoretickej aj praktickej rovine v Slovenskej republike v uplynulých 15-tich rokoch obrovský

PaedDr. Tatiana Matulayová, PhD.¹⁾, pracuje na Katedre sociálnej práce a andragogiky FF Prešovskej univerzity, kde vyučuje disciplíny: sociálne služby, rodinná politika, projektovanie v sociálnej práci, dobrovoľníctvo v sociálnych službách. V rámci vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti sa venuje sociálnej politike, sociálnej práci s rôznymi cieľovými skupinami (najmä seniori a rómske etnikum) a dobrovoľníctvu. Participuje na realizácii regionálnych vzdelávacích projektov podporených zo štrukturálnych fondov EÚ.

Nataša Matulayová, BSBA, je absolventkou bakalárskeho štúdia City University, Bellevue, USA, pobočka Trenčín. V súčasnosti študuje 3. ročník študijného programu Sociálna práca na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Zároveň pracuje ako projektová manažérka Občianskeho združenia SPEKTRUM-SPIŠ, ktoré realizuje pilotný projekt Sociálna práca v prostredí strednej školy na Spojenej škole s org. zložkami Stredné odborné učilište nábytkárske, Dievčenská odborná škola a Stredisko praktického vyučovania v Spišskej Novej Vsi.

kvantitatívny, ale aj kvalitatívny rozvoj. Domnievame sa, že v súčasnosti sa stáva aktuálnou otázkou pre teoretikov, vzdelávateľov, ale aj profesionálov v praxi otázka polyvalencie alebo špecializácie sociálnej práce.

Argumenty v prospech školskej sociálnej práce

Výskyt rozličných sociálno-patologických javov vyskytujúcich sa v rodinách žiakov školy, ako sú napr. drogové a iné závislosti, rozvodovosť, ale aj tehotenstvo mladistvých či kriminalita mladistvých spolu s narastajúcou sociálnou exklúziou časti rodín žiakov, nás nútia zamyslieť sa nad spôsobmi, akými by bolo možné predchádzať negatívnym dopadom uvedených javov nielen na deti z rodín, ktorých sa to bezprostredne týka, ale aj na ich okolie – spolužiakov v prostredí školy. V súčasnosti sa touto problematikou zaoberajú pedagógovia, ale každodenná realita jasne ukazuje, že toto ich úsilie nie je vzhľadom na súčasný stav postačujúce. Je nereálne od nich očakávať, že okrem svojej pedagogickej činnosti zvládnu aj celé spektrum odborných aktivít, ktoré súvisia s riešením naznačenej situácie.

Školský sociálny pracovník je expertom na sociálne prostredie, pričom toto prostredie posudzuje v dvoch rovinách (Labáth, 1999: 2):

Sociálny pracovník rozumie mechanizmom vplyvu sociálneho prostredia na jednotlivca, ovláda dynamiku malej i veľkej sociálnej skupiny a organizácie, pozná riziká a potenciál sociálnych vzťahov, má poznatky o etiológii ohrozenia detí a mládeže, predovšetkým o negatívnych sociálnych vplyvoch, je schopný posúdiť účinok daného sociálneho prostredia na jedinca.

Sociálny pracovník disponuje metódami ovplyvňovania prostredia sociálnymi mechanizmami (budovanie rovesníckej kultúry, stimulovanie otvorenej dvojsmernej komunikácie, rozvíjanie princípov spoločenstva, spolupráca s rodinou a sociálnou sieťou), pričom výsledky svojej práce môže dosiahnuť predovšetkým skupinovou prácou, prepojením mimoškolského prostredia a školského systému, mimoškolskou aktivitou a prácou so školou ako sociálnym systémom.

Prioritou školského sociálneho pracovníka je vytvoriť v škole zdravý sociálny systém, ktorý akceptuje individualitu žiaka, stimuluje jeho potenciál, podporuje pozitívne emócie, nevyvoláva strach, sprostredkúva zážitok úspechu, učí otvorene komunikovať, uprednostňuje kooperatívnosť atď. Tým všetkým prispieva k vytvoreniu optimálnych podmienok na zdravý vývin mladého človeka. Tento aspekt sociálnej práce možno definovať aj ako ciele rozvíjanie socializačnej funkcie školy.

V pracovnej náplni školského sociálneho pracovníka môžeme identifikovať tri ťažiskové úrovne činnosti smerujúce k rôznym cieľovým skupinám v školskom prostredí, zodpovedajúce:

- primárnej prevencii – smerujúcej ku všetkým žiakom školy,
- sekundárnej prevencii – zameranej na tzv. ohrozených žiakov

(napr. pochádzajúcich z málopodnetného alebo nevyhovujúceho rodinného prostredia),
– terciárnej prevencii – v rámci ktorej sociálny pracovník napomáha riešiť u konkrétnych žiakov ich sociálne a iné problémy.

V rámci týchto úrovní realizuje sociálny pracovník napr.:

- včasnú diagnostiku ohrozenia žiaka,
- krízovú a inú intervenciu,
- prácu s rodinou žiaka,
- vyhľadávaciu činnosť s cieľom vyhľadávania žiakov v hmotnej a sociálnej núdzi,
- nápravnú činnosť, ktorá predstavuje súhrn postupov na dosiahnutie pozitívnej zmeny v konaní žiaka s cieľom zmierniť hmotnú alebo sociálnu núdzu,
- sociálne poradenstvo zamerané na zistenie rozsahu a charakteru hmotnej alebo sociálnej núdze, na zistenie príčin jej vzniku, na poskytnutie informácií o možnostiach riešenia a na usmernenie rodičov pri voľbe a uplatňovaní foriem sociálnej pomoci,
- sociálne poradenstvo s cieľom odporučiť poskytnutie odborných poradenských služieb špecializovanými inštitúciami rodičom a žiakom,
- vytváranie rovnakých príležitostí vo vzdelávaní pre žiakov zo sociálne exkludovaných skupín,
- prácu s rodičmi žiakov metódami sociálnej práce v kombinácii s metódami edukácie dospelých,
- spoluprácu s vybranými inštitúciami pri riešení individuálnych prípadov,
- podporovanie vytvárania multikultúrneho prostredia v škole.

Nevyhnutnou súčasťou jeho práce je získavanie zdrojov napríklad projektovou činnosťou, či medializáciou, ale aj komunikácia s médiami a inými organizáciami.

K základným formám práce patrí sociálna práca s jednotlivcom a skupinou; k základným metódam sociálnej práce diagnostické metódy (anamnestický rozhovor, pozorovanie, návšteva v rodine), terapeutický rozhovor, vyjednávanie, mediácia, sociálne poradenstvo.

Všetky tri uvedené ťažiskové činnosti školského sociálneho pracovníka úzko súvisia so súčasným prudkým nárastom výskytu **sociálno-patologických javov** u detí a mládeže, ktorý si nevyhnutne vyžaduje profesionalizáciu úrovne poskytovania sociálno-výchovnej pomoci v čase mimo vyučovania. Práve preto má školská sociálna práca ako pomáhajúca profesia na pôde školy svoje nenahraditeľné miesto, a to z hľadiska pomoci tak žiakom (a ich rodinám), ako aj učiteľom a ostatným zamestnancom školy.

Z hľadiska efektivity vykonávanej školskej sociálnej práce je potrebné stanoviť merateľné kritériá, prostredníctvom ktorých je možné ju hodnotiť. Ako možné kvantitatívne kritériá navrhujeme:

- počet žiakov v starostlivosti sociálnych pracovníkov,
- počet žiakov so zníženou známkou zo správania,
- počet kontaktov školy s rodičmi, ich úspešnosť z hľadiska vykonávania dohodnutých opatrení,
- počet žiakov so zlepšeným školským prospechom,
- počet žiakov pokračujúcich v štúdiu po ukončení povinnej školskej dochádzky,
- počet absolventov štúdia,
- množstvo a rozmanitosť preventívnych aktivít realizovaných sociálnym pracovníkom.

Z hľadiska plnenia úloh školského sociálneho pracovníka považujeme za dôležité, aby tento zotrval na škole dlhodobejšie, aby sa dôkladne oboznámil s prostredím a všetkými žiakmi. Vzhľadom na náročnosť práce s cieľovou skupinou žiakov je nesmierne dôležité celoživotné vzdelávanie školských sociálnych pracovníkov.

Za najzávažnejšie sociálno-patologické javy vyskytujúce sa na pôde školy v súčasnosti považujeme záškoláctvo, krádeže, šikanovanie, toxikomániu, delikvenciu a kriminalitu.

Špecifickou cieľovou skupinou pre školskú sociálnu prácu sa stáva **riziková mládež**. Matoušek (2005) uvádza, že tzv. riziková mládež sa ako vážny sociálny problém historicky objavil až v novoveku. Na vzniku fenoménu rizikovej mládeže sa podieľajú rôzne spoločenské zmeny prebiehajúce v západných spoločnostiach v posledných dvoch storočiach. Postupne slabnú systémy sociálnej kontroly (napr. vplyv cirkvi, rodiny, susedov), ktoré tradične ovplyvňovali sféry života, ktoré sa dnes považujú za súkromné. Rodina, v súčasnosti zakladaná výlučne kvôli emočnému uspokojovaniu dospelých, sa stala málo stabilnou, v dôsledku čoho mnoho detí vyrastá s jedným rodičom, ktorý výchovu dieťaťa nezvláda. Dieťa je navyše ovplyvnené zážitkom rozvodu. Niektoré deti nemajú vo svojich biologických rodičoch oporu vôbec (Matoušek, 2005: 267). Aj v úplných rodinách v súčasnosti prevláda trend izolácie – rodičia trávajú väčšinu času v zamestnaní; deti, pokiaľ nie sú v škole, trávajú svoj voľný čas bez akejkoľvek kontroly väčšinou so svojimi vrstovníkmi. Nezanedbateľným vplyvom v súčasnosti je vplyv médií, hlavne rozšírené televízne programy, spájajúce násilie a zábavu, propagujúce idoly, ktorých správanie je často za hranicami normality, printingové médiá s obsahom nevhodným pre deti a mládež, bezproblémová dostupnosť pornografie či informácií o drogách a násilí (internet) a pod.

Zlyhávajúca rodina v jej základných funkciách vystavuje deti/mladých ľudí situáciám, ktoré presahujú ich adaptačné možnosti; stávajú sa ohrozenými. Hlavné typy rizikových skupín mládeže predstavujú mladí ľudia, ktorí:

- môžu byť zraniteľní vo zvýšenej miere,
- môžu svojim správaním ubližovať sami sebe,
- môžu svojim správaním ubližovať iným ľuďom alebo porušovať spoločenské normy (zákony).

V rámci školskej sociálnej práce je nevyhnutné stanoviť **druhy programov pre ohrozené deti a mládež**. Matoušek (2005) uvádza tri druhy, z ktorých pre školskú sociálnu prácu majú význam hlavne prvé dva:

Intervencia pred vznikom delikventného správania – je druhom primárne preventívneho programu, t. j. programu, ktorý je zameraný na príslušnú cieľovú skupinu, u ktorej sa dá predpokladať ohrozenie a u ktorej toto riziko zatiaľ nemalo negatívne dôsledky. Z hľadiska úspešnosti tohto typu programu je dôležité identifikovať cieľovú skupinu včas a začať s jej členmi pracovať čo najskôr. Jednou zo známych predzvestí neskoršieho sociálneho zlyhávania sú problémy s učením v škole, ktorých príčinou sú nedostatky v príslušných schopnostiach a zručnostiach dieťaťa. Príčinou týchto nedostatkov bývajú často problémy so zvládaním reči; programy zamerané na logopedickú terapiu, prípadne ďalšie druhy starostlivosti rozvíjajúce komunikačné schopnosti majú vplyv na sociálne uplatnenie dieťaťa a znižujú riziko jeho protispoločenského konania. Dôležitou súčasťou primárnej prevencie sú aj programy zlepšujúce fungovanie rodiny u detí a mládeže akéhokoľvek veku. Tieto programy napr. ovplyvňujú výchovný štýl rodičov, ich angažovanosť, posilňujú schopnosť rodičov riešiť náročné situácie týkajúce sa partnera, širšej rodiny i samotného dieťaťa.

2. Mimosúdna intervencia – predstavuje druh sekundárne preventívneho programu, ktorý pracuje s cieľovými skupinami, kde k sociálnemu zlyhaniu už dochádza, ale iba v náznakoch alebo v miere, ktorá sa zatiaľ nedá presne indikovať. Tieto programy úzko súvisia s tzv. zanedbateľnými deliktmi, čo je označenie pre málo závažné delikty. V týchto prípadoch je najdôležitejšie zasahovať tak, aby páchatel zanedbateľného deliktu bol dostatočne motivovaný k tomu, aby nepokračoval v protizákonnej činnosti, aby boli podporené jeho prosociálne postoje, zručnosti a aktivity. K sekundárne preventívnym programom možno zaradiť napr. tréning rodín zameraný na zručnosť riešiť konflikty, stanovovať pravidlá, behaviorálne terapie zamerané na zmenu správania v interakciách, posilňovanie schopnosti rozhodovať sa v náročných situáciách, programy podporujúce vstup ohrozených mladých ľudí na trh práce a pod.

Školská sociálna práca vo svete, predovšetkým v USA

SSWAA (School Social Work Association of America) pripravuje národnú konferenciu k 100. výročiu školskej sociálnej práce, ktorá sa uskutoční v Bostone v dňoch 29. 3. 2006–1. 4. 2006 (www.sswaa.org). V Spojených štátoch amerických sa školská sociálna práca časovo viaže už na začiatok 20. storočia, kedy sa sociálna práca v školách blížila k práci učiteľa, ktorý navštevoval rodiny žiakov. V roku 1916 vyšla v New Yorku publikácia H. N. Johnsona pod názvom *The visiting teacher in New York City: A statement of the function and an analysis of the work of the visiting teacher staff of the Public Education Association from 1912 to 1915 inclusive*. Kľúčovú časť obsahu publikácie tvorili výsledky praktickej realizácie školskej sociálnej práce v rokoch 1912 až 1915 v New Yorku, analýza a dokumentovanie funkcie a práce učiteľa, ktorý prebral funkciu sociálneho pracovníka (www.sswaa.org). V súčasnosti má školský sociálny pracovník podstatne intenzívnejší záber, pričom jeho profesia je zreteľne odborne diferencovaná.

The School Social Work Association of America je americká asociácia venovaná propagácii školskej sociálnej práce a profesionálnemu rozvoju školských sociálnych pracovníkov a podpore pozitívneho prístupu k vzdelávaniu zo strany študentov a ich rodín.

V USA školský sociálny pracovník pôsobí ako advokát, vyjednávač, koordinátor, prípadový manažér a konzultant/poradca pre žiakov, rodičov, školský personál a personál komunitných agentúr. Školskí sociálni pracovníci môžu asistovať zamestnancom školy a rodinám pri identifikácii a pomáhaní študentom pri prežívaní ťažkostí akademicky, sociálne, emocionálne a v správaní. Keďže školy môžu zamestnať sociálnych pracovníkov rozličnými spôsobmi, títo praktickí pracovníci musia byť flexibilní, kreatívni a musia byť schopní demonštrovať kompetencie v celom rade oblastí. V jednotlivých štátoch oddelenia verejnej správy definujú povinnosti a kompetencie školskej sociálnej práce v rámci ôsmich kľúčových funkcií. Od školských sociálnych pracovníkov sa očakáva, že preukážu zručnosti a vedomosti vo všetkých ôsmich oblastiach, i keď ich individuálne pracovné zadania a kompetencie možno nebudú vyžadovať výkon vo všetkých týchto oblastiach.

**Tabuľka č. 1: Povinnosti a kompetencie školského sociálneho pracovníka v rámci
kľúčových funkcií**

Funkcia	Povinnosti a kompetencie
Hodnotenie potrieb žiakov	Školský sociálny pracovník používa hodnotiace zručnosti na určenie špeciálnych potrieb žiakov.
Plánovanie a hodnotenie programu	Školský sociálny pracovník zabezpečuje vklad pre plánovanie a hodnotenie programu a prispieva k rozvoju politik v rámci oddelenia či systému.
Priama služba	Školský sociálny pracovník používa vhodné metódy sociálnej práce v situáciách, ktoré ovplyvňujú edukačný vývoj žiaka.
Advokácia	Školský sociálny pracovník zabezpečuje rolu advokáta, aby sa uistil, že edukačné, sociálne, emočné a materiálne potreby žiaka sú zabezpečené v súlade s platnou legislatívou, pravidlami a usmerneniami.
Poradenstvo/Výchova	Školský sociálny pracovník zabezpečuje poradenstvo a poskytuje svoje skúsenosti z výkonu sociálnej práce a súvisiacich služieb učiteľom a ďalším pracovníkom školy a angažuje sa vo vzájomnej výmene informácií s komunitnými agentúrami.
Kordinácia/ Vyjednávanie	Školský sociálny pracovník slúži aj ako vyjednávač medzi komunitou mimo školy a komunitou v škole a propaguje využitie zdrojov a pozitívny vzťah s okolím.
Manažment	Školský sociálny pracovník organizuje čas, zdroje a množstvo práce v súlade s rešpektovaním kompetencií a zabezpečením presnej dokumentácie a prípadovej evidencie.
Odborná prax a rozvoj	Školský sociálny pracovník predstavuje dôkaz odborného rastu a rozvoja a pridržiava sa profesionálneho etického kódexu.

Zdroj: www.sswaa.org

Ku zručnostiam a kompetenciám školských sociálnych pracovníkov sa v roku 1997 vyjadrila aj NASW (The National Association of Social Workers).

Jednou z najdôležitejších podmienok pre výkon školskej sociálnej práce je vytvorenie príslušnej legislatívy. V Spojených štátoch amerických bol prijatý v roku 1975 prvý zákon, ovplyvňujúci školskú sociálnu prácu, pričom následne bolo prijatých ďalších relevantných päť zákonov.

Za dôležité pre rozvoj školskej sociálnej práce považujeme aj kvalitné odborné periodiká – k prestížnym časopisom patria *School Social Work Journal* (Algonquin), *Journal of School Social Work* (University of Northern Iowa) a *Children & Schools* (Washington, DC) (fp.uni.edu/mccullag/editor.htm).

V oblasti školskej sociálnej práce plní dôležitú funkciu aj **The International Network for School Social Work**, ktorej hlavné ciele sú zabezpečiť výmenu informácií o školskej sociálnej práci v celosvetovom meradle a zabezpečiť spojenia medzi jednotlivými národnými asociáciami školských sociálnych pracovníkov. The International Network má v súčasnosti informácie o výkone školskej sociálnej práce v 34 krajinách (medzi týmito krajinami je uvedené aj Slovensko, ale nepodarilo sa nám zistiť zdroj informácií, ktoré sú poskytované) (internationalnetwork-schoolsocialwork.htmlplanet.com/index.htm).

Školská sociálna práca na Slovensku

V súčasnosti už možno evidovať prvé podmienky na prípravu budúcich sociálnych pracovníkov, ktorí by mohli po získaní príslušného vzdelania vykonávať povolanie školského sociálneho pracovníka. V rámci študijného odboru Sociálna práca na Univerzite Komenského v Bratislave na Pedagogickej fakulte sa v súčasnosti vyučuje Sociálna práca v škole. Cieľom predmetu je naučiť poslucháčov identifikovať sociálne skupiny stretávajúce sa v sociálnom prostredí školy, poznať ich záujmy a problémy, ktoré so sebou do školského prostredia prinášajú, alebo ich generujú vzájomným spoložitím v priestoroch školy, naučiť poslucháčov, aké sú možnosti sociálnej práce v školskom prostredí.

Aj keď sa problematike začínajú venovať viacerí autori, publikačná činnosť v oblasti školskej sociálnej práce je u nás zatiaľ v úplných začiatkoch. Sú dostupné príspevky V. Labátha (1999) *Sociálna práca v škole – potreba alebo rozmar?* alebo T. Matulayovej (2003) *Sociálna práca v materskej škole* a monografia Š. Kövérovej (2004) *Sociálna práca v škole*.

Odporúčania pre teóriu a prax školskej sociálnej práce

Školská sociálna práca je na Slovensku doposiaľ na okraji záujmu odbornej i laickej verejnosti. V Miléniu – Národnom programe výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov sa objavila jediná zmienka o školskej sociálnej práci – v texte bolo navrhnuté zväziť možnosť vytvorenia funkcie školský sociálny pracovník (www.minedu.sk/DaA/2004/ZVaVzdel/VaVSR/milenium.rtf).

Školská sociálna práca sa vo svete dynamicky rozvíja, stupňujú sa nároky na odbornosť školských sociálnych pracovníkov. Ukazuje sa, že školská sociálna práca je z hľadiska funkčnosti edukačnej inštitúcie nevyhnutná.

Odporúčania pre teóriu školskej sociálnej práce

– Teoreticky rozpracovať problematiku školskej sociálnej práce.

- Venovať školskej sociálnej práci pozornosť vo vedeckom výskume.
- Vytvárať priestor na vedeckých a odborných podujatiach pre prezentáciu problematiky školskej sociálnej práce.
- Participovať na medzinárodných podujatiach venovaných problematike školskej sociálnej práce.
- Aktívne spolupracovať so zahraničnými asociáciami školských sociálnych pracovníkov.
- Podporovať medializáciu školskej sociálnej práce prostredníctvom odbornej literatúry tak, aby sa aj v Slovenskej republike stala školská sociálna práca dôležitou témou.
- Popularizovať problematiku školskej sociálnej práce medzi odbornou pedagogickou verejnosťou.
- Rozvíjať samostatný študijný odbor školská sociálna práca.

Odporúčania pre prax školskej sociálnej práce

- Vytvoriť potrebný základný legislatívny rámec, nevyhnutný pre výkon školskej sociálnej práce.
- Zabezpečiť potrebné financovanie a udržateľnosť pracovných miest školských sociálnych pracovníkov.
- Motivovať pedagogických a nepedagogických pracovníkov ku spolupráci so školským sociálnym pracovníkom.
- Vzhľadom na absenciu graduovaných školských sociálnych pracovníkov zatiaľ v praxi uvažovať o využití graduovaných všeobecných sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov.
- Uvažovať o vytvorení profesijnej alebo stavovskej organizácie.

Použitá literatúra:

- KÓVÉROVÁ, Š. **Sociálna práca v škole**. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2004.
- LABÁTH, V. **Školská sociálna práca – potreba alebo rozmar?** *Efeta*, 1999, roč. 9, č. 3, s. 2.
- MATOUŠEK, O., a kol. **Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi**. Praha: Portál, 2005.
- MATULAYOVÁ, T. **Sociálna práca v materskej škole**. In **Empirické poznatky z edukácie rómskych detí**. Nitra: Fakulta sociálnych vied, 2003. s. 106–110.
- www.minedu.sk/DaA/2004/ZVaVzdel/VaVSR/milenium.rtf [on line] [15. 10. 2005]
- www.fp.uni.edu/mccullag/editor.htm [on line] [15. 10. 2005]
- www.sswaa.org [on line] [15. 10. 2005]
- www.internationalnetwork-schoolsocialwork.htmlplanet.com/index.htm [on line] [15. 10. 2005]

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: tmatulay@gmail.com

Charita – místo pro lidský život

Empirická studie na příkladu religiozity zaměstnanců Diecézní charity Plzeň

Charity – The Place for the Life of Men

Empirical Study based on the Example of Religiosity of Staffs of the Diocesan Charity Plzeň

Abstrakt:

Významným poskytovatelem zdravotně-sociálních služeb v Evropě je Charita, organizace zřízená katolickou církví. Tato skutečnost vzbuzuje otázku – která je přirozeně řešena zejména v teologii, ale má přesah i do sociální práce – zda je nutné, aby v takovéto organizaci pracovali pouze křesťané. Autor tohoto příspěvku pomocí empirického výzkumu provedeného na podzim r. 2004 v Diecézní charitě Plzeň ukazuje, že poslání konfesních humanitárních organizací se nemusí omezovat jen na poskytování kvalitních zdravotních a sociálních služeb, ale je možné je spatřovat i v otevřenosti těchto organizací vůči všem lidem, kteří chtějí žít solidárně.

Abstract:

An important provider of social services in Europe is Charity, an organisation grounded by the Catholic Church. This fact evokes the question, which is naturally solved especially in the Theology: Are only Christians allowed to work in this organisation and is it necessary?

Author of this study wants to show – on the ground of empirical research made in the Charity of Plzeň-Diocese in Autumn 2004 – that the mission of confessional humanitarian organisations have not to be limited only to the providing of quality health und social services, but the mission of Charity is possible to see also in the free-heartedness of this organisation to all of the people, who want to live jointly und severally.

Mgr. Michal Opatrný¹⁾ vystudoval teologii na TF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době studuje postgraduálně pastorální teologii se zaměřením na vědu o charitě u prof. Markuse Lehnera na Institut für Caritaswissenschaft na Katholisch-Theologische Universität Linz.

Úvod

Mezi nestátními poskytovateli sociálních služeb v ČR zaujímá významné místo *Sdružení Česká katolická charita* (dále jen *Charita*). Jak naznačuje už sám název, jde o konfesní humanitární organizaci, tedy organizaci založenou v tomto případě katolickou církví, která je proto chápána jako *součást* nebo *útvár* katolické církve (Stanovy Sdružení Česká katolická charita). Tato skutečnost však automaticky neznamená, že se na činnosti Charity mohou podílet pouze křesťané, resp. katolíci. V praxi pracují v Charitě běžně i lidé jiného vyznání nebo ateisté. Obdobná problematika se netýká jen České republiky, ale např. i Německa, kde je Charita absolutně největším nestátním poskytovatelem sociální služeb a zároveň i největším zaměstnavatelem v SRN (Pompey, 2003).

Proto si již minimálně od počátku 90. let 20. st. kladou zejména němečtí teologové otázku: „*Jak církevní musí být zaměstnanci Charity?*“ – tzn. nakolik je nutné, aby patřili do církve a plně se s ní identifikovali (Zerfaß, 1992B: 167). Ukazuje se totiž, že ani zdaleka nejde pro tak rozsáhlou organizaci „rekrutovat“ zaměstnance pouze z řad „plnokrevných členů“ katolické církve.

Názor, že v Charitě mohou pracovat pouze „plnokrevní katolíci“, resp. „plnokrevní křesťané“, má své kořeny v teologických konceptech pocházejících z 60. a 70. let 20. st.: V této době se v teologii už definitivně prosazuje teorie *realizačních funkcí církve*, která stanovuje, že se církev jako společenství učedníků Ježíše Krista tzv. *uskutečňuje* prostřednictvím *bohoslužby, svědectví (o evangeliu) a služby potřebným* (Lehner, 1996). Tato skutečnost potom v důsledku znamená, že formální i faktickou zodpovědnost za službu církve potřebným mohou převzít pouze křesťané, protože jedině tak dochází k uskutečnění služebního poslání církve (Pompey, 1992). Tento názor prapůvodně pramení z přesvědčení, že služba potřebným a společenství Kristových učedníků jsou jedno a to samé (Völkl, 1964).

Rakouský teolog Markus Lehner, zakladatel prvního výzkumného institutu Charity v Rakousku, kritizuje toto pojetí s tím, že v takovém případě je služba potřebným podřízena misijním zájmům církve, a že je tedy proto třeba rozlišovat poslání církve sloužit *nezištně* potřebným a poslání církve být společenstvím učedníků Ježíše Krista (Lehner, 1994).

Zatímco ale v Německu je značná část (přibližně 2/3)²⁾ obyvatelstva alespoň formálně začleněna do církví, a tak se problematika, kdo může nebo nemůže pracovat v Charitě, objevuje až ve chvíli, kdy se soukromý život zaměstnance odchýlí od morálního učení katolické církve (Pompey 1992; Zerfaß 1992A)³⁾, v ČR tomu tak není.

Česká Charita se ocitla ve velice podobné situaci jako Charita německá, a to během poměrně krátké doby (90. léta 20. st.), ve které zaznamenala doslova boom ve svých aktivitách a stala se právě největší NNO v oblasti poskytování sociálních služeb: Otázka o podobě vztahu zaměstnanců k církvi se pomalu vynořuje také u nás, protože v Charitě je zaměstnáváno stále více lidí, a tedy i ti, kteří křesťany nejsou, jak zde bude blíže popsáno níže.

Domnívám se, že tato skutečnost nevyvolává ani tak otázku po tom, zda a jak musí být zaměstnanec Charity „církevní“, ale spíše je třeba se ptát, zda mezi funkce Charity patří také skutečnost, že umožňuje lidem, aby mohli pomáhat potřebným podle étosu Charity, který je zmíněn v preambuli jejích Stanov: „Činnost Sdružení je službou milosrdné lásky a pomoci bližnímu v nouzi, která vychází z křesťanských zásad, a to bez ohledu na jeho příslušnost k rase, národnosti a náboženství, státní a politickou příslušnost.“ (Stanovy SČKCH 2004.)

Protože prakticky neexistují statistiky, ze kterých by bylo možné zjistit, kolik zaměstnanců Charity

se s katolickou církví identifikuje, ani informace, jak věřící jsou ti, kteří se s církvemi neidentifikují a jak tito všichni nahlízejí skutečnost, že Charita je součástí katolické církve, byl proveden výzkum pomocí strukturovaného dotazníku v Diecézní charitě Plzeň (dále DCHP), která působí na území Plzeňského a Karlovarského kraje.

DCHP byla vybrána jako vzorek z celkové populace (Česká katolická charita) ze dvou důvodů: (1) DCHP má ve svém regionu bohatě rozvinutou činnost, která přibližně odpovídá rozsahu činnosti celé Charity v ČR⁴; (2) DCHP působí v politických krajích, které patří mezi nejméně religiózní oblasti ČR (Prudký, 2001). Vzhledem k trendům v institucionální religiozitě lze předpokládat, že se v podobné situaci postupně ocitnou i ostatní složky Charity.

Teze

Charita je z právního hlediska tzv. církevní právnickou osobou (CPO)⁵, kterou její zřizovatel, tedy katolická církev, definuje jako tzv. účelové zařízení církve⁶. Proto vycházím při formulaci své teze z teologického předpokladu⁷, že církev je shromáždění křesťanů (řec. ekklésia) svolané Ježíšem Kristem. Ten podle základní výpovědi (tzv. Zjevení), kterou o něm máme zachycenou v biblických evangeliích, přišel proto, aby všichni lidé měli život, a měli ho v hojnosti (J 10,10b)⁸ (Doležel, 2004). Ježíš Kristus se tímto výrokem vymezuje proti tzv. falešným prorokům, které označuje za zloděje (J 10,8.10a). Tím je tedy řečeno, že nechce lidi v jejich životě o něco obrát, okrást, ale že jim chce darovat hojnost nebo plnost života. Kvůli tomu pro lidi nasazuje i svůj vlastní život. Osobní angažovanost pro druhé je tedy podle Ježíše Krista jednou z forem naplnění života. Křesťané berou vážně výzvu Ježíše Krista, aby ho následovali (Mk 1,14–20), a proto se také snaží o to, aby všichni lidé měli život a měli ho v hojnosti. Toto rozhodnutí vyjádřil a podpořil v katolické církvi i poslední koncil (II. vatikánský, 1963–1965) hned v úvodu své konstituce o církvi v dnešním světě, která se měla stát základnou pro dialog křesťanů a nekřesťanů: „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“ (Gaudium et spes, čl. 1.)

Pod tímto zorným úhlem se potom Charita stává nástrojem křesťanů⁹, který jim má umožnit efektivně pracovat na tom, aby lidé měli plnost života. To se týká zvláště lidí, kteří jsou ve svém životě o něco ochuzeni: lidé chudí a lidé, kteří různým způsobem trpí. Domnívám se ale, že právě uvedená teologická fakta neznamenají, že se na činnosti Charity mohou podílet jen lidé věřící, resp. katolíci. Právě naopak: uvedená teologická fakta také přímo vyzývají k tomu, aby se na činnosti Charity podíleli všichni lidé. Jestliže je totiž životem v hojnosti míněno *také nasazení pro druhé lidi*, což z J 10 vyplývá, pak se křesťané musí starat o to, aby všichni lidé mohli dát svůj život do služeb druhým. Jedním ze způsobů realizace tohoto úkolu je i to, že je lidem dána možnost pracovat v Charitě.

V této stati bych tedy chtěl doložit, resp. přezkoušet, následující tezi:

Je-li Charita součástí církve a je-li církev jako společenství křesťanů povolána k tomu, aby podobně jako její Mistr měla starost o život lidí, pak církev nutně musí umožnit i lidem, kteří se s ní neidentifikují, aby mohli pracovat v Charitě – podílet se tak na starosti o chudé a trpící, a tak sami naplňovali svůj lidský život.

Charita jako součást církve, nebo přesněji *uskutečnění církve* (Lehner, 1997), která umožňuje

podílet se na starosti o trpící a chudé všem lidem, pak tedy plní nejen funkci *poskytovatele sociálních služeb* a funkci *obhájce potřebných*, ale také a zejména funkci *šíření solidarity* (Lehner, 2001). Ze samé podstaty Charity, jako konfesní humanitární organizace, tedy vyplývá, že má mj. také umožňovat všem lidem, aby mohli být solidární.

Z právě uvedeného vycházejí následující dvě výzkumné otázky:

Jsou zaměstnanci Charity spíše lidé religiózní, nebo ne? Tuto otázku kladu zejména proto, abych zjistil, jaká část zaměstnanců DCHP se identifikuje s křesťanskou vírou a jaká část zaměstnanců přímo s katolickou církví, jaká část zaměstnanců se naopak neidentifikuje s institucionální religiozitou a jaká část zaměstnanců DCHP se považuje za ateisty. Religiozitu samotnou tedy uvažuji jako těžko definovatelnou skutečnost (Skalický, 2005), kterou ale lze alespoň vymezit třemi dimenzemi: *osobní svobodné rozhodnutí o vztahu k transcendenci, společensko-rituální vztah k transcendenci a vzájemný poměr osobního a společensko-rituálního vztahu k transcendenci* (Wild, 1999).

Mají zaměstnanci Charity kladný postoj ke spojení Charity jako humanitární organizace a církve? Tuto otázku kladu proto, že zatím nebylo žádným způsobem zjišťováno, jak různí zaměstnanci Charity nahlízejí skutečnost, že je tato organizace součástí katolické církve.

Pro úplnost zde uvádím, že zvolený přístup je z hlediska teologie legitimní, protože se jedná o tzv. diferencovanou příslušnost k církvi (Hochschild, 2001), nebo – lépe řečeno – jde o aktivní komunikaci křesťanů i nekřesťanů ve věci evangelia (Zulehner, 2003), které je teologií chápáno jako osvobozující síla v životě člověka (Pompey-Roß, 1998).

Metoda

Pro potvrzení nebo vyvrácení výše zmíněné teze jsem zvolil výzkum formou dotazníku určeného všem zaměstnancům DCHP. Otázky v dotazníku jde rozdělit na tři okruhy: statistická část, část o spojení církve a Charity a část o religiozitě zaměstnanců. Dotazníky byly zaslány všem pracovníkům DCHP¹⁰⁾, návratnost byla 76 %. Výběrový vzorek tvoří 153 respondentů. Výzkum proběhl v DCHP na přelomu října a listopadu 2004.

Statistická část

Odpovědi na otázky položené ve statistické části byly důležité nejen kvůli podrobnému vyhodnocení dotazníkového výzkumu, ale také proto, abych získal jakousi „mapu zaměstnanců“ DCHP.

Z hlediska druhu své činnosti pracuje 19 % respondentů v managementu DCHP (ředitelé, vedoucí), jako zaměstnanci s kvalifikací pro Charitu (sociální pracovníci, zdravotní sestry, atp.) se chápe 48 % respondentů, 16 % respondentů tvořili lidé, kteří kvalifikaci pro práci v Charitě nemají, i když s klienty Charity pracují (např. asistenti), 16 % respondentů jsou zaměstnanci z oblasti administrativy, 1 % zaměstnanců tvoří respondenti, kteří pracují v DCHP jako duchovní.

Z hlediska věku jsou nejvíce zastoupeny věkové skupiny *30 až 39 let* a *40 až 49 let* (vždy 28 %). S vyšším věkem počet zaměstnanců DCHP prudce klesá: skupina *50–59 let* 18 %, skupina *60 a více let* 8 %. Nejmladší skupina *do 29 let* byla zastoupena 19 % respondentů.

Průměrně pracují respondenti u Charity 2 roky a ženy jsou mezi zaměstnanci DCHP zastoupeny mnohem více (78 %) než muži (22 %).

Většina respondentů se nepovažuje za členy církve (58 %). Z těch, kteří se za členy církve považují, tvoří drtivou většinu tzv. laici – 39 % ze všech zaměstnanců DCHP, ostatní členové církve

– tedy duchovní a řeholníci – jsou v DCHP ve zřetelné menšině (3 %).

Skutečnost, že se 58 % zaměstnanců nepovažuje za členy církve, ale automaticky neznamená, že jde o lidi nevěřící nebo ateisty. Více zřetelné to je při nahlédnutí do výsledků z té části dotazníku, která se věnovala religiozitě zaměstnanců Charity.

4. Religiozita zaměstnanců DCHP

I když se 58 % respondentů ze zaměstnanců plzeňské Charity nepovažuje za členy církve, nelze říci, že jde o výslovné ateisty. Při stanovení otázek, které měly zjistit religiozitu zaměstnanců DCHP, jsem vycházel z rozsáhlého výzkumu *Gott nach dem Kommunismus*, který organizovalo *Pastorales Forum Wien* (Prudký, 2001). Mým cílem bylo zejména zjistit, kolik zaměstnanců DCHP se identifikuje s katolickou nebo jinou církví, kolik je výslovných ateistů a kolik stojí tak říkajíc mezi těmito dvěma póly.

62 % respondentů uvedlo, že bylo pokřtěno. Prakticky se ale s některou z církví identifikuje pouze 42 % respondentů. 20 % respondentů z celé DCHP bylo sice pokřtěno, ale za členy církve se nepovažují (i když z teologického hlediska musíme poznamenat, že se stále jedná o křesťany, protože křest není možné zrušit).

Výslovných ateistů je v DCHP poměrně málo – 14 %. Jde o respondenty, kteří na otázku po tom, zda jsou křesťany, zaškrtnli odpověď: *ne, jsem nevěřící, ateista*. 2 % respondentů uvedla na tuto otázku odpověď *nevím*.

Zbývá tak 22 % zaměstnanců, kteří nejsou ani skuteční, ani formální křesťané, ale zároveň se také nepovažují za ateisty. Minimálně jsou mezi těmito respondenty zastoupeni ti, kteří vyznávají *jiné náboženství* než křesťanství (1 %). Nejvíce jsou zde zastoupeni lidé, kteří uvedli, že *věří v kosmickou sílu nebo něco nad námi* (8 %); dále pak respondenti, kteří uvedli, že *věří v Boha, kterého chápou jako konkrétní osobu* (5 %); a respondenti, kterým je podle jejich odpovědi blízké *křesťanské pojetí Boha (Ježíš Kristus)* (5 %). Respondenti, kteří sami sebe označili za *hledající*, jsou zastoupeni velice málo (3 %).

Shrneme-li tyto výsledky, pak je možné říci, že v DCHP jsou ve stejné míře zastoupeni praktikující křesťané (*osobní a společensko-rituální vztah k transcendenci*) (42 %) jako lidé, které je možné označit za religiózní (*osobní vztah k transcendenci*) (42 %).¹¹⁾ Do této druhé skupiny patří jak ti, kteří byli pokřtěni, ale za členy některé z církví se nepovažují, tak i ti, kteří pokřtěni nebyli, ale nepovažují se za ateisty. Ateisté jsou v DCHP zastoupeni poměrně skromně (14 %) a stejně tak i lidé, kteří nemají na svou víru názor nebo tento názor sdělit nechtěli (2 %).

Skutečnost, že se pokřtěný člověk nepovažuje za člena některé z církví, ale automaticky neznamená, že jde o religiózního člověka. Proto všichni respondenti, kteří se neoznačili za ateisty nebo neuvedli při odpovědi na otázku po víře *nevím*, byli dvěma otázkami dotázáni, jaký význam má jejich víra pro práci v Charitě a jaký význam má jejich činnost v Charitě pro jejich víru. Pro odpověď na obě otázky byla vždy nabídnuta 10stupňová škála, kde 1 znamenalo minimální význam, 10 maximální význam. Vzhledem k tomu, že řada z pokřtěných respondentů, kteří se nepovažují za členy některé z církví, na tuto otázku odpověděla zřetelným názorem na to, jaký význam má jejich víra pro jejich práci a jejich práce pro jejich víru, můžeme usuzovat, že předchozí závěr, který počítá pokřtěné respondenty, kteří se nehlásí k církvím, mezi náboženské lidi, je platný.

Průměrný význam osobní víry pro práci v Charitě vyšel na bodě 6,3. Průměrný význam práce

v Charitě pro víru na bodě 5,7. To tedy znamená, že pro většinu respondentů z řad zaměstnanců DCHP má jejich víra pro jejich práci v Charitě větší význam než jejich činnost v Charitě pro jejich osobní víru. Tento závěr potvrzuje i podrobnější analýza výsledků tohoto výzkumu. Hodnoty se sice např. při srovnání podle druhu práce v Charitě různí, ale rozdíl mezi nimi zůstává přibližně stejný.

Pro odpověď na otázku po religiozitě zaměstnanců Charity je vhodné představit alespoň jeden z výsledků podrobné analýzy našeho dotazníku: Porovnááme-li odpovědi respondentů na otázky související s religiozitou podle práce, kterou respondenti v Charitě vykonávají, zjistíme, že např. mezi zaměstnanci s kvalifikací pro Charitu – tedy těmi, které Charita nutně potřebuje z podstaty své činnosti – je religiozita velice nadprůměrná. Jak již bylo uvedeno, zaměstnanci s kvalifikací pro Charitu tvoří téměř polovinu všech zaměstnanců DCHP (48 %). Mezi těmito lidmi je jen 7 % ateistů. Ve srovnání s ostatními skupinami (ředitelé, vedoucí, ostatní zaměstnanci, administrativa) jsou zde také málo zastoupeni křesťané, kteří se identifikují s některou z církví – 38 % ze zaměstnanců s kvalifikací pro Charitu. To znamená, že je zde vysoký podíl těch, kteří z hlediska druhu své víry stojí mezi ateisty a křesťany identifikovanými s vlastní církví. Ze zaměstnanců s kvalifikací pro Charitu je 20 % pokřtěných, kteří se nepovažují za členy církví; 18 % věří v něco nad námi, kosmickou sílu, nebo hledá, v co by mělo věřit; 15 % věří v Boha jako konkrétní osobu nebo je jim blízké křesťanské pojetí Boha. Tyto výsledky se naprosto liší od ostatních skupin, kde je většinou vysoký podíl respondentů, kteří se identifikují s některou z církví a dále také vyšší podíl respondentů, kteří se chápou jako ateisté.

Shrme-li právě představené výsledky výzkumu, můžeme konstatovat, že zaměstnanci DCHP jsou ve velké míře religiózní, i když tato religiozita není ani zdaleka pouze křesťanského rázu. Připomínám, že téměř polovinu zaměstnanců DCHP tvoří lidé, kteří mají pro práci Charitě kvalifikaci, a že tito lidé jsou vzhledem k celkovým výsledkům výzkumu v DCHP nadprůměrně religiózní. Tito zaměstnanci jsou přitom zpravidla vybíráni podle kvalifikace, ne podle vyznání. Jedinou podmínkou většinou je, že jsou ochotní respektovat, že Charita je součástí církve.¹²⁾

Proto je tedy možné na první výzkumnou otázku – *Jsou zaměstnanci Charity spíše lidé religiózní, nebo ne?* – odpověď zcela kladně: Ano, zaměstnanci Charity jsou zejména lidé religiózní (84 % ze všech respondentů), a zejména jsou pak religiózními lidmi, které Charita nutně potřebuje pro plnění svých úkolů kvůli jejich kvalifikaci.

5. Pohled zaměstnanců DCHP na spojení Charity a církve

Značná část zaměstnanců DCHP (84 %) jsou tedy religiózní lidé, ale jen polovina z nich (42 %) se identifikuje s některou z církví, a navíc jen těsná polovina z těchto lidí se identifikuje přímo s církví katolickou, jejíž součástí Charita je. Bude tedy i odpověď na naši druhou výzkumnou otázku kladná?

Při formulaci otázek pro hledání této odpovědi jsem vycházel z německého výzkumu *Meinungsbild Caritas* (Kocher, 1997). Nejprve jsem se zajímal o to, zda je pro zaměstnance Charity tato organizace představitelná bez církve a jaká by potom byla a zda je pro ně představitelná katolická církev bez Charity. Poté jsem se zaměřil přímo na to, jak úzké spojení mezi církví a Charitou by si zaměstnanci DCHP přáli.

Pro polovinu respondentů z řad zaměstnanců DCHP je Charita bez církve nepředstavitelná (49 %). Ti, pro které je Charita bez církve představitelná (40 %), se dělí do dvou základních skupin:

Pro 28 % respondentů by Charita bez církve byla jako každá jiná humanitární organizace a pro 10 % respondentů by Charita bez církve nebyla o moc jiná než dnes. 2 % vyjadřují názory, že by Charita bez církve byla lepší (1 %) nebo horší (1 %). Svůj názor k tomuto problému nevyjádřilo 11 % respondentů.

Zřejmě je tedy možné říci, že otázka spojení církve a Charity vůbec není otázkou po kvalitě činnosti Charity. Z ostatních odpovědí na otázku, jaká by církev bez Charity byla, ale nevyplývá, že i když si respondenti dokáží představit Charitu bez církve, tak jejich rozdělení také požadují. Zdá se, že jde spíše o pozitivní hodnocení spojení mezi Charitou a církví. Tuto skutečnost potvrzují odpovědi na další otázky.

Církev bez Charity je pro respondenty z DCHP hůře představitelná než Charita bez církve. 63 % respondentů si neumělo představit katolickou církev bez Charity, 16 % ano. Upozorňuji, že 63 % těch, kteří si nedokáží představit církev bez Charity, vysoce překračuje počet křesťanů v DCHP, kteří se identifikují s některou z církví (42 %). Poměrně větší je ale u této otázky procento odpovědí, které nevyjadřují konkrétní názor na to, zda je církev bez Charity pro respondenta představitelná – 21 % respondentů z řad zaměstnanců DCHP na tuto otázku odpovědělo *nevím*.

Pro tvrzení, že spojení Charity a církve je hodnoceno zaměstnanci DCHP pozitivně, i když si dokáží představit Charitu bez církve, jsou klíčové především odpovědi na dvě další otázky, které se snažily zjistit jednak to, jak hodnotí zaměstnanci DCHP současné spojení církve s Charitou, tak i to, jak úzké spojení mezi církví a Charitou by si přáli. Pro odpovědi na obě otázky byla opět nabídnuta 10stupňová škála, kde 1 znamenalo minimální spojení, 10 maximální. Současné propojení mezi církví a Charitou nahlížíjí zaměstnanci DCHP v průměru na bodu 5,8. Přáli by si ovšem, aby Charita s církví byla spojena způsobem, kterému odpovídá na 10stupňové škále bod 6,7. Respondenti z DCHP si tedy přejí užší spojení mezi církví a Charitou, než je to stávající.

Pokusím-li se shrnout výsledky výzkumu z právě prezentované části dotazníku, lze říci, že respondenti z řad zaměstnanců DCHP hodnotí spojení Charity a církve kladně a do budoucna by si přáli, aby toto spojení bylo užší. Tím se samozřejmě neříká, jak má takové spojení vypadat. Předpokládám již nyní, že se jím ale nemyslí formální možnost účastnit se na bohoslužebném a spirituálním životě církve. Tyto možnosti v DCHP existují. Je ovšem možné říci, že odpověď na druhou otázku – *Mají zaměstnanci Charity kladný postoj ke spojení Charity jako humanitární organizace a církve?* – zní: *Ano*, podobně jako u otázky předchozí. Charita bez církve je spíše nepředstavitelná, církev bez Charity je téměř nepředstavitelná (a to i pro část respondentů, kteří se s církví neidentifikují), a spojení mezi Charitou a církví by mělo být podle respondentů z DCHP užší.

Závěr

V předchozím textu jsem již naznačil, že můj výzkum podává kladné odpovědi na obě výzkumné otázky, které jsem si stanovil.

Zaměstnanci DCHP jsou většinou religiózní lidé, i když se jich podstatná část neidentifikuje s katolickou církví. Toto zjištění není důležité jen pro katolickou církev, protože religiozita je jedním z předpokladů skutečné solidarity, která není jen emocionálním zážitkem spoluúčasti na utrpení druhého, ale snahou nespravedlivou nebo špatnou situaci změnit (Zulehner, 1997).¹³⁾

Z hlediska teologie to potom znamená, že když se tito lidé nadprůměrným způsobem nasazují pro chudé a trpící, dostávají se tak do blízkosti Boha, který se hlásí zejména k trpícím lidem (Opatrný, 2004).¹⁴⁾

Zaměstnanci DCHP hodnotí spojení Charity a církve v podstatě kladně a přejí si, aby toto spojení bylo ještě užší. Je přirozeně otázkou, co se za takovým přáním může skrývat: jde o jakousi nevědomou odpověď právě na to, že se tito lidé ocitli v blízkosti Boha, nebo např. o touhu po tzv. *posvátném baldachýnu* (Peter L. Berger)?

Tento závěr samozřejmě ihned vyvolává otázky:

Jaké konkrétní představy mají respondenti o užším spojení církve a Charity?

Jak respondenti prožívají díky práci v Charitě plněji svůj život?

Na tyto otázky už není možné na základě provedeného výzkumu odpovědět. Jak bylo naznačeno na začátku této studie, tento výzkum byl první sondou do této problematiky. Najít odpovědi na otázky, které jsem zde v závěru položil, bude možné pomocí kvalitativního výzkumu formou rozhovorů s vybranými zaměstnanci DCHP.

Předkládaná studie se snažila zjistit, do jaké míry se na starosti o chudé a trpící mohou v Charitě podílet různí lidé, protože z teologického hlediska má být Charita místem, kde nejen její klienti, ale také její zaměstnanci prožívají svůj život v plnosti (v biblickém významu). Z teologických východisek jsem přitom vycházel proto, že Charita je konfesní humanitární organizací. Jako taková nabízí práci prakticky všem lidem, kteří chtějí pomáhat chudým a trpícím a kterým nevádí, že jde o křesťanskou organizaci. Výzkum potvrdil, že takové pojetí Charity zaměstnancům minimálně vyhovuje. Podobně bylo prostřednictvím výzkumu religiozity potvrzeno, že pracovníci Charity jsou většinou lidé religiózní, což je jeden z předpokladů solidarity.

Charita tak splňuje své poslání umožnit různým lidem pomáhat potřebným (viz 1), a vzhledem k teologickému hledisku popsanému v úvodu se tak stává „vhodným místem pro lidský život“.

Z hlediska církve potom nejde o jakousi dobře skrytou formu misie, ale o naplnění úkolu být světlem, které svítí druhým (Mt 5,14–16), aby i oni viděli a i oni mohli *sami a svobodně* nalézt Boha a rozhodnout se pro něj (Slouk, 2003).

Použitá literatura:

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví v ČSSR, 1984.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995.

DOLEŽEL, J. *Východiska a cíle charitativně-diaconické práce se seniory*. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2004, č. 3, s. 90–102.

HOCHSCHILD, M. *Religion in Bewegung: Zum Umbruch der katholischen Kirche in Deutschland*.

Münster–Hamburg–Berlin–London: Lit, 2001.

KOCHER, R. *Meinungsbild caritas: die Allensbacher Studien zum Leitbildprozeß, Bd. 1. Ergebnisse*. Freiburg i. Br.: Lambertus, 1997.

LEHNER, M. *Caritas als Grundfunktion der Kirche*. In Deutscher Caritasverband (Hrsg.). *caritas '95: Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*. Freiburg i. Br.: Deutscher Caritasverband, 1994, s. 16–22.

LEHNER, M. *Prokrustovo lože, Systematizační pokusy v pastorální teologii*. *Teologické texty*, 1996, č. 5, s. 148–151.

LEHNER, M. *Caritas – Die Soziale Arbeit der Kirche: eine Theoriegeschichte*. Freiburg i. Br.: Lambertus, 1997.

LEHNER, M. *Kunden – Mandanten – Mitmenschen*. In Lehner M., Manderschied M. (Hrsg.). *Anwaltschaft und Dienstleistung, Organisierte Caritas im Spannungsfeld*. Freiburg i. Br.: Lambertus, 2001.

Lexikon der Pastoral, Lexikon für Theologie und Kirche kompakt, Bd. II. Freiburg i. Br.–Basel–Wien: Herder, 2002.

OPATRŇY, M. *Zapomenutý drahokam: teologie a sociální práce*. *Teologie & Společnost*, 2004, č. 5, s. 9–10.

- POMPEY, H. *Das Profil der Caritas und die Identität ihrer Mitarbeiter/-innen*. In Deutscher Caritasverband (Hrsg.). *caritas '93: Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*. Freiburg i. Br.: Deutscher Caritasverband, 1992, s. 11–26.
- POMPEY, H., ROß, P.-S. *Kirche für andere: Handbuch für eine diakonische Praxis*. Mainz: Matthias-Grünwald-Verl., 1998.
- POMPEY, H. *Fragen an Pastoral und Diakonie heute*. *Lebendige Seelsorge*, 2003, č. 5, s. 216–223.
- PRUDKÝ, L. *Die Kirche in der Tschechischen Republik – ihre Situation und Entwicklung*. In Zulehner P.-M., Tomka M. (Hrsg.). *Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Tschechien, Kroatien, Polen*. Ostfildern: Schwabenverlag, 2001, s. 15–201.
- SKALICKÝ, K. *V zápase s posvátnem: Náboženství v religionistickém bádání*. Brno: CDK 2005.
- SLOUK, P. *Plädoyer für eine unaufdringliche Zeugenschaft, Überlegungen zur (Neu)Evangelisierung*. *Pastoral-Theologische Informationen*, č. 2, 2003, 23. roč., s. 137–143.
- Stanovy Sdružení Česká katolická charita**, ze dne 18. 11. 2004, <http://www.charita.cz/> [on-line] [20. 5. 2005].
- Sdružení Česká katolická Charita: Výroční zpráva 2004**. Praha: Sdružení Česká katolická charita, 2005.
- Diecézní charita Plzeň: Výroční zpráva 2004**. Plzeň: Diecézní charita Plzeň, 2005.
- VÖLKL, R. *Caritas als Grundfunktion der Kirche*. In kol. autorů. *Handbuch der Pastoraltheologie*. Freiburg i. Br.: Herder, 1964, s. 385–412.
- WILD, M. *Religiosität*. In Haslinger, H. (Hrsg.). *Handbuch Praktische Theologie, Bd. 1 Grundlagen*. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1999, s. 352–362.
- ZERFAß, R. *Das Proprium der Caritas als Herausforderung an die Träger*. In Deutscher Caritasverband (Hrsg.). *caritas '93: Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*. Freiburg i. Br.: Deutscher Caritasverband, 1992A, s. 11–26.
- ZERFAß, R. *Lebensnerv Caritas: Helfer brauchen Rückhalt*. Freiburg i. Br.: Herder, 1992B.
- ZULEHNER, P.-M., a kol. *Solidarität: Option für Modernisierungsverlierer*. Innsbruck: Tyrolia, 1997, 2. vyd.
- ZULEHNER, P.-M. *Aufbrechen oder untergehen: So geht Kirchenentwicklung*. Ostfildern: Schwabenverlag, 2003.

¹⁾ Kontakt na autora: e-mail: pastorace@charitacb.cz. Příspěvek vychází v rámci projektu nadace Renovabis CZ/11389A.

²⁾ Podrobnější a přesné statistické údaje lze nalézt např. na homepage Německé biskupské konference (<http://dbk.de>).

³⁾ Názory obou odkazovaných autorů jsou v zásadě protikladné. V této studii sleduji linii, kterou pro Charitu načrtává v obou odkazovaných dílech R. Zerfaß.

⁴⁾ Srov. výroční zprávy obou institucí: (Sdružení Česká katolická charita: Výroční zpráva 2004, Praha: Sdružení Česká katolická charita, 2005) a (Diecézní charita Plzeň: Výroční zpráva 2004, Plzeň: Diecézní charita Plzeň, 2005).

⁵⁾ Zákon č. 3/2002 Sb.

⁶⁾ Can. 312 a can. 313, CIC 1983. (Zkratky: can. – kánon; CIC 1983 – Codex iuris canonici /Kodex kanonického práva/, vydán papězem Janem Pavlem II. r. 1983.)

⁷⁾ Teologii zde nechápeme jako vědu, která má „patent na všechno“. Ve vztahu k teorii sociální práce chápeme teologii jako vztahovou disciplínu (Opatrný, 2004), které se má v případě uvažování o konfesní humanitární organizaci, jakou je SČKCH, dostat dostatečného prostoru pro vyjádření vlastního názoru.

⁸⁾ Používám zde běžné zkratky biblických textů, které uvádí tzv. Český ekumenický překlad Bible. Pro přehled zde uvádím v této studii použité zkratky: Mk – Evangelium podle Marka; Mt – Evangelium podle Matouše; J – Evangelium podle Jana.

⁹⁾ Teologie rozlišuje tzv. povolání člověka, resp. křesťana, kdy každý je Bohem volán k něčemu jinému, a proto i sociální angažovanost, resp. práce v Charitě, se z tohoto zorného úhlu týká jen některých křesťanů, tak jako se jiných týká např. povolání k péči o jednotu církve (př.: kněží, biskupové) nebo např. povolání k vyučování (př.: učitelé náboženství, teologové).

¹⁰⁾ 34 pracovišť a projektů.

¹¹⁾ Nepředpokládám, že by právě v západních Čechách ve významné míře existoval pouze společensko-rituální vztah k transcendentě, oddělený od osobního vztahu k transcendentě. Tedy situace, kdy je např. katolická církev v Německu nebo Rakousku tzv. Volkskirche, či luterská církev tzv. Folk Church ve Finsku. V českém kontextu je totiž těžko představitelné, že by běžně docházelo k zaměně individuálních a společenských „úkolů“ náboženské skutečnosti za její podstatu, k čemuž může dojít, když je náboženská skutečnost hluboce včleněna do života lidí v dané kultuře (Skalický, 2005).

¹²⁾ Vycházím zde z vyjádření ředitele DCHP k tomuto problému. To se netýká ředitelů DCH, OCH, MCH a FCH, kteří jsou zpravidla vybíráni pod podmínkou, aby byli katolíci, nebo příslušníci jiné křesťanské konfese. V případě DCHP se všichni ředitelé, kteří se našeho výzkumu zúčastnili, identifikují s katolickou církví.

¹³⁾ V Rakousku doložen i empiricky, viz odkazovaná publikace.

¹⁴⁾ To samozřejmě může platit i v jiné organizaci, pro Charitu jako součást církve to však je podstatné.

*Hledáme vás,
mámo, táto*

**Pro opuštěné děti
hledáme rodiče,**

ochotné přijmout je do rodiny,
dát jim teplo domova, lásku
a bezpečí rodinného života.

Máte-li dostatek lásky
a síly na rozdávání,
ozvěte se.

Sdružení pěstounských rodin
Anenská 10, 602 00 Brno

☎ 543 249 142

www.pestouni.cz

🏠 10. výročí Mezinárodního roku rodiny

Příčiny bezdomovectví

Causes of homelessness

Mgr. Kateřina
Zapletalová¹⁾,
FSS MU v Brně

Abstrakt:

Tato stať se zabývá bezdomovectvím a konceptem individuálních a strukturálních příčin bezdomovectví. Po teoretickém zařazení pojmů se text věnuje výzkumu příčin bezdomovectví prodejců časopisu *Nový Prostor* v Brně. Příspěvek přibližuje postup výzkumu a jeho realizaci. V části věnované výsledkům výzkumu jsou definovány konkrétní příčiny bezdomovectví prodejců *Nového Prostoru*, které jsou rozděleny na individuální a strukturální. Na základě provedeného výzkumu se ukazuje, že příčiny bezdomovectví nejsou jednostranné, ale dochází ke kombinaci individuálních a strukturálních faktorů.

Abstract:

This article is focused on homelessness and the concept of structural and individual causes of homelessness. After theoretical definition of concepts, the text describes research about causes of homelessness between clients of *Nový Prostor* in Brno. The essay explains the procedure of the research and its realization. In a part with results of the research there are defined concrete causes of homelessness of clients of *Nový Prostor*, these causes are classified as individual or structural. After realization of the research we can see, that the causes of homelessness are not just one-sided, but they are a mixture of individual and structural influences.

Úvod

V České republice došlo po roce 1989 k závažným změnám sociálního systému, které zapříčinily zviditelnění a nárůst počtu osob bez přístřeší. Díky přijetí Listiny lidských práv a svobod byla garantována svoboda pohybu, zanikla pracovní povinnost, došlo k rozpadu mnoha velkých podniků, a tím ke zrušení jejich ubytoven. Odhady počtu lidí bez domova v České republice se pohybují mezi 9 000 (Horáková, 1997) až 30 000 až 40 000 osobami (Hradecká, Hradecký, 1996). Liší se i pojetí příčin bezdomovectví.

Ve své stati se budu věnovat příčinám bezdomovectví u prodejců Nového Prostoru. Bezdomovci nemusí být vždy vinni svou situací. Existují bezdomovci, kteří se na ulici dostali bez vlastního přičinění. V odborné literatuře lze najít dva pohledy na příčinu bezdomovství – individuální vysvětlení příčin, kdy je bezdomovectví důsledkem osobních charakteristik, a společenské vysvětlení příčin, které vidí bezdomovectví jako následek sociální politiky a sociálního zákonodárství státu. Chtěla bych pracovníkům státních institucí, úřadů práce, organizací pracujících s bezdomovci a především veřejnosti ukázat, že lidé nemusí být na ulici jen z vlastní viny. Převažující počet strukturálních příčin může ukazovat na strukturální problémy, které je potřeba řešit.

V textu nejprve teoreticky rozeberu pojmy bezdomovectví a příčiny bezdomovectví, definuji koncept individuálních a strukturálních příčin. Poté si budu klást dílčí výzkumné otázky, popíšu způsob zkoumání a v závěru se pokusím odpovědět na položené otázky.

Bezdomovectví a koncept strukturálních a individuálních příčin

Daly definuje bezdomovce jako „ty, jimž chybí adekvátní ubytování, kde mohou bezpečně žít, v extrémním případě žijí na ulici“⁽²⁾ (1996: 7). Hradecký chápe bezdomovce jako „člověka, který nemá zázemí, rodinu, resp. chybějí mu rodinné vztahy, který je osamělý, i kdyby měl hodně příbuzných, a který navíc nebydlí“ (1998: 10). Pracovní definice bezdomovství Evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA)³⁾ zní:

- Lidé, kteří nemají střechu nad hlavou;
- Lidé žijící v nejistém ubytování;
- Lidé žijící v institucích, protože nemají kam jít;
- Lidé žijící v nevhodném a standardu neodpovídajícím ubytování.

Na příčiny bezdomovectví je možné najít v odborné literatuře několik pohledů. Swärd (1999) uvádí individuálně orientované vysvětlení a strukturálně orientované vysvětlení. Podle prvního typu vysvětlení je bezdomovectví důsledkem osobních charakteristik, subjektivních faktorů – osobní slabosti, mentální choroby, vztahových problémů (s rodinou, okolím), zneužívání návykových látek – nebo je život bez přístřeší osobní volbou jedince. Podle strukturálně orientovaného vysvětlení je bezdomovectví následkem toho, jak jsou ve společnosti organizovány a distribuovány zdroje. Krize welfare state, s vysokým stupněm nezaměstnanosti, růst chudoby, finanční tlaky, zvyšování počtu lidí žijících na okraji welfare state a deinstitucionalizace bez psychiatrické péče mohou být uvedeny jako příčiny.

Konceptu individuálních a strukturálních příčin se věnuji především proto, že umožňuje konkrétní příčiny zahrnout do obecnějších kategorií a může přinést nový pohled na situaci bezdomovců. Na rozdíl od prostého výčtu příčin tento koncept umožňuje posoudit, zda převažují bezdomovci, kteří si situaci zavinili sami, nebo spíše ti, kteří jsou na ulici ze strukturálních příčin. Jestliže bude více těch se strukturálními příčinami, může to ukazovat na strukturální problémy – nedostatek levných bytů a bydlení, vysokou nezaměstnanost, rostoucí úroveň chudoby.

Občanské sdružení Nový Prostor je nevládní nezisková organizace, která se věnuje lidem bez domova. Díky prodeji časopisů mohou tito lidé sehnat prostředky na zaplacení ubytování. Cílem Nového Prostoru je, aby klienti získali stálé zaměstnání. Klientem Nového Prostoru se může stát každý, kdo prokáže svoji špatnou sociální situaci, jako důkaz stačí klientovo čestné prohlášení.

Pojetí výzkumu

Mým cílem bude odpovědět na otázku, zda vedly k bezdomovství prodejců Nového Prostoru spíše individuální, nebo spíše strukturální okolnosti.

Kladu si tyto dílčí výzkumné otázky:

Jaké jsou příčiny bezdomovství u prodejců Nového Prostoru?

Koho/co označují prodejci Nového Prostoru za viníka události/událostí, která/é předcházela/y ztrátě domova?

Lze tyto příčiny bezdomovství u prodejců Nového Prostoru vidět jako důsledek osobních charakteristik, subjektivních faktorů?

Lze příčiny bezdomovství u prodejců Nového Prostoru vidět jako důsledek toho, jak jsou ve společnosti organizovány a distribuovány zdroje?

Ve svém výzkumu se budu snažit odpovědět na otázku, zda je možné rozdělit příčiny bezdomovství u prodejců Nového Prostoru na individuální, popř. strukturální. Budu se snažit porozumět příčinám, zjistit, jestli některý koncept převládá. Budu se snažit porozumět prodejcům Nového Prostoru v jejich životní situaci. Toto chápání odpovídá kvalitativnímu přístupu.

Ve výzkumu použiji rozhovor a sekundární analýzu dat. Při rozhovorech budu mít plán, který bude zahrnovat výčet otázek, jejich znění a pořadí. Rozhovor se bude týkat života respondenta a událostí, které ho přivedly až k prodávání Nového Prostoru. Respondent by měl definovat příčiny současného stavu a viníka, který za současný stav může. Při využití techniky analýzy dat budu zkoumat časopis Nový Prostor a internetovou prezentaci Nového Prostoru. Rozdělení na individuální a strukturální příčiny provedu sama.

Subjekty, jejichž vlastnosti zjišťujeme, jsou prodejci Nového Prostoru, kteří zároveň tvoří i jednotky zjišťování. Chci oslovit všechny aktivní prodejce, kteří navštěvují denní centrum, což je asi 20 lidí (číslo se často mění). Prodejci Nového Prostoru žijí v nejistém ubytování, v institucích, případně v nevhodném a standardu neodpovídajícím ubytování, v extrémním případě na ulici. Časopis Nový Prostor se zaměřuje na pomoc těmto lidem, ti musí čestným prohlášením deklarovat, že do skupiny sociálně potřebných patří. Prodejce Nového Prostoru jsem vybrala především proto, že jsou pro mne místně i komunikačně dostupní a je možné je kontaktovat všechny. Při výzkumu si nekladu za cíl vytvořit statisticky reprezentativní obraz zkoumané problematiky, proto ani výzkumný vzorek nevykazuje charakteristiky reprezentativní pro lidi bez domova v České republice. Výsledky budou platné pouze pro oslovenou skupinu brněnských prodejců Nového Prostoru.

Rozdělení příčin na strukturální, respektive individuální bude zjišťováno žádostí o přesné vylíčení situace před ztrátou domova a jmenováním konkrétních událostí, které ztrátě domova předcházely. Názor na míru vlastní zaviněnosti budu zjišťovat pomocí otázky na hlavního viníka současné situace. Rozdělení na strukturální a individuální příčiny provedu sama. Indikátorem individuálních příčin bezdomovství bude vlastní rozhodnutí ke změně (odchod od rodiny, ze zaměstnání), změna z důvodu špatného/nevhodného chování, problémy s některou z návykových látek, zdravotní problémy, dobrovolná nepřizpůsobivost běžnému stylu života, nešťastná náhoda. Indikátorem strukturálních příčin bezdomovství bude nezaviněná změna v důsledku distribuce zdrojů a příležitostí ve společnosti, v důsledku zákonodárství, sociální politiky. Názory respondentů mohou být subjektivní, nicméně neexistuje jiný zdroj, kde bych mohla zjistit konkrétní příčinu života na ulici (ubytovně) u jednotlivých respondentů.

Při výzkumu použiji nestandardizovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Odpovědi budu sama zaznamenávat na záznamové archy.

Okolnosti výzkumu

Hovořila jsem se čtrnácti prodejci Nového Prostoru. Respondenti byli různého věku, nejmladšímu bylo 18 let, nejstaršímu 69 let. I když jsem se setkala s vstřícným přístupem respondentů, někdy byly použité pojmy pro dotazované příliš abstraktní. Dalším problémem bylo nepravidelné navštěvování denního centra prodejci, často jsem potkávala stále tytéž prodejce nebo v denním centru nikdo nebyl.

Při hodnocení výsledků je nutné přihlídnout k relativně malému počtu respondentů. Podle mého názoru by bylo potřeba výzkum zopakovat na větším vzorku.

Konkrétní události, které předcházely životu na ulici

Nyní se budeme věnovat konkrétním příčinám života na ulici z pohledu respondentů. Žádala jsem respondenty o přesné vylíčení situace před ztrátou domova a jmenování konkrétních událostí, které ztrátě domova předcházely.

K prodeji Nového Prostoru přivedla respondenty nejčastěji hmotná nouze, opakovaně zdůrazňovali snahu se ze situace nějak dostat. Konkrétní události, které předcházely začátku života na ulici a následně vyhledání Nového Prostoru, jsem rozdělila do těchto kategorií:

1. ukončení stálého pracovního poměru (sem spadají dvě kategorie lidí – respondenti, kteří odešli dobrovolně, případně v důsledku vlastních problémů, a respondenti, kteří práci skončili z důvodů restrukturalizace, krachu zaměstnavatele apod., tedy nedobrovolně);
2. nízký příjem ze sociálních dávek, případně důchodů;
3. problémy s některou z návykových látek;
4. ukončení výkonu trestu, případně propuštění z ústavu/léčebny;
5. zdravotní problémy v důsledku úrazu, nemoci;
6. rozchod s rodinou;
7. nešťastná náhoda;
8. dobrovolná nepřizpůsobivost běžnému stylu života.

U některých prodejců došlo ke dvěma i více výše uvedeným událostem najednou.

Proč k těmto událostem podle respondentů došlo?

Zjišťovala jsem, koho, nebo co označují prodejci Nového Prostoru za viníka události/událostí, která/é předcházela/ztrátě domova. Ptala jsem se respondentů, co mělo podle nich vliv na události, které předcházely ztrátě domova, proč se tyto události staly. Také jsem se ptala, jak moc mohl respondent tyto události ovlivnit.

Výše uvedené události byly podle prodejců způsobeny:

- zaměstnavatelem („Já jsem byl jenom obyčejnej dělník, aby to fungovalo, bylo věcí zaměstnavatele.“);
- nešťastnou náhodou („Svět je zlej.“);
- osudem („Bůh to tak chtěl.“);
- nepromyšleným sociálním systémem, špatnou sociální politikou státu

(„O dítě se úřady postarají, ale matku nechaj na ulici.“);

– chybou, případně neschopností, úmyslným útokem úřadů („Papíry na výpočet důchodů se někde ztratily, a tak mně vypočítali důchod jenom z posledních čtyř let, i když jsem dělal celej život.“);

– vlastní hloupostí prodejce („Za to vězení si můžu vlastní blbostí.“).

I zde docházelo ke kombinacím.

Chod událostí, které předcházely a způsobily současný stav, mohl podle svého názoru ovlivnit pouze jeden prodejce, dva napůl. Ostatní prodejci, podle svého názoru, tento děj ovlivnit nemohli, a ve své situaci se tak ocitli nevině.

Individuálně orientované vysvětlení

Snažila jsem z konkrétních příčin bezdomovství u prodejců Nového Prostoru vybrat ty, které jsou důsledkem osobních charakteristik, subjektivních faktorů. Identifikaci jsem prováděla sama, podle konkrétních příčin, které mi sdělili respondenti. Individuálně orientované vysvětlení vidí bezdomovectví jako důsledek osobního osudu a individuálních okolností, do této skupiny patřilo sedm klientů, zahrnutých v mém výzkumu. Z příčin sem tedy můžeme zařadit ukončení stálého pracovního poměru z důvodu vlastního rozhodnutí nebo v důsledku vlastního špatného chování, alkoholismu, apod., problémy s některou z návykových látek, zdravotní problémy, dobrovolnou nepřizpůsobivost běžnému stylu života, rozchod s rodinou, nešťastnou náhodu.

Ze čtrnácti dotázaných respondentů se individuální příčiny týkaly sedmi. Individuální příčiny tedy působily přesně u poloviny dotazovaných, u těchto respondentů by zřejmě nešlo špatné sociální situaci zabránit změnou sociální politiky a sociálního zákonodárství státu.

Strukturálně orientované vysvětlení

Snažila jsem se zjistit, jestli je možné některé příčiny bezdomovectví u prodejců Nového Prostoru vidět jako důsledek toho, jak jsou ve společnosti organizovány a distribuovány zdroje. Identifikaci jsem prováděla, na základě konkrétních příčin, sama. Strukturálně orientované příčiny jsou důsledkem organizace a distribuce zdrojů ve společnosti, týkalo se to sedmi klientů v mém výzkumu. Patří sem nezaviněné ukončení stálého pracovního poměru, nízký příjem ze sociálních dávek, důchodů, ukončení výkonu trestu, propuštění z ústavu/léčebny.

Strukturální typ příčin jsem identifikovala shodně u sedmi respondentů ze čtrnácti. Je tedy snad možné konstatovat, že jejich situaci mohl zabránit nebo řešit jiný způsob distribuce zdrojů a příležitostí ve společnosti. I přes subjektivní povahu odpovědí je možné uvažovat o nezaviněném bezdomovectví.

Zhodnocení a interpretace

Ve svém výzkumu jsem se snažila zjistit, zda vedly k bezdomovství prodejců Nového Prostoru spíše individuální, nebo spíše strukturální okolnosti/příčiny. Šlo mi o výskyt a působení těchto dvou příčin.

Podle individuálně orientovaného vysvětlení je bezdomovectví důsledkem osobních charakteristik a subjektivních faktorů. Z příčin se jedná o ukončení stálého pracovního poměru z důvodu vlastního rozhodnutí nebo v důsledku vlastního špatného chování, alkoholismu, apod., problémy s někte-

rou z návykových látek, zdravotní problémy, dobrovolnou nepřizpůsobivost běžnému stylu života, rozchod s rodinou, nešťastnou náhodu. Strukturálně orientované vysvětlení vidí život na ulici jako důsledek organizace a distribuce zdrojů ve společnosti, patří sem nezaviněné ukončení stálého pracovního poměru, nízký příjem ze sociálních dávek, důchodů, ukončení výkonu trestu, propuštění z ústavu/léčebny. I když respondenti identifikovali konkrétní příčiny (jako například propuštění z výkonu trestu), pouze jeden prodejce ze situace vinil sám sebe, dva částečně, většina viděla chybu v sociálním systému.

Přesto, že se výzkumem ukázalo, že mezi příčinami bezdomovectví prodejců Nového Prostoru nepřevládá jeden typ příčin, jsou pravděpodobně na ulici i lidé, kteří za svoji situaci nemohou. Konkrétně se jednalo o neřešenou situaci po propuštění z některé instituce, nízký příjem ze sociálních dávek, nezaviněné ukončení stálého pracovního poměru. Řešení těchto situací by mělo být součástí zákonů o sociálním zabezpečení.

Snažila jsem se zjistit, jestli mezi prodejci Nového Prostoru převládají individuální, nebo strukturální příčiny bezdomovství, což by mohlo naznačit důvod nárůstu počtu bezdomovců a způsob, jak tuto situaci řešit. V mém výzkumu jsem však přesně u poloviny respondentů identifikovala individuální příčiny a u poloviny strukturální. Ze zjištěných dat vyplývá, že za nárůstem počtu bezdomovců v České republice není jednoznačný koncept, jedná se zřejmě o kombinaci toho, jak jsou ve společnosti distribuovány zdroje, a individuálních okolností. K podobnému závěru dochází i Mareš (1999), který konstatuje, že rostoucí a relativně velký počet bezdomovců je zapříčiněn strukturálními problémy – nedostatek levných bytů a bydlení, vysoká nezaměstnanost, rostoucí úroveň chudoby – společně s individuálními problémy, jako rozvrat rodin, alkoholismus a sociální nepřizpůsobivost. Na základě provedeného výzkumu tedy není možné říci, že příčiny bezdomovství jsou jen jednostranné, ale dochází ke kombinaci individuálních a strukturálních faktorů.

Použitá literatura:

DALY, G. *Homeless*. London, New York: Routledge, 1996.

HORÁKOVÁ, M. *Současné podoby bezdomovství v České republice – pilotní sonda*. Praha:

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997.

HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

HRADECKÝ, I., NEDĚLKOVÁ, M. (eds.) *Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě – Olomouc 4. 3. 1998*. Praha: Naděje, 1998.

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.

SWÄRD, H. *Homeless in Sweden – discussion, patterns, and causes*. *European Journal of Social Work*, 2, 1999, no 3, pp. 289–303.

¹⁾ Kontakt na autorku: E-mail: katerina_zapletalova@centrum.cz.

²⁾ Vlastní překlad.

³⁾ Od roku 1991 Observatoř pro bezdomovství – shromažďuje informace o bezdomovství v členských státech Evropské unie, sídlí v Bruselu.

V Banskej Bystrici realizujú študijný program sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou

Po väčšej odmlke sme zavítali v našej pravidelnej rubrike znovu na Slovensko. Novovytvorenú Katedru sociálnej práce na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici predstavujú vedúca doc. PaedDr. **A. Hudecová** a garantka študijného odboru sociálna práca, interná učiteľka doc. PhDr. **Anna Žilová**.

• Kedy bola vaša katedra založená? Kto stál pri jej zrode?

Katedra sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela (ďalej PF UMB) svoju históriu začala písať ako súčasť bývalej katedry pedagogiky, keď boli v školskom roku 1995/96 vyvíjané aktivity umožňujúce vznik nového študijného odboru sociálna práca. Bola to reakcia na požiadavku sociálnej sféry, kde sa ukázala nevyhnutnosť zabezpečenia vysokoškolského štúdia sociálnych pracovníkov. Potreby spoločenskej praxe sa premietli do reálnej skutočnosti v nasledujúcom období tým, že sa v školskom roku 1996/97 otvoril na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici nový študijný odbor bakalárskeho štúdia sociálna práca. Kreovanie tohto študijného odboru a neskôr aj vzniku samostatnej katedry sociálnej práce bolo postupne za pôsobenia vedúcich katedry PhDr. D. Kováčikovej, CSc., doc. PhDr. J. Hroncovej, CSc., prof. PhDr. L. Višňovského, CSc. Novovytvorený študijný odbor bol súčasťou katedry pedagogiky. Personálne v ňom výučbu zabezpečovali učители katedry pedagogiky a viacerí externí učители, ktorí boli prijatí na výučbu niektorých disciplín v odbore sociálna práca. Kmeňovou zamestnankyňou katedry pedagogiky sa z pôvodných externých zamest-

nancov v školskom roku 1996/97 stala PhDr. Anna Žilová. Na katedru boli postupne prijatí ďalší pracovníci, ktorí sa v prevažnej miere orientovali na zabezpečenie disciplín v študijnom odbore sociálna práca. V šk. roku 1996/97 Mgr. Tatiana Matulayová, v školnom roku 1997/98 Mgr. Peter Jusko, neskôr Mgr. Lenka Vavrinčíková, Mgr. Alžbeta Gregorová.

V akademickom roku 1998/99 sa katedra pedagogiky premenovala na katedru pedagogiky a sociálnej práce, vedúcou katedry pedagogiky a sociálnej práce v tomto období bola prof. PhDr. Jolana Hroncová, CSc. Neskôr sa katedra pedagogiky a sociálnej práce rozčlenila na dve oddelenia: oddelenie pedagogiky a oddelenie sociálnej práce. Akademický senát UMB v júni 2004 schválil organizačnú zmenu, na základe ktorej s účinnosťou od 1. septembra 2004 vznikli z katedry pedagogiky a sociálnej práce dve samostatné katedry, a to katedra pedagogiky a katedra sociálnej práce (ďalej KSP). Na základe výberového konania bola do funkcie vedúcej katedry sociálnej práce menovaná doc. PaedDr. Anna Hudecová, PhD. Členovia KSP, ktorí prešli z pôvodnej katedry pedagogiky a sociálnej práce na novovzniknutú katedru sociálnej práce, boli doc. PaedDr. Anna Hudecová, PhD. (vedúca katedry),

doc. PhDr. Žilová, PhD., PaedDr. Peter Jusko, PhD., PhDr. Lenka Vavrinčíková, PhDr. Alžbeta Gregorová. V septembri 2004 boli prijatí ďalší dvaja pracovníci, a to PhDr. Ivan Kusý, CSc., a PhDr. Alena Novotná.

Katedra v súčasnosti disponuje 7 kmeňovými členmi. Okrem nich výučbu zabezpečujú externí pracovníci z praxe. V študijných odboroch, ktoré garantuje KSP, vyučujú aj interní pracovníci iných katedier Pedagogickej fakulty UMB, ktorí zabezpečujú najmä výučbu psychologických a pedagogických disciplín.

• Aké je zameranie katedry?

Katedra sociálnej práce garantuje dva študijné programy bakalárskeho štúdia:

- sociálna práca,
- sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou.

Partnerským pracoviskom KSP pri koncipovaní a realizácii študijného programu sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou je Katedra evanjelikálnej teológie a misie PF UMB. Tento študijný program je súčasťou riešenia štátnej objednávky „Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom systémov vzdelávania sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľa“. Prioritným cieľom projektu pre KSP bolo vypracovanie študijného programu sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou a jeho praktická realizácia. V súčasnosti je tento študijný program akreditovaný a je realizovaný od akademického roku 2005/2006.

• Aká je podoba praxe na vašej katedre?

Študenti absolvujú odbornú prax v 2. až 6. semestri štúdia. Zameranie praxe je vždy adekvátne teoretickému poznaniu študenta získanému v príslušnom semestri a zabezpečuje pre študenta široký diapazón kontaktov s praxou. Rozsah praxe je 20 hodín v 2., 3., 4.

a 5. semestri (forma priebežnej praxe) a 60 hodín v 6. semestri (súvislá prax), ktorá je orientovaná podľa zamerania bakalárskej práce študenta. S príslušnými vybranými pracoviskami PF uzatvorila dohody o spolupráci, na základe ktorej pracovisko danej inštitúcie zabezpečuje pre študenta možnosť praxe pod odborným vedením sprievodcu v praxi. KSP zároveň stanovuje vedúceho praxe z radov učiteľov, ktorý prax zabezpečuje organizačne a pomáha študentom počas praxe (prekonávanie problémov, zosúladenie teórie a reality praxe, sebareflexia, poradenstvo, spätná väzba, čiastočne supervízia a i.).

• Spolupracujete s niektorou školou podobného zamerania? Ako?

Pracovníci katedry sociálnej práce na základe formálnych dohôd o spolupráci spolupracujú s viacerými slovenskými a zahraničnými vysokými školami: V Českej republike je to Univerzita Hradec Králové, Ústav sociálnych študií Pedagogickej fakulty, Ostravská univerzita, Ostrava. V Poľskej republike Opolská univerzita, Opole. V rámci Slovenska Prešovská univerzita, Pedagogická fakulta, Prešov, s ktorou je okrem nižšie uvedeného realizovaná spolupráca v rámci štátnej objednávky Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom systémov vzdelávania sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľa. Cieľom spolupráce s uvedenými univerzitami je vzájomná výmena skúseností, ako aj aktívna účasť na odborných a vedeckých podujatiach, publikačných aktivitách a i. Túto úlohu považujeme za významnú predovšetkým z hľadiska perspektívneho rozvoja katedry.

V tomto akademickom roku sme uzavreli bilaterálnu dohodu s katedrou špeciálnej pedagogiky PF v Olomouci, kde sa učiteľia KSP PF UMB Banská Bystrica a UP v Olo-

mouci zúčastnía mobilít v rámci programu SOCRATES. Podobná spolupráca je dohodnutá s katedrou sociálnej pedagogiky na Opolskej univerzite v Opole.

Okrem formálnej dohodnutej spolupráce pracovníci KSP výrazne spolupracujú s príbuznými katedrami na Slovensku aj v zahraničí na neformálnej úrovni celokatedrovej aj individuálnej.

• Môžete priblížiť špecifiká, odlišnosti katedry?

Študijný program sociálna práca je viac zameraný na prácu s dospelým klientom formou individuálnou a skupinovú vrátane rodiny. V obsahovom zameraní tohto programu je výraznejšie zameranie do oblasti politiky zamestnanosti (oproti iným univerzitám) a do pedagogických disciplín. Charakteristické je tiež, že po absolvovaní bakalárskej úrovne štúdia programu sociálna práca je možné na našej fakulte (okrem iných volieb na iných univerzitách) pokračovať v magisterskom štúdiu sociálna pedagogika. Obidva študijné programy sú príbuzné a na obidvoch úrovniach obsahovo prepojené.

Špecifikom našej katedry je tiež realizácia študijného programu sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou, ktorý bol pripravený, akreditovaný a v tomto akademickom roku v prvom ročníku realizovaný v rámci štátnej objednávky s podporou EQUAL (bližšie viď projekt). Tento program v povinne voliteľných predmetoch má možnosť orientácie na deti a mládež predmetmi napr. Misijná práca s deťmi, Misijná práca s mládežou, Sociálna práca s mládežou, Sociálna práca s problémovými deťmi a mládežou, Katechetická práca s deťmi a mládežou, Pastorálna práca s mládežou. Podobná špecializácia v rámci tohto študijného programu je možná aj so zameraním na rodinu.

Katedra je tiež špecifická v tom, že prostred-

níctvom svojich členov sa podieľa na organizovaní dobrovoľníckych aktivít prostredníctvom o. z. Centrum dobrovoľníctva a participuje na projektoch v oblasti harm reduction – znižovania škôd spojených s užívaním drog.

• Ako vyzerá život vašich študentov v priestoroch školy, katedry?

Život študentov študijných odborov garantovaných KSP je možné vnímať a charakterizovať v troch základných oblastiach: vedecká a odborná, spoločenská, voľnočasová.

Vo vedeckej oblasti je druhý rok organizovaná Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) v zmysle fakultnej smernice, ktorá dáva možnosť nadaným a kreatívnym študentom prejavíť svoje schopnosti a vedomosti a prehĺbiť záujem o študovaný odbor. Veľmi aktívni študenti môžu byť tiež zaradení do vedeckých projektov realizovaných pedagógmi.

Spooločenskú a voľnočasovú oblasť aktivít študentov je možné prezentovať pravidelnými imatrikulačnými stretnutiami študentov a učiteľov a už tradičnými fašiangovými plesmi pre študentov a učiteľov.

V priestoroch školy majú študenti prístup k internetu v čase od 7.00 do 19.00 hod.

Pre študentov denného štúdia počas trvania ak. roka je poskytované ubytovanie a možnosť spoločného stravovania v jedálni a dvoch bufetoch. K dispozícii majú oddychové priestory, viacúčelové otvorené športovisko, športový klub, možnosť navštevovať umelecké spevácke súbory, byť členmi študentských organizácií vrátane študentského senátu a i.

• Čo všetko bude vedieť váš absolvent?

V zmysle vybraných charakteristík profilu absolventa je absolvent bakalárskeho študijného programu sociálna práca schopný:

– analyzovať problémy a možnosti, ktoré sa

otvárajú v rôznych oblastiach sociálnej sféry,

– navrhovať formy a celé systémy sociálnej pomoci na udržanie a zlepšenie kvality života obyvateľstva a podľa stanoveného cieľa implementovať ich v praxi,

– spolupracovať s manažérmi, používateľmi systému a špecialistami iných profesií,

– aplikovať znalosti o formách a metódach sociálnej práce, o sociálnej politike štátu a o jej vývojových trendoch na prevenciu a riešenie konkrétnych sociálnych problémov,

– navrhovať, vyvíjať, implementovať, rozširovať, prispôsobovať a lokalizovať formy a metódy sociálnej práce,

– podnecovať efektívne zmeny v oblasti sociálnej politiky na úrovni inštitucionálnej, lokálnej, regionálnej a celoštátnej,

– podporovať potenciál klienta, preberať zodpovednosť za seba a svoje okolie,

– stimulovať sociálnu kohéziu.

Absolvent bakalárskeho študijného programu sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou je schopný:

– analyzovať problémy a možnosti, ktoré sa otvárajú v rôznych oblastiach sociálnej a misijnej sféry, navrhovať formy a metódy sociálnej a misijnej pomoci na udržanie a zlepšenie kvality života obyvateľstva a podľa stanoveného cieľa implementovať ich do praxe,

– aplikovať znalosti o formách a metódach sociálnej a misijnej práce, o sociálnej politike a náboženskej politike štátu, o jej vývojových trendoch,

– podporovať potenciál klienta, preberať zodpovednosť za seba a svoje okolie,

– stimulovať sociálnu kohéziu.

Obidva študijné odbory je možné študovať dennou formou a dištančne kreditovým systémom štúdia.

• **Na aký hodnotový systém je orientovaná vaša škola, katedra?**

Hodnotová orientácia katedry vychádza z rešpektovania základných ľudských práv, slobôd a povinností, ktoré vyplývajú z platnej legislatívy Slovenskej republiky a prijatých medzinárodných dohovorov. Katedra pri realizácii svojich povinností a práv tiež rešpektuje všeobecne spoločnosťou prijaté kresťanské a zvykové normy, pravidlá a hodnoty. Pri výučbe v študijnom odbore sociálna práca sú zároveň komplexne aplikované a vyučované medzinárodné a Asociáciou sociálnych pracovníkov Slovenska prijaté etické normy a princípy sociálnej práce.

Rozhovor pripravil Pavel Bajer ■

Počty uchádzačov a študentov:

Katedra sociálnej práce zabezpečuje odbor, o ktorý je každoročne mimoriadny záujem v internej i externej forme štúdia. V akademickom roku 2005/06 bolo na denné štúdium v študijnom programe sociálna práca prihlásených 312 uchádzačov, z toho bolo 62 prijatých. Na externé štúdium bolo prihlásených 581 uchádzačov a prijatých 129. V študijnom programe sociálny a misijný pracovník, externá forma štúdia, bolo prihlásených 129 uchádzačov a prijatých 54.

Informácie o odbore, forme, dobe štúdia:

Obidva študijné programy, tzn. *sociálna práca a sociálny a misijný pracovník s rómskou komunitou* sú súčasťou študijného odboru 3.1.14. sociálna práca, ktorý patrí do sústavy študijných odborov, spravovaných Ministerstvom školstva Slovenskej republiky v zmysle § 50 odst. I zákona č. 131/2002 Z. z., konkrétne do širokej skupiny študijných odborov – spoločenské, ekonomické a právne vedy (3) a úzkej skupiny študijných odborov – spoločn-

ské a behaviorálne vedy (3.1), v ktorých absolvent študijného programu nadobudne profesionálnu spôsobilosť vykonávať svoje povolanie alebo sa pripraví pokračovať v nadväzujúcom vysokoškolskom štúdiu.

Forma štúdia je interná a externá, systém štúdia kreditový. Štúdium je trojstupňové, t. j. úroveň bakalárska, magisterská, doktorandská s tým, že v súčasnosti je akreditovaná možnosť štúdia len na úrovni prvého stupňa (bakalárskeho).

Informácie pre uchádzačov:

Odkazujeme na web stránky PF, kde sú uvedené podrobné informácie o možnostiach, odboroch a formách štúdia s podmienkami na prijímacie konanie.

Adresa školy:

Pedagogická fakulta
Univerzity Mateja Bela
Katedra sociálnej práce
Ružová 13
974 11 Banská Bystrica
Slovenská republika
tel.: 048/436 47 82 – sekretariát katedry
sociálnej práce
048/436 41 11 – ústredňa
048/436 42 50, 251 – študijné oddelenie

Predstavenie projektu:

Za najvýznamnejší projekt, ktorého riešenia sa členovia katedry zúčastňujú, považujeme riešenie štátnej objednávky **Zvyšovanie úrovne rómskej komunity prostredníctvom systémov vzdelávania sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľa**, ktorého začiatok bol v roku 2003 a ukončenie v roku 2006. Participácia našej katedry je v časti projektu Sociálny a misijný pracovník – študijný odbor, ktorý má tieto priority:

- príprava študijného programu,
- tvorba študijných textov,
- implementácia témy do iných typov a foriem štúdia,
- príprava sociálnych a misijných pracovníkov.

Internetové poradenství: snadná realita?

Etický kodex internetového poradenství pro linky důvěry

Motto: Radím, radíš, radíme ... všeho se do... pídíme

Zdá se, že etické kodexy zažívají poslední dobou úrodné časy¹⁾. Nejsou již jen zmínkou, která se odráží od stěn učeben a hlav studentů při přednáškách z filozofie, etiky nebo v tzv. úvodech oborů věd lékařských, psychologických či právních. Důstojně vstoupily do našeho každodenního bytí více cestami. Upozorňují na sebe z denního tisku, televizních debat, závěrů odborných konferencí a sjezdů²⁾. Řečeno poněkud plytkým bonmotem – latentní otázka je zjevná: Je tento jev znakem zeslabující se profesionální etiky, kterou má na poslední chvíli zachránit, nebo je tento jev naopak symbolem morálky přirozeně se posilující, a tudíž symptomem dobrého zdraví?

Nebo – čeho je vlastně projevem? Jelikož jsme stáli také u zrodu jednoho kodexu, museli jsme se rovněž vyrovnávat s motivací a účelem pro tvorbu takového dokumentu. Jeho rozměr a zacílení je možné vnímat při prvním dojmu jako činnost v oblasti psychologie možná periferní, snad i banální. Týká se totiž etiky linek důvěry (dále LD) v oblasti internetového poradenství.

Internetový poradce – atraktivní role pro psychology?

Nicméně okrajovost se může do jisté míry vytratit, když připustíme, že v současném internetovém poradenství nacházíme psychologii jako téma a psychology (klinického, ale

i jiného zaměření) poměrně často³⁾. V roli internetových poradců vystupují také psychiatři, psychoterapeuti, komunitní a sociální pracovníci a další pomáhající profese z psychosociální oblasti. Témata jsou velmi pestrá a kopírují většinou stálice známé z LD: akutní životní krize, problémy závislosti, počáteční fáze vývoje psychopatologické symptomatologie, partnerské konflikty a rodinné krize, psychosexuální témata, osamělost a zábrany vyhledat odbornou pomoc a pochopitelně i další. Ilustrativním příkladem může být velmi agilní a využívaný server InternetPoradna⁴⁾ pro handicapované občany. V sekci „psychologické poradenství“ se nacházejí ve vzácné symbióze postavy, jež by se jinak možná nesetkaly. I to je kouzlo virtuální reality. Klient potřebný rady zde najde 87 jmen různých psychologů, psychiatrů apod., kteří jsou mu k dispozici. Seznam obsahuje mj. bývalého ministra zdravotnictví, docenty, profesory, zástupce privátního i státního zdravotnického segmentu, také praktikující terapeuty s terapeutickým neakademickým vzděláním. Různorodost nabídky je podpořena možností přečíst si veškeré již dříve poskytnuté odpovědi. Jsou zde k dispozici příklady velmi vytříbeného formálně elegantního stylu spíše té „starší školy“, ale také kratší „kamarádské“ odpovědi, nebo věcné neutrální odpovědi. Klient má možnost se přesvědčit, co asi dostane po

zadání svého požadavku. Server velmi dbá na bezpečí klientů a jejich anonymita je ošetřena Právním ujednáním⁵⁾. Psychologové se zřejmě cítí na internetu jako ryby ve vodě a to i v případě, kdy nejde o komerční záležitost.

Internetové poradenství – nová tvář i pro LD?

Prehistorie internetového poradenství pro linky důvěry začíná vytvořením prezentační webové stránky LD Ostrava v roce 1997 s nabídkou odpovědí pro otázky zájemců⁶⁾. Bylo to období počátečního boomu internetu. Je zde jisté okouzlení z novosti a napětí z hledání neprobádaných možností. Nabídka na webu nezůstala bez zájmu. Přicházely otázky klientů v psychosociálních krizích (zpočátku do 50 ročně). Postupně začaly nabízet tuto internetovou poradenskou službu i jiné LD (Vsetín, Brno, Opava). Tvořila se interní metodika práce s mailovými klienty LD. Práce s maily se stávala tématem supervizní práce. Počáteční experiment se postupně měnil na standardní součást pracovní náplně poskytovatelů telefonické krizové intervence. První kurs o internetovém poradenství pořádal LD Ostrava v roce 2000 a Modrá linka Brno v roce 2004.

Současnost:

Nynější stav internetového poradenství je v rámci České asociace pracovníků LD (ČAPLD) následující:

1. Z 49 linek prezentujících se v rámci ČAPLD jich nabízí internetové poradenství 26, a to formou mailové korespondence. Tři LD začínají testovat možnost kontaktu s klientem pomocí dalších internetových programů, jako je ICQ, chat nebo Skype⁷⁾.

2. ČAPLD nabízí linkám i dalším případným zájemcům akreditované výcvikové kurzy internetového poradenství dvou různých providerů⁸⁾.

3. Internetová aktivita je běžnou součástí

pracovní náplně pracovníka sloužícího na LD s nabídkou internetového kontaktu. Například za poslední tři roky je průměrný počet internetových žádostí o pomoc na LD Ostrava cca 350 ročně. Tedy 1 denně. Čas nutný na mailovou odpověď je v rozmezí od 20 minut do dvou hodin. Pro srovnání, počet hovorů je za stejné období na této lince průměrně cca 3 400 ročně⁹⁾. O tom, že je internetové poradenství standardem v krizových službách, svědčí například údaj ze švýcarské analogie LD, kde je měsíčně asi 400 internetových krizových poradenských kontaktů¹⁰⁾.

4. Linky důvěry se profilují jako služba telefonické krizové pomoci se současnou nabídkou internetového poradenství. Modrá linka Brno by se mohla prezentovat primárně i jako internetová linka krizové pomoci. Počet jejích mailových kontaktů je 1 238 za rok 2004 a dostal se na roveň telefonických kontaktů. Internetové poradenství tedy již není experimentem, ale stabilně nabízenou a využívanou službou linek důvěry.

Etický kodex internetového poradenství

Kvalita práce telefonické krizové intervence v ČR stojí na několika základních principech:

A. Na principu zkušenosti a znalosti. Je dána především výcvikem a odbornou literaturou.

B. Ochranou klienta a pracovníka LD. Je dána především Etickým kodexem pracovníka LD a permanentní diskusí o etických otázkách na sněmeh LD, v orgánech ČAPLD a pracovních týmech¹¹⁾.

C. Možností růstu pracovníků LD. Kontrola a zpětná vazba profesionálního výkonu je zajištěna týmovou prací a propracovaným systémem supervize. Analogicky s tím je možné pro oblast internetového poradenství v rámci praxe LD již vidět existenci dvou akreditovaných výcviků internetového poradenství. Také v rámci ČAPLD existuje propracova-

ný Systém supervize¹²⁾, ve kterém mohou být reflektovány a řešeny individuální týmové problémy spojené s internetovým poradenstvím. Právě pro ochranu pracovníka LD a klienta LD bylo třeba ještě dotvořit alternativu etického kodexu pro internetové prostředí, které je jiné než prostředí telefonického kontaktu. Tvorba kodexu byla podpořena Odbornou radou ČAPLD. První návrh kodexu projednala pracovní skupina pro internetové poradenství v Brně roku 2003. Základem tvorby dokumentu byla interní odborná diskuse nad různými verzemi (I–VI). Kodex pak schválil XIII. sněm LD v Liberci v květnu 2005 jako závazný dokument pro linky telefonické pomoci organizované v rámci ČAPLD. Bude jistě otevřený změnám, protože reflektuje dynamickou oblast. V první fázi může reflektovat změny, které se objeví při jeho aplikaci v terénu. Etický kodex internetové poradny:

1. Internetová poradna (iP) umožňuje informační kontakt s klienty a kvalifikovanou pomoc klientům v tísni pomocí internetových technologií.
2. Na klienta nebude vykonáván jakýkoli nátlak, který se týká jeho přesvědčení, náboženství, rasy, politiky, ideologie nebo sexuální orientace.
3. iP je služba, u které musí být současně a viditelně jednoznačně definováno, kdo je jejím poskytovatelem a zřizovatelem a jaké jsou jejich cíle a poslání.
4. Internetová nabídka poradenských služeb musí obsahovat jednoznačný časový závazek, dokdy může klient očekávat odpověď.
5. Odpověď nebo jiná internetová reakce iP není vázána na vytvoření ekonomického nebo jiného spojení mezi klientem a iP.
6. Pracovník iP nesmí používat iP k uspokojování svých obchodních, sexuálních, emocionálních, náboženských aj. potřeb či přání.
7. Všechny informace sdělené klientem jsou

považovány za důvěrné, pokud to neodporuje zákonům ČR.

8. Aktivita iP vůči klientovi není jen dílem jedince – je výsledkem spolupráce týmu. Tento dokument je doporučením těm telefonickým linkám krizové pomoci, které provozují internetové poradenství. Může být inspirací i pro další internetové poradny, protože alespoň v této jednoduché apelativní formě pojmenovává některé základní problémy profesionální etiky, imanentně skryté v interakci mezi důvěry plným člověkem v krizi (často bezmocným) a internetovým radcem.

Ad 1: Problém odbornosti. Tak jako nemůže např. každý ihned sednout ke krizovému telefonu, tak i virtuální komunikace má své zvláštnosti a metodiku. Virtuální poradce by měl mít o nich kvalifikované ponětí. LD mají již své akreditované kurzy, které nabízejí i širší odbornou veřejnosti, a také existuje literatura. Odbornost je jinde také řešena představením profilů odpovídajících, aby měl klient nějakou vstupní informaci např. o jeho vzdělání a praxi. Na LD je ale z jiných důvodů služba v anonymitě.

Ad 2: Problém nestrannosti. Řešení některých problémů má rozměr etický, společenský, politický a náboženský. Při výběru možných alternativ řešení mohou politické a náboženské postoje hrát roli. Podpora přerušení těhotenství, postoj ke drogám, rozvodům – jazýčky vah příklonů k odlišným postojům a doporučením zde mohou být velmi citlivé. Nátlak může mít například i velmi jemnou formu neuvědomovaného moralizování mezigeneračního typu.

Ad 3: Problém důvěryhodnosti. Klient je často bezmocný. Pro jeho orientaci je důležité, aby se poradna jasně identifikovala z hlediska poskytovaných služeb a cílů.

Ad 4: Problém časové stability. Redukce úzkosti při definování a dodržení časové dohody o poskytnutí služby je ziskem klienta. Přispívá k jeho stabilizaci.

Ad 5: *Problém svobodné volby.* Linky důvěry nepracují na komerční bázi, proto jsou odpovědi bezplatné. „Jiné spojení“ je však možné. Mohou to být požadavky na osobní data klienta, která mohou sloužit např. pro studijní účely, jež probíhají bez souhlasu klienta. Nebo pro vznikající adresář, jenž může být poskytnut pro zasílání náborových mailů sponzorující organizace. Pokud problém potřebuje osobní odbornou pomoc, mohou být nabízeny jen vlastní služby nebo služby jediné instituce. Ostatní možnosti jsou zamlčeny nebo zamlženy. Vztah pak vzniká na přijetí této služby jako jediné možnosti záchrany. Klient je zbaven možnosti svobodné volby.

Ad 6: *Problém individuálního zneužití.* Poradce může navázat rozsáhlejší interakci s klientem za účelem jeho využití a saturace svých individuálních potřeb. Může jít o vědomé zneužití své role, ale také o nevědomý vztahový proces, jenž poradce nemá pod kontrolou.

Ad 7: *Ochrana dat a klienta v rámci právního prostoru.* Sdělení o ochraně intimity klienta. Ale také o tom, že i tady jsou hranice. Důvod jejich překročení však může být dán jediné zákonem a ne libovůlí kohokoliv (téma pro další diskusi).

Ad 8: *Ochrana poradce a jeho růst.* Metodika práce s maily vede k vytváření standardních postupů, kdy každý mail čte nejméně jeden další člen týmu (kontrola, rozšíření pohledu a reflexe vztahu ke klientovi). Virtuální interakce je nabízena k supervizi. Interakce jsou archivovány, a tím přístupné celému týmu jako soubor zkušeností.

ZÁVĚR

Kodex tak může pro LD představovat prvotní základnu pro uvědomování si rizik¹³⁾, jež internetové poradenství v sobě nese. Může podporovat interní diskusi o internetovém poradenství a diskusi externí s poskytovateli analogických služeb mimo oblast LD. Další

vývoj může nabízet různé, většinou interdisciplinárně orientované otázky. Některé z nich mohou být podnětné i z hlediska psychologie:

1. Je možná kromě běžné supervize z očí do očí i supervize virtuální (praxe LD již tuto možnost testuje)?

2. Co se psychologicky děje se vztahem klient–poradce, když se z jednorázové interakce (otázka – odpověď) vyvíjí interakce opakovaná (dialog)? (Nový prostor experimentu – psychologické poradenství na chatu)

3. V čem může internetová interakce mezi klientem (pacientem) a terapeutem obohatit psychoterapeutický proces? (střídavá setkávání s pacientem ve skutečném a virtuálním prostoru, paralelní komunikace)

4. Jak jsou přítomny v internetovém kontaktu procesy projekce nebo přenosové fenomény? (Virtuální přenos?)

5. Jak vysokou ochranu dat dnes internet (v době boje s terorismem a hackerů) poskytuje? Ovlivňuje to nějak povahu komunikace ze strany klienta a poradce?

Nabídka otevření osobního problému může být z tohoto hlediska pro klienta subjektivně dobrodiním, ale objektivně ohrožením ztráty intimity (např. maily jsou počítačově analyzovány z hlediska bezpečnosti státu).

6. Nakolik jsou etické otázky uvědomovány a akceptovány všemi, kdo nabízejí internetové poradenství jako službu nějaké organizace, profese nebo individuální aktivitu?

APENDIX

Ještě zbývá otázka z úvodu článku. Mohu se držet pravdy, nebo užitečnosti. Prosazení pravdy bývá nekonečným procesem, na což rozsah článku nestačí. Užitečné z hlediska profesionální etiky by ale mohlo být následující stanovisko: Navenek můžeme tvrdit: posílujeme svou profesionalitu, důvěřujte nám, dovnitř sami k sobě můžeme tvrdit: naše morálka je

stále ohrožená – neměli bychom s tím něco proboha, pokrytectví?
dělat? Ano, ale je takové řešení etické, není to,

Svatopluk Antoš ■

¹⁾ Internetový vyhledávač Seznam nabídne na heslo „etický kodex“ v průměru cca 27 tisíc odkazů.

²⁾ Etické kodexy mají například v ČR: psychologové:

http://www.sweb.cz/capzesprit/prispevky/dokumenty/kodex_cmps.html),

lékaři: <http://www.clk.cz/zakpred/predpis10.html>, zdravotníci nelékařských oborů:

http://www.nspm.cz/osetrovatelstvi/strategie_ospece/eticky_kodex.htm.

Tyto kodexy se stávají pro pomáhající profese standardem. Mají je však obory a činnosti velmi různorodé. Internet nabízí kodexy hydrogeologů, auditora vysoké školy nebo také chovatelů kolíí. Čili v oborech, jež si nečiní ambice na záchranu lidského života.

³⁾ Internetový vyhledávač Seznam nabízí při zadání „internetová poradna“ většinou kolem 400 odkazů, z toho asi třetina má tematický vztah k psychologii.

⁴⁾ <http://www.internetporadna.cz/>

⁵⁾ <http://www.internetporadna.cz/page.php/pravniujednani>

⁶⁾ <http://www.help-psych.cz/historie>

⁷⁾ Nabídka služeb LD: <http://www.capld.cz>.

⁸⁾ Akreditace kursů: <http://www.capld.cz>.

⁹⁾ Zpráva o stavu služby 2004, LD Ostrava, MNO, Ostrava 2005 (výroční zpráva).

¹⁰⁾ <http://www.123.ch>

¹¹⁾ Platný přijetím na sněmu LD od roku 1998.

¹²⁾ Supervizní systém ČAPLD, OR ČAPLD, platný od 1. 2. 2004.

¹³⁾ Etická rizika internetu mohou být vnímána z různých úhlů. Viz např.: John P. Foley, katolická církev k etice na internetu In: <http://psychologie.studovna.cz/scripts/detail.asp?id=1350>.

SOCIÁLNÍ STUDIA

ČASOPIS FAKULTY SOCIÁLNÍCH STUDIÍ MU V BRNĚ

Sociální studia jsou odborný časopis, zaměřený na publikování výsledků sociologických, psychologických a kulturně antropologických výzkumů, které realizují jednotlivá výzkumná nebo vědecká pracoviště v České republice od počátku devadesátých let. Zaměřuje se především na nové a dosud nezapované sociální trendy české společnosti. Kromě vědeckých statí je otevířený i příspěvkům esejistického charakteru. Časopis vydává Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

2/2005

Divočina. Mezi přírodou a kulturou

AUTOŘI ČÍSLA: Klaus Eder • Tomáš Vysušil • Dušan Janák • Judith Lorber • Eva Šlesingerová • David Bell, Ruth Holliday • Kateřina Lišková • Igor Nosál • Hana Librová

Adresa redakce: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Sociální studia, Joštova 10, Brno 602 00. Internetové stránky: www.fss.muni.cz/socstudia
Aktuální i archivní čísla a předplatné můžete objednat na uvedené adrese nebo prostřednictvím e-mailu: socialni.studia@fss.muni.cz

Etický ikodex internetového poradenství – nároky kladené na pracoviště

Tento článek chce představit nároky kladené na pracoviště, které přijme etický kodex¹⁾ internetového poradenství (dále jen ikodex) a bude jej chtít uplatňovat.

Ikodex vznikl na platformě České asociace pracovníků linek důvěry a byl přijat v květnu 2005. Prostřednictvím tohoto textu chceme vnést pohled našeho pracoviště na to, jak uplatňovat kodex po odborné a technické stránce, a na úskalí, která internetové poradenství přináší. Šestileté provozování této služby Modrou linkou²⁾ přineslo zkušenosti, na které chceme upozornit.

Internetovým poradenstvím rozumíme: poradenskou službu poskytovanou klientům, kteří používají internet, ocitli se v náročné životní situaci a zároveň nechťejí či nemohou komunikovat po telefonu či osobně. Internetové poradenství se v současné době realizuje v České republice v rámci linek důvěry prostřednictvím:

- e-mailu
- písemného chatu
- audiochatu – Skype

Modrá linka se zabývá poradenstvím prostřednictvím e-mailu a je mezi linkami důvěry na prvním místě v počtu těchto kontaktů s klientem³⁾. Nově se pokoušíme s klienty komunikovat i přes audiochat Skype, který máme od května 2005 ve zkušebním provozu. Zisky či ztráty plynoucí z nového způsobu komunikace s klientem budeme moci vyhodnotit po delší době fungování.

Přijetí ikodexu vnímáme jako důležitou věc, nejen proto, že legitimizuje tuto službu v prostředí telefonické intervence. Jak píše Nečasová (In Matoušek, 2003)⁴⁾, je etický kodex nutný proto, aby moc a privilegia, kterými disponuje pracovník (a organizace) v sociální práci, a samozřejmě také v internetovém poradenství, nebyly zneužity – ikodex upravuje a koriguje jednání poskytovatelů této služby. Z vlastní zkušenosti (věnujeme se internetovému poradenství již od roku 1999) víme, jak křehké je pole, na kterém se společně s klientem pohybujeme. Přijetí ikodexu však pracoviště nemusí vnímat jen pozitivně, protože znamená zvýšené nároky na organizaci, vedení i pracovníky samotné.

Minimální nároky kladené na pracoviště, která se pohybují v rámci ČAPLD a která chtějí provozovat internetové poradenství (aneb na co si vedoucí musí dát pozor a co musí zabezpečit):

1. Odborné nároky

Nejprve se zmíním o nárocích, které bychom mohli označit za odborné, tedy související s prací samotného poradce či vedoucího internetové poradny.

Bod 1 kodexu nám sděluje, že je důležitý **výcvik** pro všechny, kteří pracují jako poradci v rámci internetového poradenství: akreditovaný výcvik se realizuje v Brně či Ostravě, či si ho lze objednat pro celý tým. Kvalifikovaná pomoc znamená zvýšené náklady na vzdělávání pracovníků. Internetové poradenství se dá

realizovat i bez příslušného výcviku, koneckonců i my jsme takto začínali. Ale právě omyly a chyby při práci s klienty se staly podnětem pro to, abychom se spolu s kolegy pokusili metodicky a teoreticky uchopit podstatu internetového poradenství. Mělo by tak skončit experimentování s klienty. Právě výcvik může cvičně nabídnout práci s e-maily, které by sváděly k bodu 2, jakémukoliv (i neuvědomovanému) nátlaku na klienta.

Dovolte mi použít ilustrativní příklad problematického mailu, který může znamenat tlak na klienta, pokud by pracovník dobře nerefletoval svoji pozici: *Na linku důvěry píše mladá slečna (15 či 16 let), kterou vychovávají prarodiče a která má potíže s menstruací – nepravidelnost a velké bolesti, nevolnost. Její lékař jí jednoznačně doporučuje hormonální antikoncepci, která jí cyklus upraví, bolesti odstraní. Dívka však narazila na nesouhlas babičky s používáním antikoncepce. Babičce to připadá velmi riskantní, nedávno četla článek, který zdůrazňoval možné vedlejší účinky hormonální antikoncepce, a doporučuje vnučce, aby používala přírodní léčbu – bylinky apod. Dívka po internetové poradně chce jednoznačnou odpověď, na čí stranu se přiklonit.*

V čem je problém a jak vstupuje do práce s tímto na pohled snadným e-mailem rovina etická? Pracovník, který by pracoval bez vědomí týmovosti (viz bod 8) a dalších etických hranic (bod 6) by mohl lehce sklouznout k svým názorům a postojům – jinak by vypadala odpověď pracovnice, která sama užívá hormonální antikoncepci a je s ní spokojená, jinak by mohl/a odpovídat zastávající/kyně přírodní léčby. Celkem jiný by mohl být pohled mužský. Co je tedy podstatou odpovědi, která by měla být eticky přijatelná? Zastáváme názor, že nemůžeme pracovat v internetové poradně sami za sebe (jestliže jednotlivec

poskytuje internetové poradenství, je problematické vydávat se za poradnu), nemůžeme prosazovat svoje názory a jejich směrem klienta vést či ho někam tlačit. Ruku na srdce, víme, zda právě u této dívky se neprojeví vedlejší účinky antikoncepce? Víme, že ji přírodní léčba uleví? Ne, nejsme ti, kteří by měli za dívku rozhodnout. To musí ona sama, možná v diskusi s babičkou nebo třeba i s lékařem na společné schůzce. A v těchto intencích by se měla pohybovat i naše odpověď – podrobná metodika práce s e-mailem však není podstatou tohoto článku.

Neméně důležité jsou body 3 a 4. Jasně zveřejnění toho, jaké jsme **pracoviště**, kdo nás zřizuje atd., pomáhá klientovi se lépe zorientovat a vybrat si z velkého množství internetových poraden, případně odlišit internetové poradny od kvaziporaden. Klient má právo vědět, zda se obrací na poradnu církevní, či na poradnu, která náleží psychiatrické klinice, na soukromou osobu nebo na akreditované či neakreditované pracoviště apod. Rovněž tak z etického kodexu vyplývá, že pracoviště musí jasně uvést, **dokdy** klientovi odpoví. Modrá linka garantuje 48 hodin, jiná pracoviště se pohybují v různých časových hranicích – 3 dny, 5 dnů, týden, některé časovou rovinu neuvádějí. Je otázkou, jaká doba je pro klienta ještě přijatelná a jaká spíše odrazuje službu využít. Zvolení časového hlediska je krokem, který je důležité dobře promyslet. Vedoucí poradny si musí klást otázku, kolik lidí z týmu odpovídá na internetové dotazy a kolik mailů denně je v silách týmu zodpovědět tak, aby byl dodržen **čas**, který deklaruje. Zde opět narážíme na bod 8. Co znamená **týmovost** v praxi? Odpověď na e-mailový dotaz klienta píše pracovník mající službu. Po něm však musí odpověď přečíst alespoň jeden další pracovník (nejlépe kolega střídající ho ve službě) a mail prochází vzájemnou **konzultací** – jde o to, že často

pracujeme pouze s domněnkami, hypotézami, mnohdy jen s pár řádky a kontrola a pohled další osoby je nedocenitelný. Další nezbytností je mít upravený mechanismus, co dělat, když se dva konzultující kolegové neshodnou.

Vzhledem k tomu, že naše pracoviště má vysoký počet internetových kontaktů, odpovídají všichni pracovníci a všichni členové týmu mají přístup k odpovědím svých kolegů. Neosvědčila se situace, kdy odpovídal jeden člověk, a rovněž ani část týmu. Každý člen týmu má naopak právo připomínkovat i již odeslané maily, přestože je osobně nekonzultoval. Připomínky ve smyslu pozitivní i negativní zpětné vazby jsou cenným zdrojem pro další práci.

Maily se archivují – jednak v programu LDW a jednak v Microsoft Outlook. Užitečnost je v možnosti navázat na předchozí komunikaci s klientem, ale také pro návaznost na služby kolegů, pro supervizi i výzkumné účely.

Archivace by měla být přehledná, s jasnou strukturací. U linek důvěry se stává, že klient nejprve napíše a posléze zatelefonuje, proto by jeho kontakt měl být snadno dohledatelný. Stejně tak by mělo být dobře dohledatelné, který pracovník kontakt vedl.

Jestliže pracoviště zvolí náš ověřený model – odpovídají všichni pracovníci – je třeba upravit nově i **přijímání nových zaměstnanců** linky důvěry. Dříve byla pro práci podstatná dovednost komunikace po telefonu, nyní je nezbytné, aby nový pracovník prokázal i dovednost písemnou a aby měl zvládnuty i uživatelské dovednosti s PC.

Pracoviště dále musí zabezpečit svým pracovníkům pravidelnou **supervizi** internetového poradenství. Ani zde se nepohybujeme na zcela pevné půdě – v současné době není mnoho vyškolených a akreditovaných supervizorů, kteří by měli sami zkušenosti s poskytováním internetového poradenství.

V neposlední řadě je třeba se připravit i na **stížnosti klientů** (nejlépe pomocí předem připraveného algoritmu), které mohou přicházet i v rámci internetového poradenství.

Vzhledem k tomu, že veškerou komunikaci s námi může klient doložit v té nejvěrnější podobě (ne jen převyprávěním, jak je tomu u kontaktu telefonického či face to face), měla by naše odpověď obstát i po delší době.

Internetové poradenství v sobě nese ještě jeden, poměrně velký balík nároků. Jsou to nároky technické, které se přímo dotýkají etiky práce. Nelze se jim vyhnout a nelze před nimi zavírat oči, protože bez nich se tato služba nedá poskytovat kvalitně. Pozice správce počítače na lince důvěry se tak stává velmi důležitou. Nejde jen o člověka, který musí rozumět své práci, ale musí pochopit i filozofii fungování linek důvěry a internetových poraden. Při aktuálním problému s PC tak musí správce počítače zareagovat hned, neboť několikadenní odstávka počítače je pro internetovou poradnu fatální záležitostí. Správce počítače je tedy do jisté míry důležitým členem týmu, který mimo jiné musí například dbát zásady mlčenlivosti o klientech linky důvěry.

2. Druhá část článku je věnována technickým nárokům kladeným na pracoviště. Jedním z nejdůležitějších prostředků k práci internetové poradny (dále jen iP), kterou provozuje linka důvěry (dále jen LD), je počítač. Možná ještě i dnes existují linky, které telefonické kontakty zapisují do sešitů, které pracovník po skončení služby prostě zamkne do zásuvky. Dá se ovšem předpokládat, že již velká část linek důvěry používá počítač, a u iP je to samozřejmost. Z etického kodexu (bod 7) vychází povinnost, a tedy i nutnost zabezpečení dat a podle bodu 4 musí být dán jednoznačný časový závazek, dokdy může klient očekávat odpověď. Oba tyto body úzce souvisejí

s technickým vybavením, resp. nastavením pracoviště iP.

Pokud bychom měli brát v úvahu, což zřejmě musíme, opravdu všechna rizika spojená s používáním výpočetní techniky v oblasti poradenství (ovšem nejen internetového), je nutné vzít v úvahu tzv. „katastrofické scénáře“. Katastrofické proto, že ne každý den se stává, že z pracoviště iP někdo odcizí záložní DVD-RW v domnění, že si na něj vypálí svůj oblíbený film, nebo odnese dokonce celý počítač a bude si doma číst e-maily od klientů. Nicméně jako krajní mez je i toto nutné brát v potaz. Prakticky se dá říct, že existují tři základní rizika spojená s prací iP na počítači.

Za prvé již zmiňovaná **možnost zcizení** počítače či média obsahujícího data iP. Jako jediné opravdu účinné řešení se zde jeví trezor se všemi záložními médii, do kterého pracovník iP po skončení služby zamkne též vyjímatelný/é harddisk/y (tzv. mobile rack). Možná se zdá toto řešení přehnané, ale už i ve středně velkých firmách, které běžně disponují softwarem za statisícové částky (nemluvě o práci uložené v PC), je toto řešení zcela standardní.

Za druhé je tu možnost tzv. **útoku zvenčí**. Představa hackera, který se nabourá do počítače iP a data jakkoliv zneužije nebo poškodí, patří opět k těm katastrofickým. Z mnoha diskusí s odborníky vyplývá, že „obyčejní“ uživatelé, mezi které iP můžeme zařadit (iP není Microsoft ani CIA), rozhodně nepatří mezi nejohroženější. Nicméně je nutné k této možnosti přihlídnout třeba jen proto, že se stále množí internetové roboty rozesílající SPAM (nevýžádanou poštu), a to mimo jiné pomocí tzv. červích virů, které by v tomto případě rozeslaly erotickou nebo jinou reklamu všem klientům, kteří kdy iP kontaktovali. Jako obecně nejnebezpečnější útok zvenčí lze označit viry destruktivní neboli „škodící“. Představa pracovníka iP, který spustí *.exe

soubor doručený z neznámé adresy, čehož následkem může být nevratná (softwarová) destrukce všech dat v PC či v lepším případě nutnost celý systém přeinstalovat, je katastrofická – doslova.

Lépe nežli uvádět všechna možná preventivní řešení nebo výčet spousty více či méně funkčních antivirů, firewallů, antispamerů, antispywarů a všemožných dalších „anti“ je uvést zde nutnost jakéhosi „etického“ chování k počítači. Z praxe jasně vyplývá, že každé zabezpečovací zařízení (softwarové či obyčejný zámek) pouze čeká na někoho „chytřejšího“, kdo jej časem bude umět obejít. A proto je nezbytně nutné, **aby počítač na lince důvěry měl svého správce**, kterého může pracovník LD okamžitě kontaktovat při jakémkoliv nestandardním chování počítače, nebo i pokud si není stoprocentně jistý významem právě otevřeného dialogového okna. Pokud tak neučiní, stává se sám třetím rizikovým faktorem ohrožujícím chod počítače na LD, který bychom mohli nazvat „**útok zvenitř**“. Z praxe je jasné, že většinu problémů s chodem PC si zavíní sami uživatelé. Samozřejmě, že není nutné, aby znalost práce na PC přesahovala znalost čistě uživatelskou, ale je nezbytné apelovat na všechny uživatele PC na pracovišti, aby **zacházeli s počítačem jako s nástrojem zcela nezbytným pro chod iP**. Totiž pouze v součinnosti se správcem počítače lze bezproblémový chod iP zabezpečit a vůbec nejhorší je kliknutí na ikonu nebo tlačítko, o kterém nevím, co znamená, s mylnou představou: „Kdyby něco, tak to někdo opraví.“ Podle bodu 4 ikodexu má iP časový závazek, dokdy může klient očekávat odpověď, a to se při vážnějším neodborném zásahu do systému PC nemusí podařit dodržet. Striktním dodržováním pravidel a doporučení správce se ohrožení dat LD minimalizuje, je ovšem nutno zopakovat, že každé zabezpečení stále jen

čeká a časem i najde svého „přemožitele“. Proto je nutné veškerá data pravidelně zálohovat na přenosná média.

K 7 bodu ikodexu musíme též přihlídnout při výběru webhostera. Zásadou by mělo být nepoužívání veřejných služeb, jako www.seznam.cz, www.email.cz atp. Důvodem je teoreticky nižší bezpečnost veškerých dat a nemožnost individuálního přístupu v případě problémů nebo potřeby technické podpory ze strany webhostera.

Závěr

V tomto článku jsme se pokusili shrnout nejdůležitější body, které vyplývají z přijetí

etického kodexu internetové poradny. Vycházíme z šestileté zkušenosti s poskytováním poradenství prostřednictvím e-mailu. Nechceme tvrdit, že právě naše zkušenosti a doporučení z nich vyplývající jsou jediné možné a absolutně správné. Nechceme však zastírat, že ikodex přinesl témata, která je potřeba ošetřit, a to nejen prostřednictvím odborné práce na poli poradenství, ale také v oblasti technického nastavení pracoviště. Sami jsme zvědaví, co nám spojení poradenství a počítačového světa do budoucna přinese nového.

Andrea Lásková, Radek Láška

¹⁾ Etický kodex internetové poradny:

1. Internetová poradna (iP) umožňuje informační kontakt s klienty a kvalifikovanou pomoc klientům v tísni pomocí internetových technologií.

2. Na klienta nebude vykonáván jakýkoli nátlak, který se týká jeho přesvědčení, náboženství, rasy, politiky, ideologie nebo sexuální orientace.

3. iP je služba, u které musí být současně a viditelně jednoznačně definováno, kdo je jejím poskytovatelem a zřizovatelem a jaké jsou jejich cíle a poslání.

4. Internetová nabídka poradenských služeb musí obsahovat jednoznačný časový závazek, dokdy může klient očekávat odpověď.

5. Odpověď nebo jiná internetová reakce iP není vázána na vytvoření ekonomického nebo jiného spojení mezi klientem a iP.

6. Pracovník iP nesmí používat iP k uspokojování svých obchodních, sexuálních, emocionálních, náboženských aj. potřeb či přání.

7. Všechny informace sdělené klientem jsou považovány za důvěrné, pokud to neodporuje zákonům ČR.

8. Aktivita iP vůči klientovi není jen dílem jedince, je výsledkem spolupráce týmu.

Etický ikodex schválila Česká asociace pracovníků linek důvěry v Liberci, květen 2005.

²⁾ Modrá linka – centrum a linka důvěry pro děti a mládež, Brno – www.modralinka.cz

³⁾ Za rok 2004 jsme zodpověděli 1 238 e-mailových kontaktů.

⁴⁾ Matoušek, O., a kol.: Metody a řízení sociální práce. Praha, Portál, 2003.

Časopis Sociální práce / Sociálna práca – Ceny inzerce

2. nebo 3. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	15 000 Kč
4. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	18 000 Kč
Formát 160 x 230 mm – celá vnitřní strana	6 000 Kč
Formát 160 x 115 (80 x 230) mm 1/2 vnitřní strany	4 000 Kč
Formát 80 x 115 mm, 1/4 vnitřní strany	2 000 Kč
Formát 40 x 67 mm, 1/8 vnitřní strany	1 500 Kč
Řádková inzerce	150 Kč za řádku

Objednávky inzerce a kontakt na redakci:

ASVSP – Sociální práce / Sociálna práca

Joštova 10, 602 00 Brno

Tel.: +420 549 491 969

e-mail: socialni_prace@quick.cz • www.socialniprace.cz

Michal Oláh: Sociálnoprávna ochrana detí, PBF PU, Prešov, 2005.

Michal Oláh, absolvent doktorandského štúdia v odbore sociálna práca, predkladá odbornej verejnosti, ale aj študentom a absolventom študijného odboru sociálna práca monografie Sociálnoprávna ochrana detí. Publikácia reaguje na potreby študentov sociálnej práce získať ucelené informácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a informácie o súvisiacich sprievodných javoch danej problematiky. Snaha o systematické usporiadanie je nielen teoretickým vyústením prezentovaných odborných a legislatívnych rámcov, ale aj vlastných skúseností autora z niekoľkoročnej praxe.

Autor publikáciu člení na štyri základné časti. V prvej časti rozoberá otázky dieťaťa v ohrození, pričom sumarizuje niektoré známe tvrdenia autorov, ktorí sa zaoberajú problematikou týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Pre budúcich sociálnych pracovníkov sú podnetné kapitoly, ktoré pojednávajú o psychologických problémoch detí a deťoch „neposlušných“. Tieto informácie sú dostatočným zdrojom pre získanie orientačných vedomostí, ktoré môžu napomôcť sociálnym pracovníkom rozlišovať charakteristické prejavy správania detí, čo môže v konečnom dôsledku podporiť efektívne riešenie problémov v rodinnom prostredí alebo prostredí svojich rovesníkov. Druhú časť venuje autor sociálnoprávnej ochrane detí najmä z pohľadu súčasného legislatívneho stavu. Predkladá precízny rozbor najnovších legislatívnych predpisov, ako sú zákon o rodine a zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ktoré boli prijaté na Slovensku v roku 2005. Pozornosť venuje sociálnej prevencii. V tejto časti sa autor mohol zamerať na podrobnejšie spracovanie niektorých foriem a metód sociálnej prevencie práve v oblasti sociálnoprávnej ochrany.

V tretej časti podáva ucelený obraz o inštitúciách zabezpečujúcich ochranu a prevenciu ohrozených detí. Autor využíva pre precízne spracovanie tejto časti aj svoje vlastné praktické skúsenosti získané počas praxe sociálneho pracovníka. Do celkového odborného rámca zapadá aj štvrtá časť, v ktorej autor pojednáva a sprostredkúva informácie o platných medzinárodných dohovoroch zaoberajúcich sa právami dieťaťa.

Odborný text monografie Michala Oláha, ktorý pôsobí v niektorých častiach viac popisne (ide tu aj o nutnosť presne formulovaných tvrdení, ktoré súvisia s popisom niektorých právnych predpisov) je vhodne doplnený názornými príkladmi z praxe. Takúto konštrukciu odborného textu ocenia najmä študenti vysokoškolského štúdia v odbore sociálna práca. Prínosom je aj spracovaný lexikón základných pojmov, jeho využitie je dobrým predpokladom pre upevnenie si odbornej terminológie, ktorej používanie je pre študentov, ale aj odborníkov z praxe nevyhnutnosťou. Každá kapitola je navyše ukončená otázkami pre študentov, čo prospieva lepšiemu upevneniu si vedomostí v ťažiskových oblastiach spracovanej problematiky. Publikácia je dobrou učebnou pomôckou pre študentov sociálnej práce, jej využitie je opodstatnené v predmetoch, ako sú sociálnoprávna ochrana detí, metódy sociálnej práce, sociálna patológia, rodinné právo, klinická sociálna práca či sociálne poradenstvo.

Michal Oláh prispel svojou monografiou k rozšíreniu nevyhnutných vedomostí študentov sociálnej práce z oblasti sociálnoprávnej ochrany detí. Okrem študentov sociálnej práce môže poslúžiť aj ďalším záujemcom z prostredia pomáhajúcich profesií, zainteresovanému čitateľovi poskytuje systematicky usporiadaný prehľad o tejto problematike.

Milan Schavel

Beata Balogová: Seniori, Akcent print, Prešov, 2005.

PhDr. Beáta Balogová, PhD., odborná asistentka Katedry sociálnej práce a andragogiky FF PU v Prešove a Katedry kresťanskej antropológie a sociálnej práce PBF PU v Prešove, v tomto roku 2005 obohatila náš knižný priestor svojou monografiou venovanou seniorom.

Uvedená publikácia vychádza z autorkinho odborného a ľudského záujmu o starších ľudí, z jej pedagogickej praxe i z čoraz aktuálnejšieho problému starnutia populácie v krajinách Európskej únie. Ako uvádzajú niektorí autori a autorky, Slovensko patrí k populačne najmladším štátom EÚ a má šancu využiť tzv. okno príležitostí a lepšie sa pripraviť na starnutie svojej populácie.

V monografii sa autorka dotýka mnohých oblastí spojených so starobou. Jej cieľom je „snaha o systemizáciu poznatkov z rôznych vedeckých štúdií o starnutí a starobe, o kvalite života seniorov, o ich vstupe do dôchodku a edukácii“. V obsahovej štruktúre monografie tak autorka logicky prechádza od podstaty starnutia a staroby ku kvalite života seniorov a senioriek. Na tomto mieste poukazuje na makroekonomické aspekty starnutia európskej populácie a ontogenetické hľadiská starnutia. Po stručnom exkurze do histórie starnutia a staroby prechádza na charakteristiky týchto procesov. Prvú kapitolu uzatvára biopsychosociálnymi a duchovnými aspektmi starnutia a staroby. Tieto state, hutne popisujúce prirodzené procesy starnúceho organizmu, môžu na citlivejšie čitateľky a čitateľov zapôbiť deprimujúco. Reálnu skutočnosť však „vystihuje akýsi model, nachádzajúci sa uprostred medzi pesimistickým a optimistickým pohľadom na seniorský vek“.

V druhej kapitole Balogová charakterizuje

kvalitu života vo všeobecnosti, následne ju implikuje na seniorky a seniorov a sociálno-politické súvislosti. Kapitolu uzatvárajú zistenia z autorkinho empirického výskumu realizovaného v roku 2003. Jedná sa o merania kvality života starších ľudí pred a po vstupe do dôchodku, s prihliadnutím na systematickú profesionálnu prípravu odchodu do dôchodku. Prezentácia získaných výsledkov môže na laických čitateľov vzhľadom k odbornej terminológii a množstvu ukazovateľov pôsobiť mierne dezorientujúco.

V tretej kapitole sa čitatelia stretnú s aktuálnou problematikou zamestnávania seniorov a ich vstupom do dôchodku. Na tomto mieste autorka pojednáva aj o problematike rovnosti príležitostí senioriek a seniorov na trhu práce. S viacmenej implicitným poukázaním na feminizáciu staroby a feminizáciu chudoby a akcentom na prevenciu nezamestnanosti starších ľudí. V súvislosti so vstupom do dôchodku autorka pojednáva o sociálno-politických aspektoch a reforme sociálneho systému.

Ďalej, vo štvrtej kapitole, aj na základe realizovaného výskumu autorka poukazuje na potrebu prípravy seniorov a senioriek pre vstup do dôchodku. Čitateľky a čitatelia tu nájdu rozpracované štyri navrhované základné oblasti prípravy pre vstup do dôchodku (celospoločenskú, podnikovú, sociálnu a svojpomocnú).

Obsahom piatej kapitoly monografie sú aspekty vzdelávania starších ľudí. Najmä v súvislosti s geragogikou, sociálnou gerontológiou, sociálnou prácou a andragogikou, respektíve priamo sociálnou andragogikou.

Autorka sa chvályhodne nevyhýba ani (nielen) so seniormi úzko súvisiacej a tabuizovanej téme zomierania a smrti. Túto oblasť rozoberá v záverečnej, šiestej kapitole, nazvanej Thanatológia – strach zo smrti.

Kapitolu charakterizují pojmy, jako eutanázie, a dystanázia či paliativna a hospicová starostlivosť. Príjemným detailom je symbolické zaradenie kapitoly o zomieraní a smrti na záver monografie. V úvode publikácie tak začíname starnúť, všímame si vplyvu starnutia na svoju kvalitu života, končíme (strácame) zamestnanie a odchádzame (pripravení) do dôchodku, kde máme šancu sa vzdelávať a následne obklopení milujúcimi ľuďmi spokojne zomierame.

Epilóg recenzovanej publikácie patrí desiatim stručným odporúčaniam, ktoré by svojim synergickým pôsobením „v konečnom dôsledku mohli priniesť zvýšenie kvality života seniora v našej spoločnosti“.

V závere je potrebné, vzhľadom k šírke skúmanej problematiky a súvislostiam s autorčiným odborným zameraním, vyzdvihnúť úspešnú snahu o zachovanie interdisciplinárneho pohľadu a naplnenie stanoveného cieľa. Samotná autorka vyjadruje „presvedčenie, že kniha poslúži ako obohatenie pre všetkých, ktorých seniorská problematika zaujíma“. Nechajme sa teda s radosťou obohatiť, lebo starneme a zomierame všetci.

Recenzovaná monografia vznikla v rámci výskumných úloh VEGA č. 1/0457/03, č. 1/2520/05 a č. 1/2497/05.

Martin Béreš

•••

Michael P. Nichols: Jak se přestat hádat s dětmi, Praha, Návrat domů, 2005.

Autor knihy, americký profesor psychologie Michael P. Nichols, Ph.D., přichází se svými postřehy, náměty a zkušenostmi na pomoc rodičům, kteří se dostali do konfliktu se svými potomky a rodinný život se jim rázem proměnil z místa oázy na bitevní pole.

Kromě předmluvy kniha obsahuje deset kapitol tematicky rozčleněných do tří částí. První část má název Jak vnímavé naslouchání pomáhá vyhybat se hádkám, druhá Jak uplatňovat vnímavé naslouchání a třetí Komplikace.

Jak je zřejmé z názvů jednotlivých částí, autor považuje za nejdůležitější krok k pochoopení dětí a ke zlepšení komunikace s nimi vnímavé naslouchání tomu, co nám svými projevy chtějí sdělit, a tím předcházet možným konfliktům a hádkám. Mnoho rodičů na to odpoví: „Ale to já přece dělám a vůbec to nepomáhá!“ Problém neúspěchu však podle Nicholse tkví v tom, že rodiče správně nepochopili, co vnímavé naslouchání vlastně obnáší. Ze své bohaté klinické praxe Nichols ví, že rodiče neslyší to, co dítě skutečně říká, ale spíše to, co sami čekají, že uslyší, nebo to, co chtějí slyšet. Vnímavé naslouchání je ale něco naprosto jiného. Pro názorné pochopení je ve druhé kapitole první části popsáno a na praktických případech podrobně rozebráno pět základních kroků, z nichž se sestává vnímavé naslouchání. Jsou to tyto kroky:

„Při první známce hádky ovládněte nutkání vytáhnout protiargumenty a místo toho se soustředte na to, abyste naslouchali pocitům dítěte.“

„Vybídněte dítě, aby vám sdělilo svoje myšlenky, pocity a přání, aniž se při tom bráníte nebo projevujete nesouhlas.“

„Zopakujte stanovisko dítěte vlastními slovy a tak vyjádřete, co si dítě podle vašeho názoru myslí a jak se cítí.“

„Požádejte dítě, aby váš dojem opravilo nebo rozvedlo svoje stanovisko.“

„Nechte si chvíli na rozmyšlenou, jak se rozhodnete. U menších záležitostí se na chvíli odmlčte, než vyslovíte rozhodnutí, v obtížnějších situacích řekněte, že si o všem promluvíte ještě jednou později.“ (Str. 22.)

Jak je z jednotlivých bodů zřejmé, neznamená to, že si dítě může klást podmínky, co smí a co ne, ani to neznamená, že se máte nechat dítětem ovlivnit a měnit svoje rozhodnutí z „ne“ na „ano“. Znamená to však, že máte opravdový zájem o to, co váš potomek prožívá, a že mu dovolíte otevřeně vyjádřit pocit hněvu, lítosti, studu i křivdy. Jednoduše řečeno, dovolíte dítěti vyjádřit i negativní pocity, vyjádříte pochopení pro to, jak se cítí, ale ve svých zásadách a rozhodnutích zůstanete pevní. Nichols doslovně nabádá: „Tam, kde je to možné, oddělte od sebe tu část rozhovoru, v níž s porozuměním nasloucháte, od části, v níž činíte rozhodnutí.“ (Str. 26.)

Vnímavé naslouchání je třeba se učit, vyžaduje cvik a trpělivost v sebeovládání. Nikdy není pozdě začít s jeho uplatňováním. Při důsledném dodržování vnímavého naslouchání se za určitý čas změní mocenský boj mezi rodiči a dětmi ve vzájemnou spolupráci, z protihráčů se stanou partneři, aniž by tím utrpěla vzájemná úcta. Dodržování zásad vnímavého naslouchání přináší výsledky jak u nejmenších dětí, tak u dospívajících, kteří často při hledání svého místa v životě nejsou přístupní žádné diskusi ani smysluplnému rozhovoru. Neoponujte jim, nediskutujte s nimi, nedávejte jim najevo, že vy všechno víte nejlépe, zkuste jim jenom vnímavě naslouchat. Nesděluji vám náhodou, že se cítí opuštění, nepochopení, nemilovaní, špatní, obtížní pro vás, a tím i pro sebe samé...? Pokud ano, pojďte s tím něco udělat. Prvním krokem může být otevřít knihu *Jak se přestat hádat s dětmi* a nechat se vést radami a zkušenostmi jejího autora. Potom už zbývá jediné, ale zato nejdůležitější: Mít trpělivost a začít uplatňovat vnímavé naslouchání v každodenní praxi.

Nichols píše poutavým způsobem, nicméně omílá některá doporučení vícekrát dokola, zbytečně mnoho prostoru věnuje obecně

známým zásadám výchovy dětí a funkce rodiny, které zpracovali mnozí autoři v četných knihách a příručkách už dříve. Kniha je určena především rodičům, ale myslím, že i vychovatelé, psychologové a sociální pracovníci v ní mohou najít mnohé doplňující informace pro svoji praxi. Koneckonců metodu vnímavého naslouchání nemusíme uplatňovat jen při výchově dětí, ale i v běžných mezilidských vztazích.

Jana Pazderová

...

Jan Průcha: Interkulturní psychologie, Portál, Praha, 2004.

Autor prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc., je nezávislý expert a konzultant v oblasti pedagogické teorie a výzkumu, přednáší na našich i zahraničních univerzitách. Založil Českou asociaci pedagogického výzkumu, působí v mezinárodních vědeckých organizacích a redakčních radách odborných časopisů.

Na počátku třetího tisíciletí skloňujeme slovo globalizace snad ve všech pádech, děti učíme rozumět jeho podstatě už na základních školách a vizi multikulturní společnosti už nepřijímáme jako hrozbu imigrační vlny v pravém slova cizinců, ale pomaloučku se ji učíme chápat jako faktický odraz nevyhnutelného vývoje, který může náš vylovený kulturní rybník více obohatit. Jen si navzájem porozumět a sžít se. V této souvislosti dnes roste zájem o vědecké studium psychologických rozdílů mezi národy a kulturami, jejich odlišností v komunikaci, hodnotových systémech, rodinné výchově a v řadě dalších aspektů, studium, které by přineslo poznatky využitelné v praktické sféře vzájemného soužití. Podobné poznatky může poskytnout právě interkulturní psychologie (cross-country psychology). V celosvětovém měřítku jde o vědu s vymeze-

nou teoretickou bází, má svou informační základnu a infrastrukturu a nabízí možnosti aplikace poznatků z vlastního výzkumu. Bohužel v této oblasti výrazně pokulháváme za zahraničím, a právě proto je tato kniha profesora Průchy tolik významná a cenná. Autor v ní předkládá ucelený přehled o dynamicky se rozvíjející interkulturní psychologii coby systematicky formované teorii o psychologických aspektech jevů a procesů interkulturní povahy. „Složitost a mnohotvárnost těchto jevů a procesů si vyžaduje multidisciplinární výklad, což vedlo v dané oblasti k vytvoření specifického skloubení poznatků a teoretických koncepcí psychologie – komparativní sociologie – etnologie – kulturní antropologie – sociolingvistiky a dalších.“

Autor se snaží objasnit zmíněnou vědeckou oblast vskutku systematicky, a proto svou práci rozvrhl do tří celků: Teoretické základy, Výzkumné pole, Aplikace interkulturní psychologie. V první části definuje interkulturní psychologii jako multidisciplinární vědní obor s vlastní terminologií a objasňuje, které teoretické koncepty v ní dominují, a samozřejmě uvádí, o jakou informační základnu se opírá. Ve druhé části se snaží vymezit výzkumné pole interkulturní psychologie, které je neobyčejně široké a sahá od srovnávacího výzkumu kulturních

společenství, etnik a národů až po psychologickou problematiku imigrantů a etnických menšin, výzkum stereotypů apod. Ve třetí části pak vysvětluje, jak jsou poznatky interkulturní psychologie využitelné v praxi. Primárně se zde zabývá aplikací výstupů z výzkumu v oblasti výchovy a vzdělávání, ve zdravotní péči a ve vztazích a konfliktech mezi etniky a národy.

Knihu tak uvítají studenti sociálních oborů, psychologie a pedagogiky, sociální pracovníci, učitelé, psychologové, kulturní antropologové, pracovníci, kteří se zabývají mezinárodními vztahy nebo zahraničním obchodem, manažeři zahraničních společností a podobně. Doufám, že ocení precizní, přehledně zpracovaný a zároveň informačně nabitý text zpracovávající velmi obsáhlý a náročný materiál, který autor nasbíral především při pobytech na některých univerzitách ve Finsku, Německu, Francii, Portugalsku, USA, Brazílii a jinde. Na základě studia zahraničních pramenů se mu podařilo zavést vlastní české definice všech relevantních pojmů, s nimiž se v interkulturní psychologii operuje, a představit vývoj a současný stav této „nové“ disciplíny. Knihu profesory Průchy tak můžeme směle považovat za základní český text – monografický přehled interkulturní psychologie.

Petra Zoubková

Konferencia Psychosociálne a zdravotné aspekty nekvality života

Pod názvom *Psychosociálne a zdravotné aspekty nekvality života* sa v septembri 2005 konala konferencia na Katedre sociálnej práce a andragogiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove na počesť životného jubilea doc. PhDr. Jozefa Kredátusa, PhD.

Úvodné slovo oslávenca poukázalo na časté životné situácie napätia a stresu, ktoré môžu vyústiť až do vzniku choroby, čo považuje za absolútnu nekvalitu života, a preto celú konferenciu nazýva „*nekvalita života*“.

Na toto vystúpenie nadviazala riaditeľka *Inštitútu edukológie a sociálnej práce* prof. PhDr. Anna Tokárová, CSc., ktorá vo svojom príhovore v krátkosti poinformovala o profesionálnej dráhe, kariére a odbornom zameraní doc. Jozefa Kredátusa, ako pedagóga i ako terapeuta.

Riaditeľka Akadémie vzdelávania Ing. Emília Martinková vo svojom príspevku sa zamerala najmä na otázky vzdelávania dospelých a možnosti ovplyvnenia kvality života dospelého človeka práve prostredníctvom sebaľučby a celoživotného vzdelávania dospelšej populácie, ktoré chápe ako obrovskú príležitosť pre zvýraznenie kvality života jednotlivcov, ale i celej spoločnosti.

Vedúci Katedry sociálnej práce PhDr. Vladimír Frk, CSc., vystúpil so svojím príspevkom *Pracovný konflikt ako potencionálny faktor zmeny sociálnej klímy*, ktorý pojednával o potrebe riešenia nekvality pracovného života zamestnancov v organizácii, pretože práve zanedbávanie či podceňovanie tejto otázky môže vo významnej miere ovplyvniť výslednú sociálnu klímu v danej organizácii.

Danú problematiku doplnil doc. PhDr. Jiří Sedlák, DrSc., ktorého vystúpenie nieslo názov *Skryté formy nekvalitného fungovania rodín*.

Príspevok pojednáva o domácom násilí a situácii v ČR, kde sa táto otázka podľa najnovších výskumov týka až jednej tretiny všetkých rodín. Dokonca tu možno hovoriť o akomsi „*kulte násillia*“. Charakterizoval aj správanie agresorov, základné charakteristické črty v správaní, ako je napr. autokratické riešenie problémov, vnucovanie vlastných riešení a pod.

Následne sa zúčastneným prihovorila doc. PhDr. Eva Žiaková, CSc., s príspevkom *Charakteristiky sociálnej opory pri prežívaní osamelosti počas onkologickej liečby*. Autorka informovala o výsledkoch realizovaného prieskumu v oblasti zisťovania prežívania osamelosti, jej sociálnym, ako aj emocionálnym charakteristikám u onkologicky chorých žien, hlavne z perspektívy charakteristík sietí sociálnej opory týchto žien počas ich liečby.

PhDr. Jana Kordáčová, CSc., zo *Slovenskej akadémie vied* sa zamerala na *Problém kvality myslenia v kontexte kvality – nekvality života*. Autorka predstavila racionálno-emocionálny psychologický prístup, dnes známy aj ako racionálno-behaviorálny, ktorý pri zvažovaní kľúčových determinantov zohľadňuje subjektívne faktory, najmä kognície, ktoré podľa autorky zohrávajú podstatnú rolu pri subjektívnom hodnotení kvality či nekvality života.

Svojím teologickým pohľadom prispel aj ThDr. Martin Uhál, PhD., s témou *Ján Pavol II. tretiemu tisícročiu: Strata citlivosti na hriech – dôvod oslabenia transcencie ľudského života*. Autor sa zaoberal odkazom nebohého pápeža Jána Pavla II. na dôležité skutočnosti života človeka, na ktoré nesmie zabudnúť, aby jeho život bol humánne dôstojný. Jedným z dôležitých prvkov života človeka je a bude citlivosť na hriech.

PhDr. Beáta Balogová, PhD., prezentovala tému *Osamelosť, ako dôsledku ageizmu a násillia na senioroch*. Autorka sa zaoberala

osamelosťou seniorov, ktorú považuje za závažný problém staroby a spája s mnohými negatívnymi javmi, ako pocity izolácie, odcudzenia, vyradenia, nepochopenia, nemilovanosti až depresie.

PhDr. Vladimír Paukovič, CSc., nadviazal témou *Nezamestnanosť mládeže a jej sociálne riziká*. Nezamestnanosť mládeže pritom chápe ako štatisticky masový problém našej spoločnosti, ktorý je nevyhnutné z pohľadu sociálnej práce riešiť na kvalitatívne odlišnej úrovni, najmä v mimo-inštitucionálnom prostredí, kde vidí možnosti najmä vo vzťahu k terénnej sociálnej práci.

Jednou z mladších autoriek bola PhDr. Martina Šoltisová-Semešiová s problematikou *Psychosociálne a zdravotné aspekty nekvality života seniorov*. Za jeden z najdôležitejších indikátorov nekvality života seniorov považuje najmä zlý zdravotný stav, s ktorým často súvisí aj zlý duševný stav a následne množstvo obmedzení seniorov v ich fyzickej, mentálnej i sociálnej funkčnosti.

Už dlhoročne sa seniorskej problematike venuje PhDr. Mária Bayerová, ktorá príspevkom *Senior a choroba, kvalita či nekvalita života* ponúkla pohľad na chorobu seniora ako na sociálnu udalosť, ktorá výrazným spôsobom zasahuje kvalitu života konkrétneho jedinca, ovplyvňuje jeho prežívanie, emotivitu, reagovanie a správanie a mení jeho osobnosť, najmä niektoré jej dimenzie (sebavedomie, hodnotové preferencie a pod.).

Mgr. Denisa Šoltésová ponúkla zaujímavý pohľad na *Interakciu človek-zviera. Psychosociálne a zdravotné aspekty kontaktu ľudí so zvieratami*. Vo svojom príspevku sa venovala konkrétnym efektom kontaktu ľudí so zvieratami, najmä s tými, ktoré nazývame aj „domáci miláčikovia“.

Problematiku nekvality života doplnil Mgr. Martin Béreš pohľadom na *Patriarchát a nekvalitu života*. Zaujímavým spestrením prednesených referátov bol práve tento podnetný príspevok, v ktorom sa autor venoval netradičnému pohľadu na nekvalitu života, poukázal na súvislosti patriarchálneho usporiadania spoločnosti s nekvalitou života.

Z rokovania konferencie a plodnej diskusie k jednotlivým príspevkom vyplynuli pre teoretickú a empirickú oblasť sociálnej práce a andragogiky nasledovné odporúčania a závery:

- nekvalitu môžeme chápať ako protipól kvality života;
- pokúsiť sa o možnú spoluprácu z rôznych odborov pri prevencii nekvality života;
- uprednostniť Ellisov prístup pri príprave študentov sociálnej práce a andragogiky;
- spracovať komplexný zoznam literatúry o násilí v rodinách z rôznych aspektov pre potreby odborníkov, i študentov.

Záverom jubilant doc. PhDr. Jozef Kredátus, PhD., povedal: „Do bodky sme naplnili to, čo sme dali do názvu, a za to Vám ďakujem.“

Beáta Balogová, Denisa Šoltésová

Rada mládeže Slovenska

www.mladez.sk

Slovenský výbor pre Unicef

www.unicef.sk

Občianske združenie Návrat

www.navrat.sk

Detské centrum

www.detskecentrum.sk

Slovenská humanitná rada

www.shr.sk

ChangeNet

www.changenet.sk

Vzdělávací institut ochrany dětí

U Pergamenky 3 170 00 Praha 7

Koordinátorka pedagogické části

PaedDr. Lenka Kubrichtová

Tel.: 603 257 491

e-mail: l.kubrichtova@detskaprava.cz

PR pracovnice

Ing. Irena Šatavová

e-mail: i.satavova@detskaprava.cz

Manažerka projektu:

Mgr. Jaroslava Hanušová (Tlačilová)

Tel.: 266 710 375, 266 722 231

e-mail: j.hanusova@detskaprava.cz

www.detskaprava.cz

Sdružení Linka Bezpečí dětí a mládeže

Ústavní 91/95, 181 21 Praha 8-Bohnice

Tel.: 266 727 979

e-mail: info@linkabezpeci.cz

www.linkabezpeci.cz

Linka Bezpečí: 800 155 555

Linka vzkaz domů: 800 111 113

Rodičovská linka: 283 852 222

Internetová linka: lb@linkabezpeci.cz

Popis činnosti: Sdružení Linka Bezpečí bylo založeno v r. 1994 za účelem pomoci dětem a mladým lidem nejen v jejich obtížných životních situacích, ale i při jejich každodenních starostech a problémech.

Dětské krizové centrum

V Zápolí 1250, 141 00 Praha 4-Michle

Tel.: 241 480 511

Telefonická linka důvěry: 241 484 149

e-mail: dkc@ditekrize.cz, www.ditekrize.cz

Popis činnosti: Zabývá se problematikou syndromu CAN (syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte).

Sdružení pěstounských rodin

Anenská 10, 602 00 Brno

Tel.: 543 249 142, 543 331 718

Tel., fax a záznamník: 543 249 141

e-mail: pestouni@telecom.cz

pestouni@pestouni.cz

dum@pestouni.cz

www.pestouni.cz

Popis činnosti: Sdružení pěstounských rodin se věnuje problematice náhradní rodinné péče v České republice, připravuje aktivity pro pěstounské a adoptivní rodiče a vydává časopis Průvodce náhradní rodinnou péčí.

Liga lidských práv**– Centrum pro právní ochranu dětí**

Za Poříčskou branou 12, 189 00 Praha 8

Tel.: 224 816 765

e-mail: deti@llp.cz, www.llp.cz

Popis činnosti: Liga lidských práv je sdružení právníků zabývající se ochranou lidských práv ohrožených a znevýhodněných skupin ve společnosti. Jejich program Centrum pro právní ochranu dětí poskytuje od roku 2001 sociálně-právní pomoc rodinám s ohroženými dětmi. Předností Centra je součinnost právníka,

psychologa a sociálního pracovníka s důrazem na kvalifikovanou právní pomoc. Centrum se také zabývá připomínkováním a působením na systémové změny v oblasti dětských práv v ČR.

Projekt Šance

Ve Smečkách 28, 110 00 Praha 1

e-mail: info@sance.info, www.sance.info/

Popis činnosti: Prevence obchodu s komerčně sexuálně zneužívanými dětmi a dětmi žijícími na ulici, terénní práce s dětskými prostitutky, často závislími na drogách.

Růžová linka –

– Česká společnost na ochranu dětí na 3. LF

Ruská 87, 101 00 Praha 10

e-mail: eva.vanickova@if3.cuni.cz

Popis činnosti: Telefonní krizová linka pro děti a mladistvé na území ČR, komplexní programy pro děti a mladistvé z Prahy 10.

Poradna pro uprchlíky, o. s.

Senovážná 2, 110 00 Praha 1

Tel.: 224 224 379

e-mail: poradna@refug.cz, www.uprchlici.cz/

Popis činnosti: Bezplatné právní a psychosociální poradenství žadatelům o azyl v ČR a cizincům pobývajícím na území ČR.

STŘEP, středisko pomoci dětem a rodinám

Senovážná 2, 110 00 Praha 1

Tel.: 224 232 261

e-mail: strep@centrum.cz, www.mcssp.cz/strep

Popis činnosti: Realizace projektů na podporu pomoci dětem a rodinám – alternativa k umisťování dětí mimo domov, rané intervence, dobrovolnický program, vzdělávání a informativní programy, práce na legislativních změnách.

Středisko náhradní rodinné péče

Jelení 91, 118 00 Praha 1

Tel.: 233 355 309

e-mail: nrp@volny.cz, www.rodina.cz/srnp

Popis činnosti: Cílem střediska je pomoc opuštěným dětem se zvláštními zdravotními a sociálními potřebami, která spočívá v nalezení nové náhradní rodiny, obecný rozvoj náhradní rodinné péče, poradenství žadatelům o náhradní rodinnou péči, výzkum a vzdělání v oblastech veřejných aktivit a mezinárodní spolupráce.

Servis pro práva dítěte

Moskevská 50, 101 00 Praha 10

Tel.: 271 722 534

e-mail: sppd@seznam.cz

www.sppd.cesky-dialog.net

Popis činnosti: Sdružení podporuje veškeré aktivity, které směřují ke zlepšení života dětí a jejich rodin. Cílem sdružení je hledat cesty k vzájemnému porozumění a respektu.

Český helsinský výbor

Jelení 199/5, 110 00 Praha 1

Tel.: 224 372 335, 224 372 338

e-mail: sekretariat@helsincz.anet.cz

www.helcom.cz

Popis činnosti: Český helsinský výbor je nevládní neziskovou organizací pro lidská práva. Mezi hlavní cíle patří především sledování zákonodárné činnosti týkající se lidských a občanských práv, monitoring stavu lidských práv v ČR, bezplatné právní poradenství jednotlivcům, jejichž lidská práva byla porušena, apod.

Český výbor pro Unicef

Elišky Peškové 17/741, 150 21 Praha 5

Tel.: 257 320 224

e-mail: unicef@unicef.cz, www.unicef.cz

Popis činnosti: Český výbor pro Unicef byl

ustaven v roce 1991 jako národní, nevládní, dobrovolná organizace, reprezentující a svou činností podporující zájmy Dětského fondu OSN – UNICEF v České republice.

Projekt Podpora dětských práv

Vedoucí projektu:

Jarmila Knight, MIL

Tel.: 266 722 231

e-mail: j.knight@detskaprava.cz

www.detskaprava.cz

Česká sekce DCI –

– Defence for Children International

Senovážná 2, 110 00 Praha 1

Tel.: 224 223 864

e-mail: dci.praha@atlas.cz, www.dci.jeja.cz

Popis činnosti: Česká společnost na ochranu dětí je dobrovolnou nevládní organizací, která hájí zájmy, práva dítěte a usiluje o vytvoření podmínek pro jejich realizaci v České republice. Hlavním úkolem DCI je uplatňovat ve světovém měřítku zásady a ustanovení Úmluvy o právech dítěte jako věc obecného zájmu.

Česká společnost na ochranu dětí

Ruská 87, 100 00 Praha 10

Tel.: 267 102 333

e-mail: hana.provaznikova@lf3.cuni.cz

Popis činnosti: Nevládní organizace, jejímž cílem je naplňování Úmluvy o právech dítěte.

Bílý kruh bezpečí –

– poradna pro oběti trestných činů

Duškova 20, 150 00 Praha 5

Tel.: 257 317 100, 257 317 110

www.bkb.cz

Popis činnosti: Jedná se o občanské sdružení s působností v České republice. Poskytuje obětem trestných činů bezplatnou odbornou pomoc.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně

Benešova 22, 602 00 Brno

Tel.: 542 212 836

e-mail: rzalesky@iol.cz

Popis činnosti: Jedná se orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je řízen Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR (MPSV). Náplní práce je vymáhání výživného, vykonávání funkce kolizního opatrovníka nezletilých dětí, zprostředkování mezinárodního osvojení apod..

ICOS – Informační centrum občanského sektoru – Centrum ochrany lidských práv

Náměstí Svornosti 2, 380 01 Český Krumlov

Tel.: 380 712 202

e-mail: icos@krumlov.cz, http://icos.krumlov.cz

Popis činnosti: Činnost centra lidských práv je zaměřena na problémy omezování a porušování základních lidských práv zejména v jihočeském regionu.

Dětské krizové centrum

Štěpánkova 108, 537 01 Chrudim

Tel.: 469 623 899

e-mail: dkc@pestalozzi.cz, www.pestalozzi.cz

Podle webových stránek
www.detskaprava.cz, www.usmev.sk
zpracoval pbp

Redakce neručí za správnost a aktuálnost údajů

O. Matoušek a kol.
METODY A ŘÍZENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE
 Informace o klasických i nových metodách sociální práce. Podrobně jsou probírány různé formy případové práce (poradenství, krizová intervence, mediace), práce se skupinou (skupinová práce, streetwork), práce s dětmi a s rodinou i makrometody (analýza sociálních potřeb obce a regionu, systémové projekty). Pozornost je věnována i otázkám řízení, supervize a hodnocení sociální práce, etickým aspektům výkonu povolání a riziku vyhoření sociálních pracovníků.
váz., 384 s., 469 Kč

Z. Poláčková
FUNDRAISINGOVÉ AKTIVITY
 Hry a činnosti, pomocí nichž lze zapojit veřejnost do projektu, který reaguje na lidské potřeby a zaslouží si finanční podporu. Autorka uvádí zásady organizování fundraisingu na místní úrovni a hry, které mohou být využity při získávání financí.
brož., 120 s., 199 Kč

D. Vodáčková a kol.
KRIZOVÁ INTERVENCE
 Charakteristika situací, v nichž lidé vyhledávají krizovou pomoc, možnosti odborné pomoci a přehled pracovišť. Autoři probírají také krize spojené s duševními poruchami, zneužíváním, závislostí, problematikou sebevražd aj. Závěr se věnuje sociálně-právním aspektům.
váz., 544 s., 657 Kč

O. Matoušek
SLOVNÍK SOCIÁLNÍ PRÁCE
 Hesla pokrývají konceptuální schémata společenských věd, metody sociální práce, sociální služby, informace týkající se duševního a tělesného zdraví, systému zdravotní péče, problematiky nezaměstnanosti, ústavní péče, pojmy z oblasti kriminologie a penologie aj.
váz., 288 s., 375 Kč

Portál, s. r. o.
 Klapkova 2
 182 00 Praha 8
 tel. 283 028 203
 e-mail: obchod@portal.cz
www.portal.cz

Nezbytný pomocník každé správné rodiny

děti A MY

Ukázkové číslo (zdarma) či předplatné objednávejte na adrese:

SEND Předplatné, s. r. o.,
 P. O. Box 141,
 140 21 Praha 4,
 tel.: 225 985 225,
 fax: 267 211 305,
 e-mail: send@send.cz,
 www.send.cz

www.portal.cz/dm

PSYCHOLOGIE DNES

psychologie • psychoterapie • životní styl

Populárně-odborný časopis, který sleduje aktuální témata očima psychologie.

Přeje se na stáncích s denním tiskem a ve specializovaných knihkupectvích.

Ukázkové číslo či předplatné (Psychologie dnes 11 čísel s přílohami včetně polštovného za 440 Kč)

Žádejte na adrese:
SEND Předplatné, s. r. o.,
 P. O. Box 141, 140 21 Praha 4,
 tel.: 225 985 225,
 fax: 267 211 305
 e-mail: send@send.cz;
 www.send.cz

psychologie.studovna.cz

Objednávka předplatného 2006

Tuto objednávku vystřihněte a odešlete na adresu redakce

Jméno a adresa objednavatele (nezapomeňte prosím uvést PSČ):

Fakturační adresa (nezapomeňte prosím uvést PSČ):

Uvádějte prosím tehdy, je-li fakturační adresa odlišná od adresy zaslání. Platí pro objednávky organizací.

tel./mobil:

e-mail:

IČO, DIČ objednavatele:

Závazně objednávám předplatné časopisu SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA:

celý ročník 2006 (set 4 čísel) (vypište počet kusů) ks 1/06 Sociálně-právní ochrana dětí ks 3/06 Kultura organizací služeb sociální práce ks 2/06 Domácí násilí ks 4/06 Bezdomovectví

Prosím o zaslání minulých čísel (vypište počet kusů):

 ks 4/05 Probace a mediace ks 1/04 Standardy kvality v sociální službě* ks 3/05 Rovnost příležitostí ks 4/03 Sociální práce v romských komunitách ks 2/05 Sociální práce s rodinou ks 3/03 Teorie a metody sociální práce* ks 1/05 Aktivní politika zaměstnanosti ks 2/03 Děti a náhradní výchovná péče* ks 4/04 Hodnoty a etika v sociální práci ks 1/03 Vzdělávání* ks 3/04 Komunitní práce ks 2/02 Romové v české společnosti* ks 2/04 Rodina a péče o seniory* ks 1/02

* Čísla označená hvězdičkou již nejsou dostupná v tištěné podobě. Můžeme vám je zaslat v el. formátu (PDF - pro Acrobat Reader).
Cena je shodná s cenou výtisku. V případě zájmu toto číslo odešleme na vámi uvedenou e-mailovou adresu. Velikost souboru se pohybuje kolem 1 MB.

Druh předplatného (zakřížkujte):

 studentské - 4 x 99 Kč za rok 2006: celkem 396 Kč občanské - 4 x 129 Kč za rok 2006: celkem 516 Kč pro organizace - 4 x 229 Kč za rok 2006: celkem 916 Kč

Studenty žádáme o zaslání potvrzení o studiu (možno i e-mailem scan IŠICu - oboustranně)

Výtisky starších čísel časopisu (tj. do roku 2005 včetně) prodáváme za nižší cenu oproti ceně aktuálního ročníku. Cena jednoho staršího výtisku (bez ohledu na to, o jaké číslo jde) činí: 189 Kč pro organizace, 89 Kč pro občany nebo 59 Kč pro studenty.

Platbu provedu (zakřížkujte): složenkou převodem z účtu

Adresa redakce: Časopis Sociální práce / Sociálna práca

ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno,

tel.: +420 549 496 428, fax: +420 549 491 920

IČO: 49465619, číslo účtu: 777630001/2400

e-mail: socialni_prace@quick.cz • www:socialniprace.cz

Podpis/razítko:

S pozdravem a s přáním hezkého dne

Užitek spolupráce

25 hodinový kurs základů profesionální dovednosti vést klienta ke spolupráci.

Hlavním tématem kursu jsou otázky: jak přivést klienta/pacienta ke spolupráci, jak se s ním domlouvat.

Kurs nabízí prakticky zaměřený výukový program pro začínající pracovníky i zkušené praktiky.

Je určen pro zdravotníky, sociální pracovníky (studenty i dobrovolníky neziskových organizací)

Zahájení: 13. září 2006
Cena kursu: 2300 Kč
Lektorka kursu: Lenka Šimková

Efektivní rozhovor

Kurz je zaměřen na základní orientaci v systemickém přístupu k psychosociální práci, rozvoj praktických dovedností v oblasti vedení pomáhajícího rozhovoru a budování týmové spolupráce.

Určen pro: sociální pracovníky, zdravotníky, psychology, dobrovolníky neziskových organizací a studenty uvedených oborů.

Lektorka kursu: Lenka Šimková

Zahájení: 8. března 2006

Cena: 4 250 Kč

ISZ, Máchova 7,
120 00 Praha 2,
tel./fax: 221 592 551,
776 606 761, e-mail: info@
isz.cz, internet:www.isz.cz

ISZ

ISZ otevírá kurz

Umění terapie

Termín zahájení 23. března 2006 Cena 72 000 Kč

750 hodin (během 4 let) výcviku v systemickém přístupu k psychoterapii

Základní charakteristika výcviku

Výcvik je určen pro lékaře, psychology, manželské a rodinné poradce, pedagogy, sociální pracovníky a další odborníky v pomáhajících profesích. Výcvik probíhá ve čtyřech základních rovinách: teorie, metodologie, praxe/sebezkušenost a supervize a je zakončen obhajobou vlastní praxe.

Akreditace výcviku

Výcvik je akreditován Českou psychoterapeutickou společností ČSL JEP jako komplexní program vzdělávání v psychoterapii ve zdravotnictví.

Svým rozsahem a strukturou splňuje kritéria psychoterapeutického výcviku stanovená Evropskou asociací pro psychoterapii (EAP)

Lektoři

Mgr. Zdeněk Macek, Mgr. Jan Hesoun

Supervizoři

PhDr. Vratislav Strnad, Mgr. Ivan Ůleha, MUDr. František Matuška, MUDr. Olga Kunertová

Přihlášky a veškeré další informace:

ISZ, Máchova 7, 120 00 Praha 2, tel./fax: 221 592 551,
776 606 761, e-mail: info@isz.cz, internet:www.isz.cz